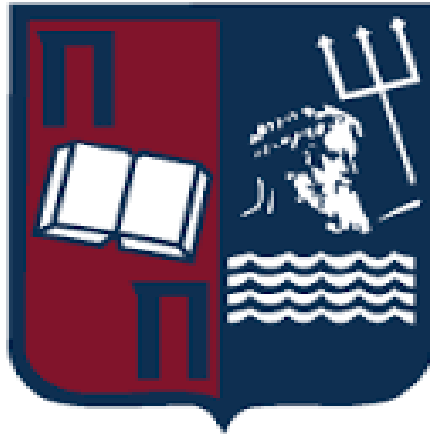

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών Και Διεθνών Σπουδών,

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - MASTER IN LAW & ECONOMICS»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Ζητήματα Ομίλων Επιχειρήσεων: Ομιλική Ευθύνη- Ομιλικό
Συμφέρον- Ενδοομιλικές Συναλλαγές- Χρηματοδότηση
Ομίλων Επιχειρήσεων»*

Μπαρζού Θ. Ασημίνα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: κ. Σινανιώτη- Μαρούδη Αριστέα

Πειραιάς, 2023

Α. Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ,
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - MASTER IN LAW & ECONOMICS»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο «Ζητήματα Ομίλων Επιχειρήσεων: Ομιλική Ευθύνη- Ομιλικό Συμφέρον- Ενδοομιλικές Συναλλαγές- Χρηματοδότηση Ομίλων Επιχειρήσεων», έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/τριας

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Aspasia Mparzou', written over a horizontal line.

Όνοματεπώνυμο: Μπαρζού Θ. Ασημίνα

Δικηγόρος Πατρών

Ημερομηνία: 15.03.2023

B. Ευχαριστίες

«Ευχαριστώ το Θεό για την πρόνοια και τη διακριτική Του παρουσία, τους Γονείς μου, Ντιάνα και Θοδωρή, για την αδιάκοπη στήριξη στον χρόνιο και δύσκολο αγώνα και, φυσικά, τη διακεκριμένη Νομικό και Καθηγήτρια, κ. Σινανιώτη Αριστέα, για την άρτια Διδασκαλία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος, την Τιμή και την εμπιστοσύνη της για την εκπόνηση της παρούσας».

Γ. Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία υπεβλήθη στα πλαίσια του διατμηματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Δίκαιο και Οικονομία - Master in Law & Economics», της Σχολής Οικονομικών, Επιχειρηματικών Και Διεθνών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

Στόχος της, είναι η ανάδειξη των κυριότερων ζητημάτων που ανακύπτουν από τη λειτουργία του, εκ των σημαντικότερων και πιο ιδιόμορφων, φαινομένων, της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομικής πραγματικότητας, που απολαμβάνει βαθέν νομικών και οικονομικών προεκτάσεων και προκαλεί τακτικά τον επιστημονικό διάλογο, τους Όμιλους Επιχειρήσεων. Σε κάθε κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής θίγονται, θεματικά, ζητήματα που έχουν προκύψει ως απόρροια της ομιλικής σύνδεσης των επιχειρήσεων.

Στο πρώτο κεφάλαιο προσδιορίζεται η έννοια των Ομίλων επιχειρήσεων. Αναδεικνύεται η σημασία τους σε νομικό και οικονομικό επίπεδο και παρουσιάζονται οι έννοιες της σύνδεσης, οι μορφές αυτής και η έννοια του ασκούμενου εκ της μητρικής προς τις θυγατρικές ελέγχου, δυνάμει των οποίων συντίθενται τα είδη των ομίλων επιχειρήσεων. Ύστερα, λαμβανομένων υπόψη της σύνδεσης και του εγγενούς δυϊσμού του ομιλικού μορφώματος, που συνίσταται στην οικονομική ενότητα και εξάρτηση μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων με την ταυτόχρονη νομική αυτοτέλεια εκάστου εταιρικού μέλους, θίγεται το ζήτημα της ευθύνης της ελέγχουσας μητρικής εταιρείας, στις εσωτερικές σχέσεις, που περιλαμβάνουν τους μετόχους μειοψηφίας της ελεγχόμενης θυγατρικής αλλά και της ελέγχουσας μητρικής, και στις εξωτερικές σχέσεις του ομίλου, οι οποίες περιλαμβάνουν τους εταιρικούς πιστωτές και τους εργαζόμενους και την επερχόμενη πόλωση ενδοεταιρικών συμφερόντων, ένεκα της ασκούμενης εκ της μητρικής διοίκησης, που πολλάκις υπερβαίνει το εταιρικό συμφέρον της θυγατρικής της με σκοπό να αποκομίσει κέρδος από τη δραστηριότητα της τελευταίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εκτίθεται το, έως σήμερα ανοικτό και υπό διαμόρφωση, νομικό ζήτημα της θέσπισης και κατανομής ευθύνης εντός του ομίλου και το ζήτημα της καθιέρωσης αποζημιωτικών μηχανισμών της μητρικής έναντι της θυγατρικής της ή έναντι των δανειστών της τελευταίας. Εκτίθενται σημαντικές νομικές βάσεις και εργαλεία θεμελίωσης της ευθύνης της μητρικής εταιρείας και αναδεικνύεται η τάση της κρατούσας άποψης, υπέρ της θέσπισης ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων για την τήρηση της υποχρέωσης πίστης της μητρικής εταιρείας ως μεγαλομετόχου της θυγατρικής της, δηλαδή για τη ρύθμιση της εσωτερικής ευθύνης της μητρικής. Για τη ρύθμιση της εξωτερικής ευθύνης της μητρικής έναντι των πιστωτών της θυγατρικής της, εν τέλει προβάλλεται ως επαρκές εργαλείο, ο θεσμός της άρσης της νομικής αυτοτέλειας.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια του συμφέροντος του ομίλου υπό το πρίσμα των επιστημονικών προτάσεων που έχουν δοθεί. Το ομιλικό συμφέρον αποτελεί κατά τις γραφές, έναν «ασφαλή λιμένα» για τη διοίκηση της θυγατρικής εταιρείας, η οποία συνήθως δρα στις εταιρικές υποθέσεις με γνώμονα τις υποδείξεις και εντολές της ελέγχουσας μητρικής εταιρείας, εφόσον λειτουργεί με βάση το συμφέρον του ομίλου και συντρέχουν και κάποιες επιπλέον προϋποθέσεις. Εφαλτήριο του ομιλικού συμφέροντος αποτέλεσε η νομολογία του γαλλικού Ακυρωτικού, *Rozenblum*, η οποία έκρινε ότι η εξουσιαζόμενη εταιρεία οφείλει να ανέχεται μέτρα που λαμβάνονται χάριν της ευρύτερης στρατηγικής του ομίλου, εφόσον, δεν της επιφέρουν μόνο επιμέρους ζημίες, αλλά και οφέλη εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, αρκεί να μην θίγεται η υπόστασή της. Έπειτα, εκτίθενται οι απόψεις ειδικών που τάσσονται υπέρ αλλά και κατά, της νομοθετικής αναγνώρισης του συμφέροντος του ομίλου και η κρατούσα άποψη κατά την οποία το εταιρικό συμφέρον δεν μπορεί να υποκατασταθεί από το συμφέρον του ομίλου παρά μόνο να το συμπροσδιορίσει, ενώ δεδομένου ότι αποτελεί αόριστη νομική έννοια κατ' επέκταση η εφαρμογή του καθίσταται αόριστη, επομένως το πλήθος ζητημάτων που ανακύπτουν στα πλαίσια των ενδοομιλικών συναλλαγών δύναται να αντιμετωπιστεί και με άλλους καταλληλότερους μηχανισμούς.

Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με το ζήτημα των ενδοομιλικών συναλλαγών το οποίο προκύπτει από το ότι οι συνδεδεμένες επιχειρήσεις, σκοπεύοντας στη μεγιστοποίηση των κερδών τους, μετέρχονται πρακτικών, που ως αποτέλεσμα έχουν τη μη ορθή εφαρμογή των κανόνων της αγοράς, κυρίως δια της μεταφοράς κερδών από μία χώρα στην άλλη με μεθόδους φορολογικού σχεδιασμού (*tax-planning*), ώστε να επιτυγχάνεται σημαντική εξοικονόμηση φόρων για λογαριασμό τους σε βάρος των φορολογικών εσόδων άλλων χωρών. Στα πλαίσια αυτού του ζητήματος αναλύεται η μέθοδος *transfer pricing*, ως το σύνολο των κανόνων που στοχεύουν στην αποφυγή μεταφοράς των κερδών σε εταιρείες του ομίλου με ευνοϊκότερο φορολογικό καθεστώς, δια του προσδιορισμού των τιμών σύμφωνα με την αρχή των ίσων αποστάσεων, κατά την ενδοομιλική τιμολόγηση. Στο τέλος του ίδιου κεφαλαίου εκτίθενται οι νομοθετικές ρυθμίσεις του Ελληνικού Δικαίου για την περίοδο 2014 έως σήμερα, αναφορικά με τις υποχρεώσεις των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, που στοχεύουν στην, κατά το δυνατό, αποτελεσματικότερη πρόληψη των ανωτέρω αναδυόμενων προβλημάτων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, θίγεται η χρηματοδότηση των ομίλων επιχειρήσεων που εξ ορισμού διαδραματίζει ρόλο ζωτικής σπουδαιότητας για την ίδρυση και τη διαρκή ανάπτυξη του ομιλικού μορφώματος. Εκτίθεται το θέμα της εξασφάλισης των εξωομιλικών πιστωτών, δεδομένου ότι ο δανεισμός αποτελεί, ίσως, το σημαντικότερο εργαλείο χρηματοδότησης ενός ομίλου, αλλά και η τάση των ομιλικών πιστωτών να θωρούν τον όμιλο ως ενιαία οντότητα,

επιδιώκοντας αφενός, την απόκτηση εξασφαλίσεων από το σύνολο της ομιλικής περιουσίας αφετέρου, την πλήρη και διαρκή πληροφόρηση αναφορικά με την οικονομική θέση των δανειοδοτούμενων μελών και εν γένει του ομίλου. Κατόπιν εκτίθενται τα είδη της χρηματοδότησης καθώς και η γκάμα εργαλείων που επιστρατεύονται για το κάθε της είδος.

Δ. Κατάσταση Ακρωνυμίων / Συντομογραφίες

Ελληνικά :

ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων εσόδων
αδημ.	Αδημοσίευτη
Α.Ε. ή ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
Αιτιολ. Έκθ.	Αιτιολογική Έκθεση
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
Αμφ.	Αμφισβητείται
ΑΠ	Άρειος Πάγος
απόφ.	Απόφαση
άρ.	Άρθρο
αρ.	Αριθμός
Αρμ.	Αρμενόπουλος
βλ.	Βλέπε
Γ.Ε.ΜΗ.	Γενικό Εμπορικό Μητρώο
γερμαΑΚ	Γερμανικός Αστικός Κώδικας
γνμδ.	Γνωμοδότηση
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
ΔΑΕ	Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών (περιοδικό)
ΔΕΚ	Πρώην Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΦΑΘ	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών (απόφαση)
δημ./αδημ.	Δημοσιευμένη/ Αδημοσίευτη
ΔικΑΕ	Το δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας (Συλλογικό έργο με επιμέλεια Περάκη)
ΔικΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΛΠ	Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα
ΔΠΧΑ	Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς
Δ.Σ.	Διοικητικό Συμβούλιο
ΔΦΝ	Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας
ΕΑ	Επιτροπή Ανταγωνισμού
εδ.	Εδάφιο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)

ΕΕργΔ	Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου (περιοδικό)
έκδ.	Έκδοση
ΕΛΛΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΠΕ ή Ε.Π.Ε.	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
επιμ.	Επιμέλεια
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
εφημ.	Εφημερίδα
ΙΚΕ ή Ι.Κ.Ε.	Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία
κ.ά.	Και άλλα και άλλες και άλλοι
Καν.	Κανονισμός
κεφ.	Κεφάλαιο
κ.λπ.	και λοιπά
κ.ν.	Κωδικοποιημένος Νόμος
κ.ο.κ.	Και ούτω καθεξής
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
κτλ	Και τα λοιπά
Κ.Φ.Δ.	Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας (ν. 4174/2013)
Κ.Φ.Ε.	Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (ν. 4172/2013)
λ.χ.	Λόγου χάρη
ΜΠρΑθ	Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών (απόφαση)
ΜΠρΘεσ	Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (απόφαση)
ΜΠρΠειρ	Μονομελές Πρωτοδικείο Πειραιώς (απόφαση)
ΜΠρΣυρ	Μονομελές Πρωτοδικείο Σύρου (απόφαση)
Ν. ή ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου (απόφαση)
ό.π.	Όπως παραπάνω
Παρ.	Παράγραφος
παρατ.	Παρατηρήσεις
Π.δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΠειρΝομ	Πειραϊκή Νομολογία (περιοδικό)
περ.	Περίπτωση

ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠΠρΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών (απόφαση)
ΠΠρΘεσ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (απόφαση)
πρβλ	Παράβλεπε
ΠτωχΚ	Πτωχευτικός Κώδικας
Π.χ.	Παραδείγματος χάριν
Σ.	Σύνταγμα
σελ.	Σελίδα
ΣΕΕ	Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
τ.	Τόμος ή Τεύχος
ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος
τ.τ.	Τιμητικός τόμος
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Ξένα:

AktG	Aktiengesetz (Γερμανικός νόμος περί ΑΕ)
A.G.	Die Aktiengesellschaft (περιοδικό)
BGH	Bundesgerichtshof (Απόφαση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας)
ECFR	European Company and Financial Law Review (περιοδικό)
ECLE	European Company Law Experts
E.C.L.R.	European Competition Law Review
EMCA	European Model Company Act (Ευρωπαϊκός Πρότυπος Εταιρικός Νόμος)
ICLEG	Informal Company Law Expert Group
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
ZGR	Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht (περιοδικό)
ZHR	Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht (περιοδικό)

Πίνακας περιεχομένων

A. Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

B. Ευχαριστίες..... V.

Γ. Περίληψη.....ii.

Δ. Κατάσταση Ακρωνυμίων / Συντομογραφίες.....v.

E. Πίνακας Περιεχομένων.....viii.

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο – ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΟΜΙΛΩΝ.....	1
1.1. Προσδιορισμός της έννοιας του Ομίλου.....	1
1.2. Οικονομική Σημασία.....	2
1.3. Νομοθετικό Πλαίσιο Ομίλων Επιχειρήσεων.....	4
1.4. Η έννοια της Σύνδεσης και του Ελέγχου/ Είδη Ομίλων.....	7
1.5. Μορφές Ομιλικής Σύνδεσης.....	10
1.6. Αναδυόμενα Ζητήματα από την Ομιλική Σύνδεση.....	14
1.7. Επίλογος Κεφαλαίου.....	18
1.8. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου.....	19
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο – Η ΕΥΘΥΝΗ ΣΤΟΥΣ ΟΜΙΛΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	21
2.1. Ευθύνη μητρικής εταιρίας.....	21
2.2. Νομικές βάσεις θεμελίωσης ευθύνης στο ελληνικό δίκαιο.....	24
2.2.1. Άρση της αυτοτέλειας του Νομικού Προσώπου.....	24
2.2.2. Ευθύνη κατά την ΑΚ 922.....	28
2.2.3. Συμβατικές Αξιώσεις	29
2.2.3.1. Εγγυήσεις.....	29
2.2.3.2. Ρήτρες Ομίλου.....	30
2.2.3.3. Δηλώσεις Πατρωνίας.....	31
2.2.4. Η «indemnification clause».....	37
2.2.5. Βάσεις ευθύνης δυνάμει διατάξεων του Δικαίου των Εταιριών.....	37
2.2.5.1. Ευθύνη μετόχου από παράνομες διανομές και μετακινήσεις εταιρικής περιουσίας.....	38
2.2.5.2. Ευθύνη μετόχου ασκούντος ουσιώδη επιρροή στη διοίκηση της εταιρείας.....	39
2.2.6. Βάσεις ευθύνης δυνάμει διατάξεων του Πτωχευτικού Δικαίου.....	42
2.2.7. Ευθύνη μητρικής για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έλαβαν χώρα στην αλλοδαπή.....	44
2.3. Επίλογος κεφαλαίου.....	46
2.4. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου.....	46
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο – ΟΜΙΛΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ.....	50
3.1. Εισαγωγή.....	50
3.2. Σημαντικότερες νύξεις αναγνώρισης του συμφέροντος του ομίλου.....	50
3.3. Προβαλλόμενη επιχειρηματολογία υπέρ της αναγνώρισης της έννοιας του συμφέροντος του ομίλου.....	60
3.3.1. Επίτευξη Ασφάλειας Δικαίου στις ενδοομιλικές συναλλαγές.....	60
3.3.2. Ενίσχυση της οργανωτικής όψης τους δικαίου των ομίλων έναντι της προστατευτικής.....	61
3.3.3. Κάλυψη των νομικών κενών κατά την τήρηση ειδικής νομοθεσίας.....	61

3.3.4.	Διευκόλυνση της διοίκησης διασυννοριακών ομίλων.....	63
3.4.	Προβληματική όψη της νομοθετικής αναγνώρισης της έννοιας του Συμφέροντος του Ομίλου.....	64
3.5.	Επίλογος κεφαλαίου.....	67
3.6.	Βιβλιογραφία Κεφαλαίου.....	68
4.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο - ΕΝΔΟΟΜΙΛΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ.....	70
4.1.	Ενδοομιλικές Συναλλαγές – Εισαγωγικά.....	70
4.2.	Transfer Pricing.....	72
4.3.	Σύντομο εθνικό νομοθετικό ιστορικό.....	75
4.4.	Υποχρεώσεις συνδεδεμένων επιχειρήσεων για την περίοδο 2014 έως σήμερα...80	
4.4.1.	Υποχρέωση τήρησης φακέλου τεκμηρίωσης.....	80
4.4.2.	Τιμολόγηση Ενδοομιλικών Συναλλαγών.....	84
4.4.2.1.	Μέθοδοι Εφαρμογής της Αρχής των Ίσων Αποστάσεων στην Ενδοομιλική Τιμολόγηση.....	84
4.4.2.1.1.	Παραδοσιακές Μέθοδοι Τιμολόγησης Ενδοομιλικών Συναλλαγών.....	85
4.4.2.1.2.	Μη Παραδοσιακές- βασισμένες στο κέρδος- Συναλλακτικές Μέθοδοι (Profit Methods).....	87
4.4.3.	Επιλογή Ελεγχόμενου Μέρους.....	89
4.4.4.	Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομιλικής Τιμολόγησης.....	89
4.4.5.	Απαγορευμένες Συναλλαγές (ν. 4548/2018 Αναμόρφωση του δικαίου των Αωνύμων Εταιρειών- ΦΕΚ Α' 104/13.06.2018).....	91
4.4.6.	Υποχρεώσεις ενοποίησης χρηματοοικονομικών καταστάσεων (Ν. 4308/2014 Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα).....	98
4.5.	Επίλογος κεφαλαίου.....	106
4.6.	Βιβλιογραφία Κεφαλαίου.....	107
5.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΟΜΙΛΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.....	109
5.1.	Εισαγωγή.....	109
5.2.	Εξωομιλική Χρηματοδότηση.....	112
5.2.1.	Η εξασφάλιση του ομιλικού πιστωτή.....	113
5.2.1.1.	Εμπράγματα εξασφαλίσεις.....	113
5.2.1.2.	Ενοχικές Συμφωνίες εξασφαλιστικού χαρακτήρα.....	114
5.2.1.3.	Συμβάσεις Πιστωτών.....	115
5.2.1.4.	Ασφαλειοδοσία υπέρ τρίτου ομιλικού οφειλέτη.....	116
5.2.2.	Η Ασφαλειοδοσία υπέρ συνδεδεμένης επιχείρησης υπό το πρίσμα του άρθρου 99 ν. 4548/2018 « <i>Διαφάνεια και Εποπτεία των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη (Άρθρο 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, Οδηγία 2017/828/ΕΕ)</i> ».....	117
5.3.	Η Ενδοομιλική Χρηματοδότηση.....	120
5.3.1.	Εσωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση (αυτοχρηματοδότηση).....	120
5.3.2.	Εξωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση με ίδια ή ξένα εξωομιλικά κεφάλαια.....	121
5.3.2.1.	Συστήματα Συγκέντρωσης Ρευστότητας (Cash Pooling).....	122
5.3.2.2.	Τιτλοποίηση Απαιτήσεων.....	125
5.3.2.3.	Πρακτορεία Επιχειρηματικών Απαιτήσεων (Factoring).....	128
5.3.2.4.	Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing).....	129
5.4.	Επίλογος κεφαλαίου.....	131
5.5.	Βιβλιογραφία Κεφαλαίου.....	132

6. Σκέψεις επιλόγου.....	135
7. Βιβλιογραφία Διπλωματικής Εργασίας.....	137

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΟΜΙΛΩΝ

1.1. Προσδιορισμός της έννοιας του Ομίλου

Τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο απουσιάζει ένας ενιαίος και γενικά αποδεκτός ορισμός της έννοιας του ομίλου επιχειρήσεων. Τούτο διότι η κάθε έννομη τάξη αντιλαμβάνεται διαφορετικά την έννοια και το περιεχόμενο αυτών. Ακόμα και η χρησιμοποιούμενη ορολογία συχνά περιλαμβάνει διαφορετικούς όρους όπως: συνδεδεμένες, συγγενείς ή ελεγχόμενες επιχειρήσεις. Ως όμιλος επιχειρήσεων ωστόσο καλείται εκείνο το μόρφωμα που σε γενικές γραμμές συγκεντρώνει κάποια βασικά χαρακτηριστικά. Όμιλο συνιστά το σύνολο επιχειρήσεων, στο οποίο η κάθε μία από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις διατηρεί τη νομική της αυτοτέλεια καθότι ο νομοθέτης δεν αναγνωρίζει νομική προσωπικότητα στον όμιλο, πλην όμως συνδέεται οικονομικά με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις και λόγω του συντονισμού των μελών του λειτουργεί σαν μία ενιαία οικονομική μονάδα. Η έννοια της σύνδεσης, κατά διεθνή παραδοχή περιλαμβάνει την ενιαία διοίκηση των επιχειρήσεων ή τη συμμετοχή μίας εταιρείας στην άλλη, με σκοπό την άσκηση επιρροής και ελέγχου.¹ Η άσκηση ελέγχου συνεπάγεται την απώλεια της εξουσίας αυτοδιοίκησης μίας ή περισσότερων θυγατρικών επιχειρήσεων και την υπαγωγή τους, οργανωτικά και οικονομικά στην ασκούσα εξουσία μητρική επιχείρηση.² Η έννοια των διεθνών ομίλων επιχειρήσεων διαφοροποιείται από την έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης η οποία χρησιμοποιείται προκειμένου να παρουσιαστεί η δραστηριότητα μίας επιχείρησης σε διεθνές επίπεδο. Η πολυεθνική επιχείρηση κατέχει, ελέγχει και διαχειρίζεται την παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών σε δύο ή περισσότερες χώρες εκτός από την χώρα στην οποία έχει την κύρια έδρα της και δραστηριοποιείται είτε μέσω της ίδρυσης θυγατρικών εταιρειών σε άλλες έννομες τάξεις οπότε και ταυτίζεται με την έννοια του διεθνούς ομίλου επιχειρήσεων, είτε μέσω της ίδρυσης υποκαταστημάτων οπότε και νομικά αντιμετωπίζεται ως ενιαία επιχείρηση η οποία έχει την έδρα της στην χώρα καταγωγή της, είτε με τη σύναψη συμβάσεων π.χ franchising, διανομής κτλ.

1. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαϊκό ζήτημα», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, Αθήνα, σελ. 4-5
2. Γεωργακόπουλος Λ. Ν., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τόμος Α', τεύχος β', Εταιρίες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας/ Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1996, σελ. 379

Σε αυτές τις περιπτώσεις σύμφωνα με την κρατούσα άποψη δεν υπάρχει σύνδεση και δεν μπορεί να γίνει λόγος για όμιλο επιχειρήσεων, δεδομένου ότι η ευθύνη στο δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων βασίζεται στην ύπαρξη μετοχικής έννομης σχέσης στην θυγατρική εταιρία. Σε κάθε περίπτωση η έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης είναι ευρύτερη αυτής του ομίλου εταιριών. Από τους ομίλους επιχειρήσεων, διακρίνονται και οι ξένες άμεσες επενδύσεις για την δημιουργία των οποίων ως εργαλείο χρησιμοποιούνται οι διεθνείς όμιλοι επιχειρήσεων.³ Άλλες υπερεθνικές μορφές, όπως ο ευρωπαϊκός όμιλος οικονομικού σκοπού, η ευρωπαϊκή εταιρία και ο ευρωπαϊκός συνεταιρισμός θεμελιώνονται νομικά βάσει των κανονισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ουσιαστικά «επιβάλλονται» στα κράτη-μέλη.

1.2. Οικονομική Σημασία

Σήμερα, η συγκέντρωση συνδεδεμένων επιχειρήσεων αποτελεί ίσως το σημαντικότερο φαινόμενο της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομικής πραγματικότητας αλλά και δείγμα σχετικά με το μέγεθος και τον ρυθμό ανάπτυξης μιας οικονομίας. Οι λόγοι που οδηγούν στη δημιουργία ομίλων επιχειρήσεων ποικίλουν όντας άλλοτε νομικοί, άλλοτε οικονομικοί, λογιστικοί είτε διοικητικοί. Ιδιαίτερα επιθυμητή είναι η συγκέντρωση επιχειρήσεων σε χώρες με ασθενή οικονομία οι οποίες συνήθως προσφέρουν οικονομικά κίνητρα με σκοπό την προσέλκυση αυτών και τη δημιουργία ομίλων. Στην Ελλάδα μέχρι την έναρξη της οικονομικής κρίσης το έτος 2010 παρατηρείτο σημαντική κινητικότητα αναφορικά με την ίδρυση και δραστηριοποίηση ομίλων. Ωστόσο, η μείωση των επενδύσεων, η πολιτική και οικονομική αστάθεια, το πλήθος οικονομικών προβλημάτων και προβλημάτων ρευστότητας που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις, η πτώχευση πολλών εξ αυτών και η διαρκής αποβιομηχανοποίηση της χώρας, αποτέλεσαν αποτρεπτικούς παράγοντες με αποτέλεσμα να ιδρύονται μόνο μικρές επιχειρήσεις ή προσωπικές εταιρίες οι οποίες εστίαζαν περισσότερο στην παροχή υπηρεσιών και όχι στην παραγωγή.

Πολλές ελληνικές εταιρίες μετέφεραν τις έδρες τους εκτός συνόρων ώστε να διασφαλίσουν την δραστηριοποίησή τους. Επομένως τα δεδομένα της πολυετούς οικονομικής κρίσης, ουδόλως ευνόησαν την δημιουργία νέων ομίλων επιχειρήσεων στην ελληνική αγορά.

Δεδομένης της κατάστασης και με σκοπό την εξασφάλιση ρευστότητας, την σταθεροποίηση του συστήματος και τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας, οι υπάρχουσες επιχειρήσεις της ελληνικής οικονομίας οδηγήθηκαν στην συγκέντρωση με πλέον χαρακτηριστικές

3. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 293-295

συγκεντρώσεις επιχειρήσεων αυτές του τραπεζικού και γενικότερα χρηματοπιστωτικού τομέα.⁴ Παρόλα αυτά η δημιουργία ομίλων επιχειρήσεων αποτελεί τάση σε παγκόσμια κλίμακα, καθώς σκοπεύει στην αντιμετώπιση του ανταγωνισμού με άλλες μεγάλες επιχειρήσεις, στην βελτιστοποίηση της οργάνωσης παραγωγής, την δημιουργία οικονομικών κλίμακας, τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης μέσω της εισχώρησης σε νέες εγχώριες και ξένες αγορές, ενώ αποτελεί και εργαλείο για τον βέλτιστο φορολογικό σχεδιασμό επιχειρηματικών σχεδίων σε υπερεθνικό επίπεδο κ.ά. Η οικονομική σημασία της ίδρυσης ομίλων επιχειρήσεων, για τη χάραξη επιχειρηματικής στρατηγικής, την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας και τον χρηματοοικονομικό προγραμματισμό αναδεικνύεται από τη δυνατότητα κεντροποιημένης για όλον τον όμιλο διαχείρισης των επιχειρηματικών υποθέσεων λόγω της ενιαίας επιχειρηματικής δραστηριότητας, από τους καλύτερους όρους χρηματοδότησης που μπορούν να επιτευχθούν αλλά και από την ικανότητα διάσπασης της ευθύνης και του επιχειρηματικού κινδύνου στα επιμέρους ομιλικά μέλη. Ο όμιλος συνιστά ταυτόχρονα φορέα συγκέντρωσης ιδιωτικών κεφαλαίων υψηλής κλίμακας, τα οποία μετέπειτα διοχετεύονται εντός αυτών με τη μορφή ιδίων κεφαλαίων ή εσωτερικού δανεισμού, είτε για να χρηματοδοτηθούν επενδύσεις, είτε για να καλυφθούν ανάγκες ρευστότητας⁵. Τυχόν επιχειρηματική αποτυχία μίας θυγατρικής του ομίλου, δεν συμπαρασύρει όλες τις επιχειρήσεις του ομίλου, δηλαδή, ολόκληρη την οικονομική μονάδα, διότι στο σύνολο των εθνικών δικαίων ο όμιλος στερείται νομικής προσωπικότητας, γεγονός που συνεπάγεται ότι η ένωση δεν αποτελεί αυτοτελές υποκείμενο δικαίου ούτε ενιαίο φορέα εταιρικής περιουσίας, δεν έχει δικαιοπρακτική ή αδικοπρακτική ικανότητα, ούτε αυτοτέλεια έναντι των μελών της.⁶ Γι' αυτό προς εξασφάλιση των συναλλασσόμενων τρίτων πιστωτών με μέλη του ομίλου, σύνθητες φαινόμενο αποτελεί η χρήση «ρητρών ομίλου» και η χορήγηση εγγυήσεων προς τρίτους υπέρ άλλου μέλους του ομίλου. Στις συμβάσεις τους με τρίτους, οι επιχειρήσεις που ανήκουν στον ίδιο όμιλο επιχειρήσεων συμφωνούν ότι θα επιτρέπεται η εκχώρηση απαιτήσεων, η μεταβίβαση συμβατικών σχέσεων ή η άσκηση δικαιωμάτων από άλλες επιχειρήσεις του ομίλου.

4. Τουντόπουλος Β., εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαιοϊκό ζήτημα» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 8-10
5. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 462, Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 80
6. Βαρελά Μ., Ζητήματα Πτώχευσης στους ομίλους ανωνύμων εταιριών, ΔΕΕ, 4/2009, σελ. 401

Επίσης μπορεί να προβλεφθεί η δυνατότητα συμψηφισμού απαίτησης της συμβαλλόμενης επιχείρησης από μέρος άλλης επιχείρησης του ομίλου κατά του αντισυμβαλλομένου τρίτου. Άλλο πλεονέκτημα αποτελεί η δυνατότητα κατάρτισης συμβάσεων εφοδιασμού εμπορευμάτων και προμηθειών μεταξύ των μελών του ίδιου ομίλου επιχειρήσεων έως και συμβάσεων διάθεσης προσωπικού από το ένα μέλος στο άλλο με σκοπό την αλληλοκάλυψή τους σε εργατικό δυναμικό. Εν προκειμένω, πολλές φορές ενέχει ο κίνδυνος καταστρατήγησης των ρυθμίσεων υπέρ των εργαζομένων.⁷ Περαιτέρω πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η διακινδύνευση του ανταγωνισμού από μη ελεγχόμενες συγκεντρώσεις. Για την αντιμετώπιση του εν λόγω κίνδυνου ο Έλληνας νομοθέτης παρεμβαίνει δυνάμει του Ν. 3959/2011 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού και απαγορεύει τις συμπράξεις επιχειρήσεων και την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης που έχουν ως αποτέλεσμα ή αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού.⁸

1.3. Νομοθετικό Πλαίσιο Ομίλων Επιχειρήσεων

Τα προβλήματα και οι ιδιαιτερότητες που αναφύονται από τη σύνδεση των επιχειρήσεων, όπως η εξουσίαση μίας εταιρίας από επιχείρηση και όχι ιδιώτη μέτοχο και η πρόταξη του ομιλικού συμφέροντος εις βάρος του ατομικού εταιρικού συμφέροντος των μελών του ή και των πιστωτών, για τα οποία θα γίνει λόγος σε επόμενες γραμμές της παρούσης, δημιουργούν εύλογα ερωτήματα αναφορικά με την αναγκαιότητα ή μη θέσπισης ρυθμιστικών κανόνων λειτουργίας των ομίλων επιχειρήσεων. Λόγω της πολυπλοκότητας, του εγγενούς δυϊσμού του και των συνεχών νομικών ζητημάτων που προέκυπταν εξαιτίας της λειτουργίας του, ο όμιλος επιχειρήσεων αντιμετωπίστηκε ως ιδιαίτερο «εταιρικό μόρφωμα», θεωρήθηκε ότι έπρεπε να αντιμετωπισθεί νομοθετικά χωρίς ωστόσο να υπάρξει ποτέ ομοφωνία απόψεων στην ενιαία νομοθετική ρύθμισή του⁹. Το δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων ρυθμίστηκε νομοθετικά το 1965, στη Βραζιλία και την Πορτογαλία τα έτη 1976 και 1986 αντίστοιχα. Ακολούθησαν και άλλες χώρες όπως η Κροατία, Τσεχία, Σλοβενία κτλ. Στη Γερμανία ρυθμίζεται νομοθετικά η σύνδεση μόνο μεταξύ των ανωνύμων εταιριών, ενώ η σύνδεση μεταξύ των υπόλοιπων εταιρικών τύπων ρυθμίζεται νομολογιακά.

7. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Α.Ε και Ε.Π.Ε, 4^η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 699

8. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η ενημερωμένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 608-611, Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ.711-712

9. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 614-615

Η νομοθετικά ρυθμισθείσα σύνδεση μεταξύ των ανωνύμων, διακρίνεται μεταξύ πραγματικής (de facto) σύνδεσης, η οποία προκύπτει από τον πραγματικό έλεγχο που ασκεί η μητρική στην θυγατρική της και σε αυτού του είδους τις σχέσεις δεν υπάρχει νομικά αναγνωρισμένη εξουσία διοίκησης υπό τη μορφή παροχής οδηγιών από την κυρίαρχη επιχείρηση¹⁰ και σε συμβατική σύνδεση, η οποία βασίζεται σε σύμβαση εξαρτήσεως μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, η οποία δίνει το δικαίωμα στη μητρική εταιρεία να δίνει δεσμευτικές εντολές στο διοικητικό συμβούλιο της θυγατρικής σχετικά με τη διεύθυνση της επιχείρησης, σε σημείο μάλιστα που οι εντολές αυτές υπηρετώντας το υπέρτερο συμφέρον της μητρικής ή του ομίλου, περιάγοντας ταυτόχρονα τη θυγατρική εταιρεία σε μειονεκτικότερη θέση. Οι περισσότερες ωστόσο χώρες της Ένωσης αντί της κωδικοποίησης επιλέγουν να αντιμετωπίζουν τη σύνδεση των επιχειρήσεων κλαδικά, πρωτίστως με το αστικό και το εταιρικό δίκαιο ενώ όπου κρίνεται αναγκαίο θεσπίζονται ειδικές ρυθμίσεις π.χ φορολογικού, λογιστικού κτλ δικαίου.¹¹

Σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου δεν υπάρχουν κανόνες δικαίου που να ρυθμίζουν τις συνδεδεμένες επιχειρήσεις συστηματικά, ωστόσο ο ενωσιακός νομοθέτης ενδιαφέρθηκε για το ζήτημα και τη δεκαετία 1970-1980, η Επιτροπή συνέταξε το σχέδιο της 9^{ης} Εταιρικής Οδηγίας, η οποία απέβλεπε στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών, τη διευκόλυνση λειτουργίας των ευρωπαϊκών ομίλων με νέα δομή στα πλαίσια της εσωτερικής αγοράς και την ενίσχυση του ανταγωνισμού έναντι της Αμερικής και της Ιαπωνίας. Η πρόταση οδηγίας ωστόσο δεν ψηφίστηκε διότι ποτέ δεν υπήρξε σύμπνοια απόψεων ως προς την αναγκαιότητα ρύθμισης των συνδεδεμένων επιχειρήσεων λόγω της συνεχούς εξέλιξης του φαινομένου των ομίλων επιχειρήσεων. Μετά από μια δεκαετία η Επιτροπή με ανακοίνωσή της «Εκσυγχρονισμός του εταιρικού δικαίου και ενίσχυση της εταιρικής διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση» απέρριψε εκ νέου την υιοθέτηση του κειμένου της 9^{ης} οδηγίας με την αιτιολογία ότι τα ανακύπτοντα προβλήματα αναφορικά με τις συνδεδεμένες επιχειρήσεις θα πρέπει να λύνονται στοχευμένα με την θέσπιση ειδικών διατάξεων.¹²

10. Σιναγιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο Επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ τεύχος Γ', 2003, σελ. 552

11. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαιοκίνητο ζήτημα» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 26 – 27

12. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 307-315, Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 713-714, Ιορδανίδης Π., Προς ένα ευρωπαϊκό δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, ΕπισκεΔ 2007, σελ. 693

Σε εθνικό επίπεδο τα προβλήματα που ανακύπτουν στα πλαίσια των ομίλων επιχειρήσεων αντιμετωπίζονται διακλαδικά. Εκτός από το εταιρικό δίκαιο με τους ομίλους επιχειρήσεων απασχολείται το λογιστικό, το φορολογικό, το πτωχευτικό, το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού κτλ. Οι συμβάσεις μεταξύ εταιριών του ίδιου ομίλου διέπονται από τις διατάξεις του φορολογικού ή του δικαίου ελεύθερου ανταγωνισμού, ενώ ιδιαίτερη σημασία έχουν οι διατάξεις του άρθρου 99 Ν. 4548/2018 (πριν την αναμόρφωση του εταιρικού δικαίου αντίστοιχα οι διατάξεις του άρθρου 23^α ΚΝ 2190/1920). Η τελευταία διάταξη σκοπεύει στην αποφυγή της σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ εταιρίας και διοίκησης αυτής που πηγάζει από συναλλαγές της ίδιας της εταιρίας με εσωτερικούς παράγοντες που ασκούν άμεσα ή έμμεσα επιρροή στην διοίκηση της εταιρίας. Με αυτή την διάταξη θεσπίζονται διαδικαστικοί κανόνες. Επιπλέον διατάξεις λογιστικού δικαίου που αφορούν τους ομίλους επιχειρήσεων βρίσκονται στον Ν. 4308/2014 για τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα ο οποίος κατήργησε διατάξεις του προϊσχύσαντος ΚΝ 2190/1920. Στο άρθρο 32 παρ. 1 του Ν. 4308/2014 αναφέρονται οι προϋποθέσεις υποχρεωτικής σύνταξης ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων ενώ στο άρθρο 32 παρ. 2 του ίδιου νόμου αναφέρονται περιπτώσεις ύπαρξης σχέσης μητρικής και θυγατρικής εταιρίας κ.ά.¹³

Αξιοσημείωτο θεωρείται το γεγονός ότι ο νομοθέτης χρησιμοποιεί ως όρο τη έννοια επιχείρηση και όχι εταιρία με σκοπό να αποδώσει ευρύτερη διάσταση στις «συνδεδεμένες επιχειρήσεις». Στο Α' παράρτημα του Ν. 4308/2014 ως μητρική επιχείρηση (parent company) ορίζεται η οντότητα που ελέγχει μία ή περισσότερες θυγατρικές οντότητες, ενώ ως θυγατρική (subsidiary) η οντότητα που ελέγχεται από μια μητρική οντότητα άμεσα ή έμμεσα και όμιλος (group) ως η μητρική επιχείρηση και όλες οι θυγατρικές της.¹⁴ Με την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/34/ΕΕ προστέθηκε στον προϊσχύσαν ΚΝ 2190/1920 το άρθρο 107^Α για την υποχρέωση σύνταξης ετήσιας έκθεσης διαχείρισης στους Ομίλους Επιχειρήσεων και δήλωσης εταιρικής διακυβέρνησης επί ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, το οποίο αντιστοιχεί μετά την αναμόρφωση του εταιρικού δικαίου στο ήδη ισχύον άρθρο 153 του Ν. 4548/2018.

13. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 42-43

14. Παράρτημα Α' Ν. 4308/2014

1.4. Η έννοια της Σύνδεσης και του Ελέγχου/ Είδη Ομίλων

Κομβικής σημασίας για το φαινόμενο των ομίλων είναι η έννοια της σύνδεσης των ομιλικών επιχειρήσεων, η οποία στηρίζεται στην ενιαία διοίκηση τους ή στον έλεγχο της μητρικής εταιρείας προς τις θυγατρικές της. Άλλες έννομες τάξεις δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο κριτήριο της ενιαίας διοίκησης, ενώ άλλες στην έννοια του ελέγχου. Η σύνδεση επιχειρήσεων καλύπτει κάθε εταιρική μορφή, πρακτικά ωστόσο επικρατεί η σύνδεση μεταξύ Ανωνύμων Εταιριών. Ως σύνδεση θεωρείται *«η κατάσταση μεταξύ περισσότερων επιχειρήσεων που επιτρέπει τη χρήση των εξουσιών ορισμένων ή όλων των οργάνων της μίας επιχείρησης υπέρ των συμφερόντων μιας άλλης ή όλων των άλλων επιχειρήσεων»*.¹⁵ Σύνδεση λοιπόν σημαίνει έλεγχος ο οποίος ουσιαστικά αποτελεί την απώλεια της εξουσίας αυτοδιοίκησης και αφορά είτε την εξουσία διοίκησης είτε την διαμόρφωση πολιτικής μιας επιχείρησης, είτε την κοινή εξωτερική εμφάνιση, είτε την διαχείριση του εργατικού δυναμικού κτλ. Στο Παράρτημα Α' «Ορισμοί» του Ν. 4308/2014 «Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις», η έννοια του ελέγχου ορίζεται ως *«η ικανότητα μιας οντότητας να προσδιορίζει τις χρηματοοικονομικές και λειτουργικές πολιτικές μιας άλλης οντότητας, ώστε να αποκομίζει οφέλη από τις δραστηριότητες αυτής»*.¹⁶

Την πραγμάτωση του ελέγχου επιφέρει η κυρίαρχη επιρροή η οποία ορίζεται από το Παράρτημα Α του Ν. 4308/2014 ως *«η ικανότητα μια οντότητας (επενδυτής) να καθορίζει τις χρηματοοικονομικές και λειτουργικές αποφάσεις μιας άλλης οντότητας, ανεξάρτητα από τα δικαιώματα ή την επιρροή οποιουδήποτε άλλου μέρους»*.

Παράλληλα με την κυρίαρχη επιρροή από το Παράρτημα Α του Ν. 4308/2014 ως ουσιώδης επιρροή ορίζεται *«η ικανότητα μιας οντότητας να επηρεάζει τις χρηματοοικονομικές και λειτουργικές αποφάσεις μιας άλλης οντότητας, χωρίς να ασκεί έλεγχο ή έστω κοινό έλεγχο επί αυτής»*. Ουσιώδης επιρροή τεκμαίρεται ότι υπάρχει όταν *«η οντότητα κατέχει άμεσα ή έμμεσα το 20% τουλάχιστον των δικαιωμάτων ψήφου της άλλης οντότητας, εκτός αν αυτό μπορεί να τεκμηριωθεί ότι δεν συμβαίνει»*. Η οντότητα που ελέγχει μία ή περισσότερες θυγατρικές ονομάζεται μητρική ενώ οι ελεγχόμενες οντότητες θυγατρικές.

15. Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, 1^{ος} τόμος, β' τεύχος, Εταιρίες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, β' έκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996, σελ. 360

16. Παράρτημα Α' Ν. 4308/2014

Είναι δυνατόν μία ή περισσότερες μητρικές οντότητες να ασκούν κοινό έλεγχο επί μίας θυγατρικής, έχοντας ορίσει μεταξύ τους τα όρια και πλαίσια ενάσκησης ελέγχου. Έτσι διαμορφώνεται ένας όμιλος επιχειρήσεων.¹⁷

Ο έλεγχος διατηρεί τον σύνδεσμο μεταξύ των επιχειρήσεων ώστε αυτές να ανήκουν σε ένα ενιαίο οικονομικό σύνολο και να υπόκεινται σε ενιαία διοίκηση, ωστόσο ο ίδιος αποτελεί πάντα μια έννοια περίπλοκη και τα κριτήρια προσδιορισμού είναι ρευστά.¹⁸ Οι όμιλοι ανάλογα με τον τρόπο άσκησης του ελέγχου διακρίνονται σε συμβατικούς και εν τοις πράγμασι (de facto) όμιλους. Στους συμβατικούς ομίλους, μία επιχείρηση υπάγεται δικαιοπρακτικά στην εξουσίαση και τον έλεγχο μίας άλλης επιχείρησης. Μία μητρική επιχείρηση δηλαδή ασκεί *κυριαρχική επιρροή* στην θυγατρική της, δυνάμει σύμβασης. Ως κυριαρχική επιρροή από το Ν. 4308/2014 (παράρτημα Α') ορίζεται «*η ικανότητα μια οντότητας (επενδυτής) να καθορίζει τις χρηματοοικονομικές και λειτουργικές αποφάσεις μιας άλλης οντότητας, ανεξάρτητα από τα δικαιώματα ή την επιρροή οποιουδήποτε άλλου μέρους*». Η επιρροή αποτελεί την έννοια του ελέγχου. Ως σύμβαση εν προκειμένω δε νοείται οποιαδήποτε ενοχική σύμβαση αλλά η κατά το γερμανικό πρότυπο ειδική επιχειρηματικής υφής σύμβαση εταιρικού δικαίου, (ή π.χ. μία σύμβαση μεταφοράς κερδών) η οποία αποτελεί και τον μοναδικό τρόπο να κατοχυρωθεί το δικαίωμα άσκησης κυριαρχικής επιρροής της μητρικής. Η εταιρική επιχείρηση που δεσμεύεται δικαιοπρακτικά μέσω σύμβασης υποχρεούται να ακολουθεί και εκτελεί τις εντολές και τις υποδείξεις του φορέα της ενιαίας διοίκησης και να προάγει το κοινό συμφέρον.¹⁹

17. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 610-611, Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και απο-ομιλοποίηση» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 77-78, Παράρτημα Α' (Ορισμοί), Ν 4308/2014 (Ε.Λ.Π.)

18. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 713

19. Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «Ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και απο-ομιλοποίηση» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 81- 82., Παμπούκης Κ., Ένταξη ανώνυμης εταιρίας σε όμιλο πολυεθνικό, εκδ. Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα, 1989, σελ. 63 επ.

Βέβαια στο ελληνικό εταιρικό δίκαιο δεν προβλέπεται η συμβατική εξουσίαση μία εταιρείας ούτε η υπαγωγή μιας εταιρείας στην εξουσίαση μία άλλης δυνάμει καταστατικής διάταξης. Μία τέτοια απόπειρα θεμελίωσης δικαιώματος κυριαρχικής επιρροής μέσω σύμβασης εξουσίασης θα κηρυσσόταν άκυρη ως απαγορευμένη δικαιοπραξία κατ' άρθρο 174 ΑΚ και ως αντίθετες με τους κανόνες της ΑΕ περί δομής και οργάνωσής της. Άλλωστε και η Οδηγία 2013/34ΕΕ θέτει ως προϋπόθεση για τη θεμελίωση της συμβατικής ή καταστατικής άσκησης κυριαρχικής επιρροής, να το επιτρέπει το εθνικό δίκαιο της θυγατρικής επιχείρησης.²⁰ De facto ή εν τοις πράγμασι όμιλοι υφίστανται σε όλες τις περιπτώσεις που η σύνδεση δεν είναι δικαιοπρακτική ή συμμετοχική.²¹ Έπειτα, οι όμιλοι επιχειρήσεων διακρίνονται ανάλογα με το αν υφίσταται σχέση εξάρτησης μεταξύ των επιχειρήσεων σε κάθετους και οριζόντιους. Οι κάθετοι όμιλοι αποτελούνται από μία μητρική επιχείρηση και από τις εξαρτώμενες από αυτήν (μία ή περισσότερες) θυγατρικές επιχειρήσεις, ενώ οι οριζόντιοι όμιλοι απαρτίζονται από σειρά επιχειρήσεων οι οποίες βρίσκονται υπό ενιαία διεύθυνση χωρίς μεταξύ τους να υφίσταται σχέση εξάρτησης. Στη δημιουργία οριζόντιων ομίλων καταλήγει συνήθως η δικαιοπρακτική σύνδεση ενώ στη διαμόρφωση κάθετων ομίλων καταλήγει η συμμετοχική σύνδεση καθώς σε αυτούς βασικό χαρακτηριστικό είναι η σχέση εξαρτήσεως. Ύστερα με κριτήριο την επιχειρηματική σχέση μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, οι όμιλοι διακρίνονται σε οριζόντιους, στους οποίους το είδος της ασκούμενης δραστηριότητας είναι κοινό για όλα τα ομιλικά μέλη, στους κάθετους, στους οποίους οι ομιλικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της παραγωγικής και εμπορικής διαδικασίας και τέλος στους διαγώνιους που το είδος και το αντικείμενο δραστηριότητας των συνδεδεμένων επιχειρήσεων ουδεμία σχέση έχουν μεταξύ τους.

Περαιτέρω με κριτήριο το πού βρίσκεται το κέντρο ελέγχου και εξουσίας του ομίλου, αυτοί διακρίνονται σε συγκεντρωμένους και αποκεντρωμένους. Στους μεν την αποκλειστική εξουσία λήψης αποφάσεων και εν γένει της άσκησης εξουσίας έχει η μητρική εταιρεία, ενώ στους δε υπάρχει διαμοιρασμός των εξουσιών λήψης αποφάσεως ανά τομέα σε επιμέρους επιχειρήσεις του ομίλου. Ακόμα, οι όμιλοι διακρίνονται σε όμιλους επιχειρηματικού σκοπού και επενδυτικούς/ χρηματοοικονομικούς όμιλους ανάλογα αντίστοιχα με το αν η δημιουργία του αποσκοπεί στον συντονισμό και την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας ή αν η συμμετοχή της μητρικής σε μία επιχείρηση στοχεύει στην απόδοση της επένδυσης και έχει αμιγώς χρηματοοικονομικό χαρακτήρα.

20. Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4548/2018, 1^{ος} τόμος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 81, 85

21. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Εταιρίες, 3^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 501

Τέλος ανάλογα με το αν δραστηριοποιούνται εντός συνόρων ενός κράτους ή επεκτείνονται σε περισσότερα κράτη διακρίνονται σε εθνικούς και πολυεθνικούς.²²

1.5 Μορφές Ομιλικής Σύνδεσης

Κατά τα ελληνικά λογιστικά πρότυπα και συγκεκριμένα στις διατάξεις του άρθρου 32 Ν. 4308/2014, δυνάμει του οποίου ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία η Οδηγία 2013/34/ΕΕ, περί συνδεδεμένων επιχειρήσεων, προβλέπεται περιπτωσιολογικά η ύπαρξη σχέσης μητρικής και θυγατρικής επιχείρησης. Μία τέτοια σχέση θεσπίζει τη σχέση συνδεδεμένων επιχειρήσεων. Επομένως, όμιλος επιχειρήσεων υπάρχει όταν υφίσταται μία από τις αναφερόμενες μορφές στο άρθρο 32 παρ. 2 Ν. 4308/2014:

Πρώτον όταν η μητρική έχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου των μετόχων, εταίρων ή μελών της άλλης οντότητας, δηλαδή της θυγατρικής (50%+1 ψήφος). Σε αυτήν την περίπτωση η οποία αποτελεί και την κλασική μορφή εμφάνισης ομίλων στα ελληνικά δεδομένα η σύνδεση δημιουργείται με τη συμμετοχή (συμμετοχική σύνδεση ή κάθετοι όμιλοι), η οποία επιτυγχάνεται, είτε με την ίδρυση από μία μητρική μίας θυγατρικής εταιρείας και την κατοχή των μετοχών της, είτε με την απόκτηση από μία μητρική εταιρεία του πλειοψηφικού πακέτου μετοχών δια της εξαγοράς αυτών, από μία άλλη, ήδη υφιστάμενη εταιρεία, η οποία θα καταστεί θυγατρική της.²³

Στην δεύτερη περίπτωση σημασία έχει η απόκτηση του πλειοψηφικού πακέτου ψήφων και όχι μετοχών/ κεφαλαίου, διότι μόνο αυτή είναι που εξασφαλίζει την άσκηση ελέγχου. Δηλαδή, η μητρική συμμετέχει στην θυγατρική πλειοψηφικά ή μη, τόσο ώστε να εξασφαλίζεται ο έλεγχος της θυγατρικής ή των θυγατρικών. Αυτό το δικαίωμα δεν είναι του κατευθείαν διορισμού αλλά περιλαμβάνει κάθε νομικά επιτρεπόμενη ενέργεια επηρεασμού του διορισμού μελών διαχειριστικού ή διοικητικού οργάνου καθώς στο ελληνικό δίκαιο αναγνωρίζεται δικαίωμα διορισμού μόνο όταν υπάρχει έλεγχος επί της πλειοψηφίας των δικαιωμάτων ψήφου.²⁴

22. Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4548/2018, 1^{ος} τόμος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 81-82

23. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 45, Δαβράδος, Ν., Συνδεδεμένες επιχειρήσεις και εταιρικό δίκαιο στο ΔικΑΕ Περάκη Ε., τόμος Ι, γ' έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 47-48

24. Σινανιώτη-Μαρούδη Α., Εταιρίες, 3^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 486

Συμμετοχική σύνδεση υπάρχει και στην αμοιβαία συμμετοχή και επί θυγατρικής εταιρίας με πολλαπλή εξάρτηση, όταν δηλαδή δύο ή περισσότερες μητρικές ιδρύουν ή αποκτούν πλειοψηφία μετοχών σε κοινή ή κοινές θυγατρικές εταιρίες (πολυμητρική σύνδεση).²⁵ Συνδεδεμένες θεωρούνται και οι επιχειρήσεις που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση μητρικής προς θυγατρική, καθώς και κάθε μία από τις θυγατρικές τους ή τις θυγατρικές των θυγατρικών τους, δηλαδή τις εγγονές εταιρίες. Πρόκειται όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην βιβλιογραφία για τον πολυβαθμικό όμιλο ή για υποθυγατρικοποίηση.²⁶

Δεύτερον (άρθρο 32 παρ. 2 στοιχ. β' Ν. 4308/2014) «όταν η μητρική οντότητα έχει το δικαίωμα να διορίζει ή να παύει την πλειοψηφία των μελών του διοικητικού, διαχειριστικού ή εποπτικού οργάνου της άλλης οντότητας (θυγατρική οντότητα) και είναι ταυτόχρονα μέτοχος, εταίρος ή μέλος αυτής της οντότητας (ανάλογα με τον τύπο εταιρείας της θυγατρικής)». Στο ελληνικό δίκαιο αυτή η εκδοχή δεν μπορεί να βρει πραγματικό έρεισμα διότι δικαίωμα διορισμού μελών του ΔΣ μπορεί να δοθεί με καταστατική πρόβλεψη σε μέτοχο, όμως το δικαίωμα αυτό φτάνει μόνο μέχρι τα 2/5 του συνολικού αριθμού των μελών του ΔΣ (άρθρο 79 παρ. 1 ν. 4548/2018). Όταν η μητρική κατέχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου, μπορεί να διορίσει και την πλειοψηφία των μελών του ΔΣ της θυγατρικής, όμως σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει η σχέση μητρικής- θυγατρικής της πρώτης περίπτωσης.²⁷ **Τρίτον** (άρθρο 32 παρ. 2 στοιχ. γ' Ν. 4308/2014) έλεγχος προκύπτει όταν η μητρική συμμετέχει στο κεφάλαιο της θυγατρικής και έχει το δικαίωμα άσκησης κυριαρχικής επιρροής σε αυτήν δυνάμει σύμβασης ή καταστατικής πρόβλεψης. Στην περίπτωση της δικαιοπρακτικής συνδέσεως, με την οποία δημιουργούνται οριζόντιοι όμιλοι, η ελέγχουσα επιχείρηση διοικεί τις υπόλοιπες σε ενιαία βάση δυνάμει δικαιοπραξίας. Μεταξύ των συμβατικώς συνδεδεμένων επιχειρήσεων δημιουργείται ένα είδος εσωτερικής αστικής εταιρίας χωρίς νομική προσωπικότητα.²⁸

25. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 612, Τριανταφυλλάκης Γ.Δ, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Κομοτηνή, 2009, σελ. 298

26. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 716, Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 174

27. Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4548/2018, 1^{ος} τόμος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 84

28. Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου – Εταιρίες, 1^{ος} τόμος, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας/ Δίκαιο & Οικονομία, Αθήνα, 1996, σελ. 372 επ., Παμπούκης Κ., Ένταξη ανώνυμης εταιρίας σε όμιλο πολυεθνικό, εκδ. Σάκκουλας Α.Ε., Θεσσαλονίκη, 1989, σελ. 85 επ.

Όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα επιρροής πρέπει να θεμελιώνεται με δικαιοπρακτικά μέσα του εταιρικού δικαίου και όχι με απλές ενοχικές συμβάσεις. Τέτοιο δικαιοπρακτικό εργαλείο του εταιρικού δικαίου αποτελεί, η σύμβαση εξουσιάσεως η οποία οδηγεί τη θυγατρική στην εξάρτηση ή υποταγή της μητρικής και υπό την διοίκησή της, η σύμβαση διαχείρισης δυνάμει της οποίας μια θυγατρική εταιρεία αναθέτει την άσκηση της διοίκησής της σε άλλη εξειδικευμένη εταιρεία για ορισμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η διαχειρίστρια εταιρεία θα ενεργεί στο όνομα και για λογαριασμό της ιδιοκτήτριας εταιρείας.²⁹ Η σύμβαση εξουσιάσεως και η σύμβαση μεταφοράς κερδών μίας επιχείρησης σε μία άλλη βρίσκει εφαρμογή στο γερμανικό δίκαιο αλλά στο ελληνικό δίκαιο, δεν υπάρχει σχετική νομοθετική πρόβλεψη.³⁰ Υποστηρίζεται η άποψη ότι αυτές οι συμβάσεις είναι απαγορευμένες διότι προσκρούουν σε αναγκαστικές διατάξεις του εταιρικού δικαίου, ενώ κατά άλλη άποψη, για τη σύναψη αυτών και δεδομένου ότι θίγουν ουσιαστικά την αυτονομία και αυτοδιοίκηση του νομικού προσώπου, που τίθεται υπό διαχείριση και η άσκηση διοίκησης γίνεται με σκοπό την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ομίλου αλλά και εξαιτίας των κινδύνων που συνεπάγεται για τα συμφέροντα των μετόχων μειοψηφίας κυρίως, απαιτείται έγκριση με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης η οποία λαμβάνεται με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία, ή κατά άλλους με ομόφωνη απόφαση όλων των μετόχων.³¹ Οι ανωτέρω συμφωνίες δεν πρέπει να συγχυστούν με τις λεγόμενες εξωεταιρικές ή παραεταιρικές συμφωνίες καθώς σε αυτές δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μετόχων αλλά μεταξύ των επιχειρηματικών οντοτήτων. Τέλος, πρέπει να διακρίνονται από τις συμβάσεις ευκαιριακής συνεργασίας οι οποίες δεν επαρκούν για την παραδοχή διοίκησης σε ενιαία βάση. Η συμβαλλόμενη- ελεγχόμενη επιχείρηση ακολουθεί υποχρεωτικά τις υποδείξεις του φορέα ενιαίας διαχείρισης και διεύθυνσης και πρέπει να συμβάλλει στην προαγωγή ενός κοινού σκοπού. Για την εξασφάλιση της συμμόρφωσης της ελεγχόμενης επιχείρησης συνήθως λαμβάνουν χώρα επεμβάσεις στην διαχείριση των πραγμάτων της.³²

29. Αθανασίου, Λ., Η σύμβαση διαχείρισης εταιρίας (Management Contract), ΕΛΛΔνη, (45) 2004, σελ. 973

30. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 717

31. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 9^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 600-601, Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 180

32. Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «Ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και από-ομιλοποίηση» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 82.

Τέταρτη περίπτωση (άρθρο 32 παρ. 2 στοιχ. δ' υποστοιχ. δ1 ν. 4308/2014), «*όταν η μητρική συμμετέχει στη θυγατρική ως μέλος, εταίρος ή μέτοχος (ανάλογα με τον εταιρικό τύπο της θυγατρικής επιχείρησης) και: δ1) ελέγχει από μόνη της, δυνάμει συμφωνίας που έχει συνάψει με άλλους μετόχους, εταίρους ή μέλη της οντότητας αυτής (θυγατρική οντότητα), την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου των μετόχων, εταίρων ή μελών της..*». Εδώ πρόκειται για εξωεταιρικές συμφωνίες μεταξύ των μετόχων με περιεχόμενο τον τρόπο άσκησης του δικαιώματος ψήφου. Δυνάμει της εξωεταιρικής συμφωνίας στην οποία έχει συμβληθεί η πλειοψηφία των μετόχων, οι τελευταίοι συμμορφώνονται υποχρεωτικά με τις εντολές της μητρικής επιχείρησης αναφορικά με τον τρόπο άσκησης του δικαιώματος ψήφου τους, με αποτέλεσμα η μητρική καθορίζοντας τον τρόπο άσκησης της πλειοψηφίας των δικαιωμάτων ψήφου των μετόχων, να μπορεί να ασκεί τον έλεγχο της θυγατρικής εταιρείας.

Όμιλος επιχειρήσεων υφίσταται και στην περίπτωση που η μητρική επιχείρηση δεν ελέγχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου, όμως (άρθρο 32 παρ. 2 στοιχ. δ' υποστοιχ. δ2 ν. 4308/2014) «δ2) *ισχύουν αθροιστικά οι κατωτέρω προϋποθέσεις: δ2.1) Η πλειοψηφία των μελών των διοικητικών, διαχειριστικών ή εποπτικών οργάνων της οντότητας αυτής (θυγατρικής οντότητας) που είχαν τη διοίκηση κατά τη διάρκεια της τρέχουσας περιόδου, καθώς και κατά την προηγούμενη περίοδο και μέχρι την κατάρτιση των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, έχει διοριστεί μόνο ως αποτέλεσμα της άσκησης των δικαιωμάτων ψήφου αυτής. δ2.2) Τα δικαιώματα ψήφου που κατέχονται από τη μητρική οντότητα αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 20% των συνολικών δικαιωμάτων ψήφου στη θυγατρική οντότητα. δ2.3) Κανένα τρίτο μέρος δεν έχει τα δικαιώματα που αναφέρονται στα σημεία α`, β` ή γ` της παρούσας παραγράφου, αναφορικά με αυτή την οντότητα (θυγατρική οντότητα)*». Η κυριαρχική επιρροή της μητρικής επιχείρησης τεκμαίρεται σε περίπτωση συρροής των ανωτέρω τριών προϋποθέσεων διότι σε αυτήν την περίπτωση η μητρική για ικανό χρονικό διάστημα συνάγεται ότι ελέγχει τη διοίκηση της θυγατρικής εταιρείας.³³

Τέλος, τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (Ν 4308/2014) και η διάταξη του άρθρου 32 παρ.1 στοιχ. ε', αναγνωρίζει ως τελευταία μορφή σύμπραξης μεταξύ επιχειρήσεων, την εν τοις πράγμασι σχέση εξουσιάζσεως (de facto) μεταξύ δύο επιχειρήσεων. Τέτοιος έλεγχος υπάρχει στις περιπτώσεις που οι επιχειρήσεις δεν συνδέονται δικαιοπρακτικά ή συμμετοχικά.

33. Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4548/2018, 1^{ος} τόμος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 85- 86.

De facto έλεγχος ή σύνδεση επιχειρήσεων τεκμαίρεται αμάχητα ότι υπάρχει όταν τα εποπτικά όργανα και τα όργανα διαχείρισης ή διοίκησης περισσότερων επιχειρήσεων αποτελούνται συνολικά ή κατά πλειοψηφία από τα ίδια πρόσωπα καθ' όλη τη διάρκεια της εταιρικής χρήσης.³⁴ Σε κάθε περίπτωση σύμπραξης, η κάθε συνδεδεμένη επιχείρηση διατηρεί αυτοτελή νομική προσωπικότητα, καθότι όπως προαναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας, ο νομοθέτης καταρχήν δεν αναγνωρίζει νομική προσωπικότητα στον όμιλο επιχειρήσεων. Ο ανώτατος βαθμός σύμπραξης επιτυγχάνεται με τη συγχώνευση, τη μεταβιβαστική εξαγορά και διάσπαση με τις οποίες μία οι περισσότερες επιχειρήσεις παύουν να έχουν δική τους νομική υπόσταση και ενσωματώνονται σε άλλη ή άλλες επιχειρήσεις.³⁵

1.6. Αναδυόμενα Ζητήματα από την Ομιλική Σύνδεση

Η εξαρτημένη σύνδεση επιχειρήσεων δημιουργεί μία οικονομική ενότητα στην οποία το δίκαιο δεν αναγνωρίζει νομική αυτοτέλεια ώστε να αναγνωρίζεται περαιτέρω ως υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Το ασυμβίβαστο μεταξύ οικονομικής και νομικής πραγματικότητας δηλαδή το γεγονός ότι τα μέλη ενός ομίλου αλληλοεξαρτώνται σε οικονομικό επίπεδο αλλά νομικά είναι ανεξάρτητα και αυτοτελή, αποτελεί τη βασικότερη αιτία δημιουργίας νομικών ζητημάτων.³⁶

Ιδιαίτερα προβλήματα ανακύπτουν διότι ο μέτοχος με το πλειοψηφικό πακέτο μετοχών δηλαδή ο μέτοχος που ουσιαστικά ασκεί εξουσία, είναι επιχείρηση και όχι ιδιώτης φυσικό πρόσωπο. Η διοίκηση της εξαρτημένης επιχείρησης στα πλαίσια του ομίλου ασκείται σύμφωνα με τις εντολές της εξουσιάζουσας μητρικής εταιρείας η οποία συνήθως σκοπεύει στην ικανοποίηση του δικού της εταιρικού συμφέροντος ή του ευρύτερου ομιλικού το οποίο δε συμφωνεί πάντα με το ατομικό εταιρικό συμφέρον των θυγατρικών επιχειρήσεων.

34. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Εταιρίες, 3^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 645, Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 46

35. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 610

36. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαϊκό ζήτημα» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 13

Ένεκα λοιπόν της σύνδεσης στα πλαίσια λειτουργίας ενός ομίλου επιχειρήσεων, ανακύπτουν συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ μητρικής και θυγατρικών εταιριών, οι οποίες εντείνονται λόγω του στοιχείου του ελέγχου της πρώτης προς τις δεύτερες, όταν τα εκατέρωθεν συμφέροντα δεν ταυτίζονται.³⁷ Για παράδειγμα το συμφέρον της θυγατρικής εταιρίας θίγεται όταν η διοίκηση της, με παρακίνηση της μητρικής εταιρείας, πωλήσει στην μητρική της ή σε άλλες θυγατρικές του ομίλου περιουσιακά στοιχεία χωρίς αντάλλαγμα ή χορηγήσει άτοκα δάνεια ή δάνεια χωρίς εξασφάλιση προς αντιμετώπιση της έλλειψης ρευστότητας της μητρικής, ή παραχωρήσει χωρίς αντάλλαγμα εργατικό προσωπικό, τεχνογνωσία κτλ. Οι αναδυόμενοι κίνδυνοι από τα ανωτέρω παραδείγματα, δύνανται να επηρεάσουν τόσο τις εσωτερικές σχέσεις στους ομίλους επιχειρήσεων, όσο και τις εξωτερικές σχέσεις με τρίτους.

Ως εσωτερικές σχέσεις στους ομίλους επιχειρήσεων λογίζονται οι σχέσεις μεταξύ α) ελέγχουσας επιχείρησης και οργάνων διοίκησης ελεγχόμενης, β) ελέγχουσας επιχείρησης και μετόχων μειοψηφίας ελεγχόμενης επιχείρησης και γ) μετόχων μειοψηφίας και πλειοψηφίας ελέγχουσας επιχείρησης.

Στην περίπτωση της συμμετοχικής σύνδεσης, η ελέγχουσα επιχείρηση ως μέτοχος πλειοψηφίας, μπορεί να υποδεικνύει τα όργανα διοίκησης της θυγατρικής εταιρείας, παρότι φαινομενικά διατηρεί την ανεξαρτησία οργάνωσής της ουσιαστικά θίγεται ο πυρήνας της αυτονομίας της ελεγχόμενης επιχείρησης και στην πραγματικότητα λειτουργεί ως παράρτημα επιχείρησης.³⁸ Η ανάληψη ιδιότητας μέλους διοικητικού συμβουλίου με εκτελεστικά καθήκοντα σε περισσότερες ανώνυμες εταιρίες εντός ομίλου επιχειρήσεων, δεν απαγορεύεται ενώ σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρείας στα διοικητικά συμβούλια των οποίων συμμετέχουν τα ίδια πρόσωπα δεν συνεπάγεται την απαγόρευση του δικαιώματος ψήφου στα τελευταία, παρά μόνο στην περίπτωση που κάποιος δεν είναι δυνατόν να ψηφίσει διότι έτσι θα καθίστατο δικαστής του εαυτού του.³⁹ Σε κάθε περίπτωση το μέλος που συμμετέχει στο ΔΣ και των δύο εταιρειών διατηρεί την υποχρέωση πίστης έναντι και των δύο εταιρειών.

37. Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «Ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και από-ομιλοποίηση» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 84 επ., Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 9^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 601 επ.

38. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 720

39. Μικρουλέα Α. & Βερβεσός Ν., Ζητήματα αρμοδιότητας και σύγκρουσης συμφερόντων, Αναμνηστικός Τόμος Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, τ. Ι., εκδ. Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, 2016, σελ. 585-588

Επιπλέον, στην περίπτωση ύπαρξης ενός ελέγχοντος μετόχου, μεταξύ μητρικής επιχείρησης και μελών της διοίκησης της θυγατρικής παρατηρείται σύμπτωση απόψεων, καθώς βάσει της θεωρίας της agency στις πολυμετοχικές εταιρείες, οι agents εξυπηρετούν κατά πολύ και συντρέχουν με τα συμφέροντα των principals. Σύγκρουση απόψεων ωστόσο μπορεί να δημιουργηθεί στην περίπτωση κατά την οποία η μητρική εταιρία υποδεικνύει στη θυγατρική τη σύναψη βλαπτικών ή επικίνδυνων συμβάσεων με τρίτους. Σε αυτό το σημείο τα όργανα διοίκησης της θυγατρικής στα πλαίσια χάραξης της επιχειρηματικής πολιτικής, μπορούν να κληθούν να λάβουν αποφάσεις σχετικά με τη διανομή των μερισμάτων, την περικοπή δαπανών, τη χρηματοδότηση νέων δραστηριοτήτων, την κατεύθυνση επιχειρηματικών ευκαιριών κτλ., επομένως είτε θα υπακούσουν τις εντολές της ελέγχουσας αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα τυχόν νομική ευθύνη που ενδεχομένως να ανακύψει εξαιτίας των κινδυνωδών εντολών, είτε να μην τις εκτελέσουν αποδεχόμενα την πιθανότητα να απωλέσουν τη διοικητική θέση. Αυτές οι συγκρούσεις συμφερόντων ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις αμβλύνονται διότι η ελέγχουσα εταιρεία δεν θα έθετε σε κίνδυνο την υπόσταση της θυγατρικής της εταιρείας δεδομένου ότι ουσιαστικά η τελευταία αποτελεί ίδια της πρώτης κεφάλαια, ενώ με βάση τις αρχές εταιρικής διακυβέρνησης των G20/ΟΟΣΑ για την προστασία των μετόχων μειοψηφίας προκρίνεται ο σαφής προσδιορισμός του καθήκοντος πίστης των μελών του ΔΣ έναντι της εταιρείας και του συνόλου των μετόχων.⁴⁰

Ακόμα και όταν η σύνδεση είναι δικαιοπρακτική, η εξουσιαζόμενη επιχείρηση πολλές φορές εκτρέπεται από τον σκοπό της και, δεχόμενη την κυριαρχική επιρροή της εξουσιάζουσας επιχείρησης χάνει τη διοικητική και περιουσιακή της αυτοτέλεια. Οι εξουσίες διαχείρισης και οργάνωσης αλλά και η ευθύνη μετακινούνται στην ελέγχουσα επιχείρηση δυνάμει της συμφωνίας, με αποτέλεσμα να αναδύονται κίνδυνοι εις βάρος των συμφερόντων των μετόχων μειοψηφίας και των πιστωτών της ελεγχόμενης επιχείρησης.

Στα πλαίσια των εσωτερικών σχέσεων του ομίλου, συγκρούσεις συμφερόντων και κίνδυνοι μπορούν να ελλοχεύουν και για τους μετόχους μειοψηφίας της ελέγχουσας επιχείρησης κυρίως όταν η μητρική εταιρεία συμμετέχει στην θυγατρική της με ποσοστό 100%. Εν προκειμένω οι ελεγχόμενες εταιρείες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων της μητρικής.

40. Λιβαδά Χ., Εισήγηση με θέμα «Πτυχές της εταιρικής διακυβέρνησης στους Ομίλους Επιχειρήσεων» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 636 επ.

Οι μέτοχοι μειοψηφίας λοιπόν αντιμετωπίζουν το ίδιο τον κίνδυνο άνισης μεταχείρισης, σε σχέση με την πλειοψηφία καθότι λόγω της αυτοτέλειας της διοίκησης της θυγατρικής, ο έλεγχος είναι δυσχερής. Προς τούτο ο νόμος ορίζει ότι οι θυγατρικές εταιρείες υποχρεούνται να παρέχουν τις απαραίτητες πληροφορίες προς την μητρική τους, ώστε να καταρτίζει τους ενοποιημένους λογαριασμούς της.

Ζητήματα σχετικά με την ευθύνη της μητρικής ανακύπτουν και στις εξωτερικές σχέσεις των επιχειρήσεων του ομίλου, δηλαδή στις σχέσεις του με πρόσωπα που δεν ανήκουν σε αυτόν και κατά κύριο λόγο περιλαμβάνουν τους εταιρικούς πιστωτές και τους εργαζόμενους. Κίνδυνο έναντι των συμφερόντων των δανειστών αποτελεί κυρίως το πληροφοριακό έλλειμα ως προς την οικονομική κατάσταση της θυγατρικής εταιρείας η οποία εμφανίζεται ως μέλος του ομίλου.

Τα παραδείγματα ενδοομιλικών συναλλαγών που αναφέρθηκαν ενδεικτικά ανωτέρω, αποτελούν τους ίδιους λόγους που θα μπορούσαν να θέσουν σε διακινδύνευση τα συμφέροντα των πιστωτών της θυγατρικής εταιρείας. Πρακτική που αξίζει αναφοράς, καθότι υπό προϋποθέσεις, μπορεί εξίσου να αποτελέσει πηγή κινδύνου εναντίον των συμφερόντων των δανειστών, αποτελεί η πρακτική cash pooling, με την οποία κατορθώνεται η εξισορρόπηση πλεονασμάτων και ελλειμάτων μεταξύ των μελών του ομίλου.⁴¹ Η τελευταία αποτελεί ένα σύστημα συγκέντρωσης ρευστότητας δυνάμει του οποίου αναδιανέμονται οι ομιλικοί πόροι. Η υπαγωγή όμως σε τέτοια συστήματα συγκέντρωσης ενέχει κινδύνους για την κεφαλαιακή επάρκεια και ρευστότητα της συμμετέχουσας θυγατρικής που μπορεί να αποστερηθεί πλεονασματικά μεν, πλην όμως κεφάλαια για την επιδίωξη του ατομικού εταιρικού σκοπού της. Έτσι, σε περίπτωση πραγμάτωσης του πιστωτικού κινδύνου ή όταν τεθεί σε λειτουργία η εγγυητική ευθύνη της θυγατρικής έναντι της τράπεζας, μπορεί να κλονισθεί η ρευστότητα της και να τεθεί σε θέση αφερεγγυότητας έναντι των ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων των δανειστών της.⁴² Προς αντιμετώπιση των ζητημάτων εξαιτίας της σύγκρουσης συμφερόντων προτάθηκε επί τη βάση της νομολογίας Rozenblum και η υιοθέτηση της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος, η οποία θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσης και κατά την οποία η θυγατρική εταιρεία οφείλει να ανευχτεί μέτρα και εντολές που δίδονται ενόψει της γενικής στρατηγικής και πολιτικής του ομίλου,

41. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρείες, 9^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 603 επ.

42. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 490

τα οποία θα της επιφέρουν εκτός από ζημίες και αντίστοιχα οφέλη εντός εύλογου χρονικού διαστήματος και υπό τον όρο ότι δεν θα τεθεί επί κινδύνω η υπόστασή της. Ωστόσο η αόριστη νομική έννοια του συμφέροντος του ομίλου, δεν δύναται να αντιμετωπίσει το σύνολο των προβλημάτων λόγω της σύγκρουσης συμφερόντων εντός του ομίλου επιχειρήσεων.

Έπειτα η ευθύνη της μητρικής για άσκηση επιβλαβούς ελέγχου και επιρροής επί της θυγατρικής της, μπορεί να κατοχυρωθεί δια της θεωρίας της κάμψης της νομικής προσωπικότητας, η οποία οδηγεί σε εξωτερική ευθύνη της μητρικής έναντι των πιστωτών της θυγατρικής της. Σε επόμενο κεφάλαιο θα παρατεθούν επιπλέον οι νομικές βάσεις στις οποίες μπορεί να θεμελιωθεί ευθύνη της μητρικής εταιρείας.

1.7. Επίλογος κεφαλαίου

Οι όμιλοι αποτελούν ένα πραγματικό παγκόσμιο οικονομικό αλλά και νομικό φαινόμενο δείγμα του βαθμού και ρυθμού ανάπτυξης μιας οικονομίας. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των ομίλων επιχειρήσεων αποτελεί ο εγγενής дуΐσμός τους, ο οποίος συνίσταται στην οικονομική ενότητα μεταξύ των μελών του, με την ταυτοχρόνως υφιστάμενη νομική τους αυτοτέλεια. Όμιλος επιχειρήσεων υφίσταται όταν οι επιχειρήσεις που αποτελούν μέλη του, συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο ώστε μία ή περισσότερες εξ αυτών που ονομάζεται μητρική εταιρεία, να ασκεί έλεγχο και επιρροή σε άλλη ή άλλες, την αποκαλούμενη θυγατρική επιχείρηση, χαράσσοντας την πολιτική της τελευταίας έχοντας παράλληλα ως στόχο την αποκόμιση κέρδους από την δραστηριότητά τους. Η σύνδεση μεταξύ των επιχειρήσεων όπως ανωτέρω αναλυτικά εκτέθηκε, μπορεί να είναι συμμετοχική, δικαιοπρακτική ή εν τοις πράγμασι (de facto). Ένεκα της σύνδεσης και της άσκησης επιρροής, στα πλαίσια λειτουργίας του ομίλου ανακύπτει σωρεία ζητημάτων σύγκρουσης συμφερόντων τόσο στις εσωτερικές όσο και στις εξωτερικές σχέσεις του ομίλου, που εμφανίζονται συστηματικά και σε βάθος χρόνου. Τα συμφέροντα των μετοχικών μειοψηφιών τόσο της ελεγχόμενης όσο και της ελέγχουσας επιχείρησης αλλά και τα συμφέροντα των τρίτων πιστωτών του ομίλου, απειλούνται άμεσα λόγω της ευχέρειας του κυρίαρχου μετόχου να διαμορφώνει την εν γένει οικονομική και επιχειρηματική πολιτική ολόκληρου του ομίλου. Οι παραδοσιακοί μηχανισμοί ελέγχου και εξισορρόπησης των αντικρουόμενων συμφερόντων, όπως π.χ το δικαίωμα πληροφόρησης των μειοψηφούντων μετόχων δεν αρκούν ώστε να τα αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά, ενώ ως σήμερα δεν υπάρχει ένα κοινώς αποδεκτό σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο νομοθετικό πλαίσιο ρύθμισης των ομίλων επιχειρήσεων. Η αντιμετώπιση λοιπόν των ζητημάτων

αντιμετωπίζεται σήμερα κλαδικά από το δίκαιο ενώ σε υπερεθνικό επίπεδο έχουν κατά καιρούς προταθεί επιπλέον μηχανισμοί προστασίας, όπως η έννοια του ομιλικού συμφέροντος προς ad hoc αντιμετώπιση του εκάστοτε ανακύπτοντος ζητήματος. Ακόμα και στο ζήτημα της ευθύνης, δεν είναι δυνατή η αυτόματη διάχυσή της σε όλα τα μέλη του ομίλου αλλά προς τούτο επιστρατεύονται με κατασκευές όπως η άρση του νομικού πέπλου ή της νομικής αυτοτέλειας, η ευθύνη λόγω απιστίας, από συμβατικές εγγυήσεις, ρήτρες ομίλου, δηλώσεις πατρωνίας κτλ.

1.8. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- i. Τουρντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαιοϊκό ζήτημα», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- ii. Γεωργακόπουλος Λ. Ν., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τόμος Α', τεύχος β', Εταιρίες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας/ Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1996
- iii. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- iv. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- v. Βαρελά Μ., Ζητήματα Πτώχευσης στους ομίλους ανωνύμων εταιριών, ΔΕΕ 4/2009
- vi. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Α.Ε και Ε.Π.Ε, 4^η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012
- vii. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- viii. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- ix. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο Επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003
- x. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xi. Ιορδανίδης Π., Προς ένα ευρωπαϊκό δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, ΕπισκεΔ 2007

- xii. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xiii. Παράρτημα Α' Ν. 4308/2014
- xiv. Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, 1^{ος} τόμος, β' τεύχος, Εταιρίες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, β' έκδοση, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996
- xv. Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και απο-ομιλοποίηση» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xvi. Παμπούκης Κ., Ένταξη ανώνυμης εταιρίας σε όμιλο πολυεθνικό, εκδ, Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα, 1989
- xvii. Σωτηρόπουλος Γ., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4548/2018, 1^{ος} τόμος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020
- xviii. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xix. Δαβράδος, Ν., Συνδεδεμένες επιχειρήσεις και εταιρικό δίκαιο στο ΔικΑΕ Περάκη Ε, τόμος Ι, γ' έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xx. Τριανταφυλλάκης Γ.Δ, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Κομοτηνή, 2009
- xxi. Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- xxii. Αθανασίου, Λ., Η σύμβαση διαχείρισης εταιρίας (Management Contract) ΕΛΛΔνη, (45) 2004
- xxiii. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 9^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019
- xxiv. Μικρουλέα Α. & Βερβεσός Ν., Ζητήματα αρμοδιότητας και σύγκρουσης συμφερόντων, Αναμνηστικός Τόμος Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, τ. Ι., εκδ. Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, 2016
- xxv. Λιβαδά Χ., Εισήγηση με θέμα «Πτυχές της εταιρικής διακυβέρνησης στους Ομίλους Επιχειρήσεων» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxvi. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο - Η ΕΥΘΥΝΗ ΣΤΟΥΣ ΟΜΙΛΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

2.1. Ευθύνη μητρικής εταιρίας

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η σημαντικότερη τάση του δικαίου της ομιλικής σύνδεσης επιχειρήσεων, με σκοπό την αντιμετώπιση των ζητημάτων που ανακύπτουν λόγω αυτής, είναι αρχικά η αναγνώριση του δικαιώματος της μητρικής επιχείρησης να παρέχει εντολές προς την θυγατρική και να χαράσσει τις πολιτικές της και συνακόλουθα υπό προϋποθέσεις να φέρει και την σχετική ευθύνη για τις παρασχεθείσες εντολές.

Ωστόσο η αντίθεση μεταξύ οικονομικής ενότητας των συνδεδεμένων επιχειρήσεων και νομικής αυτονομίας της καθεμιάς γεννά το πρόβλημα της αδυναμίας αναγνώρισης ενιαίας ευθύνης του ομίλου. Ο όμιλος δεν διαθέτει νομική προσωπικότητα, ούτε περιουσιακή αυτοτέλεια για την ικανοποίηση αξιώσεων τρίτων, κατά συνέπεια ούτε ευθύνη για τις πράξεις ή παραλείψεις των μελών του. Το γεγονός αυτό έχει αποτελέσει χρόνιο σημείο αιχμής και έντονου προβληματισμού, τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάποιοι βέβαια κλάδοι του δικαίου όπως το λογιστικό δίκαιο, το δίκαιο του ανταγωνισμού κ. ά αντιμετωπίζουν τα μέλη του ομίλου ως μία οντότητα.⁴³ Οι επιχειρήσεις μέλη του ομίλου ευθύνονται καταρχήν με τα δικά τους περιουσιακά μέσα για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν, (χωριστή και αυτοτελή ευθύνη του νομικού προσώπου) χωρίς την δυνατότητα αναγωγής της δικής τους δράσης σε άλλα πρόσωπα. Όμως ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στη μητρική και τη θυγατρική της ως αυτοτελών νομικών οντοτήτων, πολλές φορές καθίσταται αφόρητος από το δίκαιο, έτσι ώστε να επιβάλλεται η σκοπιά τους ως ενιαίας νομικής οντότητας. Αυτό διότι η φύση και δράση του ομίλου πολλάκις έχουν ως αποτέλεσμα την εξυπηρέτηση των κοινών ομιλικών συμφερόντων ή την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της απώτερης μητρικής εις βάρος των συμφερόντων των θυγατρικών εταιρειών και την διακινδύνευση των απαιτήσεών τους.⁴⁴

43. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 3^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 609

44. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 535

Έτσι ο νομοθέτης δημιούργησε τεχνικές μεθόδους για τον επιμερισμό της ευθύνης στα περισσότερα μέλη του ομίλου με σκοπό την προστασία των υπό διακινδύνευση απαιτήσεων των πιστωτών και των επισφαλών συμφερόντων των μετόχων μειοψηφίας της ελεγχόμενης επιχείρησης.⁴⁵

Ιδιαίτερο ζήτημα που αναφέρεται και ανάγεται στο πεδίο ελέγχου του Πτωχευτικού Δικαίου, είναι η πτώχευση των Ομίλων επιχειρήσεων. Η συχνή οικονομική αδυναμία ενός μέλους δύναται να συνεπιφέρει γενική αφερεγγυότητά, λειτουργώντας ως «domino», μεταδίδοντας κρίση σε όλα τα μέλη του ομίλου. Η πτώχευση του ομίλου και η ενιαία διαχείριση της αφερεγγυότητας ωστόσο παρακωλύεται εξαιτίας της έλλειψης χωριστής νομικής προσωπικότητας. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει το ζήτημα της ευθύνης της μητρικής επιχείρησης για τα χρέη της θυγατρικής της, το οποίο μέχρι σήμερα αντιμετωπίζεται φειδωλά και αποσπασματικά. Ο ΠτΚ περιλαμβάνει ρυθμίσεις για την συμπτώχευση των ομορρυθμών εταιρών και διατάξεις για την ευθύνη των διοικούντων οργάνων σε περίπτωση δόλιας πρόκλησης πτώχευσης της ανώνυμης εταιρίας ή παρέλκυσης αυτής.⁴⁶ Επιπλέον λύση φαίνεται να δίδει και ο παραμερισμός της νομικής προσωπικότητας ή άρσης του νομικού πέπλου ή alter ego θεωρία, με τον οποίο καταλύεται η αρχή των κεφαλαιουχικών εταιριών και δια της οποίας επιτυγχάνεται διαχωρισμός μεταξύ του νομικού προσώπου και των προσώπων που το αποτελούν (π.χ. σε περίπτωση πτώχευσης, υποκεφαλαιοποίησης της εταιρίας κλπ.) προκειμένου να βρεθούν τα υπεύθυνα πρόσωπα μέσω της διείδυσης στα ενδότερα του νομικού προσώπου. Η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε κυρίως στις Η.Π.Α για την περίπτωση κατάχρησης της νομικής προσωπικότητας της εταιρίας από τον κύριο αυτής και την αναγνώρισή του ως υπεύθυνου για τα εταιρικά χρέη. Στη Γερμανία αντίστοιχα αναγνωρίστηκε η ευθύνη από διείδυση. Η αρχή της άρσης της αυτοτέλειας, δεδομένου ότι η νομική προσωπικότητα δημιουργείται και αναγνωρίζεται από το νόμο, πρέπει να εφαρμόζεται όταν εν τοις πράγμασι υπάρχει τέτοιου είδους και έκτασης ταύτιση μεταξύ εταιρικών συμφερόντων και συμφερόντων της ιδιοκτησίας της εταιρίας που δεν μπορεί καν

45. Χατζηνικολάου- Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη. Το παράδειγμα της Πτώχευσης», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 49

46. Περάκης Ε., Πτωχευτικό Δίκαιο, 2^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 344-345

να γίνει διαχωρισμός και όταν η αποδοχή ότι πράξεις που γίνονται από το σχήμα του νομικού προσώπου πρέπει να θεωρούνται πράξεις του ίδιου του νομικού προσώπου καταλήγει σε καταστρατήγηση των διατάξεων του νόμου, ιδίως ως προς την καλή πίστη, τη δημόσια τάξη, την κατάχρηση δικαιώματος κτλ.⁴⁷

Η εξακρίβωση του είδους, βαθμού και της έκτασης της ωφέλειας που αποκομίζει μία μητρική από τη θυγατρική της, είναι ένα πολυδαίδαλο και δύσκολο κατόρθωμα. Έχει κριθεί από τη νομολογία ότι η 100% συμμετοχή της μητρικής στη θυγατρική, συνιστά ένα επαρκές στοιχείο για την άρση της αυτοτέλειας των νομικών προσώπων δύο εταιρειών, και δεν μπορεί να δικαιολογήσει την άρνηση ανάληψης ευθύνης από την μητρική εταιρεία έναντι τρίτων για την αφερεγγυότητα της θυγατρικής της. Όμως, οι σχέσεις εξάρτησης των επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, καταλαμβάνονται συχνά από ένα «θολό πλαίσιο» αναφορικά με το είδος και την ένταση της μεταξύ τους σύνδεσης και εξάρτησης. Η ελληνική θεωρία περιστασιακά και με επιφύλαξη μόνο, δέχεται την κάμψη της νομικής αυτοτέλειας ιδιαίτερα σε περιπτώσεις υποκεφαλαιοδότησης της θυγατρικής, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την μη ικανοποίηση των απαιτήσεων των πιστωτών της θυγατρικής και αφερεγγυότητα έναντι τους.⁴⁸ Η αρχή της οικονομικής ενότητας και νομικής αυτοτέλειας μεταξύ των μελών του ομίλου συχνά διασπάται, όταν η δομή και η δράση τους οδηγεί σε άνιση μεταχείριση των δανειστών τους την διακινδύνευση των απαιτήσεών τους και ένταση των πιστωτικών κινδύνων, μπροστά στην ικανοποίηση του γενικού ομιλικού συμφέροντος και την ευόδωση των υπέρτερων επιχειρηματικών σχεδίων του ομίλου. Σε τέτοιες περιπτώσεις προσβάλλεται το αίσθημα δικαίου και διαχωρισμός μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρίας δεν είναι ανεκτός από το δίκαιο, είτε με ειδική διάταξη νόμου, είτε με βάση τις γενικές διατάξεις, που καθιερώνουν την αρχή της καλής πίστεως στις συναλλαγές.⁴⁹

47. Κοσιέρης Λ., Πτωχευτικό δίκαιο, 10^η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2017, σελ. 162-163

48. Πίτσος Ν.Ι., Ζητήματα ευθύνης της μητρικής για επιχειρηματικές αποφάσεις της θυγατρικής εταιρίας στους ομίλους επιχειρήσεων, ΔΕΕ 11/2013 (έτος 19^ο), σελ. 1021-1022

49. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 531

Επιπλέον βάση για τη θεμελίωση της ευθύνης της μητρικής επιχείρησης έναντι της θυγατρικής, δημιουργείται όταν η θυγατρική ζημιώθηκε ύστερα από πράξεις που τέλεσε η διοίκησή της κατόπιν παρακίνησης της μητρικής και η ζημία αυτή δεν αποκαταστάθηκε ή ισοσταθμίστηκε με άλλον τρόπο.⁵⁰

2.2. Νομικές βάσεις θεμελίωσης ευθύνης στο ελληνικό δίκαιο

Αρχικά πρέπει να αναφερθεί ότι το ζήτημα της ευθύνης της μητρικής εταιρίας παραμένει ακόμα αρρύθμιστο. Ως ευθύνη της εξουσιάζουσας εταιρίας νοείται τόσο η εσωτερική έναντι των μετόχων της μειοψηφίας, εφόσον η συμμετοχή της μητρικής στην θυγατρική δεν καλύπτει το 100% του μετοχικού κεφαλαίου, όσο και η εξωτερική ευθύνη, ήτοι η ευθύνη έναντι των τρίτων πιστωτών.⁵¹ Επιπλέον, μόνο το γεγονός της ομιλοποίησης, δηλαδή της κεφαλαιουχικής συμμετοχής της μητρικής στη θυγατρική, δεν αρκεί άνευ άλλου τινός για τη δημιουργία ευθύνης της εξουσιάζουσας εταιρίας. Σε τυχόν, τέτοια, ακραία περίπτωση οι αρχές της αυτονομίας των νομικών προσώπων και έλλειψης ευθύνης των εταίρων, στις οποίες βασίζεται η σύγχρονη οικονομία, θα καταργούνταν. Η ένταξη μιας εταιρίας σε έναν μεγάλο όμιλο, δεν αποδεσμεύει τον αντισυμβαλλόμενο της από το να διερευνήσει αυτοτελώς απέναντί της τον πιστωτικό κίνδυνο, καθησυχάζομενος ότι αυτός θα αναληφθεί και αντιμετωπισθεί οπωσδήποτε από τη μητρική εταιρία.⁵²

Παρακάτω θα εκτεθούν οι νομικές βάσεις του ελληνικού δικαίου δυνάμει των οποίων θεμελιώνεται κατά περίπτωση ευθύνη της μητρικής εταιρείας έναντι των πιστωτών της θυγατρικής της.

2.2.1. Άρση της αυτοτέλειας του Νομικού Προσώπου

Τον 19^ο αιώνα δέσποσε στη νομική επιστήμη, η θεωρία του νομικού προσώπου. Έπειτα η έρευνα προήχθη στην κατάχρηση του νομικού προσώπου με αποτέλεσμα την άρση της αυτοτέλειάς του. Και η νομική προσωπικότητα, όπως όλοι οι δικαιοϊκοί θεσμοί, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο κατάχρησης.

50. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 617

51. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 616

52. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 167

Π.χ Η υποκεφαλαιοδότηση μίας εταιρείας με πρόσχημα τη δήθεν ικανοποίηση του σκοπού ίδρυσής της, συνιστά κατάχρηση του νομικού της προσώπου δεδομένου ότι η ευρωστία και οικονομική σταθερότητα μιας κεφαλαιουχικής εταιρείας, απαιτεί καταρχάς, κεφαλαιακή επάρκεια.⁵³

Κατά τις βασικές παραδοχές του εταιρικού δικαίου και δικαίου των νομικών προσώπων γενικότερα, η ανώνυμη εταιρία είναι εταιρία με νομική προσωπικότητα, είναι δηλαδή φορέας της περιουσίας της. Σε αυτή την έννομη συνέπεια θεμελιώνεται και η αρχή του χωρισμού του νομικού προσώπου από τα μέλη του. Καθώς και η αρχή του χωρισμού της εταιρικής περιουσίας από την περιουσία των μετόχων.⁵⁴ Το νομικό πρόσωπο είναι οφειλέτης των δικών του υποχρεώσεων και δανειστής των δικών του απαιτήσεων ήδη από την στιγμή απόκτησης νομικής προσωπικότητας η οποία ταυτίζεται με τη σύναψη της εταιρικής σύμβασης και την τήρηση των διατυπώσεων δημοσιότητας.

Η νομική προσωπικότητα λοιπόν αποτελεί δημιούργημα του δικαίου το οποίο συνδέεται με την υγιή εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών, την προστασία της προώθησης συλλογικών συμφερόντων και κοινής δράσης. Υποχωρεί και κάμπτεται δε ενώπιον άλλων προτεραιοτήτων όταν και όπου σημειώνεται κατάχρηση και μη σεβασμός αυτής με συνέπεια την πρόκληση αρνητικών εξωτερικών αποτελεσμάτων.

Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, άλλως η κάμψη της νομικής προσωπικότητας, αποτελεί αντίστροφη αρχή στην αρχή του χωρισμού του νομικού προσώπου από τα μέλη του. Η τελευταία υποχωρεί όταν οι συνέπειές της δεν ανταποκρίνονται πλέον στον σκοπό της ή όταν άλλες σκοπιμότητες, οικονομικές, κοινωνικές, έχουν προτεραιότητα. Είναι μια μέθοδος καταλογισμού των εννόμων συνεπειών που αφορούν στην ανώνυμη εταιρία ως νομικό πρόσωπο, στους μετόχους της και αποτελεί δημιούργημα αποκλειστικά της νομολογίας.⁵⁵ Για την άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου κύριο κριτήριο αποτελεί η κατάχρηση της εταιρικής εξουσίας από τη μητρική εταιρία στη διαχείριση της θυγατρικής

53. Μάρκου Ι. Π., «Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου ως πηγή ανασφάλειας δικαίου- συμβολή στην ερμηνεία των διατάξεων περί εταιρικής ευθύνης», ΕΕμπΔ 2003, σελ. 257

54. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών (Προσωπικές εταιρίες - Α.Ε. - Ε.Π.Ε.), Δ' εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 34

55. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 536, Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 185

κατά παράβαση της αρχής της ορθής διαχείρισης των ομίλων με πρόθεση την πρόκληση ζημίας σε τρίτους. Η τελευταία εκδηλώνεται με την ίδρυση νομικών προσώπων και την κατανομή του κινδύνου και της ευθύνης σε περισσότερα πρόσωπα. Επιπλέον, πολλές φορές οι θυγατρικές εταιρείες υποτάσσουν το εταιρικό τους συμφέρον στο όνομα του υπέρτερου ομιλικού συμφέροντος ή του συμφέροντος της μητρικής εταιρείας, θέτοντας σε κίνδυνο τα συμφέροντα και τις απαιτήσεις των πιστωτών τους.⁵⁶ Η κάμψη της νομικής αυτοτέλειας συντρέχει στις περιπτώσεις που ο κυρίαρχος μέτοχος χρησιμοποιεί τη νομική προσωπικότητα είτε για να καταστρατηγήσει το νόμο είτε για να προκαλέσει ζημία σε τρίτους, ληλατώντας την περιουσία, μεταφέροντας περιουσιακά στοιχεία στη μητρική μέσω του Δ.Σ της θυγατρικής με αποτέλεσμα την πρόκληση ζημίας στην τελευταία, είτε δια υποκεφαλαιοδότησης της θυγατρικής σε βαθμό διακινδύνευσης των συμφερόντων και των απαιτήσεων των δανειστών, ακόμα και μέσω της εκμετάλλευσης της αυτοτέλειας με σκοπό την μετακύλιση του επιχειρηματικού κινδύνου σε βάρος των δανειστών.⁵⁷ Πραγματική υποκεφαλαιοδότηση νοείται ότι υπάρχει, όταν τα ίδια κεφάλαια της εταιρίας δεν αρκούν για την κάλυψη των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων αναγκών της εταιρίας σε σχέση με το είδος και την έκταση της δραστηριότητάς της.

Η άρση της νομικής αυτοτέλειας υλοποιείται είτε κατ' εφαρμογή ειδικής διάταξης νόμου και αν αυτή δεν υπάρχει, κατά τις γενικές δικαιοκτικές διατάξεις του ΑΚ (281, 288, 919 κτλ.), είτε κατά τις διατάξεις περί ερμηνείας των κανόνων δικαίου ή συμβάσεων (178, 179, 919, και 281 ΑΚ).⁵⁸

Όταν οι πράξεις της εταιρίας είναι πράξεις του κυριάρχου μετόχου, όταν υπάρχει σύγχυση των περιουσιών μεταξύ εταιρίας και μετόχου, όταν ασκείται έλεγχος στην θυγατρική από μέτοχο επιχείρηση επομένως και κατάχρηση της αυτοτελούς ύπαρξης του νομικού προσώπου, η οποία δεν είναι ανεκτή από το δίκαιο, η νομολογία καταφάσκει την άρση με βάση την καλή πίστη (ΑΚ 288)

56. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 537, Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο εμπορικού δικαίου, τόμος 1, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1996, σελ. 437, Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 185

57. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη. Το Παράδειγμα της Πτώχευσης», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 51

58. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 536

ή την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος (ΑΚ 281) από την οποία η πρώτη έλκει την καταγωγή της.⁵⁹ Σε αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι μία σύμβαση μεταξύ της θυγατρικής και ενός τρίτου, δεσμεύει και την μητρική εταιρεία αν προκύπτει ότι χωρίς αυτή τη δέσμευση, η συμφωνία δεν θα καταρτιζόταν διότι δεν θα μπορούσε να ευοδωθεί ο σκοπός της.

Επιπλέον, κάθε κατάχρηση δικαιώματος συνιστά ταυτόχρονα παραβίαση του καθήκοντος πίστης. Η υποχρέωση πίστης πηγάζει και από την ίδια την εταιρική σύμβαση. Το καταστατικό δημιουργεί υποχρέωση συνεργασίας για την επιδίωξη του εταιρικού σκοπού ενώ το ενοχικό μέρος της εταιρικής σύμβασης, εκφράζει η βούληση των συμβαλλομένων για την επιδίωξη του κοινού σκοπού.⁶⁰ Λόγο ευθύνης αποτελεί και η διάψευση της εμπιστοσύνης που δημιούργησε στον τρίτο η μητρική εταιρεία. Η συμβατική δέσμευση της μητρικής δημιουργείται με την αποδοχή από το άλλο μέρος της εκφρασθείσας δικαιοπρακτικής βούλησης της μητρικής (ΑΚ 189, 192, 195). Βάση για τη θεμελίωση της ευθύνης αποτελεί η αρχή του φαινομένου δικαίου η οποία αναγνωρίζεται σχεδόν από το σύνολο των εννόμων τάξεων. Σύμφωνα με την αρχή του φαινομένου δικαίου γεννάται ευθύνη της μητρικής από τη στιγμή που η ίδια δημιουργεί με τη στάση της στις συναλλαγές, την εντύπωση ότι προτίθεται να αναλάβει τέτοια ευθύνη- δέσμευση, αλλά και την εμπιστοσύνη του τρίτου ο οποίος πείθεται ότι συμβάλλεται με την μητρική και ότι έτσι διατρέχει μικρότερο πιστωτικό κίνδυνο από εκείνον που θα διέτρεχε αναλογικά με την οικονομική κατάσταση της θυγατρικής. Η ευθύνη συνάγεται είτε από τους όρους της σύμβασης με τη μορφή της δικαιοπρακτικής δέσμευσης ή από το νόμο ως μορφή προσυμβατικού πταίσματος (Ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις ΑΚ 197-198) και αποτελεί τη συγκεκριμενοποίηση της αρχής της καλής πίστης και της απαγόρευσης της αντιφατικής συμπεριφοράς.⁶¹

59. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 185, Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σελ 108

60. Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικών εταιριών ως πρόβλημα ευθύνης των εταίρων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 250

61. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2017, σελ. 169, Α. Σινανιώτη-Μαρούδη, Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 541, Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σελ. 110, Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2019, σελ. 445

Έννομη συνέπεια είναι η χρηματική ικανοποίηση με αποκατάσταση του αρνητικού διαφέροντος. Ακόμη, δεν αποκλείεται ευθύνη της μητρικής λόγω φαινόμενης πληρεξουσιότητας (ΑΚ 224), η οποία προκύπτει όταν η μητρική αγνοεί με υπαιτιότητα ή παρορά την εμφάνιση της θυγατρικής ως αντιπροσώπου της και οι τρίτοι καλόπιστα πιστεύουν ότι υφίσταται περίπτωση αντιπροσώπευσης.

Πρωτογενής ευθύνη της μητρικής προς αποζημίωση τρίτων μπορεί να προκύψει λόγω αδιοπραξίας (ΑΚ 914) ή πρόκλησης ανήθικης βλάβης (ΑΚ 919). Λόγο ευθύνης αποτελεί η παράνομη συμπεριφορά του μετόχου η οποία αντικρούει στην καλή πίστη και η κατάχρηση της αυτοτέλειας της νομικής προσωπικότητας της θυγατρικής με συνέπεια να καθίσταται αφερέγγυα έναντι των πιστωτών της, στους οποίους προκαλείται βλάβη.⁶² Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός κυρίαρχης επιρροής στη διοίκηση της θυγατρικής τόσο αυξάνει και η υποχρέωση της μητρικής για επιμελή διαχείριση της περιουσίας της θυγατρικής κατά τις επιταγές της καλής πίστης (ΑΚ 281, 288). Το παράνομο της παράβασής της μπορεί να θεμελιώσει αδιοπρακτική ευθύνη προς αποζημίωση εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της ΑΚ 914. Την αξίωση μπορούν να έχουν και οι μέτοχοι της εταιρίας. Τέτοια περίπτωση υφίσταται όταν ο μέτοχος αποψιλώνει την εταιρική περιουσία με σκοπό την πρόκληση βλάβης (με άμεσο ή ενδεχόμενο δόλο) των πιστωτών της εταιρίας. Βεβαία σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, η ευθύνη του εταίρου σε αυτή την περίπτωση είναι εξωτερική έναντι του δανειστή και διακρίνεται από το σύστημα ευθύνης στο δίκαιο των κεφαλαιουχικών εταιριών στο οποίο δικαιούχος των εταιρικών αποζημιώσεων είναι το νομικό πρόσωπο της εταιρίας. Κατά τον αντίλογο επομένως η ανωτέρω περίπτωση δεν υπάγεται στο βεληνεκές της ΑΚ 919.⁶³

2.2.2. Ευθύνη κατά την ΑΚ 922

Σε έναν όμιλο επιχειρήσεων δεν αποκλείεται η θυγατρική επιχείρηση να θεωρηθεί ως προστηθείς της μητρικής κατά το άρθρο 922 ΑΚ οπότε με τη βάση αυτή μπορεί να προκύψει

62. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης ΧρΙΔ ΣΤ 2006, σελ. 108

63. Μικρούλεα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 175, Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 541, Κ. Μπακόπουλος, Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης ΧρΙΔ ΣΤ 2006, σελ. 108, Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικών εταιριών ως πρόβλημα ευθύνης των εταίρων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 115

ευθύνη της μητρικής, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της διάταξης. Συγκεκριμένα, να υπάρχει σχέση πρόσθησης πρέπει να υπάρχει σχέση εξάρτησης, με την έννοια του ελέγχου της θυγατρικής από τη μητρική επιχείρηση, παράνομη και υπαίτια πράξη της θυγατρικής εταιρείας η οποία ενεργεί ως προστηθείσα της μητρικής και αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της δραστηριότητας της προστηθείσας θυγατρικής εταιρείας και της επιζήμιας ενέργειάς της. Θα πρέπει η μητρική επιχείρηση να έχει παράσχει οδηγίες και εντολές προς την θυγατρική της σχετικά με την εκτέλεση μίας υπηρεσίας, έστω και γενικού περιεχομένου, οι οποίες βέβαια να αφορούν και τη δραστηριότητα της θυγατρικής που προκάλεσε τη ζημία.⁶⁴ Βέβαια σύμφωνα με μία άποψη (Μαστρομανώλη), η συμμετοχή των μετόχων στα όργανα διοίκησης της εταιρίας αποτελεί νόμιμη άσκηση των συμμετοχικών τους δικαιωμάτων και καθηκόντων επομένως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διεκπεραίωση ξένων υποθέσεων.⁶⁵

Επιπλέον διατάξεις που προσφέρονται για τη θεμελίωση ευθύνης της μητρικής εταιρίας είναι και η ΑΚ 747 κατά την οποία ο εταίρος δεν δικαιούται να ενεργεί για δικό του ή ξένο λογαριασμό πράξεις αντίθετες με το εταιρικό συμφέρον, ενδεικτικά δηλαδή πράξεις που αποσκοπούν στην απομείωση της εταιρικής περιουσίας, ενώ με ιδιαίτερη επιφύλαξη, ενδεχομένως να θεμελιώνει ευθύνη της μητρικής η ΑΚ 939 περί διάρρηξης καταδολιευτικής δικαιοπραξίας. Ωστόσο στην ελληνική νομολογία, η τελευταία δεν ακολουθείται καθότι συνήθως ανατρέχει στην κάμψη της νομικής προσωπικότητας.

2.2.3. Συμβατικές Αξιώσεις (Εγγυήσεις/ Ρήτρες Ομίλου/ Δηλώσεις Πατρωνίας)

2.2.3.1. Εγγυήσεις

Όταν η μητρική εγγυάται υπέρ της θυγατρικής της με σκοπό τη διασφάλιση των τρίτων συναλλασσόμενων, τότε ευθύνεται για τις υποχρεώσεις της δεύτερης. Τούτο συμβαίνει δια της δικαιοπρακτικής οδού, μέσω της οποίας η μητρική επιχείρηση υπεισέρχεται ως νέος υπόχρεος στην ενοχική σχέση και αναλαμβάνει χωρίς περιορισμό συμβατικές υποχρεώσεις της θυγατρικής της, θέτοντας τη φερεγγυότητά της στη διάθεση της πρωτοφειλέτιδας θυγατρικής.

64. Ρόκας Α, Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 351

65. Λιακόπουλος Α., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου στη νομολογία, εκδ. Π. Σάκκουλας, Αθήνα, 1993, σελ 146, Σινανιώτη-Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 542, Ρήγας Κ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008, σελ. 110-112

Η δικαιοπρακτική υπεισέλευση της μητρικής εταιρείας στη ανωτέρω θέση, λαμβάνει τη νομική μορφή της γνήσιας εγγυητικής ευθύνης κατ' ΑΚ 847, είτε της σωρευτικής αναδοχή χρέους (ΑΚ 477) δια της οποίας η μητρική ευθύνεται εις ολόκληρον, ως συνοφειλέτρια με τη θυγατρική της.⁶⁶

2.2.3.2. Ρήτρες Ομίλου

Οι ρήτρες ομίλου αποτελούν κλασσική περίπτωση εγγύησης και μορφή συμβατικής άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου στο μέτρο που καθορίζουν οι ίδιες. Αποτελούν δηλαδή συμβατική άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου μόνο υπό τους όρους και προϋποθέσεις που ορίζουν συμβατικά και μόνο έναντι του τρίτου για τον οποίο ισχύει η συμβατική άρση της αυτοτέλειας. Η διαμόρφωσή τους δε επιτρέπεται ενόψει της συμβατικής ελευθερίας (ΑΚ 361).⁶⁷ Παράδειγμα τέτοιας ρήτρας αποτελεί η ρήτρα συμψηφισμού (ΑΚ 440), η οποία μπορεί να προταθεί από τη θυγατρική έναντι τρίτων για τις ανταπαιτήσεις της μητρικής της ή οποιασδήποτε άλλης εταιρείας του ομίλου έναντι αυτών. Μάλιστα, επειδή η ΑΚ 440 αποτελεί διάταξη ενδοτικού δικαίου, μπορεί να ευοδωθεί ο επιδιωκόμενος συμψηφισμός ακόμα και αν απουσιάζει η ζητούμενη από την ίδια διάταξη αμοιβαιότητα των απαιτήσεων. Ιδίως στις περιπτώσεις των μεγάλων και εύρωστων ομίλων επιχειρήσεων η ρήτρα συμψηφισμού μπορεί να χρησιμοποιείται ως Γ.Ο.Σ., ωστόσο σε περίπτωση που διαπιστωθεί η υπέρμετρη δέσμευση του τρίτου έναντι του ομίλου, ο όρος καθίσταται ακυρώσιμος κατ' άρθρο 178-179 ΑΚ.⁶⁸ Επιπλέον, γνωστά ως ρήτρες σε σύμβαση ή όροι, που τίθενται σε μία σύμβαση χορήγησης δανείου είναι τα covenants. Αυτά υπαγορεύουν συγκεκριμένες ενέργειες στις οποίες ο δανειολήπτης υποχρεούται να προβεί ή να απέχει. Ο πιστωτής μέσω αυτών είναι ουσιαστικά σε θέση να ασκεί έλεγχο επί των επιχειρηματικών υποθέσεων της δανειοδοτούμενης εταιρείας και να επηρεάσει τις επιλογές της. Οι βασική λειτουργία των covenants συνίσταται στη δημιουργία ενός μηχανισμού πρόληψης της αφερεγγυότητας του οφειλέτη και της αποφυγής δυσμενούς μεταβολής της περιουσίας του. Οι ρήτρες αυτές, σκοπεύουν στο να εμποδίσουν τους μετόχους της δανειολήπτριας εταιρείας από ενέργειες που θα κατέληγαν βλαπτικές για τις απαιτήσεις των πιστωτών της.

66. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρείας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης ΧρΙΔ ΣΤ 2006, σελ. 109

67. Γεωργακόπουλος Λ.Ν., Η ρήτρα «Ομίλου Συνδεδεμένων Επιχειρήσεων» σε εργοληπτικές συμβάσεις και δημοπρασίες, ΔΕΕ 5/1999, σελ. 466

68. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003 σελ. 545, Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 1999, σελ. 494

Τυπικές υποχρεώσεις και απαγορεύσεις που μπορούν επί παραδείγματι να συμφωνηθούν είναι, η διατήρηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η συντήρηση της ακίνητης περιουσίας και κινητού εξοπλισμού της δανειολήπτριας εταιρείας, η απαγόρευση πραγματοποίησης επενδύσεων πάνω από ένα ποσό, η απαγόρευση παροχής εξασφαλίσεων υπέρ τρίτων, η απαγόρευση εξαγοράς ή συγχώνευσης με άλλη εταιρεία, η απαγόρευση μεταβολής της μετοχικής σύνθεσης κ.ά.⁶⁹

2.2.3.3. Δηλώσεις Πατρωνίας

Στην κατηγορία των ρητρών ομίλου υπάγονται και οι «δηλώσεις πατρωνίας» ή «δηλώσεις προστασίας». Αποτελούν μίαν εναλλακτική μορφή εξασφάλισης των πιστώσεων, παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες με τις κλασικές προσωπικές ασφάλειες και έχουν εξελιχθεί σε ένα σύνθετο μέσο εξασφάλισης, κυρίως κατά την εξωτερική χρηματοδότηση θυγατρικών ή άλλων εταιρειών ενταγμένων σε όμιλο επιχειρήσεων, από ένα πιστωτικό ίδρυμα. Οι δηλώσεις αυτές διατυπώνονται συνήθως από τη μητρική εταιρία σε έναν τρίτο προκειμένου να του καταστήσουν γνωστή την οικονομική ένωση και υποστήριξη με την θυγατρική ώστε να ενισχύσουν τη βούληση πιστοδότησης της/των τελευταίας/-ων. Ο όρος δήλωση πατρωνίας, δεν έχει εισαχθεί νομοθετικά, δεν συνιστά δηλαδή νομικό, αλλά περιγραφικό όρο στο πλαίσιο του οποίου, αλλά και εξαιτίας της αυτόνομης διάπλασης των όρων στο δίκαιο των συναλλαγών, η μητρική εταιρία αναλαμβάνει έναντι κάποιου τρίτου πιστωτή ή έναντι μιας ομάδας πιστωτών, την τήρηση μιας συμπεριφοράς το περιεχόμενο της οποίας αλλάζει κατά περίπτωση. Δηλώσεις χωρίς έννομες συνέπειες, δηλώσεις που οδηγούν σε ανάληψη υποχρέωσης πληροφόρησης έναντι του πιστωτή, δηλώσεις ανάληψης συμβατικής υποχρέωσης να στηρίξει οικονομικά τη θυγατρική κτλ. Κοινό στοιχείο όλων, είναι η διαβεβαίωση μιας συμπεριφοράς που σκοπεύει στην αύξηση των προοπτικών επιστροφής του δανείου.⁷⁰

69. Παπαχρήστου Γ.Θ., Covenants ως μέσο εξασφάλισης των πιστώσεων, ΔΕΕ 2016/ τ. 10, σελ. 1210- 1217

70. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 173, Χατζηνικολάου- Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη. Το παράδειγμα της Πτώχευσης», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 55, Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006, σελ. 19-20, Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006, σελ 864

Από τη δήλωση πατρωνίας πρέπει να διακρίνεται η επιστολή προθέσεων (letter of intent) η οποία αποτελεί έγγραφο στην κατάρτιση μεγάλης αξίας συμβάσεων συνήθως και η οποία βαθμιαία και σε σημεία των διαπραγματεύσεων βεβαιώνει την πρόθεση συνέχισης για την κατάρτιση της σύμβασης από τα μέλη. Η επιστολή προθέσεων αποτελεί ουσιαστικά δηλαδή μία δήλωση στην οποία αποτυπώνεται ρητά η αμοιβαία ή μονομερής πρόθεση των συναλλασσομένων μερών να προβούν στην κατάρτιση μίας σύμβασης εφόσον πληρωθούν οι όροι και προϋποθέσεις της. Στη δήλωση αυτή καταγράφονται οι προϋποθέσεις της σύμβασης, οι υποχρεώσεις των μερών και οι εκκρεμότητες έως την οριστική κατάρτιση της σύμβασης.⁷¹

Επιπλέον από τη δήλωση πατρωνίας, διακρίνεται η εγγυητική σύμβαση ρευστότητας. Αυτή περιλαμβάνει δηλώσεις της μητρικής εταιρείας έναντι της θυγατρικής της να της παρέχει όλα τα απαραίτητα περιουσιακά στοιχεία, ώστε η τελευταία να μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των δανειστών της. Στις δηλώσεις αυτές δεν υφίσταται τριγωνική σχέση όπως στις δηλώσεις πατρωνίας, διότι η δήλωση εν προκειμένω της μητρικής απευθύνεται στη θυγατρική της και όχι σε τρίτο πιστωτή της θυγατρικής.⁷² Λόγο προτίμησης των δηλώσεων πατρωνίας συνήθως από τη σκοπιά της μητρικής εταιρείας αποτελεί το γεγονός ότι μέσω αυτών αντιπαραέρχονται, φορολογικές, λογιστικές, νομισματικές διατάξεις, η τήρηση των οποίων θα ήταν υποχρεωτική εάν για την εξασφάλιση των πιστώσεων είχε παρασχεθεί εγγύηση ή συναφθεί εγγυοδοτική σύμβαση, ενώ μέσω της παράκαμψης αυτής μειώνεται το κόστος χορήγησης που βαρύνει άλλες προσωπικές ασφάλειες, ενώ επιπλέον λόγο προτίμησης αποτελεί και η θέληση της μητρικής να δημιουργήσει αμφιβολίες μέσω ασαφών διατυπώσεων οι οποίες θα μπορέσουν ενδεχομένως να μειώσουν την ευθύνη της, αυξάνοντας ωστόσο αντίστοιχα τον κίνδυνο έναντι των πιστωτών. Από την άλλη οι πιστωτές που δεν μπορούν να πετύχουν άλλο είδος εξασφάλισης από τη μητρική της δανειολήπτριας θυγατρικής τους, αποδέχονται τη δήλωση πατρωνίας αποβλέποντας στη γενικότερη αξιοπιστία ενός εύρωστου και μεγάλου ομίλου επιχειρήσεων.⁷³ Η νομική φύση της δήλωσης πατρωνίας προσιδιάζει σε αυτήν της εγγύησης, όμως η ιδιαιτερότητά της συνίσταται στην υποχρέωση που αναλαμβάνει η μητρική πάτρωνας έναντι της θυγατρικής, ήτοι η υποχρέωση οικονομικής στήριξης της θυγατρικής.

71. Γεωργιάδης Α. /Λιακόπουλος, Η επιστολή προθέσεων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1993, σελ. 209, Βερβεσός Ν. Α./ Σερδάρης Κ. Γ, Νομικά Ζητήματα από τις Προσυμβατικές Συμφωνίες: Η Επιστολή Προθέσεων (Letter of Intent) και το Μνημόνιο Συνεννόησης (MoU), Αρμεν., 2021, 2, σελ. 263

72. Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006, σελ. 22,

73. Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006, σελ. 867

Αποτελεί επιπλέον μια σύμβαση *sui generis* που ομοιάζει με την σύμβαση υπέρ τρίτου ή τη σύμβαση παροχής σε τρίτον διότι στη δήλωση πατρωνίας δεν υφίσταται απευθείας αξίωση του πιστωτή έναντι της μητρικής- πάτρωνα, αλλά ο δανειστής μπορεί να αξιώσει απευθείας καταβολή της παροχής στην δανειολήπτρια θυγατρική εταιρία.. Στην τριγωνική σχέση που γεννιέται με τη σύμβαση υπέρ τρίτου, πρέπει να διακρίνουμε τη σύμβαση, άλλως τη σχέση κάλυψης ανάμεσα στον υποσχεθέντα και στον δέκτη της υπόσχεσης από την οποία δημιουργείται η υποχρέωση καταβολής του υποσχεθέντα στον τρίτο. Στη δήλωση πατρωνίας η σχέση κάλυψης δημιουργείται ανάμεσα στην μητρική- πάτρωνα και στην πιστοδότρια- τράπεζα. Στα πλαίσια αυτής ορίζονται οι υποχρεώσεις παροχής της μητρικής και ο νόμιμος λόγος ευθύνης της, δηλαδή, η παροχή εξασφάλισης της τράπεζας ότι η θυγατρική θα αποπληρώσει τις ανειλημμένες δανειακές υποχρεώσεις της. Η σχέση αξίας αφορά τον δέκτη της υπόσχεσης (πιστωτή) και τον τρίτο (θυγατρική) και συνιστά την αιτία για την οποία ο δέκτης της υπόσχεσης οφείλει στον τρίτο (σύμβαση πίστωσης).

Τέλος, και αναφορικά με τη νομική φύση της δήλωσης πατρωνίας καταλήγουμε στο ότι πρόκειται για μία μη γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου διότι την καταβολή της παροχής στον τρίτο δικαιούται να απαιτήσει μόνον ο δέκτης της υπόσχεσης- πιστωτής και όχι ο ίδιος ο τρίτος δηλαδή η θυγατρική.⁷⁴ Κυρίαρχο είναι το συμφέρον του πιστοδότη για οικονομική ενίσχυση της θυγατρικής- τρίτου προς εξασφάλιση της ικανοποίησης και εξόφλησης της απαίτησής του έναντι της θυγατρικής και όχι η δημιουργία αυτόνομης αξίωσης της θυγατρικής εταιρίας. Άλλωστε η μητρική αποφεύγει την παροχή εγγύησης προκειμένου να αποφύγει και τις αξιώσεις της θυγατρικής πέραν του πιστοδότη αποδέκτη της δήλωσης.⁷⁵ Στην ελληνική και αλλοδαπή θεωρία η δήλωση πατρωνίας διακρίνεται σε «ήπια δήλωση πατρωνίας» και «σκληρή δήλωση πατρωνίας» με βάση κριτήρια υποκειμενικά και αντικειμενικά αλλά και ανάλογα με τις έννομες συνέπειες που παράγονται από την ίδια.

Ο Απόστολος Γεωργιάδης διαχωρίζει τις δηλώσεις πατρωνίας σε τρεις κατηγορίες: α) αρχικά σε επιστολές που δείχνουν την ταυτότητα της δανειοδοτούμενης θυγατρικής εταιρείας που λαμβάνει τη χρηματοδότηση και τη σχέση της με τη μητρική, διατυπώνοντας παράλληλα γενικές αρχές- διαβεβαιώσεις, μη αναλαμβάνοντας ωστόσο καμία ευθύνη για τυχόν μελλοντικές υποχρεώσεις της θυγατρικής της,

74. Γεωργιάδης Α., *Ενοχικό Δίκαιο- Γενικό Μέρος, Σύμβαση υπέρ τρίτου*, εκδόσεις Π.Ν Σάκκουλα, Αθήνα, 1999, σελ. 347 επ.,

75. Βερβεσός Ν., *Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας*, ΕπισκεΔ Α/2006 σελ. 38

β) έπειτα σε επιστολές στις οποίες η μητρική αναλαμβάνει κάποια υποχρέωση αλλά όχι υποχρέωση εκπλήρωσης και καταβολής των υποχρεώσεων της χρηματοδοτούμενης θυγατρικής της και γ) τέλος στις επιστολές με τις οποίες ο αποστολέας της δήλωσης δεσμεύεται να ενεργεί με τέτοιο τρόπο ώστε η χρηματοδοτούμενη επιχείρηση να διατηρείται σε θέση να ικανοποιεί τις υποχρεώσεις της χωρίς όμως να δεσμεύεται άμεσα προς εκπλήρωση αυτών. Οι δύο πρώτες ανήκουν στα πλαίσια της ηθικής ευθύνης, ενώ στην τρίτη περίπτωση υπάρχει δικαιοπρακτική δήλωση βούλησης της αποστολέα μητρικής προς τον πιστωτή της θυγατρικής της, εγγυοδοτικού χαρακτήρα.⁷⁶ Η κρατούσα ωστόσο διάκριση είναι μεταξύ σκληρών και ήπιων δηλώσεων πατρωνίας. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται οι δηλώσεις των οποίων η αποδοχή έχει ως αποτέλεσμα την κατάρτιση ετεροβαρούς σύμβασης. Συνήθως καταρτίζονται εγγράφως, για λόγους αποδείξεως, παρότι δεν προϋποθέτουν τύπο. Η μητρική εταιρεία- πάτρωνας υποχρεώνεται έναντι του/-των δανειστή/-των της θυγατρικής να διασφαλίσει τη ρευστότητα της θυγατρικής ώστε αυτή να είναι ικανή να αποπληρώσει εκουσίως ή δυνάμει δικαστικής απόφασης τις απαιτήσεις των δανειστών της που απορρέουν από τη δανειακή σύμβαση. Η μητρική εταιρεία- πάτρωνας δεν αναλαμβάνει την υποχρέωση απευθείας ικανοποίησης του δανειστή ο οποίος είναι και ο αποδέκτης της δήλωσης, όπως στην εγγύηση ή εγγυοδοσία, αλλά έναντι της θυγατρικής υπέρ της οποίας δηλώνει. Αποδέκτης δηλαδή της παροχής είναι η θυγατρική.⁷⁷ Η υποχρέωση της μητρικής διαρκεί μέχρι την ολοσχερή και πλήρη εξόφληση των πιστωτών της θυγατρικής από την θυγατρική, οπότε και πλέον δεν θα υπάρχει καμία υποχρέωση της μητρικής- πάτρωνας. Βεβαίως, η έκταση της υποχρέωσης που αναλαμβάνει η μητρική εξαρτάται από τη διατύπωσή της και το περιεχόμενο της δήλωσης. Οι δηλώσεις της μητρικής μπορούν να αφορούν παρούσες ή μελλοντικές υποχρεώσεις της θυγατρικής ενώ ο τρόπος που ο πάτρωνας θα εκπληρώσει την υποχρέωση εναπόκειται στην κρίση του. Η μητρική δηλαδή μπορεί είτε να αυξήσει το μετοχικό κεφάλαιο της θυγατρικής ή να συνάψει με τη θυγατρική σύμβαση παροχής ρευστότητας.⁷⁸ Με τη δήλωση πατρωνίας η μητρική αναλαμβάνει την υποχρέωση εξασφάλισης και παροχής των οικονομικών εργαλείων και συνήθως της ρευστότητας προς την θυγατρική προς εκπλήρωση των δανειακών της υποχρεώσεων ωστόσο εξακολουθεί να διατρέχει τον κίνδυνο απροθυμίας της θυγατρικής να χρησιμοποιήσει τα εισφερθέντα κεφάλαια για την ικανοποίηση των δανειακών οφειλών της.

76. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η εκδ Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, σελ. 141

77. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 722

78. Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006, σελ. 27

Σε περίπτωση που η θυγατρική δεν χρησιμοποιήσει τα μέσα που της διατέθηκαν για την αποπληρωμή των ανειλημμένων δανειακών της υποχρεώσεων, τότε η μητρική εξακολουθεί να ευθύνεται για την οικονομική ενίσχυσή της. Φέρει δηλαδή ακόμα τον κίνδυνο «περαιτέρω διάθεσης» των μέσων που παρέχει στη θυγατρική. Ο κίνδυνος αυτός παύει να υπάρχει φυσικά όταν η μητρική αποφασίσει να αποσβέσει την ενοχή με απευθείας καταβολή καθώς πρόκειται περί διαζευκτικής ευχέρειας της τελευταίας.⁷⁹ Η υποχρέωση της μητρικής είναι επικουρική σε σχέση με την υποχρέωση της θυγατρικής και η πρώτη εξαρτάται από την έκταση της δεύτερης. Η μητρική μπορεί να προβάλλει τις ενστάσεις της θυγατρικής καθώς ο πιστωτής κατ' αντίθεση με την εγγύηση μπορεί να στραφεί είτε κατά της θυγατρικής ζητώντας την εξόφληση του χρέους είτε κατά της μητρικής ζητώντας την παροχή οικονομικής ενίσχυσης της θυγατρικής προκειμένου να καταστεί από την τελευταία δυνατή η εξόφληση του χρέους. Αν η θυγατρική καταστεί αφερέγγυα, η κύρια παροχή της μητρικής, ήτοι η υποχρέωση παροχής ρευστότητας προς την θυγατρική, μετατρέπεται σε αποζημίωση συνιστάμενη στην υποχρέωση ανόρθωσης της ζημίας που υπέστη ο δανειστής από την μη εξόφληση του χρέους από την θυγατρική, ενώ σε περίπτωση μη τήρησης από τη μητρική των υποχρεώσεων που ανέλαβε με τη δήλωση πατρωνίας δηλαδή αν η μητρική δεν παρέχει τα μέσα ρευστότητας που έχει υποχρεωθεί προς τη θυγατρική, τότε παρέχεται αξίωση αποζημίωσης στον τρίτο κατά τις διατάξεις της ΑΚ 335.⁸⁰ Σε αντίθεση με την σκληρή δήλωση πατρωνίας, για την ήπια δήλωση πατρωνίας και τον ορισμό αυτής, δεν επικρατεί σύμπνοια στη βιβλιογραφία. Αυτό οφείλεται κυρίως στον μεγάλο αριθμό αυτών αλλά και στο ποικίλο περιεχόμενο που λαμβάνουν κάθε φορά λόγω του σκοπού των μητρικών να αποφύγουν δια της ασάφειας μελλοντική ευθύνη. Κατά μία άποψη η ήπια δήλωση πατρωνίας δε επιφέρει κανένα έννομο αποτέλεσμα κινούμενη μόνο στο πλαίσιο της ηθικής. Ο ορισμός και η έννοια της ήπιας δήλωσης πατρωνίας μπορεί να προσδιοριστεί δια της αφαιρετικής μεθόδου και στη βιβλιογραφία προσεγγίζεται περιπτωσιολογικά. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι δηλώσεις της μητρικής, οι οποίες σκοπεύουν στην παρακίνηση ενός πιστωτή προς παροχή πίστωσης στη θυγατρική εταιρία, χωρίς όμως να αναλαμβάνεται από τη μητρική καμία υποχρέωση οικονομικής ενίσχυσης ή παροχής ρευστότητας προς την θυγατρική. Ο πάτρωνας στις ήπιες δηλώσεις πατρωνίας μπορεί να αναλαμβάνει την υποχρέωση παροχής πληροφοριών στον πιστωτή για την πολιτική που ακολουθεί ή για τη σχέση της με τη θυγατρική, ή να υπόσχεται

79. Larenz/Canaris, Lehrbuch des Schuldrechts, II2, 13ⁿ εκδ., 1994, σελ. 83, Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006, σελ. 868

80. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρίας έναντι των συμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μία επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σελ.110,

μία συγκεκριμένη συμπεριφορά, π.χ. απαγόρευση μόχλευσης, τήρηση χρηματοοικονομικών δεικτών κτλ. Οι ήπιες δηλώσεις πατρωνίας δεν παράγουν δικαιοπρακτική δέσμευση ούτε έννομες συνέπειες διότι απουσιάζει η δικαιοπρακτική βούληση της δηλούσας μητρικής εταιρείας.

Σε περιπτώσεις προβληματισμού αναφορικά με τον υπήρχε πρόθεση δέσμευσης εκ μέρους της μητρικής και αν παράγουν έννομα αποτελέσματα ή όχι, ασαφείς δηλώσεις πατρωνίας, η ερμηνεία θα βασιστεί στις διατάξεις ΑΚ 173 και 200 ενώ πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι μέσω εξαναγκασμού δεν συνάπτεται σύμβαση (ΑΚ 361).⁸¹

Ο δε λήπτης της δήλωσης οφείλει να επιδείξει ιδιαίτερη προσοχή κατά την διατύπωση της δήλωσης του πάτρωνα και κατά την ερμηνεία αυτής. Η προστασία του λήπτη της δήλωσης μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο εάν συντρέχουν αξιοσημείωτοι λόγοι που να δικαιολογούν την πεποίθησή του ότι ο πάτρωνας ανέλαβε εγγυητικής φύσης ευθύνη και διαβεβαίωσε με τέτοιο τρόπο τον λήπτη. Η σύνδεση μεταξύ μητρικής και θυγατρικής από μόνη της δεν δημιουργεί δικαιοπρακτική δέσμευση και εγγυητική ευθύνη της μητρικής ούτε μειώνει την υποχρέωση ελέγχου του λήπτη της δήλωσης. Ενδεικτικό της ανυπαρξίας εγγύησης είναι για παράδειγμα η αποφυγή λογιστικής απεικόνισης της δήλωσης. Στα πλαίσια αυτά, και αφού η ύπαρξη εγγυητικής ευθύνης γίνεται δεκτή σπάνια, η βιβλιογραφία προτείνει θεμελίωση ευθύνης από το νόμο και όχι από σύμβαση παραπέμποντας διατάξεις περί ευθύνης από τις διαπραγματεύσεις (ΑΚ 197).⁸² Τέλος, ένα ιδιαίτερο είδος δηλώσεων πατρωνίας είναι αυτές που απευθύνονται από την μητρική εταιρεία σε έναν αόριστο αριθμό προσώπων (*ad incertas personas*). Αυτές οι δηλώσεις συναντώνται συνήθως στον τραπεζικό κλάδο. Το περιεχόμενο τους ποικίλει με συνέπεια να διακρίνονται και αυτές περαιτέρω σε σκληρές και ήπιες, ενώ το πιο κρίσιμο στοιχείο είναι ότι διατυπώνονται δημοσίως χωρίς να απευθύνονται σε συγκεκριμένο πιστωτή της θυγατρικής τους.

81. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρίας έναντι των συμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μία επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σελ.111, Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 174

82. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρίας έναντι των συμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μία επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σελ. 111, Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006, σελ. 43

Η δημοσίευση τους σε απροσδιόριστο κύκλο προσώπων δημιουργεί αβεβαιότητα ως προς την νομική τους δεσμευτικότητα γι' αυτό και κατά την ορθότερη και κρατούσα άποψη σε θεωρία και νομολογία τεκμαίρεται ότι η μητρική δεν επιθυμούσε την δικαιοπρακτική της δέσμευση.⁸³

2.2.4. Η «indemnification clause».

Ένας άλλος μηχανισμός δια του οποίου ουσιαστικά η μητρική παρέχει εγγύηση όχι μόνο άμεσα στη θυγατρική της αλλά και στους τρίτους συναλλασσόμενους με τη θυγατρική, είναι η υπόσχεση και δέσμευση της μητρικής να αποζημιώσει τη θυγατρική της σε περίπτωση που η τελευταία υποστεί ζημία. Κατά τον μηχανισμό αυτόν, εάν διαπιστωθεί στο τέλος του έτους ότι η θυγατρική εταιρία ζημιώθηκε από πράξεις που διενήργησε υπακούοντας τις εντολές της μητρικής, η μητρική θα ανορθώσει τη ζημία της. Πρόκειται για έναν μηχανισμό δεσμευτικής δήλωσης αποζημίωσης της μητρικής προς τη θυγατρική, γερμανικής προελεύσεως. Προβλέπεται ρητά στο άρθρο 317 του γερμανικού εταιρικού δικαίου των εισηγμένων εταιριών, λειτουργεί προληπτικά και δεν καλύπτει μόνο τη θυγατρική εταιρία ως αυτόνομη εταιρεία, αλλά και τους μετόχους της θυγατρικής ξεχωριστά, διότι η περιουσιακή τους ζημία μπορεί να εκφεύγει του εταιρικού συμφέροντος της θυγατρικής. Κριτήριο στάθμισης της ευθύνης εν προκειμένω αποτελεί το ερώτημα αν ο μέσος ευσυνείδητος και φρόνιμος Διοικητής θα είχε προβεί στην εκάστοτε επιχειρηματική πράξη και θα λάμβανε τα απαραίτητα μέτρα προς εκπλήρωσή της.⁸⁴

2.2.5. Βάσεις ευθύνης δυνάμει διατάξεων του Δικαίου των Εταιριών

Πέραν των διατάξεων του εταιρικού δικαίου περί δημοσιότητας, πληροφόρησης, διατήρησης ελάχιστου μετοχικού κεφαλαίου, περί περιορισμού απόκτησης ιδίων μετοχών και απαγορεύσεων ανταγωνισμού οι οποίες αποσκοπούν στην προστασία των πιστωτών και μετόχων μειοψηφίας, οι οποίες δεν κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν στην παρούσα, παρακάτω θα παρατεθούν βάσεις ευθύνης του εταιρικού δικαίου που σκοπεύουν στην εν στενή εννοία προστασία των δανειστών δια της αποτροπής απομείωσης της εταιρικής περιουσίας από τον κυρίαρχο μέτοχο.

83. Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006, σελ 872

84. Πίτσος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Επίκαιρα ζητήματα διαμόρφωσης της εταιρικής ευθύνης στον Όμιλο Επιχειρήσεων», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 726-727, με περαιτέρω παραπομπές του ίδιου σε Hort, K «Group of Companies, A Comparative study on the Economics, Law and Regulation of Corporate Groups», European corporate Governance Institute- Law Working Paper No.286/2015, σελ. 22

2.2.5.1. Ευθύνη μετόχου από παράνομες διανομές και μετακινήσεις εταιρικής περιουσίας

Οι διατάξεις των άρθρων 159 και 163 του Ν. 4548/2018⁸⁵ διαδραματίζουν τον σπουδαιότερο ρόλο στην προστασία των εταιρικών δανειστών καθώς βάσει αυτών δύνανται να επιδιώξουν την αποζημίωσή τους σε περίπτωση ζημίας τους που προέρχεται από απαγορευμένες περιουσιακές μετακινήσεις προς τους εταίρους, όταν η εταιρική περιουσία είναι μικρότερη από το συνολικό άθροισμα του μετοχικού κεφαλαίου και των μη διανεμόμενων αποθεματικών. Όπως χαρακτηριστικά έχει διατυπωθεί «Έγκλημα καθοσίωσης αποτελεί για το δίκαιο της Α.Ε. ο διαμοιρασμός των ιματίων της εταιρικής περιουσίας, πριν ληφθεί από τη Γ.Σ., με τις νόμιμες διαδικασίες, απόφαση για τη λύση και εκκαθάριση του νομικού προσώπου. Και τούτο γιατί η εταιρική περιουσία οφείλει να είναι τουλάχιστον ίση με το μετοχικό κεφάλαιο, σε υλοποίηση της αρχής της διατήρησης και αντιστοιχίας ανάμεσα στο κεφάλαιό της και την περιουσία της»(Grundsatzder Kapitalerhaltung).⁸⁶ Μετακινήσεις περιουσιακών στοιχείων τις εταιρείας προς τους μετόχους της που πραγματοποιούνται *causa societatis* συνιστούν φανερή η συγκαλυμμένη διάθεση της εταιρικής περιουσίας. Οι συγκαλυμμένες διανομές, στις οποίες ο μέτοχος κακόπιστα αποψιλώνει την εταιρική περιουσία είναι απαγορευμένες και ο τελευταίος οφείλει να αποκαταστήσει τη βλάβη που υπέστη η εταιρία. Οι ανωτέρω διατάξεις εφαρμόζονται μόνο για τις ζημίες που προκλήθηκαν λόγω περιουσιακών μετακινήσεων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από την δράση των εταίρων και δεν καταλαμβάνει περιπτώσεις ζημιών που δεν οφείλονται σε περιουσιακές μετακινήσεις.⁸⁷ Παραδείγματος χάριν, αν μεγαλομέτοχος που ασκεί ουσιώδη επιρροή στη διοίκηση της εταιρείας, πετύχει να σταματήσει δραστηριότητα της εταιρίας σε τομέα της αγοράς στον οποίο δραστηριοποιείται και ο ίδιος, αυτή η ενέργεια δεν αποτελεί απαγορευμένη περιουσιακή μετακίνηση.

85. Οι οποίες αντικατέστησαν τις διατάξεις των άρθρων 44^α και 46^α του προΐσχύσαντος ΚΝ 2190/1920

86. Τριανταφυλλάκης Γ. Δ., Το νέο άρθρο 23^α Κ.Ν 2190/1920- Ζητήματα εφαρμογής, ΧρΙΔ Η/2008, σελ. 385

87. Σωτηρόπουλος Γ., Άρθρον 44^αΝ.2190/1920 σε Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, Τόμος 2^{ος}, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 1796 επ., Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικής εταιρίας ως πρόβλημα ευθύνης των εταίρων, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 8 επ.

2.2.5.2. Ευθύνη μετόχου ασκούντος ουσιώδη επιρροή στη διοίκηση της εταιρείας

Στο αγγλοσαξονικό δίκαιο υποστηρίζεται ιδιαίτερα η θέση ότι ο μέτοχος που επηρεάζει ουσιωδώς τη διοίκηση της εταιρείας πρέπει να ευθύνεται ως εταιρικό όργανο. Η θεωρία αυτή βασίζεται στην άσκηση επιρροής από τον κυρίαρχο μέτοχο, η οποία συνεπάγεται την υπέρβαση αρμοδιότητας και παράβαση αρχής διάκρισης λειτουργιών των οργάνων της Ανώνυμης Εταιρείας.⁸⁸ Μερίδα της θεωρίας υποστηρίζει ότι η ευθύνη του ασκούντος κυρίαρχη επιρροή στις εταιρικές υποθέσεις θεμελιώνεται στην αρχή της καλής πίστης και του φαινομένου δικαίου και άλλοι θεωρητικοί ότι η ευθύνη του κυριαρχούντος μετόχου προκύπτει λόγω της ενότητας εξουσίας και ευθύνης.⁸⁹ Άλλοι δε υιοθετούν την άποψη ότι η ίδια ευθύνη μπορεί να βασιστεί και στις διατάξεις περί διοίκησης αλλότριων υποθέσεων.⁹⁰ **Η κρατούσα άποψη** στην ελληνική έννομη τάξη δέχεται ότι θεμελιώνεται οργανική ευθύνη μόνο για τον de facto διοικητή ή de facto όργανο και όχι για αυτόν που ασκεί εν τοις πράγμασι διοίκηση χωρίς ωστόσο να εμφανίζεται στις προς τα έξω σχέσεις και συναλλαγές της εταιρείας με τρίτους.⁹¹

Σύμφωνα με το άρθρο 71 ΑΚ «Το Νομικό πρόσωπο ευθύνεται για τις πράξεις ή τις παραλείψεις των οργάνων που το αντιπροσωπεύουν, εφόσον η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά την εκτέλεση των καθηκόντων που τους είχαν ανατεθεί και δημιουργεί υποχρέωση αποζημίωσης. Το υπαίτιο πρόσωπο ευθύνεται επιπλέον εις ολόκληρον».

Η ΑΚ 71 για να εφαρμοστεί, προϋποθέτει δράση του οργάνου, δηλαδή του προσώπου που ασκεί εκπροσωπευτική και διαχειριστική εξουσία δυνάμει της ιδρυτικής πράξης ή του καταστατικού.

Όργανα είναι τα πρόσωπα που διαμορφώνουν και εκφράζουν προς τα έξω τη βούληση του νομικού προσώπου ως υποκείμενο δικαίου, ενώ η κτήση της οργανικής ιδιότητας στηρίζεται στον διορισμό και την αποδοχή.

88. Κοκκίνης Λ., Αφερεγγυότητα Κεφαλαιουχικής εταιρείας και ευθύνη διοικούντων έναντι εταιρικών δανειστών, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2001, σελ. 347

89. Λιακόπουλος Θ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993, σελ. 155

90. Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικής εταιρείας ως πρόβλημα ευθύνης των εταίρων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012, σελ. 236

91. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 344

Προϋπόθεση για την ύπαρξη de facto διοικητή είναι η ύπαρξη ελαττωματικότητας στην εκλογή ή τον διορισμό του, που την καθιστά παράνομη, ή να έχει λήξει ο χρόνος θητείας του αλλά φαίνεται ως νόμιμος.⁹² Ως γενικός κανόνας ισχύει ότι εάν το εκπεσόν όργανο (Δ.Σ, μεμονωμένο μέλος ή υποκατάστατο όργανο ή τρίτος) δίνει προς τα έξω την εντύπωση ότι λειτουργεί νόμιμα και κανένας μέτοχος ή το διοικητικό συμβούλιο αν και το γνωρίζει δεν αντιδρά, οι καλόπιστοι τρίτοι που συναλλάσσονται με την εταιρεία, πρέπει να προστατευθούν ένεκα του δημιουργούμενου φαινομένου δικαίου. Δεν μπορεί λοιπόν να αμφισβητηθεί η εγκυρότητα πράξεων των οργάνων αυτών προς τρίτους, ενώ δημιουργείται δικαιοπρακτική δέσμευση της ανώνυμης εταιρείας και μπορεί να αναζητηθεί ευθύνη από την τελευταία, για τις πράξεις του de facto οργάνου της.⁹³

Εφόσον δημιουργηθεί η εντύπωση προς τα έξω ότι τα πρόσωπα αυτά λειτουργούν νόμιμα με τη συνεχή – εν τοις πράγμασι- εμφάνισή τους προς τους τρίτους ως αρμόδιοι για τη δέσμευση της Α.Ε, η εταιρεία προκαλεί φαινόμενο δικαίου και ενόψει της ασφάλειας των συναλλαγών, πρέπει οι τρίτοι να προστατευθούν από τις πράξεις τους⁷⁷. Επιπλέον στοιχεία του de facto διοικητή είναι η συμμετοχή του σε συλλογικές αποφάσεις για την εταιρική πολιτική, η άσκηση ελέγχου στα οικονομικά και πιο χαρακτηριστικά de facto διοικητής είναι αυτός που ουσιαστικά αποτελεί μέλος της δομής της εταιρικής διακυβέρνηση.⁹⁴ Διαφορετικό περιεχόμενο λαμβάνει η έννοια του «σκιάδους» ή «κρυφού» διοικητή (shadow director), ο οποίος σε αντίθεση με τον de facto διοικητή, ασκεί έμμεσα καθήκοντα διοίκησης και μάλιστα δια του νομίμως διορισθέντος διοικητή και δεν αναλαμβάνει ο ίδιος καθήκοντα και αρμοδιότητες διοίκησης. Συνήθως, είναι ο μεγαλομέτοχος εταιρείας που δίνει εντολές και κατευθύνσεις στο ΔΣ ενώ η κυριαρχική του επιρροή πραγματοποιείται με την άσκηση δικαιωμάτων veto για τη στελέχωση της εταιρείας ή και για τον προϋπολογισμό. Ακολουθούνται πιστά οι οδηγίες του, απολαμβάνει αυτονομία εξουσιών λήψης αποφάσεων, ενώ τα μέλη του ΔΣ ουσιαστικά έχουν παραιτηθεί από την ελεύθερη διακριτική τους ευχέρεια.

92. Μαρίνος Μ. Θ., Παρατηρήσεις στην απόφαση ΑΠ 1562/1999 (De facto εταιρικά όργανα και ποινικό δίκαιο), ΔΕΕ 2000, σελ. 866, Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 176-177,

93. Λιακόπουλος Θ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου στη νομολογία, εκδ. Π. Σάκκουλας, Αθήνα, 1993, σελ. 155

94. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρείες, 7η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 326, Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 331, Πιτσιρίκος Ι., Η σχέση Δ.Σ. και διορισθέντος από αυτό Δ/νοντος Συμβούλου ως διαχειριστικών και εκπροσωπευτικών οργάνων της Α.Ε.- Σχέση Αμοιβαίου Αποκλεισμού ή επικουρικότητας; ΔΕΕ 2014, σελ. 772 επ., σελ. 778-779

Αυτή η συμπεριφορά ωστόσο πρέπει να χαρακτηρίζεται από διάρκεια ενώ όταν ακολουθούνται οδηγίες ή πρότυπα συμπεριφορών τρίτων σε συγκεκριμένες περιστάσεις, δεν μπορεί να γίνει λόγος για ύπαρξη σκιάδους διοικητή. Η εκτέλεση σημαντικών δράσεων από τον σκιάδη διοικητή πρέπει να είναι συστηματική και συνεχής.⁹⁵

Σύμφωνα με μία άποψη της θεωρίας, μπορεί να θεμελιωθεί προσωπική ευθύνη και του σκιάδους διοικητή έναντι των εταιρικών δανειστών ή τρίτων σε περίπτωση που η εταιρεία υπέστη ζημία ή κατέστη αφερέγγυα έναντι των πιστωτών της λόγω των επιζήμιων ενεργειών που οφείλονταν στην άσκηση επιρροής των προσώπων αυτών προς το ΔΣ, χωρίς βεβαίως αυτοί να εμφανίζονται προς τα έξω. Σύμφωνα με τη θέση αυτή, τα πρόσωπα αυτά εμπίπτουν στην έννοια του διοικητή του άρθρου 98 ΠτΚ και μπορούν να υπέχουν ευθύνη έναντι των εταιρικών πιστωτών σε περίπτωση παρέλκυσης της πτώχευσης ή και υπαίτιας πρόκλησής της εάν προέτρεψαν του διοικητές να μην υποβάλλουν αίτηση πτώχευσης ή άσκησαν επιρροή σε αυτούς προκειμένου να προβούν σε πράξεις ή παραλείψεις που έφεραν ως αποτέλεσμα την πτώχευση.⁹⁶ Ο καθηγητής Γ. Τριανταφυλλάκης υποστηρίζει θερμά και με σημαντικά επιχειρήματα την ανωτέρω θέση ενώ παράλληλα σε αυτή την κατεύθυνση έχουν κινηθεί δικαστικές αποφάσεις και δη του ανώτατου ακυρωτικού (π.χ. ΑΠ 1562/1999, ΑΠ 1211/1986),⁹⁷ στις οποίες κρίθηκε ότι σε περίπτωση που ο δεσπότης μέτοχος αναμειγνύεται ως σκιάδης διοικητής στη διοίκηση της εταιρείας, ήτοι ασκεί οργανική εξουσία που δεν του ανήκει εκτοπίζοντας *de iure* όργανα, μπορεί να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής των άλλοτε ισχυόντων διατάξεων 22^α και 22β του ν. 2190/1920 και νυν ισχυουσών διατάξεων 96, 97, 102, 104, 105 και 106 του Ν. 4548/2018.

95. Απόφαση του Εφετείου της Μαδρίτης της 23ης Δεκεμβρίου 2016 (διαδικασία αφερέγγυοτητας του Aucosta), η οποία επικαλείται απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ισπανίας της 22ας Ιουλίου 2015

96. Μικρουλέα Α., Όρια Δράσης και ευθύνη Διοικητών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 222, Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρείες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 32, 381

97. ΕΕΜΠΔ/2000 (521), ΝΟΒ/2000 (340) *Μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών σε εργαζομένους. Κρίση ότι, καλώς εδιώχθη ως δράστης του ανωτέρω εγκλήματος ο πράγματι κατηγορηθείς γι' αυτό, καιίτοι δεν είχε την τυπική ιδιότητα του διαχειριστή της εργοδότης ΕΠΕ, διότι αποδείχθηκε ότι αυτός είχε πράγματι και ουσιαστικώς την διεύθυνση και διαχείριση των εταιρικών υποθέσεων και ενεργούσε ως υπεύθυνος και για λογαριασμό αυτής. Απορρίπτει αίτηση για αναίρεση της 31962/1998 ΤρΠλημΜΑθ. (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ)*

Στους shadow directors στους οποίους μπορεί να στοιχειοθετήσει ευθύνη έναντι τρίτων συγκαταλέγονται και οι μητρικές εταιρείες από τις οποίες εξαρτάται η θυγατρική εταιρεία και εφόσον αποδειχτεί ότι προέτρεψε ή έστω άσκησε επιρροή στην πρόκληση πτώχευσης ή στην παύση πληρωμών. Η μητρική εταιρεία ως ελέγχουσα μέτοχος της θυγατρικής εφόσον ασκεί διοικητικά καθήκοντα με σκοπό την αποκόμιση δικού της οφέλους επηρεάζοντας τις πράξεις του διοικητικού συμβουλίου της θυγατρικής είτε κατευθύνοντας τις αποφάσεις της γενικής συνέλευσης της μητρικής, θεωρείται σκιάδης διοικητής και η ευθύνη της μπορεί κατά τα ανωτέρω να θεμελιωθεί στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου κατόπιν διασταλτικής και τελολογικής ερμηνείας αυτών, ενώ όταν η επιρροή ασκείται εντός της γενικής συνέλευσης τότε δεν πρόκειται για σκιάδη διοικητή αλλά για ευθεία και άμεση παράβαση της υποχρέωσης πίστης που κατά περίπτωση μπορεί να δημιουργήσει θέμα ελαττωματικότητας της απόφασης ή να εγείρει αξιώσεις αποζημίωσης κατά του ελέγχοντος μετόχου- ή όπως εν προκειμένω μας ενδιαφέρει της μητρικής εταιρείας ως ελέγχουσας μετόχου της θυγατρικής- από τους μέτοχους μειοψηφίας κατά τις διατάξεις περί αδικοπραξίας 919 ΑΚ.⁹⁸

2.2.6. Βάσεις ευθύνης δυνάμει διατάξεων του Πτωχευτικού Δικαίου

Τα βασικότερα νομοθετικά εργαλεία τα οποία βοηθούν στην προστασία των δανειστών στο πτωχευτικό δίκαιο είναι η πτωχευτική ανάκληση και η προβλεπόμενη στις διατάξεις του άρθρου 98 ΠτΚ ευθύνη των διοικητών κεφαλαιουχικών εταιρειών.

Με την κήρυξη της πτώχευσης ο πτωχός χάνει την εξουσία διάθεσης και διαχείρισης της περιουσίας του η οποία πλέον χαρακτηρίζεται πτωχευτική.

Πτωχευτική ανάκληση στα πλαίσια της πτωχευτικής απαλλοτρίωσης είναι η διαδικασία μέσω της οποίας, πράξεις του οφειλέτη οι οποίες διενεργήθηκαν εντός του χρόνου που μεσολαβεί από την παύση πληρωμών μέχρι την κήρυξη της πτώχευσης (ύποπτη περίοδος) και είναι επιζήμιες για την ομάδα των πιστωτών, ανακαλούνται υποχρεωτικά ή δυνητικά από τον σύνδικο κατά τις διατάξεις των άρθρων 41 επ. ΠτΚ. Υποχρεωτικά ανακαλούνται πράξεις οι οποίες εκ του νόμου χαρακτηρίζονται ως επιζήμιες και ενδεικτικά είναι οι δωρεές, χαριστικές δικαιοπραξίες, αποπληρωμές μη ληξιπρόθεσμων χρεών κτλ. (άρθρο 42 ΠτΚ), ενώ δυνητικά ανακαλούνται πράξεις που διενεργήθηκαν μεταξύ της παύσης πληρωμών και κήρυξης της πτώχευσης και υπό την προϋπόθεση ότι ο αντισυμβαλλόμενος γνώριζε ότι ο οφειλέτης κατά

98. Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 376, Τριανταφυλλάκης Γ., εισήγηση με θέμα: «Ευθύνη μετόχου ασκούντος επιρροή στη διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας» στο 12^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003, σελ. 281 επ.

τη διενέργεια της πράξης είχε παύσει τις πληρωμές του και η πράξη είναι επιζήμια για την ομάδα των πιστωτών (άρθρο 43 ΠτΚ). Περαιτέρω, κατά την ρύθμιση του άρθρου 44 ΠτΚ, πράξεις του οφειλέτη οι οποίες διενεργήθηκαν την τελευταία πενταετία πριν την κήρυξη της πτώχευσης με δόλο του οφειλέτη να ζημιώσει τους πιστωτές του ανακαλούνται ομοίως εάν ο αντισυμβαλλόμενός του κατά το χρόνο διενέργειας της πράξης ήταν κακόπιστος. Σε αυτή την περίπτωση δηλαδή ανακαλούνται και πράξεις πέραν της ύποπτης περιόδου.⁹⁹ Ο θεσμός της πτωχευτικής ανάκλησης στοχεύει στην αποκατάσταση της εταιρικής παρουσίας με την ανάκτηση περιουσιακών στοιχείων που δεν θα έπρεπε κατά το νομοθέτη να είχαν εξέλθει αυτής δεδομένου ότι κάθε πρόσωπο ακόμα και σε περίοδο οικονομικής δυσπραγίας μπορεί να προβαίνει σε επιζήμιες και βλαπτικές για τους πιστωτές του συναλλαγές με τρίτους μειώνοντας την παρουσία του ή αυξάνοντας τα χρέη του. Ο θεσμός αυτός επιπλέον στοχεύει στην αντιμετώπιση του κυριότερου προβλήματος της πτώχευσης το οποίο είναι η ανεπάρκεια ή ανυπαρξία ενεργητικού.¹⁰⁰ Στο άρθρο 98 ο ΠτΚ θεσμοθέτησε την παρέλκυση και την πρόκληση της πτώχευσης κεφαλαιουχικών εταιρειών. Η ευθύνη σε αμφότερες τις περιπτώσεις βαρύνει τους διοικητές των εταιρειών, άρα τα μέλη του Δ.Σ ή τους διαχειριστές. Η ευθύνη ωστόσο επεκτείνεται και στα πρόσωπα

που προέτρεψαν τους διοικητές στην παρέλκυση της πτώχευσης ή άσκησαν επιρροή σε αυτούς ώστε να προβούν σε πράξεις ή παραλείψεις που είχαν ως αποτέλεσμα την πτώχευση. Με την ευθύνη λοιπόν μπορεί να βαρύνονται και οι de facto διοικητές οι οποίοι ωστόσο δεν αρκεί γενικά να ασκούν επιρροή στη διοίκηση της εταιρείας, αλλά πρέπει ειδικά να προέτρεψαν την εταιρεία να καθυστερήσει την υποβολή αίτησης για κήρυξη σε πτώχευση ή να προκάλεσαν την τελευταία.¹⁰¹ Οι διατάξεις του άρθρου 98 ΠτΚ έχουν ιδιαίτερη σημασία στους ομίλους επιχειρήσεων και στην εξωτερική ευθύνη της μητρικής εταιρείας (ήτοι την ευθύνη έναντι των πτωχευτικών πιστωτών και όχι του νομικού προσώπου). Σε αυτήν την περίπτωση κρίθηκε δυνάμει της ΑΠ 873/2009 ότι:

99. Μικρούλεα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 193

100. Περάκης Ε., Πτωχευτικό Δίκαιο, 2^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 261 επ.

101. Περάκης Ε., Πτωχευτικό Δίκαιο, 2^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ.333 επ., Φράνταλης Στ., Εισήγηση με θέμα: «Αστική ευθύνη διοικητών έναντι των εταιρικών δανειστών», στο 27° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι πρόσφατες εξελίξεις του Πτωχευτικού Δικαίου», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 117 επ.

«...Η περιορισμένη χορήγηση κεφαλαίων στην ελληνική θυγατρική εταιρία την καθιστούσε εξ αρχής αφερέγγυο ως προς τις αναληφθείσες υποχρεώσεις, ενώ η απόφαση τους να διακόψουν τη μηνιαία χρηματοδότηση της προεξοφλούσε την αδυναμία της να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της...».

Η συνέχιση της εταιρικής δραστηριότητας συνδυασμένη με την μη έγκαιρη υποβολή της αίτησης πτώχευσης της κεφαλαιουχικής εταιρείας (ΑΕ ή Ε.Π.Ε), οδηγεί επομένως στη γένεση ευθύνης των μελών του Δ.Σ. και του κυρίαρχου μετόχου ως de facto οργάνου που υπαιτίως καθυστέρησαν την υποβολή αίτησης πτώχευσης. Η ευθύνη είναι οργανική διότι γεννάται για τα πρόσωπα που άσκησαν επιρροή ανεξάρτητα από το καθεστώς της πτωχευμένης εταιρείας και κατά συστηματική άποψη η διάταξη του άρθρου 98 ΠτΚ ανήκει στο εταιρικό δίκαιο.¹⁰² Η ratio της διάταξης έγκειται στην προστασία των μετόχων, των πιστωτών και του κοινού.¹⁰³ Τέλος, η ευθύνη που προκύπτει από την ανωτέρω διάταξη διαφέρει από την ευθύνη η οποία βασίζεται στην άρση της αυτοτέλειας διότι εν προκειμένω ο μέτοχος ή το μέλος του Δ.Σ. δεν καθίσταται συνυπεύθυνος με την εταιρεία αλλά δημιουργείται δική του, προσωπική ευθύνη έναντι των εταιρικών δανειστών.

Σε επίπεδο ομίλου, η έκδοση κατευθυντήριων γραμμών από τη μητρική εταιρεία εντός των οποίων πρέπει να κινηθεί η θυγατρική, δεν την καθιστά αυτόματα de facto όργανο αυτής ώστε να θεμελιωθεί άμεση ευθύνη της πολλώ δε μάλλον και όταν η θυγατρική δεν έχει απεμπολήσει την αυτονομία της. Κρίσιμο είναι το εάν οι διοικητές έχουν απωλέσει την διακριτική τους ευχέρεια, σε τέτοιο σημείο που να συμμορφώνονται συνεχώς με τα πρότυπα και τις οδηγίες της μητρικής, οπότε η μητρική έχει καταστεί κρυφός διοικητής.

2.2.7. Ευθύνη μητρικής για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έλαβαν χώρα στην αλλοδαπή

Ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει σημαντικά το δίκαιο των ομίλων επιχειρήσεων και κρίνεται άξιο συνοπτικής αναφοράς στην παρούσα, είναι η ευθύνη της μητρικής επιχείρησης για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πραγματοποιήθηκαν στην αλλοδαπή από τη θυγατρική της.

102. Μαρίνος Μ-Θ., Ζητήματα εφαρμογής του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσεως (business judgment rule) στο εταιρικό και το πτωχευτικό δίκαιο, ΔΕΕ 6/2009,658

103. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρείες, 7η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 332 επ.

Τέτοιες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν απασχολήσει αποτελούν ενδεικτικά η απασχόληση ανηλίκου, υπέρβαση οκταώρου, επικίνδυνες συνθήκες εργασίας, περιβαλλοντικές καταστροφές, κ.ο.κ.¹⁰⁴ Πέραν της εξωτερικής ευθύνης της μητρικής για τις παραβιάσεις αυτές, γεννάται και το ζήτημα του κατά πόσον η θυγατρική εταιρεία δεσμεύεται από εντολές της μητρικής της, οι οποίες επιφέρουν τέτοια αποτελέσματα. Ευθύνεται το Διοικητικό Συμβούλιο της θυγατρικής από την εκτέλεση των ανωτέρω εντολών σε περίπτωση που αυτό κοστίζει στην θυγατρική εταιρεία;

Η θυγατρική φυσικά οφείλει να τηρεί τις διατάξεις των νόμων του κράτους υποδοχής και όχι να τις παραβιάζει ακολουθώντας εντολές της μητρικής που το περιεχόμενό τους έρχονται σε αντίθεση με αυτούς.

Ακολουθήθηκαν διάφορες βάσεις για την αναζήτηση της ευθύνης στους διεθνείς ομίλους επιχειρήσεων, π.χ ο Hofstetter εξέτασε το ζήτημα επί τη βάση της αρχής της αποτελεσματικότητας κατά την οποία οι κίνδυνοι πρέπει να βαρύνουν τα πρόσωπα που είναι σε θέση να τους αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα και αυτοί οι κίνδυνοι που είναι πιο δύσκολο να ελεγχθούν πρέπει να κατανέμονται σε περισσότερα πρόσωπα, ενώ ο Antunes, εξέτασε το ίδιο ζήτημα με βάση την αρχή της συμμετρίας. Ο τελευταίος υποστήριξε την αποκαταστατική και παιδευτική λειτουργία της ευθύνης και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ευθύνη πρέπει να βαρύνει αυτόν που με την συμπεριφορά του προκάλεσε την ευθύνη της θυγατρικής.¹⁰⁵ Τελευταία ακολουθείται η τάση επιβολής υποχρέωσης στην μητρική να διαμορφώνει συγκεκριμένες προδιαγραφές- κατευθυντήριες για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του περιβάλλοντος τις οποίες υποχρεώνει να τηρούν και οι θυγατρικές της και δημιουργούν, σε περίπτωση μη τήρησής τους, εξωτερική ευθύνη της μητρικής.

Σύμφωνα δε, με την οδηγία 2014/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2014, η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με το Ν. 4403/2016 και αποτελεί τη διάταξη του άρθρου 154 ν. 4548/2018 περί ετήσιας έκθεσης διαχείρισης του διοικητικού συμβουλίου, προβλέπονται τα εξής: « (6) Προκειμένου να βελτιωθεί η συνοχή και η συγκρισιμότητα των μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών που δημοσιοποιούνται σε ολόκληρη την Ένωση, ορισμένες μεγάλες επιχειρήσεις θα πρέπει να

104. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 321 επ.

105. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα εταιρικού δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους επιχειρήσεων», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 323 επ.

καταρτίζουν μια μη χρηματοοικονομική κατάσταση που θα περιέχει τουλάχιστον πληροφορίες για περιβαλλοντικά θέματα, κοινωνικά θέματα και θέματα σχετικά με τους εργαζομένους, τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, την καταπολέμηση της διαφθοράς και θέματα σχετικά με τη δωροδοκία. Η κατάσταση θα πρέπει να περιλαμβάνει περιγραφή των πολιτικών, των αποτελεσμάτων και των κινδύνων που συνδέονται με τα εν λόγω θέματα και θα πρέπει να περιέχεται στην έκθεση διαχείρισης της ενδιαφερομένης επιχείρησης. Η μη χρηματοοικονομική κατάσταση θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά τις διαδικασίες δέουσας επιμέλειας που εφαρμόζει η οικεία επιχείρηση...» .

2.3. Επίλογος κεφαλαίου

Η έλλειψη ενιαίας νομικής προσωπικότητας και κατά συνέπεια ευθύνης έναντι τρίτων του ομίλου μορφώματος αποτελούν νομική πραγματικότητα στα περισσότερα εθνικά δίκαια, μεταξύ των οποίων και το ελληνικό. Η αρχή της αυτοτέλειας ωστόσο των νομικών προσώπων αίρεται σε περίπτωση που αυτή χρησιμοποιείται καταχρηστικά, ή για σκοπούς που αντίκεινται στην καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη και θέτουν εν κινδύνω τα συμφέροντα των τρίτων (πιστωτών) και των μετόχων μειοψηφίας, με σημαντικότερο μέσο προς τούτο, το θεσμό της άρσης της νομικής προσωπικότητας, η οποία βεβαίως με επιφύλαξη και ιδιαίτερη μελέτη εκάστης περιπτώσεως μπορεί να εφαρμοστεί. Το νομικό ζήτημα της θέσπισης και κατανομής ευθύνης εντός του ομίλου παραμένει ανοικτό και υπό διαμόρφωση, όπως και κατ'επέκταση το ζήτημα της καθιέρωσης αποζημιωτικών μηχανισμών της μητρικής έναντι της θυγατρικής της ή έναντι των δανειστών της τελευταίας. Συνοπτικά, η κρατούσα τάση μέχρι σήμερα στηρίζει περισσότερο τη θέσπιση ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων για την τήρηση της υποχρέωσης πίστης της μητρικής εταιρείας ως μεγαλομετόχου της θυγατρικής της, δηλαδή για τη ρύθμιση της εσωτερικής ευθύνης της μητρικής, ενώ για τη ρύθμιση της εξωτερικής ευθύνης της μητρικής έναντι των πιστωτών της θυγατρικής της, θεωρεί πως ο θεσμός της άρσης της νομικής αυτοτέλειας είναι ένα επαρκές εργαλείο.

2.4. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- i. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιρών, 3^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019
- ii. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003
- iii. Χατζηνικολάου- Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη. Το παράδειγμα της Πτώχευσης», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

- iv. Περάκης Ε., Πτωχευτικό Δίκαιο, 2^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- v. Κοτσίρης Λ., Πτωχευτικό δίκαιο, 10^η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2017
- vi. Πίτσος Ν.Ι., Ζητήματα ευθύνης της μητρικής για επιχειρηματικές αποφάσεις της θυγατρικής εταιρίας στους ομίλους επιχειρήσεων, ΔΕΕ 11/2013 (έτος 19^ο)
- vii. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- viii. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- ix. Μάρκου Ι. Π., «Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου ως πηγή ανασφάλειας δικαίου- συμβολή στην ερμηνεία των διατάξεων περί εταιρικής ευθύνης», ΕΕμπΔ 2003
- x. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών (Προσωπικές εταιρίες - Α.Ε. - Ε.Π.Ε.), Δ' έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2012, εκδ. Σάκκουλας,
- xi. Γεωργακόπουλος Λ., Εγχειρίδιο εμπορικού δικαίου, τόμος 1, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1996
- xii. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη. Το Παράδειγμα της Πτώχευσης», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xiii. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006
- xiv. Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικών εταιριών ως πρόβλημα ευθύνης των εταίρων, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012
- xv. Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2019
- xvi. Ρόκας Α, Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022
- xvii. Λιακόπουλος Α., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου στη νομολογία, εκδ. Π. Σάκκουλας, Αθήνα, 1993
- xviii. Ρήγας Κ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008
- xix. Γεωργακόπουλος Λ.Ν., Η ρήτρα «Ομίλου Συνδεδεμένων Επιχειρήσεων» σε εργοληπτικές συμβάσεις και δημοπρασίες, ΔΕΕ 5/1999
- xx. Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 1999
- xxi. Παπαχρήστου Γ.Θ., Covenants ως μέσο εξασφάλισης των πιστώσεων, ΔΕΕ 2016/ τ. 10

- xxii. Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006, σελ. 19-20, Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006
- xxiii. Γεωργιάδης Α. /Λιακόπουλος, Η επιστολή προθέσεων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1993
- xxiv. Βερβεσός Ν. Α./ Σερδάρης Κ. Γ, Νομικά Ζητήματα από τις Προσυμβατικές Συμφωνίες: Η Επιστολή Προθέσεων (Letter of Intent) και το Μνημόνιο Συνεννόησης (ΜοU), Αρμενόπουλος, 2021, 2
- xxv. Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς αόριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006
- xxvi. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η εκδ Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2001,
- xxvii. Larenz/Canaris, Lehrbuch des Schuldrechts, II2, 13^η εκδ., 1994
- xxviii. Πίτσος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Επίκαιρα ζητήματα διαμόρφωσης της εταιρικής ευθύνης στον Όμιλο Επιχειρήσεων», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxix. Τριανταφυλλάκης Γ. Δ., Το νέο άρθρο 23^α Κ.Ν 2190/1920- Ζητήματα εφαρμογής, ΧρΙΔ Η/2008
- xxx. Σωτηρόπουλος Γ., Άρθρον 44^αΝ.2190/1920 σε Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, Τόμος 2^{ος}, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- xxxi. Κοκκίνης Λ., Αφερεγγυότητα Κεφαλαιουχικής εταιρείας και ευθύνη διοικούντων έναντι εταιρικών δανειστών, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2001
- xxxii. Λιακόπουλος Θ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993
- xxxiii. Μαρίνος Μ. Θ., Παρατηρήσεις στην απόφαση ΑΠ 1562/1999 (De facto εταιρικά όργανα και ποινικό δίκαιο), ΔΕΕ 2000
- xxxiv. Πιτσιρίκος Ι., Η σχέση Δ.Σ. και διορισθέντος από αυτό Δ/νοντος Συμβούλου ως διαχειριστικών και εκπροσωπευτικών οργάνων της Α.Ε.- Σχέση Αμοιβαίου Αποκλεισμού ή επικουρικότητας; ΔΕΕ 2014
- xxv. Απόφαση του Εφετείου της Μαδρίτης της 23ης Δεκεμβρίου 2016 (διαδικασία αφερεγγυότητας του Aucosta), η οποία επικαλείται απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ισπανίας της 22ας Ιουλίου 2015
- xxvi. Μικρουλέα Α., Όρια Δράσης και ευθύνη Διοικητών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xxvii. Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,

- xxviii. Τριανταφυλλάκης Γ., εισήγηση με θέμα: «Ευθύνη μετόχου ασκούντος επιρροή στη διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας» στο 12^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003
- xxix. Φράνταλης Στ., Εισήγηση με θέμα: «Αστική ευθύνη διοικητών έναντι των εταιρικών δανειστών», στο 27^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι πρόσφατες εξελίξεις του Πτωχευτικού Δικαίου», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018
- xl. Μαρίνος Μ-Θ., Ζητήματα εφαρμογής του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσεως (business judgment rule) στο εταιρικό και το πτωχευτικό δίκαιο, ΔΕΕ 6/2009
- xli. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022
- xlii. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα εταιρικού δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους επιχειρήσεων», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΟΜΙΛΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ

3.1. Εισαγωγή

Ζήτημα που δημιουργεί η εξαρτημένη σύνδεση επιχειρήσεων παραμένει διαχρονικά ότι, εφόσον η εξαρτημένη εταιρεία (θυγατρική) είναι ενταγμένη και εξαρτάται στα ομιλικά πλαίσια από μία κυριαρχούσα επ' αυτής, διοικείται από την τελευταία και εκτελεί τις εντολές της, ασκεί κατά συνέπεια διαχείριση με γνώμονα τα γενικότερα συμφέροντα του ομίλου τα οποία δεν συμπίπτουν πάντοτε και αναγκαστικά με το ατομικό εταιρικό αυτής. Για παράδειγμα μπορεί η διοίκηση της θυγατρικής κατόπιν εντολής της ανώτερης μητρικής να προβεί σε πωλήσεις στην τελευταία χωρίς κέρδος, ή ακόμα και ζημιολογώντας, ή να παρακινηθεί να αγοράσει από την μητρική της σε υψηλές τιμές, ή να παραχωρήσει τεχνογνωσία, προσωπικό, εγγυήσεις υπέρ των χρεών της, άτοκα δάνεια ή και περιουσιακά της στοιχεία. Λαμβανομένου υπόψη του ζητήματος τούτου:

3.2. Σημαντικότερες νύξεις αναγνώρισης του συμφέροντος του ομίλου

Τη δεκαετία του 1970 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το προσχέδιο πρότασης για την εισαγωγή της 9^{ης} **Εταιρικής Οδηγίας για τους Ομίλους Επιχειρήσεων**, οπότε και ξεκίνησε ο διάλογος για την υιοθέτηση ρυθμίσεων για αυτούς.¹⁰⁶ Η πρόταση δημοσιεύτηκε το έτος 1984 και βασιζόταν στο μοντέλο του γερμανικού δικαίου στο οποίο υφίσταται διάκριση μεταξύ των de facto- εν τοις πράγμασι ομίλων (παρ. 311 επ. AktG) και των συμβατικών ομίλων (παρ. 291 επ. AktG). Στους συμβατικούς ομίλους του γερμανικού δικαίου ο κυριαρχών μέτοχος- μητρική εταιρεία, ασκώντας την επιρροή της προς την θυγατρική, μπορεί ευθέως να προκαλέσει μειονεκτήματα στην τελευταία, υπό την προϋπόθεση αυτά να εξισορροπηθούν με ανάλογα πλεονεκτήματα μέσα σε ένα έτος. Η προϋπόθεση αυτή, θεσπίστηκε με σκοπό την προστασία αφενός των συμφερόντων των μειοψηφούντων μετόχων, οι οποίοι μπορούν να εξέλθουν από την εταιρεία λαμβάνοντας την αξία της εταιρικής τους συμμετοχής και αφετέρου των εταιρικών πιστωτών, οι οποίοι προστατεύονται διότι η μητρική αναλαμβάνει να καλύπτει τις ζημίες της θυγατρικής σε ετήσια βάση.¹⁰⁷

106. Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιρειών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 106 επ., Δερμιτζάκη Φ., Προβλήματα ευθύνης στους Όμιλους Επιχειρήσεων, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, σελ. 128 επ.

107. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 24

Προκρίνεται λοιπόν στους συμβατικούς ομίλους η εξυπηρέτηση του συμφέροντος της μητρικής εταιρίας με αντίστοιχη ανά περίπτωση βλάβη του συμφέροντος της θυγατρικής εταιρείας, σε αντίθεση με τους de facto ομίλους, στους οποίους η μητρική εταιρεία δεν μπορεί να ποδηγετεί εύκολα το συμφέρον της ελεγχόμενης της, καθώς η τυχόν προκληθείσα ζημία εις βάρος του συμφέροντος της θυγατρικής εταιρίας αποκαθίσταται και αποζημιώνεται, άλλως παρέχεται ατομικό δικαίωμα στους μετόχους να ασκούν τις σχετικές αγωγές (παρ. 317 AktG).¹⁰⁸ Ορίζεται ότι αν η κυριαρχούσα εταιρεία χρησιμοποιήσει την επιρροή της προκαλώντας μειονεκτήματα στη θυγατρική, υποχρεούται να τα επανορθώσει, οικονομικά, εντός ενός έτους. Πέραν της ανωτέρω διάκρισης, η εν λόγω οδηγία προέκρινε και το μοντέλο της συνολικής ρύθμισης των Ομίλων Επιχειρήσεων. Εν τέλει ωστόσο τα κράτη μέλη της Ε.Ε δεν συμφώνησαν και η σχετική πρόταση οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν εγκρίθηκε.¹⁰⁹ Το έτος 1998 μια άλλη ομάδα απαρτιζόμενη από νομικούς επιστήμονες, επ' ονόματι «**Forum Europaeum on Group Law**», αποκλίνοντας από τη θέση της συνολικής ρύθμισης των ομίλων, πρότεινε την υιοθέτηση του μοντέλου της ρύθμισης επιμέρους ζητημάτων που αφορούν τους ομίλους επιχειρήσεων και την αναγνώριση του ομιλικού συμφέροντος, το οποίο κατά την πρότασή της, αποτελεί έναν «ασφαλή λιμένα» (safe harbor), που απαλλάσσει την διοίκηση της ομιλοποιημένης επιχείρησης από τη ευθύνη που προέκυψε ύστερα από εφαρμογή επιχειρηματικής πολιτικής που έβλαψε και ζημίωσε την εταιρεία. Η συγκεκριμένη πρόταση βασίστηκε στη γαλλική νομολογία «Rozenblum»,¹¹⁰ η οποία αποτελούσε μια απόφαση του γαλλικού Ακυρωτικού, δυνάμει της οποίας κρίθηκε ότι δεν πληρείτο η υπόσταση του αδικήματος της κατάχρησης της περιουσίας της εταιρείας (παρόμοιο της απιστίας), καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα μέλη της διοίκησης, στην πραγματικότητα εξυπηρέτησαν το συμφέρον του ομίλου.¹¹¹

Σύμφωνα με τον κανόνα αυτό, η εξουσιαζόμενη εταιρεία οφείλει να ανέχεται μέτρα που λαμβάνονται ενόψει ευρύτερης στρατηγικής του ομίλου, τα οποία, δεν της επιφέρουν μόνο επιμέρους ζημίες, αλλά και οφέλη, αρκεί να μην θίγεται η ίδια της η υπόσταση.

108. Troger T., Corporate Groups, SAFE Working Paper No. 66, 2014, σελ. 7, διαδικτυακή σελίδα: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101

109. Klaus J. Hopt, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Συνδεδεμένων των Επιχειρήσεων, ΔΕΕ, 1999, 806 επ., Ρόκας Α., «Το Συμφέρον του Ομίλου», ΕΕμπΔ 2016, σελ.789, τεύχος 4

110. Forum Europaeum Konzernrecht, ZGR 1998, σελ. 672, 704 επ., διαδικτυακή σελίδα: <https://www.memoireonline.com/08/08/1461/m-l-unite-economique-dans-les-groupes-de-societes15.html>, Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιριών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007, σελ. 189 επ.

111. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 106 επ.

Στην πρόταση του «Forum Europaeum» συγκεντρώθηκαν οι λοιπές προϋποθέσεις εφαρμογής της πρότασης, οι οποίες κωδικοποιημένες έχουν ως εξής:¹¹²

- Η απόφαση της διοίκησης του ομίλου πρέπει να αποσκοπεί στην ικανοποίηση του γενικού συμφέροντος του ομίλου,
- Τα μέλη του ομίλου πρέπει να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Ο όμιλος δηλαδή πρέπει να έχει δομή, συνεπώς στα πλαίσια του ομιλικού συμφέροντος δεν εντάσσονται άσχετοι εταιρικοί σχηματισμοί χωρίς κεντρικό συντονισμό, άλλως αποκλείεται η έννοια του ομίλου στα πλαίσια εξέτασης του ασφαλούς λιμένα,
- Στον όμιλο διαγράφεται ομιλική πολιτική, η οποία, σταθερά και μακροπρόθεσμα εξισορροπεί το συμφέρον των επιμέρους μελών του ομίλου, με το γενικό ομιλικό συμφέρον. Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται στον όμιλο, πρέπει να διαμοιράζονται δίκαια και αναλογικά στα μέλη του, ενώ το ΔΣ της θυγατρικής εταιρείας δύναται να απομακρυνθεί από το εξειδικευόμενο από την ελέγχουσα εταιρεία συμφέρον του ομίλου, εάν διαπιστωθεί ότι δεν υφίσταται ομιλική πολιτική με την ανωτέρω έννοια του όρου. Εννοείται ότι δίχως η θυγατρική να λαμβάνει επαρκή πληροφόρηση από τη μητρική, δεν μπορεί να εκτιμήσει αν υπάρχει πραγματικά ομιλική πολιτική.
- οι Διοικητές της θυγατρικής εταιρείας να εξακριβώνουν ότι τα επερχόμενα μειονεκτήματα εντός των οποίων υπάγεται και η απώλεια επιχειρηματικών ευκαιριών, πρόκειται να αντισταθμιστούν με αντίστοιχα πλεονεκτήματα εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Τα πλεονεκτήματα δεν είναι ευχερώς αποτιμητά και η ένταξη της θυγατρικής στον όμιλο δεν συνιστά άνευ άλλου τινός πλεονέκτημα. Επιπλέον το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πρέπει να επέλθει η ανωτέρω εξισορρόπηση δεν προσδιορίζεται ρητά, αλλά επαφίεται στη συνετή επιχειρηματική κρίση της εταιρικής διοίκησης. Με αυτόν τον τρόπο, η έννοια του ομιλικού συμφέροντος και του «ασφαλούς λιμένα», διευρύνονται σημαντικά, πλην όμως δεν καλύπτονται από αυτούς και οι ενέργειες που μπορούν να διακινδυνεύουν την υπόσταση της εταιρείας.¹¹³

112. https://www.researchgate.net/publication/231787396_Corporate_Group_Law_for_Europe_Comments_on_the_Forum_Europaeum's_Principles_and_Proposals_for_a_European_Corporate_Group_Law

113. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 614

Ο κανόνας αυτός προβλέπεται στο άρθρο 102 παρ. 1,2 Ν. 4548/2018 «1. Κάθε μέλος του διοικητικού συμβουλίου ευθύνεται έναντι της εταιρείας για ζημία που αυτή υφίσταται λόγω πράξης ή παράλειψης που συνιστά παράβαση των καθηκόντων του. 2. Η ευθύνη αυτή δεν υφίσταται, αν το μέλος του διοικητικού συμβουλίου αποδείξει ότι κατέβαλε κατά την άσκηση των καθηκόντων του την επιμέλεια του συνετού επιχειρηματία που δραστηριοποιείται σε παρόμοιες συνθήκες. Η επιμέλεια αυτή κρίνεται με βάση και την ιδιότητα κάθε μέλους και τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί κατά το νόμο, το καταστατικό ή με απόφαση των αρμόδιων εταιρικών οργάνων».¹¹⁴

Η θεωρία Rozenblum για το συμφέρον του ομίλου (interest of the group), έχει υιοθετηθεί και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεση που δημοσιεύτηκε στις 5.4.2011.

Το έτος 2002 μια ομάδα ειδικών, συσταθείσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η «**High Level Group of Company Law Experts**», πρότεινε μεταξύ άλλων την αναγνώριση του ομιλικού συμφέροντος, υπό την προϋπόθεση προστασίας των συμφερόντων των μετόχων μειοψηφίας και των πιστωτών και τέθηκε υπέρ της άποψης της αποσπασματικής ρύθμισης του ομιλικού ζητήματος.¹¹⁵

Το έτος 2011 συστήθηκε μία άλλη ομάδα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την ονομασία «**Reflection Group of the Future of EU Company Law**».¹¹⁶ Αναφορικά με τους όμιλους επιχειρήσεων προτάσσει την ανάγκη ευελιξίας των επιχειρήσεων- εταιρειών στα πλαίσια της ενοποιημένης αγοράς και αναφέρει ότι, όταν μία μητρική που έχει την έδρα της στη Γερμανία και οι θυγατρικές της έχουν την έδρα τους σε διαφορετικές χώρες της Ε.Ε, η λειτουργία ενός ομίλου, προάγεται, όταν τα μέλη που διοικούν τις θυγατρικές της γνωρίζουν ότι θα απαλλάσσονται από κάθε ευθύνη (αστική ή ποινική) παρά τις αντίθετες προβλέψεις του εκάστοτε εθνικού δικαίου, εφόσον κατά τη λήψη των αποφάσεών τους κινήθηκαν με γνώμονα το συμφέρον του ομίλου. Θα πρέπει βεβαίως, να προσδοκάται ότι τα επερχόμενα μειονεκτήματα στη θυγατρική, θα εξισορροπηθούν με αντίστοιχα πλεονεκτήματα.

114. Άρθρο 102 παρ. 2 Ν.4548/2018 το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 22^α παρ. 2 ΚΝ 2190/1920

115. Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιριών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007, σελ. 114 επ., δημοσιευμένο στο: https://ecgi.global/sites/default/files/report_en.pdf

116. δημοσιευμένο στη διαδικτυακή σελίδα: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1851654

Οι θυσιές όμως της θυγατρικής, δεν είναι δικαιολογημένες όταν αυτή βρίσκεται στα πρόθυρα αφερεγγυότητας. Καταλήγει λοιπόν, η ίδια πρόταση, στην υιοθέτηση Σύστασης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία θα αναγνωρίζει την έννοια του Ομιλικού Συμφέροντος. Ωστόσο η πρόταση ουδέν αναφέρει για αξιοσημείωτα ζητήματα, όπως αυτό της προστασίας των πιστωτών και των μετόχων μειοψηφίας και δεν προσδιορίζει καν το περιεχόμενο της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος.¹¹⁷ Έπειτα, το 2012 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε το ενημερωμένο σχέδιο δράσης για το εταιρικό δίκαιο (action plan), στο οποίο αναφέρεται περιορισμένα στους όμιλους επιχειρήσεων, δεν τάσσεται υπέρ της ολικής ρύθμισης του ζητήματος και παραπέμπει στις εργασίες του «Reflection Group of the Future of EU Company Law» υπογραμμίζοντας το ζήτημα της αναγνώρισης της έννοιας του «Συμφέροντος του Ομίλου» αλλά χωρίς αποσαφηνίσεις.¹¹⁸ Η Επιτροπή, ανακοίνωσε ότι θα επανέλθει το έτος 2014 στο ζήτημα για τη βελτίωση τόσο των διαθέσιμων πληροφοριών για τους ομίλους όσο και για την αναγνώριση της έννοιας του συμφέροντος του ομίλου, πρωτοβουλία που ωστόσο δεν πραγματοποιήθηκε.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο από το 2015 και μετά πραγματοποιήθηκαν και άλλες εργασίες για την υποκατάσταση του εταιρικού από το ομιλικό συμφέρον ως κριτήριο δράσης των διοικήσεων των θυγατρικών εταιρειών, κινουμένων επί τη βάση της γαλλικής νομολογίας «Rozenblum». Μεταξύ των εργασιών που έλαβαν χώρα ήταν οι προτάσεις του «Forum Europaeum on Company Groups» 2015, του «Club des juristes», του «Institut Luxembourgeois des Administrateurs», και του «European Model Company Act – EMCA 2015».

Η ομάδα του «**Forum Europaeum on Company Groups**» πρότεινε αναφορικά με την διευκόλυνση της διοίκησης των διασυνοριακών ομίλων τη διάκριση μεταξύ των συνηθισμένων θυγατρικών εταιρειών και των αμιγώς βοηθητικών εταιρειών. Η ομάδα πρότεινε στις συνηθισμένες θυγατρικές το ζήτημα της ευθύνης και του ομιλικού συμφέροντος να αντιμετωπιστεί με γνώμονα τις κατευθυντήριες της νομολογίας Rozenblum. Αναφορικά με τις αμιγώς βοηθητικές θυγατρικές εταιρείες υπογράμμισε ότι ουσιαστικά πρόκειται για εταιρείες οι οποίες δεν έχουν ίδιο εταιρικό όφελος αλλά λειτουργούν βοηθητικά στις λειτουργίες του ομίλου π.χ. στη διαχείριση περιουσίας ή του ανθρώπινου δυναμικού κτλ., και εξυπηρετούν το ευρύτερο συμφέρον του ομίλου.

117. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 33

118. δημοσιευμένο στη διαδικτυακή σελίδα: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0740&from=EN> σελ. 17

Επομένως οι τελευταίες υποχρεούνται πάντοτε να εξυπηρετούν το ομιλικό συμφέρον εκτός από περιπτώσεις στις οποίες αντιμετωπίζουν πρόβλημα αφερεγγυότητας προς τους τρίτους εκτός του ομίλου πιστωτές τους. Οι προτάσεις τους κατακρίθηκαν ως αόριστες και αβέβαιης κατάληξης.¹¹⁹

Το ίδιο έτος η πρόταση που δημοσίευσε το «**Club des juristes**», προτάσσει την αναγνώριση του ομιλικού συμφέροντος με κατευθυντήρια τη νομολογία Rozenblum με τη διαφορά ότι προτεινόταν η απαλλαγή από την ευθύνη (ποινική και αστική) των μελών της διοίκησης τόσο της θυγατρικής όσο και της μητρικής εφόσον πληρούνταν οι σχετικές της νομολογίας Rozenblum προϋποθέσεις. Στις περιπτώσεις δε των 100% θυγατρικών πρότεινε τη μη εξέταση των προϋποθέσεων της νομολογίας Rozenblum, παρά μόνο τη μη απειλή της υπόστασης της εταιρείας. Τέλος η έκθεση απαριθμεί συγκεκριμένες, συνήθεις συναλλαγές οι οποίες υπάγονται στο συμφέρον του ομίλου. Τέτοιες είναι τα άτοκα δάνεια, η πληρωμή των εξόδων διαχείρισης και συμφωνίες αξιοποίησης διατάξεων φορολογικού δικαίου.¹²⁰ Η έκθεση της ομάδας του «**Institut Luxembourgeois des Administrates**» πρότεινε την υιοθέτηση του συμφέροντος του ομίλου σε ευρωπαϊκό επίπεδο με κάποιες αξιοσημείωτες προσθήκες: α) ότι η υιοθέτηση του κανόνα θα πρέπει να είναι επιλογή της μητρικής εταιρείας, β) ότι θα πρέπει να περιλαμβάνεται σχετική καταστατική πρόβλεψη στην θυγατρική, γ) ότι τα μέλη της διοίκησης της θυγατρικής θα πρέπει να λαμβάνουν μέρος στη λήψη της απόφασης στα απώτερα ομιλικά στρώματα και δ) ότι στα μέλη της διοίκησης της θυγατρικής πρέπει να περιλαμβάνονται και ανεξάρτητα του ομίλου πρόσωπα. Στις δύο πρώτες περιπτώσεις, το γερμανικό δίκαιο γεννά την δυνατότητα δημιουργίας συμβατικού ομίλου, εφόσον τα μέλη του αυτό επιθυμούν και εδώ έγκειται η διαφορά της πρότασης του «**Institut Luxembourgeois des Administrateurs**», στην προσέγγιση του ζητήματος του ομιλικού συμφέροντος, διότι έως τότε οι προτάσεις για την υιοθέτησή του βασιζόνταν στην εικόνα των εν τοις πράγμασι ομίλων, δηλαδή στους ομίλους που για να θεωρηθούν συνδεδεμένες οι επιχειρήσεις αρκεί η άσκηση ελέγχου από τη μητρική στη θυγατρική εταιρεία.

119. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 113 επ.

120. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 114 επ., Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 42-43, δημοσιευμένο στη https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/28103/1/CDJ_Rapports_Group-interest_UK_June-2015_web.pdf, σελ. 13

Στην πρόταση του γερμανικού ινστιτούτου, για τη λειτουργία του ομιλικού συμφέροντος απαιτείται και συνάμα αρκεί, η συναίνεση της μητρικής και της θυγατρικής. Οι δύο τελευταίες προσθήκες αν και φαινομενικά βοηθούν τη λειτουργική οργάνωση και συνεργασία των μελών του, ωστόσο στην περίπτωση μίας μονοπρόσωπης θυγατρικής στην πραγματικότητα μάλλον την παρεμποδίζουν.¹²¹ Το 2017, δημοσιεύτηκε ο Ευρωπαϊκός Πρότυπος Εταιρικός Νόμος (European Model Company Act), ο οποίος συντάχθηκε από μία ομάδα τριάντα επιστημόνων από διάφορα ευρωπαϊκά κράτη. Οι προτάσεις του αποτελούν διατάξεις που τα κράτη- μέλη μπορούν κατόπιν ελεύθερης επιλογής τους να υιοθετήσουν. Στο κεφάλαιο περί Ομίλων Επιχειρήσεων, υπάρχει πρόβλεψη αφενός η μητρική εταιρεία να δίνει δεσμευτικές εντολές προς τη θυγατρική, αφετέρου προβλέπεται απαλλαγή της διοίκησης της θυγατρικής από την ευθύνη, εφόσον εξυπηρετείται το ομιλικό συμφέρον,¹²² ενώ η θυγατρική εταιρεία μπορεί να αρνηθεί να υπακούσει οδηγίες ή εντολές της μητρικής της, οι οποίες αντιβαίνουν στο συμφέρον του ομίλου. Εν προκειμένω, το συμφέρον του ομίλου και πάλι επί τη βάση του «Forum Europeum on Group Law» αποτελεί έναν «ασφαλή λιμένα» (safe harbor), για τη διοίκηση της θυγατρικής εταιρείας, η οποία απαλλάσσεται από κάθε ευθύνη όταν λαμβάνει οδηγίες από την μητρική εταιρεία και πληρούνται οι προϋποθέσεις α) εξυπηρέτησης του ομιλικού συμφέροντος, β) μελλοντικής εξισορρόπησης των ζημιών με αντίστοιχα πλεονεκτήματα και γ) μη διακινδύνευσης της υπόστασης της θυγατρικής εταιρείας.

Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη ομιλικού συμφέροντος προϋποθέτει την ύπαρξη μακροπρόθεσμης και σταθερής πολιτικής και συγκεκριμένα αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών του ομίλου.

Ακολούθως το 2016 συνεστήθη ως συμβουλευτικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η ομάδα **Informal Company Law Expert Group**. Στην έκθεσή της αναφορικά με την ανάγκη υιοθέτησης της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος δεν υπήρξε ομοφωνία, κυρίως διότι τυχόν νομοθέτηση θα επηρέαζε τα νομοθετημένα από το εκάστοτε κράτος εργαλεία προστασίας των μετόχων μειοψηφίας και των δανειστών. Προτάθηκε επομένως η έννοια του ομίλου να περιοριστεί μόνο στις 100% θυγατρικές εταιρείες και υπό την προϋπόθεση να μην θίγεται η φερεγγυότητα της θυγατρικής εταιρείας,

121. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 115

122. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 EMCA, 2017, κεφ. 15, section 15.09, σελ. 379, και EMCA, 2017, κεφ. 15, section 15.16, σελ. 385

ενώ στις θυγατρικές με μετοχική μειοψηφία, να επαφίεται στη βούληση των Κρατών- Μελών η υιοθέτηση του κανόνα.¹²³

Η ομάδα European Company Law Experts, το 2016 δημοσίευσε μία μελέτη, στην οποία αναφέρουν ότι η ευρωπαϊκή νομοθεσία πρέπει να ασχοληθεί με το ζήτημα του ομίλικού συμφέροντος, ενώ παράλληλα διαπιστώνουν κάποιες ελλείψεις στο μοντέλο Rozenblum ιδίως αναφορικά με την ανυπαρξία αριθμητικών προσδιορισμών της αρνητικής επιρροής και του χρόνου αντιστάθμισης των μειονεκτημάτων, αναγνωρίζοντας ωστόσο παράλληλα ότι το γερμανικό μοντέλο θέτοντας τόσο στενά όρια στα ανωτέρω, περιορίζει τις προσδοκίες για ευέλικτη ομίλική διαχείριση.¹²⁴ Σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, δεν υπάρχει ούτε νομοθετικό πλαίσιο, ούτε νομολογία που να αναγνωρίζει την έννοια του ομίλικού συμφέροντος. Επικρατούσα θέση είναι ότι γνώμονας για τη συμπεριφορά των μετόχων και ιδίως των διοικητών της Α.Ε, πρέπει να είναι το, με αντικειμενικά κριτήρια προσδιοριζόμενο, εταιρικό συμφέρον, το οποίο εξειδικεύεται στο μακροπρόθεσμο κοινό συμφέρον των μετόχων σαν σύνολο,¹²⁵ παρά τις ισχυρές επιφυλάξεις ότι λόγω της αρχής του χωρισμού του νομικού προσώπου από τα μέλη του, το εταιρικό συμφέρον είναι το αυτονομημένο συμφέρον του νομικού προσώπου, το οποίο δεν ταυτίζεται ούτε καν με το συμφέρον του συνόλου των μετόχων.¹²⁶ Συνήθως το εταιρικό συμφέρον συμβαδίζει με το ομίλικό, καθώς ο όμιλος εντός του οποίου βρίσκεται η εταιρεία, το θέτει σε προτεραιότητα ενώ σε κάθε περίπτωση σύμφωνα με την κρατούσα προσέγγιση δεν είναι αποδεκτή η υποκατάσταση του εταιρικού συμφέροντος από το ομίλικό, διότι το συμφέρον του ομίλου έχει αναφορά στον κυρίαρχο μέτοχο και όχι στο σύνολο των μετόχων, ενώ δεν αποκλείεται οι βουλήσεις του κυριαχούντος μετόχου να βλάπτουν την ελεγχόμενη εταιρεία.

123. ICLEG, Report on the recognition of the Interest of the Group, Oct. 2016, δημοσιευμένο στη διαδικτυακή σελίδα : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888863

124. A proposal for the reforming group law in the European Union- Comparative observations on the way forward, δημοσιευμένη στη διαδικτυακή σελίδα: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2849865, Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 48

125. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρείες, 7^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 191 επ., Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και Εταιρική Εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 9 επ.

126. Παπαναγιώτου Π., Το εταιρικό συμφέρον ως κριτήριο ασκήσεως οργανικών εξουσιών εις Ανώνυμον Εταιρίαν, ΕπισκεΔ 1995, σελ. 955

Βεβαίως, το εταιρικό συμφέρον είναι και το μακροπρόθεσμο καλό της εταιρείας επομένως θα επηρεάζεται από την παρουσία εντός ενός όμιλου επιχειρήσεων.¹²⁷ Στις προτάσεις της Ομάδας Εργασίας για την αναθεώρηση του ΚΝ 2190/1920 που συνέστησε το έτος 2013 το τότε Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας περιλαμβανόταν και η αναγνώριση του συμφέροντος του ομίλου. Συγκεκριμένα ο κανόνας προτάθηκε να τοποθετηθεί στο άρθρο περί ευθύνης των μελών του ΔΣ, ήτοι στο τότε ισχύον αρ. 22^α ΚΝ 2190/1920.

Βέβαια αναγνώριση της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος με αυτή τη μορφή δεν επήλθε με το Ν. 4548/2018 καθώς στην αντίστοιχη διάταξη του αρ. 102 δεν πραγματοποιήθηκε η προσθήκη της ανωτέρω περίπτωσης εξάλειψης της ευθύνης των μελών του Δ.Σ.

Υπό το ισχύον δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, η διοίκηση της θυγατρικής εταιρείας οφείλει να επιδιώκει το εταιρικό συμφέρον με την έννοια της ενίσχυσης της μακροπρόθεσμης οικονομικής ευρωστίας της εταιρείας προς όφελος των μετόχων, όμως στο πλαίσιο αυτό, δεν αποκλείεται παντελώς η λήψη αποφάσεων υπέρ του ομιλικού συμφέροντος, υπό τους όρους και προϋποθέσεις της νομολογίας Rozenblum, όπου από τη μία δεν τίθεται υπό διακινδύνευση η υπόσταση της θυγατρικής εταιρείας και από την άλλη το μακροπρόθεσμο όφελος για την θυγατρική δεν θα κινείται στη σφαίρα του πιθανού αλλά του ευλόγως αναμενόμενου.¹²⁸

Η πιο πρόσφατη και αξιοσημείωτη μελέτη αναφορικά με την υιοθέτηση της έννοιας του συμφέροντος του ομίλου δόθηκε το 2019 από τον Wolfgang Schön.¹²⁹

Σύμφωνα με τον ίδιο, το συμφέρον του ομίλου είναι μία «εφευρετική συντομογραφία» που υποδεικνύει το κοινό συμφέρον όλων των μετόχων του ομίλου για την βέλτιστη αξιοποίηση της επένδυσής τους, δεδομένου ότι ο λόγος σύστασης του ομίλου είναι η αποδοτικότερη εκμετάλλευση των πόρων του, η οποία ευοδώνεται με τα κατάλληλα οργανωτικά μέτρα.¹³⁰

127. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το συμφέρον του ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 120 επ.

128. Σωτηρόπουλος Γ., Όμιλοι Επιχειρήσεων, εις Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας-ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 91

129. Schon, Organisationsfreiheit und Gruppeninteresse im Europäischen Konzernrecht, ZGR, (48), 2019, σελ. 343 επ.

130. Schon, ZGR, (48), 2019, σελ. 343, 355

Το βέλτιστο οικονομικό αποτέλεσμα υλοποιείται προς όφελος τόσο αυτών που επένδυσαν στη μητρική εταιρεία όσο και αυτών που επένδυσαν στη θυγατρική, με την κεντρική αξιοποίηση των συνεργειών.

Προς τούτο ο νόμος πρέπει να επιτρέπει στη διοίκηση τη λήψη των κατάλληλων μέτρων για την αξιοποίηση των συνεργειών. Ως τέτοια κατάλληλα μέτρα προσδιορίζει την παραχώρηση επιμέρους αρμοδιοτήτων με γεωγραφικό κριτήριο ή κριτήριο το αντικείμενο, στις επιχειρήσεις- μέλη του ομίλου τον διαμοιρασμό των συνολικών λειτουργιών μίας επιχείρησης σε περισσότερες επιχειρήσεις (παραγωγή, διανομή, έρευνα κτλ.) ακόμα και τη σύναψη συμβάσεων προμήθειας με μακρά διάρκεια μεταξύ των μελών του ομίλου, ένεκα και των σταθερών μεταξύ τους σχέσεων.¹³¹

Ωστόσο από τα ανωτέρω οργανωτικά μέτρα εξαιρεί παντελώς ως μη καλυπτόμενα από την έννοια του ομιλικού συμφέροντος, τις περιουσιακές μεταβιβάσεις ή άλλες συναλλαγές που ευνοούν μονομερώς ένα από τα συμβαλλόμενα ομιλικά μέλη, ακόμα και αν στο μέλλον αντισταθμιστούν με συναλλαγές υπέρ του θιγόμενου μέλους. Επί παραδείγματι, η παροχή άτοκου δανείου από μία εταιρεία του ομίλου σε μία άλλη, έχει συνολικό μηδενικό αποτέλεσμα υπό την έννοια ότι δεν θα μεταβάλλει τη συνολική θέση του ομίλου, παρά μόνο πραγματοποιεί μία εσωτερική μετακίνηση πόρων από ένα μέλος του ομίλου σε ένα άλλο, θέτοντας παράλληλα εν κινδύνω του δανειστής και τους μετόχους μειοψηφίας του ενός ομιλικού μέλους, υπέρ των μετόχων μειοψηφίας και των πιστωτών του άλλου.¹³² Ο Schön δεν παραβλέπει το ενδεχόμενο ένα οργανωτικό μέτρο να προάγει τη συνολική θέση του ομίλου, ζημιώνοντας οικονομικά ένα μέλος του. Σε αυτήν την περίπτωση προβλέπεται κατά τη θεωρία του, η δυνατότητα λήψης εξισορροπητικών μέτρων για το θιγόμενο μέλος. Τέτοια περίπτωση αποτελεί η κατάργηση ενός τομέα παραγωγής στον οποίο δραστηριοποιείτο μία ομιλική επιχείρηση.¹³³

Στην μελέτη αυτή, η έννοια του ομιλικού συμφέροντος μπορεί να υιοθετηθεί με το ανωτέρω μόνον περιεχόμενο και η υιοθέτησή του εναπόκειται στη βούληση εκάστου ομιλικού μέλους το οποίο διατηρεί το δικαίωμα για τυχόν μετέπειτα έξοδό του από την επιλογή αυτή. Η μητρική εταιρεία μπορεί να δίνει δεσμευτικές εντολές αλλά και η θυγατρική μπορεί να αρνηθεί να τις ακολουθήσει αν διαπιστώσει οι κατευθυντήριες της μητρικής προσκρούουν στην ανωτέρω δοθείσα έννοια του ομιλικού συμφέροντος, ή αν κινδυνεύσει η υπόστασή της ή αν

131. Schön, ZGR, (48), 2019, σελ. 343, 355-356, 359-360, 362

132. Schön, ZGR, (48), 2019, σελ. 343, 368

133. Schön, ZGR, (48), 2019, σελ. 343, 360-361, 368

κρίνει ότι η συναλλαγή δεν πρόκειται να συμβάλλει στη βελτίωση της συνολικής θέσης του ομίλου. Η μελέτη του Schön έχει κάποιο έρεισμα στην οικονομική πραγματικότητα, ωστόσο από νομική σκοπιά ανακύπτουν πολύπλοκα ζητήματα όπως ποια μέτρα θα κρίνονταν ως οργανωτικά και από ποιον καθώς σε περίπτωση διαφωνίας η μητρική θα ισχυρίζεται ότι το υπό κρίση μέτρο είναι εύλογο και οργανωτικό, επομένως καλύπτεται από την έννοια του ομιλικού συμφέροντος ενώ η θυγατρική θα το αρνείται. Η νομική συζήτηση εν προκειμένω μπορεί να διανθιστεί με πληθώρα περιπτώσεων, σε κάθε μία εκ των οποίων η επίτευξη συνεργειών εντός του ομίλου, ως εύλογη επιδίωξη των ομιλικών μελών, θα κρίνεται κατά την ad hoc αξιολόγηση των μέτρων που έλαβε η μητρική ή θυγατρική εταιρεία. Η θετική ή μη όψη επί της απόφασης για την εταιρεία μπορεί να κριθεί ακόμα και στα πλαίσια του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης.¹³⁴ Η απόλυτη εξαίρεση των συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα την απλή μεταφορά πόρων, δείχνει την αποστασιοποίηση της μελέτης του Schon από τον κανόνα της νομολογίας Rozenblum, ο οποίος επιτρέπει επιζήμιες συναλλαγές χωρίς ιδιαίτερη αιτιολογία.

Ο Schon τις αποτάσσει ως μη καλυπτόμενες από την έννοια του ομιλικού συμφέροντος με ακόλουθη συνέπεια να απορρίπτει εντελώς ακόμα και την μεταξύ άλλων, πολύ συνηθισμένη πρακτική cash pooling στα πλαίσια της οποίας η μητρική μπορεί να χρηματοδοτεί μία οικονομικά αδύναμη θυγατρική, η διάσωση της οποίας θα είχε ιδιάζουσα σημασία για την συνολική φήμη του ομίλου.¹³⁵ Καθίσταται λοιπόν σε πολλές περιπτώσεις, ιδιαίτερα συσταλτική και δύσκαμπτη η πρόταση του, ικανή να αποκλείσει μέτρα που θα μπορούσαν να έχουν οργανωτικά πλεονεκτήματα, τουλάχιστον κατά την άποψη της μητρικής εταιρείας.

3.3. Προβαλλόμενη επιχειρηματολογία υπέρ της αναγνώρισης της έννοιας του συμφέροντος του ομίλου

3.3.1. Επίτευξη Ασφάλειας Δικαίου στις ενδοομιλικές συναλλαγές

Αρχικά το συμφέρον του ομίλου φέρεται πως θα είναι η έννοια που θα νομιμοποιήσει την ομιλική πραγματικότητα. Θεωρείται ότι θα κλείσει το νομικό κενό που υπάρχει μεταξύ του δικαίου των βιβλίων (law in the books), βάσει του οποίου κάθε εταιρεία μέλος του ομίλου έχει ίδιον εταιρικό συμφέρον, και του δικαίου της πραγματικότητας (law in action), από το οποίο προκύπτει ότι οι ομιλοποιημένες εταιρείες ακολουθούν στην πρακτική καθημερινότητα

134. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 77 επ.

135. Schön, ZGR, (48), 2019, σελ. 343, 375-376

την στρατηγική του ομίλου.¹³⁶ Το πιο χαρακτηριστικό ζήτημα που προκύπτει από το κενό αυτό είναι η έλλειψη ρύθμισης για την ευθύνη διοικητών θυγατρικών οι οποίοι ενεργούν σύμφωνα με τις οδηγίες και κατευθυντήριες της μητρικής αλλά και αντιστοίχως την ευθύνη των διοικητών της μητρικής σε έννομες τάξεις όπου προβλέπεται η δική τους ευθύνη βάσει της de facto διοίκησης.¹³⁷ Η νομική αναγνώριση αυτής της πραγματικότητας, με τη σειρά, θεωρείται ότι θα καταστήσει ασφαλείς διάφορες ενδοομιλικές συναλλαγές, όπως το cash-pooling ή τα ενδοομιλικά δάνεια. Ο τρόπος νομικής κάλυψης αυτών των συναλλαγών διαφέρει μεταξύ των προτάσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω ως προς το πεδίο εφαρμογής (π.χ. αν θα αφορούν μόνο τη διοίκηση της θυγατρικής ή και τη μητρική), το πεδίο ευθύνης (π.χ. αν θα αφορούν όλες τις περιπτώσεις ευθύνης ποινικής ή αστικής) και τη γενική δομή της διάταξης (δηλαδή αν θα πρόκειται περί ασφαλούς λιμένα για τη διοίκηση της θυγατρικής ή τη νομιμοποίηση της έκδοσης δεσμευτικών οδηγιών από τη μητρική εταιρεία).¹³⁸

3.3.2. Ενίσχυση της οργανωτικής όψης τους δικαίου των ομίλων έναντι της προστατευτικής

Ένα επιπλέον επιχείρημα που προβάλλεται υπέρ της νομοθετικής υιοθέτησης της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος εκκινεί από το σκοπό των διατάξεων αυτών. Το δίκαιο των ομίλων επιχειρήσεων γενικότερα μπορεί να υπηρετεί δύο σκοπούς: Αφενός προστατευτικό, αφετέρου οργανωτικό. Ο πρώτος σκοπός στοχεύει στην προστασία των θιγόμενων από την ομιλοποίηση πιστωτών και μετόχων μειοψηφίας, ενώ ο δεύτερος στοχεύει στη δημιουργία ενός σαφούς νομικού πλαισίου εντός του οποίου μπορεί να λειτουργήσει ομαλά ο όμιλος επιχειρήσεων με βάση την τρέχουσα οικονομική πραγματικότητα.¹³⁹

3.3.3. Κάλυψη των νομικών κενών κατά την τήρηση ειδικής νομοθεσίας

Επιπλέον, σε επιμέρους κλάδους του δικαίου, η νομοθεσία ή και η νομολογία συχνά

136. Teichmann, *European Company Law* 2016, σελ. 150 επ.

137. Μ. Βαρελά, *Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιρειών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε.*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ. 174 επ.

138. Ρόκας Α., *Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου»*, 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 123

139. Ρόκας Α., *Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου»*, 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 123, Τουντόπουλος Β., *Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαιοϊκό ζήτημα»*, στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 3, 29, Teichmann Ch., *European Corporate Law*, 3^η εκδ. Wolters Kluwer, 2016, σελ. 150

περιθωριοποιεί την αυτοτέλεια των ομιλοποιημένων νομικών προσώπων, υποστηρίζοντας ότι η μητρική εταιρεία έχει άμεση επιρροή επί της θυγατρικής της και κατά συνέπεια ευθύνη για όσα γίνονται στην τελευταία.

Στο δίκαιο του Ανταγωνισμού είναι δυνατό να γίνει δεκτός καταλογισμός της μητρικής εταιρείας, παραβάσεων κανόνων ανταγωνισμού από μέρους της θυγατρικής της, αν η πρώτη ασκούσε αποφασιστική επιρροή στη δεύτερη.¹⁴⁰ Το κενό εντοπίζεται στο ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες διατάξεις που να επιτρέπουν στην μητρική εταιρεία να παρακολουθεί και να καθοδηγεί τις δραστηριότητες της θυγατρικής της, ώστε τυχόν μετέπειτα ευθύνη της ελέγχουσας επιχείρησης, να είναι δικαιολογημένη.¹⁴¹ Στο Εποπτικό δίκαιο επιχειρήσεων του χρηματοοικονομικού τομέα η μητρική εταιρεία θεωρείται συχνά υπεύθυνη για τις πράξεις της θυγατρικής της. Π.χ. στα πιστωτικά ιδρύματα έχει διαμορφωθεί ο κανόνας της ενοποιημένης εποπτείας, ο οποίος αποβλέπει στη συνολική θεώρηση του ομίλου.¹⁴² Υποστηρίζεται σχετικά, ότι η έννοια του ομιλικού συμφέροντος θα έδινε τη δυνατότητα στην ελέγχουσα μητρική εταιρεία να χαράσσει και να εφαρμόζει την ομιλική πολιτική επιδιώκοντας παράλληλα και την συμμόρφωση με την εποπτική νομοθεσία.¹⁴³ Ωστόσο μία αντίθετη, αρκετά πειστική κριτική υποστηρίζει ότι το συμφέρον του ομίλου δεν αποτελεί την καταλληλότερη διάταξη για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκύπτουν στο εταιρικό δίκαιο που προέρχονται από την εφαρμογή του εποπτικού δικαίου και τούτο επειδή στο εποπτικό δίκαιο ο ορισμός του ομίλου επιχειρήσεων διαφέρει από εκείνον του εταιρικού δικαίου. Το ίδιο συμβαίνει και με το δίκαιο ανταγωνισμού διότι ο δικός του ορισμός της ενιαίας οικονομικής οντότητας αποτελεί μια πιο ευρεία έννοια από τον όμιλο επιχειρήσεων.¹⁴⁴ Στην αλλοδαπή ύστερα από περιστατικά χρηματισμού και άλλων παραβάσεων από στελέχη ομίλων επιχειρήσεων, προωθείται η υποχρέωση δημιουργίας μίας μονάδας κανονιστικής συμμόρφωσης (compliance) με ομιλική εμβέλεια.¹⁴⁵

140. Αθανασίου/Μαστρομανώλη, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παραβίασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, ΔΕΕ 2009, 1301 επ., C-97/2008, ΕΕμπΔ 2010, 193 επ. με παρατηρήσεις Τζάκα

141. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 62

142. Άρθρο 104 επ. Ν. 4261/2014 και άρθρο 170 επ. Ν. 4364/2016

143. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 62

144. Πίτσος Ν., Ζητήματα Ευθύνης της μητρικής για επιχειρηματικές αποφάσεις της θυγατρικής εταιρίας στους ομίλους επιχειρήσεων, ΔΕΕ 2013, σελ. 1019, 1024

145. Σκανδάλης Ι., Εξελίξεις στην εταιρική ευθύνη για δωροδοκία, ΕΕμπΔ 2010, σελ. 520-521

Στη Γερμανία κατά την κρατούσα άποψη, από πλευράς εταιρικού δικαίου ενδέχεται η μητρική να έχει τέτοια υποχρέωση, η υποχρέωση όμως αυτή προκύπτει από το ίδιο συμφέρον της μητρικής εταιρείας. Προκύπτει δηλαδή ότι ορισμένοι κίνδυνοι προερχόμενοι από τη θυγατρική εταιρεία μπορούν να έχουν αρνητικές συνέπειες και στην μητρική εταιρεία. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, ακόμα και αν θεσπιζόταν το δικαίωμα της μητρικής να δίνει δεσμευτικές προς τη θυγατρική οδηγίες και το δικαίωμα της θυγατρικής να εναρμονίζεται με την ομιλική πολιτική στα θέματα κανονιστικής συμμόρφωσης, αυτό δεν θα απάλλασσε τη διοίκηση της θυγατρικής από την αυτοτελή υποχρέωση που φέρει να διασφαλίζει την τήρηση της νομιμότητας κατά τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων της.¹⁴⁶ Στο λογιστικό δίκαιο η υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων (άρθρο 31 επ. Ν. 4308/2014) προϋποθέτει συνεργασία μεταξύ ελέγχουσας και ελεγχόμενης εταιρείας, με σκοπό την παροχή από την ελεγχόμενη σχετικών πληροφοριών. Το προϊσχύσαν δίκαιο περιείχε διάταξη που υποχρέωνε τη θυγατρική στην παροχή αυτών των πληροφοριών προς την μητρική (άρθρο 90 παρ. 3 ΚΝ 2190/1920), με το πλεονέκτημα ότι με αυτόν τον τρόπο δεν παρέμβαινε άμεσα στις μεταξύ τους σχέσεις. Ανάλογη διάταξη δεν περιέχει ο υπό ισχύ Ν. 4308/2014, χωρίς αυτό να οδηγεί οπωσδήποτε στην ανάγκη αναγνώρισης συμφέροντος καθώς η ρύθμιση αυτή θα επενέβαινε πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίλυση του εν λόγω προβλήματος.¹⁴⁷

3.3.4. Διευκόλυνση της διοίκησης διασυνοριακών ομίλων

Υπέρ της αναγνώρισης του συμφέροντος του ομίλου συνηγορούν τα πλεονεκτήματα αυτού στις διασυνοριακές δραστηριότητες των ομίλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου επικρατεί διαφορετική αντίληψη για την έννοια αυτή σε κάθε κράτος-μέλος. Ένας πιο ομογενοποιημένος κανόνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο περί του ομιλικού συμφέροντος θα μείωνε το λειτουργικό κόστος των ομίλων επιχειρήσεων καθώς δεν θα χρειαζόταν η διοίκηση της μητρικής εταιρείας να εξετάζει κάθε φορά τί δίκαιο ισχύει σε κάθε επιμέρους κράτος μέλος, αφού θα υπάρχει ο καθολικός κανόνας που θα επιτρέπει την χάραξη της ομιλικής πολιτικής.¹⁴⁸

146. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 127, Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 64

147. Ρόκας Ν., Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας στο Δίκαιο των Α.Ε. εκδ. χ.ο., Αθήνα, 1971, σελ. 127

148. Έκθεση Club des Juristes, σελ. 19 επ. δημοσιευμένη στη διαδικτυακή σελίδα: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/28103/1/CDJ_Rapports_Group-interest_UK_June-2015_web.pdf

Τα πλεονεκτήματα αυτά θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικά για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που έχουν μητρικές στην Ευρώπη, καθώς το υψηλό κόστος για τις νομικές υπηρεσίες ενός εγχώριου δικηγόρου που πολλές φορές μόνο οι δυνατές μεγάλες επιχειρήσεις μπορούν πρακτικά να διαθέσουν, θα μειωνόταν. Επίσης θα ενισχυόταν η ασφάλεια δικαίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ διασυνοριακές συναλλαγές ιδιαίτερα πολύπλοκες και κοστοβόρες θα διευκολύνονταν, ενισχύοντας το δικαίωμα της ελεύθερης εγκατάστασης.¹⁴⁹ Η αναγνώριση του συμφέροντος του ομίλου αν και δεν θα ταυτίσει τις διαφορετικές οπτικές των εθνικών δικαίων για τους ομίλους, θα δημιουργήσει τουλάχιστον ένα πολύ σημαντικό κοινό έδαφος. Αυτό το πλεονέκτημα θα έκανε την Ευρώπη πιο ελκυστική και ανταγωνιστική για επενδύσεις από τρίτες χώρες και ομίλους, ιδίως από τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες είναι πρόθυμες να δώσουν οδηγίες στις ευρωπαϊκές θυγατρικές τους και μερικές φορές εκπλήσσονται όταν ανακαλύπτουν ότι δεν μπορούν.¹⁵⁰

3.4. Προβληματική όψη της νομοθετικής αναγνώρισης της έννοιας του Συμφέροντος του Ομίλου

Η έννοια του ομιλικού συμφέροντος διακατέχεται από μία πολυδιάστατη αοριστία που ουσιαστικά εμποδίζει αυτό που σκοπεύει, δηλαδή τον περιορισμό της ανασφάλειας δικαίου. Ασάφεια εντοπίζεται τόσο στο περιεχόμενό της ίδιας της έννοιας, όσο και στον τρόπο συγκεκριμενοποίησής της.¹⁵¹ Αρχικά δύσκολα γίνεται κατανοητό αν το συμφέρον του ομίλου ορίζεται ως το υπέρτερο συμφέρον το οποίο περιλαμβάνει τόσο το συμφέρον της μητρικής όσο και των θυγατρικών της, ή εν τέλει συμφωνεί με το συμφέρον της μητρικής εταιρείας, η οποία άλλωστε χαράσσει και τη γενική στρατηγική και πολιτική του ομίλου. Στην πρώτη περίπτωση, η οποία αποτελεί την άποψη που υποστηρίζεται από το Forum Europaeum Company Groups, ακόμα και αν θεσπιστεί το δικαίωμα της μητρικής να δίδει δεσμευτικές κατευθυντήριες στη θυγατρική, η διοίκηση της θυγατρικής εταιρείας θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι δεν έχει προσδιοριστεί ορθά το συμφέρον του ομίλου, ενώ σε περίπτωση που δεν θα υποστηρίξει κάτι τέτοιο, θα υπάρξει κίνδυνος δικαστικών προσφυγών κατά των μελών της διοίκησης της θυγατρικής. Ποιες θα είναι σε κάθε περίπτωση οι συνέπειες παράβασης του κανόνα;

149. Teichmann Ch., *European Corporate Law*, 3^η εκδ. Wolters Kluwer, 2016, σελ. 150 επ.

150. Conac, *Director's Duties in Groups of Companies – Legalizing the Interest of the Group at the European Level*, ECFR, 2013, 194, 210-212

151. Mülbart, *Auf dem Weg zu einem europäischen Konzernrecht?*, ZHR, (179), 2015, σελ. 645, 658 επ., Troger T., *Corporate Groups*, SAFE Working Paper No. 66, 2014, σελ. 36,

Στην δεύτερη περίπτωση, η μητρική παραμένει ανέλεγκτη στην πρόκληση λήψης αποφάσεων που θίγουν και ζημιώνουν τη θυγατρική, στο όνομα του συμφέροντος του ομίλου Σε κάθε περίπτωση η έννοια του ομιλικού συμφέροντος εκθέτει τη θυγατρική σε αλλότρια συμφέροντα που ενδεχομένως να αποβούν ζημιογόνα για την τελευταία (π.χ. βλ. περίπτωση οικονομικά εύρωστης θυγατρικής που προσπαθεί να προστατευθεί από επεμβάσεις καταρρέουσας μητρικής).¹⁵² Επιπλέον το συμφέρον του ομίλου φέρεται να έρχεται συνεχώς αντιμέτωπο με το εταιρικό συμφέρον των μελών του ομίλου. Γεννάται το ερώτημα κατά πόσον η θυγατρική εταιρεία κατά τη λήψη αποφάσεων της, λαμβάνει υπόψη της το συμφέρον του ομίλου ως έναν παράγοντα ή υποκαθιστά πλήρως το εταιρικό συμφέρον στην όλη διαδικασία. Η πρώτη εκδοχή δεν φέρεται να επηρεάζει ιδιαίτερα το εταιρικό δίκαιο, όμως, η δεύτερη κλονίζει εκ βάθρων το σύνολο του εταιρικού δικαίου και βίου, επιφέροντας μία αξιακή ανατροπή η οποία συνιστά παρέμβαση στα εθνικά δίκαια.¹⁵³ Περαιτέρω, θα πρέπει ο κανόνας να θεσμοθετηθεί μέσω μιας Οδηγίας, ή ενδείκνυται περισσότερο να περιληφθεί σε μία Σύσταση;

Η ασάφεια της έννοιας του ομιλικού συμφέροντος επεκτείνεται και στην χάραξη της ομιλικής πολιτικής από τη μητρική εταιρεία. Καταρχήν πρέπει να παραδοθεί ικανοποιητική πληροφόρηση στη θυγατρική εταιρεία από τη μητρική της, ώστε η πρώτη να μπορεί να γνωρίζει σε τί βαθμό εξυπηρετείται πράγματι το ομιλικό συμφέρον, ώστε να μην προκύψουν αμφισβητήσεις. Σίγουρα πάντως μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση το κατά πόσον η παροχή πληροφοριών στη θυγατρική από τη μητρική αλλά και η συμμετοχή της θυγατρικής στη χάραξη της ομιλικής πολιτικής, μπορεί να βρει πραγματικό έρεισμα στο ομιλικό γίγνεσθαι.¹⁵⁴

Περαιτέρω ερμηνευτικές διαφωνίες και ερωτήματα ανακύπτουν τόσο αναφορικά με τις έννοιες μειονεκτήματα- πλεονεκτήματα, στον ορισμό των οποίων δεν φαίνεται να υπάρχει σύμπνοια, ενώ η διαδικασία της μεταξύ τους εξισορρόπησης χωρεί σύγχυση, ακόμη και αυθαιρεσία, αναφορικά και με τον «εύλογο» χρόνο που ζητείται για την εξισορρόπηση αυτή,

152. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 67

153. Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιρειών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007, σελ. 122 επ.

154. Ρόκας Ν., Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας εις το Δίκαιον των Αωνύμων Εταιρειών, εκδ. χ.ο., Αθήνα, 1971, σελ. 130

ο οποίος εάν αντιμετωπιστεί με ελαστικότητα, ενέχει τον κίνδυνο επιδείνωσης της θέσεως των μειοψηφούντων μετόχων.¹⁵⁵ Σε επόμενο βήμα προκύπτει επίσης απορία, αν δεν επέλθει η μελλοντική εξισορρόπηση μειονεκτημάτων πλεονεκτημάτων, η διοίκηση της θυγατρικής, σε ποιες κινήσεις θα πρέπει να προβεί προς ισοστάμιση αυτών, ή αν εν τέλει είναι υποχρεωμένη να ελέγξει αν εκ του αποτελέσματος επήλθε το ζητούμενο πλεονέκτημα.

Επιπροσθέτως, η πρόταση για την αναγνώριση του συμφέροντος του ομίλου, από τη μία θεωρείται ότι διευκολύνει τη διακυβέρνηση των ομίλων όπως προαναφέρθηκε στην ανωτέρω σχετική ενότητα, από άλλη θωριά ωστόσο φαίνεται να μπορεί να δημιουργήσει αρνητικές επιδράσεις. Σε επίπεδο μητρικής εταιρείας ενδεχομένως η υιοθέτηση του ομιλικού συμφέροντος να λειτουργήσει αποθαρρυντικά σε ενδιαφερόμενους επενδυτές, οι οποίες αποβλέπουν σε μία μητρική εταιρεία η οποία λειτουργεί καταρχήν ως αυτοτελής μονάδα και σε εξαιρετικές περιστάσεις μπορεί να τεθεί ζήτημα άρσης του νομικού πέπλου (αυτοτέλειας). Η υπαγωγή της θυγατρικής στην κηδεμονία της μητρικής και η ανάληψη ευθύνης της τελευταίας υπέρ της πρώτης αυξάνει τις πιθανότητες άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου και της απόδοσης της ευθύνης στη μητρική. Στο ελληνικό δίκαιο, η νομολογία έχει κρίνει ότι δεν συνιστά λόγο άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου από μόνη της η ταύτιση των συμφερόντων της εταιρείας με τον πλειοψηφούντα μέτοχο,¹⁵⁶ ωστόσο η υιοθέτηση του ομιλικού συμφέροντος αυξάνει τις πιθανότητες καταχρηστικής συμπεριφοράς εκ μέρους του τελευταίου.

Σε επίπεδο θυγατρικής δε, τα αμφιβόλως μελλοντικά επερχόμενα πλεονεκτήματα προς αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων που θα υφίσταται η θυγατρική στο όνομα του ομιλικού συμφέροντος, επιδρούν επίσης αρνητικά στις προθέσεις ενδιαφερόμενων επενδυτών. Ο Troger ακολουθώντας αυτό το σκεπτικό, βάλλει ευθέως και αντιτίθεται στη δημιουργία οποιουδήποτε εταιρικού μορφώματος στηρίζεται στην κατασπατάληση και λεηλασία επιμέρους μελών του.¹⁵⁷ Κρίσιμη λοιπόν είναι η διάπλαση του κανόνα, επί τη βάσει ενός περιβάλλοντος επαρκούς προστασίας και ασφάλειας για τους υφιστάμενους αλλά και τους μελλοντικούς πιστωτές και τους μετόχους μειοψηφίας.

Άλλες απόψεις που έχουν προβληθεί προς αποφυγή θεσμοθέτησης του ομιλικού συμφέροντος είναι ότι αυτό δεν συμβιβάζεται με την Οδηγία περί απαγορευμένων διανομών

155. Mülberr, *Auf dem Weg zu einem europäischen Konzernrecht?*, ZHR (179), 2015, σελ. 645, 658

156. ΟΛΑΠ 2/2013 ΕΕμπΔ 2013,78,80

157. Troger T., *Corporate Groups*, SAFE Working Paper No. 66, 2014, σελ. 39

(άρ. 17-18 Οδ. 2012/30/ΕΕ), με τη λογική ότι τα επερχόμενα για τη θυγατρική μειονεκτήματα μπορούν να θεωρηθούν ως απαγορευμένες διανομές, ενώ τέλος βασικό προβαλλόμενο επιχείρημα παραμένει ότι, εφόσον οι διοικητές μιας εταιρείας επιθυμούν την απόκτηση πλήρους ελέγχου, μπορούν να προβούν στην ίδρυση υποκαταστήματος αντί θυγατρικής εταιρείας.¹⁵⁸

3.5. Επίλογος κεφαλαίου

Εν όψει των ανωτέρω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι κατά καιρούς προτάσεις θεσμοθέτησης του συμφέροντος του ομίλου σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρουσιάζουν σημαντικά κενά, με αποτέλεσμα να έχει επικρατήσει η πρακτική της «κλαδικής» ρύθμισης σε ζητήματα που ανακύπτουν αναφορικά με τις ατραπούς που πρέπει να ακολουθήσουν τα μέλη ενός ομίλου επιχειρήσεων κατά περίπτωση. Το συμφέρον του ομίλου συνιστά μια αόριστη έννοια η οποία δεν επαρκεί για να επιλύσει με ασφάλεια τις προκλήσεις των ενδοομιλικών συναλλαγών, λειτουργώντας ταυτόχρονα ως δικλείδα ασφαλείας για τους μετόχους της μειοψηφίας αλλά και για τους τρίτους πιστωτές, ενώ για την αντιμετώπιση του ζητήματος των ενδοομιλικών συναλλαγών υπάρχουν και προκρίνονται ως κατάλληλοι και άλλοι μηχανισμοί (π.χ. έγκριση με απόφαση της Γ.Σ.).

Το ομιλικό συμφέρον δεν μπορεί να αποτελέσει έναν ασφαλή λιμένα που απαλλάσσει τη διοίκηση της ομιλοποιημένης εταιρείας από κάθε ευθύνη, ακόμη και αν αυτή εφήρμοσε επιχειρηματική πολιτική εις βάρος της εταιρείας. Τα μέλη της διοικήσεώς της δεν δύναται να επικαλεσθούν τον κανόνα της επιχειρηματικής κρίσεως, σε περίπτωση που προβούν σε ενέργειες, οι οποίες εκφεύγουν του εταιρικού σκοπού, παρά μπορούν να λάβουν υπόψη το ομιλικό συμφέρον σε περίπτωση που αναμένεται εύλογα η ελεγχόμενη να ωφεληθεί από την απόφαση αυτή. Επιπλέον, σύμφωνα με τη μάλλον κρατούσα στη θεωρία άποψη, δεν υπάρχει περιθώριο υποκαταστάσεως του εταιρικού συμφέροντος από το συμφέρον του ομίλου επιχειρήσεων, στον οποίο εντάσσεται μία ανώνυμη εταιρεία. Αναφορικά με το ελληνικό δίκαιο, επισημαίνεται ότι τόσο στο προ-ίσχυσαν (Κ.Ν. 2190/1920), όσο και στον μεταγενέστερο και ήδη ισχύον Ν. 4548/2018 δεν απαντάται και δεν αναγνωρίζεται η έννοια του «συμφέροντος του ομίλου», ως λόγος περιορισμού της ευθύνης των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Διότι το συμφέρον του ομίλου διαμορφώνεται κατά τη βούληση του

158. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 135

κυρίαρχου μετόχου και όχι του συνόλου των μετόχων, ενώ δεν αποκλείεται η βούληση του να βλάπτει, βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, την ελεγχόμενη εταιρεία. Επικρατεί δηλαδή η αντίληψη ότι η διοίκηση της εταιρείας εξυπηρετεί καταρχάς το εταιρικό συμφέρον. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί και το γεγονός πως στο πλαίσιο της σύγχρονης επιχειρηματικής πραγματικότητας ο όμιλος επιχειρήσεων αποτελεί το οικονομικό περιβάλλον, το οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την εκτίμηση του εταιρικού συμφέροντος της ανώνυμης εταιρείας.

Εν κατακλείδι το εταιρικό συμφέρον δεν μπορεί να υποκατασταθεί από το συμφέρον του ομίλου στον οποίο ανήκει η εταιρεία, ενώ το τελευταίο αποτελεί επί του πρακτέου καθοριστικό παράγοντα του πρώτου.

3.6. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- i. Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιρειών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007
- ii. Δερμιτζάκη Φ., Προβλήματα ευθύνης στους Όμιλους Επιχειρήσεων, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001
- iii. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022
- iv. Troger T., Corporate Groups, SAFE Working Paper No. 66, 2014, σελ. 7, δημοσιευμένο στη [διαδικτυακή σελίδα : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101)
- v. Klaus J. Hopt, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Συνδεδεμένων των Επιχειρήσεων, ΔΕΕ, 1999,
- vi. Ρόκας Α., «Το Συμφέρον του Ομίλου», ΕΕμπΔ 2016, τεύχος 4
- vii. Forum Europaeum Konzernrecht, ZGR 1998, δημοσιευμένο στη διαδικτυακή σελίδα: https://www.memoireonline.com/08/08/1461/m_l-unite-economique-dans-les-groupes-de-societes15.html
- viii. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- ix. <https://www.researchgate.net/publication/231787396> Corporate Group Law for Europe Comments on the Forum Europaeum's Principles and Proposals for a European Corporate Group Law
- x. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012

- xi. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 EMCA, 2017
- xii. ICLEG, Report on the recognition of the Interest of the Group, Oct. 2016, δημοσιευμένο στη διαδικτυακή σελίδα: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888863
- xiii. Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και Εταιρική Εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,
- xiv. Παπαναγιώτου Π., Το εταιρικό συμφέρον ως κριτήριο ασκήσεως οργανικών εξουσιών εις Ανώνυμον Εταιρίαν, ΕπισκΕΔ 1995
- xv. Σωτηρόπουλος Γ., Όμιλοι Επιχειρήσεων, εις Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας- ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020
- xvi. Schön, Organisationsfreiheit und Gruppeninteresse im Europäischen Konzernrecht, (48), ZGR, 2019
- xvii. Teichmann, European Company Law, 2016
- xviii. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα: «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαιοκίνητο ζήτημα», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xix. Teichmann Ch., European Corporate Law, 3^η εκδ. Wolters Kluwer, 2016
- xx. Αθανασίου/Μαστρομανώλη, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παραβίασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, ΔΕΕ 2009,
- xxi. Πίτσος Ν., Ζητήματα Ευθύνης της μητρικής για επιχειρηματικές αποφάσεις της θυγατρικής εταιρίας στους ομίλους επιχειρήσεων, ΔΕΕ, 2013
- xxii. Σκανδάλης Ι., Εξελίξεις στην εταιρική ευθύνη για δωροδοκία, ΕΕμπΔ, 2010
- xxiii. Ρόκας Ν., Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας στο Δίκαιο των Α.Ε. εκδ. χ.ο., Αθήνα, 1971
- xxiv. Έκθεση Club des Juristes, δημοσιευμένη στη διαδικτυακή σελίδα: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/28103/1/CDJ_Rapports_Group-interest_UK_June-2015_web.pdf
- xxv. Conac, Director's Duties in Groups of Companies – Legalizing the Interest of the Group at the European Level, ECFR, 2013
- xxvi. Mülbart, Auf dem Weg zu einem europäischen Konzernrecht?, ZHR (179), 2015,
- xxvii.** ΟΛΑΠ 2/2013 ΕΕμπΔ 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο- ΕΝΔΟΟΜΙΛΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ

4.1. Ενδοομιλικές Συναλλαγές - Εισαγωγικά

Μείζον ζήτημα που απασχολεί στα πλαίσια λειτουργίας των ομίλων επιχειρήσεων τόσο σε νομικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, είναι οι ενδοομιλικές συναλλαγές. Το ζήτημα αυτό πηγάζει από το γεγονός ότι οι συνδεδεμένες επιχειρήσεις, οι οποίες σκοπεύουν στη μεγιστοποίηση των κερδών τους και κατά συνέπεια στην ελαχιστοποίηση του κόστους τους, προβαίνουν συχνά στην υιοθέτηση διεθνών πρακτικών, που ως αποτέλεσμα έχουν τη μη ορθή εφαρμογή των κανόνων της αγοράς, όπως αυτοί εφαρμόζονται υπό κανονικές συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ δύο ανεξάρτητων επιχειρήσεων. Οι συναλλαγές μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο εξυπηρετούν συχνά με τον πιο βέλτιστο τρόπο τους επιχειρηματικούς σκοπούς και χρησιμοποιούνται ιδίως στην περίπτωση των πολυεθνικών ομίλων επιχειρήσεων, για λόγους δημιουργίας οικονομιών κλίμακας και επίτευξης πολυδαίδαλων επιχειρηματικών σχεδίων που δεν θα ευοδώνονταν εντός μιας εταιρείας αλλά και φορολογικού σχεδιασμού (taxplanning). Συγκεκριμένα ο δανεισμός μεταξύ συνδεδεμένων προσώπων όπου η δανείστρια εταιρεία είναι εγκατεστημένη σε κράτος με χαμηλή φορολόγηση και η δανειζόμενη σε κράτος με υψηλή φορολόγηση επιτρέπει στην τελευταία να εκπίπτει από τα κέρδη της τις καταβολές τόκων επί του δανείου και να μειώνεται έτσι το συνολικό φορολογικό βάρος της εταιρείας που είναι εγκατεστημένη στο κράτος με υψηλή φορολόγηση.¹⁵⁹

Επιπλέον, η εύρεση της ορθής τιμής, δεν γίνεται μέσω της σύγκρισης των τιμών, όπως σε μία σύμβαση ανταλλαγής, αλλά στα πλαίσια ενός συντονισμού της επιχειρηματικής πολιτικής, που πραγματώνεται μέσω εντολών και δικαιωμάτων που προέρχονται από την εταιρική σχέση.¹⁶⁰

159. Μήτσου Α., Δανειοδότηση αλλοδαπής θυγατρικής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23^α παρ. 1 και 5 του ν. 2190/1920, ΔΕΕ/2010 έτος 16^ο, σελ. 1022

160. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 329 επ.

Αυτή η πραγματικότητα αποτελεί μια σοβαρή πρόκληση για το φορολογικό δίκαιο το οποίο από τη μία έχει διαμορφωθεί με βάση τη θεμελιώδη αρχή της νομικής αυτοτέλειας των εταιρειών με νομική προσωπικότητα ενώ από την άλλη υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη πέρα του νομικού τύπου και την οικονομική ουσία (αρχή του ρεαλισμού του φορολογικού δικαίου).¹⁶¹ Η απάντηση επί του πώς πρέπει να ανταποκριθεί το φορολογικό δίκαιο στον εγγενή δυϊσμό του ομίλου, βρίσκεται στην φορολογική ενοποίηση η οποία από τη σκοπιά της ορά τον όμιλο ως ενιαία επιχειρηματική και οικονομική οντότητα, δηλαδή ως ένα και μοναδικό φορολογούμενο, ο οποίος συντάσσει μία ενοποιημένη φορολογική δήλωση, ενώ επιτρέπεται ο συμψηφισμός ζημιών εντός του ομίλου και η μεταφορά παγίων περιουσιακών στοιχείων μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων.¹⁶² Στα άρθρα 9 επ. της Πρότυπης Σύμβασης του ΟΟΣΑ αντιμετωπίζεται το σημαντικότερο ζήτημα του φορολογικού δικαίου, το οποίο είναι η φοροαποφυγή, που συνίσταται στη μείωση της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης του ομίλου δια της στοχευμένης μεταφοράς κερδών σε χώρες με χαμηλό φορολογικό συντελεστή. Με τη ρύθμιση του άρθρου 9 παρ. 3 επιδιώκεται και η αντιμετώπιση του φαινομένου της υποκεφαλαιοδότησης, δηλαδή της καταχρηστικής χρήσης υψηλού δανεισμού, αντί για εισφορά μετοχικού κεφαλαίου, ο οποίος υποκρύπτει, σε επίπεδο ομίλου επιχειρήσεων, την κεφαλαιοδότηση μίας εταιρείας του ομίλου. Προτείνει για την αντιμετώπιση της υποκεφαλαιοδότησης τη χρήση της μεθόδου της προκαθορισμένης αναλογίας μεταξύ του δανεισμού και των ιδίων κεφαλαίων της δανειζόμενης συνδεδεμένης επιχείρησης, έτσι ώστε σε περίπτωση υπέρβασης της αναλογίας αυτής, επιβάλλονται διορθώσεις σε επίπεδο φορολογίας εισοδήματος.¹⁶³ Η υποκεφαλαιοδότηση αναφέρεται στην τεχνική χρήση τοκιζόμενων δανείων από τους μετόχους με σκοπό την απόκτηση φορολογικών πλεονεκτημάτων.¹⁶⁴

161. Φορτσάκης Θ. – Σαββαΐδου Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 4^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013 σελ. 4 επ.

162. Τσουρουφλής Α., Εισήγηση με θέμα: «Φορολογικά ζητήματα ομίλων», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 499 επ.

163. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6^η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2020, σελ. 302.

164. Τσουρουφλής Α., Εισήγηση με θέμα «Φορολογικά Ζητήματα Ομίλων, στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 509

Από το ελληνικό δίκαιο απουσιάζει κάποιος ειδικός τομέας δικαίου των ομίλων επιχειρήσεων, επομένως οι συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ των εταιρειών που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, διέπονται κατά περίπτωση και ελέγχονται από το δίκαιο κλαδικά (π.χ φορολογικό δίκαιο, εταιρικό δίκαιο, δίκαιο ελεύθερου ανταγωνισμού, κλπ). Οι ρυθμίσεις του ελληνικού φορολογικού δικαίου μπορούν να διακριθούν μεταξύ αυτών που σκοπό έχουν την στήριξη της λειτουργίας του ομίλου ως ενιαίας επιχείρησης και σε αυτές που στοχεύουν στην αποθάρρυνση της φοροαποφυγής από τις εταιρείες του ομίλου. Ενδεικτικά στις ρυθμίσεις για τη στήριξη της λειτουργίας του ομίλου, υπάγεται η διάταξη του άρθρου 48 Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, κατά την οποία, τα μερίσματα που αποκτούν νομικά πρόσωπα που έχουν τη φορολογική τους έδρα στην Ελλάδα (μητρικές εταιρείες) από συνδεδεμένα νομικά πρόσωπα (θυγατρικές) που έχουν τη φορολογική έδρα τους στην Ελλάδα ή σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε άλλο κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου Ε.Ο.Χ, υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην ίδια διάταξη, απαλλάσσονται από τον φόρο εισοδήματος, αλλά και η διάταξη του άρθρου 63 του ιδίου Κώδικα στην οποία προβλέπεται η ίδια απαλλαγή από την υποχρέωση παρακράτησης φόρου κατά την καταβολή τόκων και δικαιωμάτων (royalties) εφόσον και πάλι πληρούνται σωρευτικά οι προϋποθέσεις που θέτει η ίδια διάταξη.

Από την άλλη οι ενδοομιλικές συναλλαγές δεδομένου ότι συνάπτονται μεταξύ της μητρικής και των θυγατρικών της ή των αδελφών ή εγγονών εταιριών, υπάρχει δηλαδή έντονος κεντρικός σχεδιασμός, δημιουργούν δυνητικούς κινδύνους για τη μία ή τις περισσότερες θυγατρικές καθότι μία συναλλαγή που επιφέρει πλεονεκτήματα σε ένα μέλος του ομίλου, μπορεί ταυτόχρονα να ζημιώνει τα συμφέροντα του άλλου. Για παράδειγμα δύναται οι τιμές των συμβάσεων μεταξύ των συνδεδεμένων εταιριών να είναι ίδιες με της ελεύθερης αγοράς, αλλά η θυγατρική μπορεί να έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα καταγγελίας, ή να έχει τεθεί όρος στη σύμβαση περί μη αναπροσαρμογής της τιμής κτλ).¹⁶⁵

4.2. Transfer Pricing

Το σύνολο των φορολογικών κανόνων με τους οποίους τίθεται ένα πρότυπο αποτίμησης ώστε να διασφαλίζεται ότι το ποσό που χρεώνεται στις συναλλαγές μεταξύ συνδεδεμένων προσώπων είναι εύλογο, ορίζεται ως transfer pricing.

165. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 108

Το transfer pricing αποσκοπεί στην αποφυγή μεταφοράς κερδών σε εταιρείες του ομίλου με ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς. Η ενδοομιλική τιμολόγηση (transfer pricing) είναι οικονομικός όρος ο οποίος αναφέρεται στον προσδιορισμό της αξίας των συναλλαγών μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων.¹⁶⁶ Με τον όρο «αρχή των ίσων αποστάσεων» αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα ο όρος «arms's length principle». Η αρχή αυτή βασίζεται σε μία οικονομικής φύσεως υπόθεση κατά την οποία δύο ανεξάρτητοι μεταξύ τους συναλλασσόμενοι επιδιώκουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές ο καθένας την μεγιστοποίηση των κερδών του. Μέσω αυτής της διαδικασίας και των διαπραγματεύσεων, επιτυγχάνεται μία συμφωνημένη ισορροπία μεταξύ των αντιτιθέμενων συμφερόντων και εύλογο κέρδος ή όφελος για τον καθένα εξ αυτών, αναλόγως της προσφερόμενης αντιπαροχής του καθενός, τους κινδύνους που αναλαμβάνει και των περιουσιακών στοιχείων που εκμεταλλεύεται. Με την αρχή των ίσων αποστάσεων γίνεται σύγκριση μεταξύ των συναλλαγών που πραγματοποιούνται σε ελεγχόμενο περιβάλλον (controlled transactions) ήτοι, μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο και συναλλαγών που πραγματοποιούνται εντός μη ελεγχόμενου περιβάλλοντος (uncontrolled transactions).¹⁶⁷

Η αρχή των ίσων αποστάσεων παρότι αντιμετωπίζει πρακτικές δυσκολίες στην εφαρμογή της, θεωρείται από τα κράτη- μέλη του ΟΟΣΑ η πλέον κατάλληλη για τον προσδιορισμό των τιμών στις ενδοομιλικές συναλλαγές διότι πιστεύεται ότι επιτυγχάνει την, σε μεγαλύτερο βαθμό, προσέγγιση, με αυτό που θα ίσχυε στις συναλλαγές υπό συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού.¹⁶⁸

166. J. Henshall, *Global transfer pricing: Principles and Practice*, Bloomsbury Professional 2016, σελ. 1 επ. Ο ορισμός που δίδεται είναι ο εξής: *“transfer pricing relates to a valuation standard imposed in multinationals by governments to ensure that the amount charged between related parties, when they transact, is fair”*, Πέτρου Κ., Εισήγηση με θέμα: «Ενδοομιλικές Συναλλαγές (το «transfer pricing»)», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 512 επ., Μπάρμπας Ν., Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, 3η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 685 επ., Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 573 επ.

167. Τσουρουφλής Α., *Η ενδοομιλική Τιμολόγηση*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 6 επ., OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.8

168. OECD TP Guidelines (2017) παράγραφος 1.14

Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων για τον προσδιορισμό των τιμών των ενδοομιλικών συναλλαγών και κατ' επέκταση των κερδών των συνδεδεμένων επιχειρήσεων εξασφαλίζει σε γενικές γραμμές, την ίση μεταχείριση των εταιρειών αυτών και των ομίλων στους οποίους ανήκουν, με τις ανεξάρτητες ομοειδείς επιχειρήσεις οι οποίες δεν ανήκουν στον ίδιο όμιλο. Έτσι αποφεύγεται και η δημιουργία φορολογικών πλεονεκτημάτων ή μειονεκτημάτων τα οποία θα νόθευαν τον ανταγωνισμό.¹⁶⁹ Επιπλέον, με την αρχή των ίσων αποστάσεων λαμβάνεται υπόψη και η οικονομική κατάσταση της κάθε εταιρείας που ανήκει σε έναν όμιλο, στα πλαίσια της ίδιας αρχής αναλύονται και αξιολογούνται τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της υπόψη επιχείρησης τα οποία συγκρίνονται με το αντικειμενικό μέγεθος των συνθηκών της αγοράς.¹⁷⁰ Ως πιθανή εναλλακτική μέθοδος, στην αρχή των ίσων αποστάσεων, έχει προταθεί η μέθοδος του επιμερισμού βάσει μαθηματικού τύπου και συγκεκριμένα η «global formulary apportionment».¹⁷¹ Η μέθοδος αυτή θα διένειμε τα παγκόσμια κέρδη ενός ομίλου επιχειρήσεων στις επί μέρους συνιστώσες του, επί τη βάση ενός μαθηματικού τύπου, ο οποίος θα χρησιμοποιούσε ένα, ανάλογα με την εκάστοτε δραστηριότητα της επιχείρησης, κλειδί επιμερισμού.¹⁷² Η εφαρμογή της ανωτέρω εναλλακτικής μεθόδου περιλαμβάνει τρεις φάσεις: στην πρώτη φάση προσδιορίζονται οι συνιστώσες του ομίλου μεταξύ των οποίων θα διανεμηθούν τα παγκόσμια κέρδη του ομίλου. Στη δεύτερη φάση προσδιορίζονται με ακρίβεια τα παγκόσμια κέρδη του ομίλου τα οποία πρόκειται να επιμερισθούν και στην τρίτη φάση προσδιορίζεται ο μαθηματικός τύπος που θα χρησιμοποιηθεί για τον ανωτέρω σκοπό, δηλαδή τον επιμερισμό των παγκοσμίων κερδών του ομίλου στις επιμέρους συνιστώσες του. Η φόρμουλα αυτή μπορεί να εφαρμοστεί επί τη βάση ενός συνδυασμού παραμέτρων, όπως το κόστος, τα περιουσιακά στοιχεία, καταστάσεις μισθοδοσίας και πωλήσεις.

Ωστόσο, εξακολουθεί αυτή η εναλλακτική μέθοδος να μην είναι αποδεκτή από τον ΟΟΣΑ, παρότι κάποιες φορολογικές διοικήσεις την εφαρμόζουν σε τοπικό επίπεδο.¹⁷³ Η κριτική που ασκεί ο ΟΟΣΑ στην ανωτέρω μέθοδο συνίσταται στις πρακτικές δυσκολίες που θα αντιμετώπιζονταν κατά την διαδικασία εφαρμογής της. Για παράδειγμα, προκειμένου να αποφευχθεί η διπλή φορολογία μεταξύ των κρατών στα οποία δραστηριοποιείται ένας όμιλος επιχειρήσεων και κυρίως, προκειμένου να αποφευχθεί αποτελεσματικά η επιτηδευμένη κατεύθυνση των κερδών στο κράτος με τον πιο επιθυμητό και ευνοϊκό φορολογικό

169. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.8

170. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.14

171. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.15

172. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.16

173. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφος 1.17

συντελεστή, αυτό θα προϋπέθετε μια ουσιαστική και αποτελεσματική διεθνή συνεργασία μεταξύ των κρατών, τα οποία όχι μόνο διέπονται από διαφορετικά δικαιοϊκά συστήματα φορολόγησης, αλλά επιπλέον υπολογίζουν με διαφορετικό τρόπο κρίσιμα οικονομικά μεγέθη (π.χ. κέρδη, κόστος κτλ). Συνεπώς μια τέτοια προσπάθεια εφαρμογής της μεθόδου του συνολικού επιμερισμού βάσει μαθηματικού τύπου θα απαιτούσε πολύ χρόνο, θα αντιμετώπιζε τεράστιες πρακτικές δυσκολίες και ως εκ τούτου φαντάζει ουτοπική και μη δυνάμενη να ανταποκριθεί στην οικονομική πραγματικότητα.¹⁷⁴

4.3. Σύντομο εθνικό νομοθετικό ιστορικό

Η έννοια των συνδεδεμένων επιχειρήσεων πρωτοεμφανίστηκε στο ελληνικό δίκαιο, στο Ν. 3728/2008 του τότε Υπουργείου Ανάπτυξης και συγκεκριμένα στο άρθρο 26 αυτού και αποτυπώνεται στα άρθρα 42^ε και 96 του προϊσχύσαντος ΚΝ 2190/1920.¹⁷⁵ Ακριβώς προβλεπόταν:

στο άρθρο 42^ε : «Για την εφαρμογή αυτού του Νόμου, **συνδεδεμένες επιχειρήσεις είναι:** α. Οι επιχειρήσεις **εκείνες μεταξύ των οποίων υπάρχει σχέση μητρικής επιχείρησης προς θυγατρική. Σχέση μητρικής προς θυγατρική υπάρχει όταν μία επιχείρηση (μητρική):** (αα) **ή έχει την πλειοψηφία του κεφαλαίου** ή των δικαιωμάτων ψήφου μιας άλλης (θυγατρικής) επιχείρησης, **έστω και αν η πλειοψηφία αυτή σχηματίζεται ύστερα από συνυπολογισμό των τίτλων και δικαιωμάτων που κατέχονται από τρίτους για λογαριασμό της μητρικής επιχείρησης,** (ββ) **ή ελέγχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου μιας άλλης (θυγατρικής) επιχείρησης ύστερα από συμφωνία με άλλους μετόχους ή εταίρους της επιχείρησης αυτής,**

(γγ) **ή συμμετέχει στο κεφάλαιο μιας άλλης επιχείρησης και έχει το δικαίωμα, είτε άμεσα, είτε μέσω τρίτων, να διορίζει ή να παύει την πλειοψηφία των μελών των οργάνων διοίκησης της επιχείρησης αυτής (θυγατρικής),** δδ) **- ή έχει την εξουσία να ασκεί ή πράγματι ασκεί κυριαρχική επιρροή ή έλεγχο σε άλλη επιχείρηση (θυγατρική επιχείρηση), - ή, με άλλη επιχείρηση (θυγατρική επιχείρηση), υπάγονται στην ενιαία διεύθυνση της μητρικής επιχείρησης....».**¹⁷⁶

174. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφοι 1.22 έως 1.32, Τσουρουφλής Α., Η Ενδοομιλική Τιμολόγηση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 29 επ.

175. ΦΕΚ Α' 37/30.3.1963 Ν. 2190/1920

176. Το ίδιο άρθρο συνέχιζε ορίζοντας τον τρόπο υπολογισμού των ποσοστών συμμετοχής και των δικαιωμάτων σε άλλη επιχείρηση για την εφαρμογή των παραπάνω υποπεριπτώσεων.

και στο άρθρο 96:¹⁷⁷ «1. Με την επιφύλαξη εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 90 έως και 94, κάθε επιχείρηση, που διέπεται από το ελληνικό δίκαιο, **υπόκειται σε ενοποίηση εφόσον:** α) η επιχείρηση αυτή, καθώς και μία ή περισσότερες επιχειρήσεις με τις οποίες δεν συνδέεται με τις σχέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 42ε, παρ. 5 περ. α', **έχουν τεθεί υπό ενιαία διεύθυνση** κατόπιν συμβάσεως που έχει συναφθεί με την πρώτη επιχείρηση ή σύμφωνα με όρους του καταστατικού τους, ή β) τα διοικητικά, διαχειριστικά ή εποπτικά όργανα της επιχείρησης αυτής, καθώς και μιας ή περισσότερων επιχειρήσεων με τις οποίες δεν συνδέεται με τις σχέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 42ε παρ. 5 περ. α', αποτελούνται κατά πλειοψηφία από τα ίδια πρόσωπα που ασκούν καθήκοντα κατά τη διάρκεια της χρήσης και μέχρι την κατάρτιση των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων. 2. Η προηγούμενη παρ. 1 έχει εφαρμογή μόνο στην περίπτωση που μία ή περισσότερες επιχειρήσεις από τις αναφερόμενες στην παράγραφο αυτή έχουν μία από τις εταιρικές μορφές που προβλέπονται από την παρ. 2 του άρθρου 90».

Λίγα χρόνια μετά, **δυνάμει των αλλαγών που επέφερε ο Ν. 4110/2013**,¹⁷⁸ καταργώντας το άρθρο 26 του Ν. 3728/2008 και μεταβάλλοντας τα άρθρα 39 και 39^α 2238/1994 (παλαιός κώδικας φορολογίας εισοδήματος), η έννοια των συνδεδεμένων επιχειρήσεων λαμβάνει την εξής μορφή και περιεχόμενο: «2. Ως συνδεδεμένες νοούνται οι **επιχειρήσεις μεταξύ των οποίων υπάρχει σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής ή οικονομικής εξάρτησης ή ελέγχου**, ιδίως λόγω συμμετοχής της μίας στο κεφάλαιο ή τη διοίκηση της άλλης ή λόγω συμμετοχής των ιδίων προσώπων στο κεφάλαιο ή στη διοίκηση και των δύο επιχειρήσεων, καθώς και οι επιχειρήσεις οι οποίες διαθέτουν σε μία από τις συνδεδεμένες τα ανωτέρω δικαιώματα ή δυνατότητες επιρροής.»

Παρατηρείται λοιπόν ότι, ενώ στο άρθρο 26 του Ν. 3728/2008 κριτήριο, ώστε να χαρακτηριστούν δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις συνδεδεμένες, αποτελούσε η άσκηση ελέγχου, κατόπιν συμπλήρωσης, δυνάμει του Ν. 4110/2013, απαιτούνται ευρύτερες προϋποθέσεις κατά τις οποίες, δεν αρκεί η συμμετοχή της μίας στην άλλη και η άσκηση ελέγχου αλλά πρέπει επίσης να εξετάζεται εάν υφίσταται άμεση ή έμμεση οικονομική εξάρτηση των επιχειρήσεων, μέσω των συναλλαγών τους ή εάν υπάρχει άμεση ή έμμεση διοικητική εξάρτηση.

Για τα φορολογικά έτη από την 01^η.01.2014, ο Ν. 2238/1994 παύει η ισχύει και αντικαθίσταται από το Ν. 4172/2013 σε συνδυασμό με το Ν. 4174/2013.¹⁷⁹

177. ΦΕΚ Α' 37/30.3.1963

178. ΦΕΚ Α' 17/23.1.2013- Ν. 4110/2013

179. ΦΕΚ Α' 167/23-07-2013 Ν. 4172/2013, ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013 Ν.4174/2013

Στο άρθρο 2 δε, του Ν. 4172/2013 δίδονται ορισμοί, συγκεκριμένα μεταξύ των οποίων:

«στ) «συγγενικό πρόσωπο»: ο/η σύζυγος και οι ανιόντες ή κατιόντες σε ευθεία γραμμή,
ζ) «συνδεδεμένο πρόσωπο»: *κάθε πρόσωπο, το οποίο συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα στη διοίκηση, τον έλεγχο ή το κεφάλαιο άλλου προσώπου, το οποίο είναι συγγενικό πρόσωπο ή με το οποίο συνδέεται. Ειδικότερα, τα ακόλουθα πρόσωπα θεωρούνται συνδεδεμένα πρόσωπα:*

αα) *κάθε πρόσωπο που κατέχει άμεσα ή έμμεσα μετοχές, μερίδια ή συμμετοχή στο κεφάλαιο τουλάχιστον τριάντα τρία τοις εκατό (33%),¹⁸⁰ βάσει αξίας ή αριθμού, ή δικαιώματα σε κέρδη ή δικαιώματα ψήφου, ββ)* *δύο ή περισσότερα πρόσωπα, εάν κάποιο πρόσωπο κατέχει άμεσα ή έμμεσα μετοχές, μερίδια δικαιώματα ψήφου ή συμμετοχής στο κεφάλαιο τουλάχιστον τριάντα τρία τοις εκατό (33%), βάσει αξίας ή αριθμού, ή δικαιώματα σε κέρδη ή δικαιώματα ψήφου, γγ)* *κάθε πρόσωπο με το οποίο υπάρχει σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης ή ελέγχου ή ασκεί καθοριστική επιρροή ή έχει τη δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής άλλου προσώπου ή σε περίπτωση που και τα δύο πρόσωπα έχουν σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης ή ελέγχου ή δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής από τρίτο πρόσωπο».*

Επιπλέον, με την ΠΟΛ.1142/2.7.2015 του Υπουργείου Οικονομικών, διευκρινίστηκαν θέματα ενδοομιλικών συναλλαγών βάσει των διατάξεων των Ν. 4172/2013 και 4174/2013 σχετικά με το ποια πρόσωπα θεωρούνται συνδεδεμένα μεταξύ τους, και πώς προκύπτουν μαθηματικά, οι έμμεσες συμμετοχές, των υποπεριπτώσεων αα' και ββ' της περ. ζ' του άρθρου 2 του ν.4172/2013, συνοδεύει πρακτικών παραδειγμάτων.

Επί λέξει η ΠΟΛ.1142/2.7.2015 είχε ως εξής:

«1. Σύμφωνα τις διατάξεις της περ. ζ' του άρθρου 2 του ν.4172/2013, οι οποίες ισχύουν για τα εισοδήματα που αποκτώνται και τις δαπάνες που πραγματοποιούνται, κατά περίπτωση, στα φορολογικά έτη που αρχίζουν από 1.1.2014 και μετά, ως «συνδεδεμένο πρόσωπο» νοείται κάθε πρόσωπο, το οποίο συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα στη διοίκηση, τον έλεγχο ή το κεφάλαιο άλλου προσώπου, το οποίο είναι συγγενικό πρόσωπο ή με το οποίο συνδέεται.

Ειδικότερα, τα ακόλουθα πρόσωπα θεωρούνται συνδεδεμένα πρόσωπα:

αα) κάθε πρόσωπο που κατέχει άμεσα ή έμμεσα μετοχές, μερίδια ή συμμετοχή στο κεφάλαιο

180. Το ποσοστό αυτό γενικά δεν αρκεί- ούτε αποδεικνύει άνευ άλλου, την άσκηση ελέγχου από μία επιχείρηση

τουλάχιστον τριάντα τρία τοις εκατό (33%), βάσει αξίας ή αριθμού, ή δικαιώματα σε κέρδη ή δικαιώματα ψήφου,

ββ) δύο ή περισσότερα πρόσωπα, εάν κάποιο πρόσωπο κατέχει άμεσα ή έμμεσα μετοχές, μερίδια δικαιώματα ψήφου ή συμμετοχής στο κεφάλαιο τουλάχιστον τριάντα τρία τοις εκατό (33%), βάσει αξίας ή αριθμού, ή δικαιώματα σε κέρδη ή δικαιώματα ψήφου,

γγ) κάθε πρόσωπο με το οποίο υπάρχει σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης ή ελέγχου ή ασκεί καθοριστική επιρροή ή έχει τη δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής άλλου προσώπου ή σε περίπτωση που και τα δύο πρόσωπα έχουν σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης ή ελέγχου ή δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής από τρίτο πρόσωπο.

2. Για την εφαρμογή των υποπεριπτώσεων αα' και ββ' της περ. ζ' του άρθρου 2 του ν.4172/2013, οι έμμεσες συμμετοχές προκύπτουν με πολλαπλασιασμό των κατεχόμενων ποσοστών μέσω των διαδοχικών βαθμίδων.

Εάν, για παράδειγμα, η εταιρεία Α συμμετέχει με ποσοστό 80% στο κεφάλαιο της εταιρείας Β, η Β με τη σειρά της συμμετέχει με ποσοστό 60% στο κεφάλαιο της εταιρείας Γ και η Γ συμμετέχει με ποσοστό 80% στο κεφάλαιο της εταιρείας Δ, τότε η εταιρεία Α συμμετέχει έμμεσα, με 48% ($80\% \times 60\%$) στο κεφάλαιο της εταιρείας Γ και με 38,4% ($48\% \times 80\%$) στο κεφάλαιο της εταιρείας Δ.

Επίσης, σχέση άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης ενός προσώπου από άλλο πρόσωπο ή άμεσης ή έμμεσης ουσιώδους διοικητικής εξάρτησης δύο προσώπων από τρίτο πρόσωπο, κατά την έννοια της υποπερίπτωσης γγ' των ως άνω διατάξεων, υπάρχει όταν ενδεικτικά (και όχι περιοριστικά), προκύπτουν ή διαπιστώνονται μία ή περισσότερες από τις παρακάτω περιπτώσεις/καταστάσεις:

- περισσότερο από το ήμισυ των μελών του διοικητικού συμβουλίου ή ένας ή περισσότεροι διευθύνοντες σύμβουλοι ή διαχειριστές του διορίζονται από το άλλο πρόσωπο,

- το ίδιο πρόσωπο ή πρόσωπα που συμμετέχουν στη διοίκηση του ενός προσώπου με την ιδιότητα του διευθύνοντος συμβούλου ή του διαχειριστή, συμμετέχουν και στη διοίκηση του άλλου προσώπου με την ιδιότητα του διευθύνοντος συμβούλου ή διαχειριστή,

- τρίτο πρόσωπο διορίζει και στα δύο πρόσωπα, περισσότερο από το ήμισυ των μελών του διοικητικού συμβουλίου τους ή έναν ή περισσότερους από τους διευθύνοντες συμβούλους τους ή διαχειριστές τους.

Όσον αφορά στη σχέση άμεσου ή έμμεσου ελέγχου ή άσκησης καθοριστικής επιρροής ή δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής ενός προσώπου σε άλλο πρόσωπο ή άμεσου ή έμμεσου ελέγχου ή δυνατότητα άσκησης καθοριστικής επιρροής δυο προσώπων από τρίτο πρόσωπο, κατά την έννοια της ίδιας ως άνω υποπερίπτωσης γγ' αυτή υπάρχει, ενδεικτικά (και όχι περιοριστικά), όταν προκύπτουν ή διαπιστώνονται μία ή περισσότερες από τις κάτωθι καταστάσεις:

- το πρόσωπο (εξαιρουμένων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων) έχει δανείσει ή παρέχει εγγυήσεις για πιστώσεις του άλλου προσώπου και το ύψος του δανείου και των εγγυήσεων (αθροιστικά) υπερβαίνει το πενήντα τοις εκατό (50%) του συνόλου του ενεργητικού του δανειολήπτη,

- τρίτο πρόσωπο (εξαιρουμένων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων) έχει δανείσει ή παρέχει εγγυήσεις για πιστώσεις και στα δύο πρόσωπα και το ύψος του δανείου και των εγγυήσεων (αθροιστικά) υπερβαίνει το πενήντα τοις εκατό (50%) του συνόλου του ενεργητικού των δανειοληπτών,

- το ένα πρόσωπο προμηθεύει ή ορίζει τον/τους προμηθευτές σε ποσοστό τουλάχιστον ενενήντα τοις εκατό (90%) των πρώτων και βοηθητικών υλών που απαιτούνται για την παραγωγή του συνόλου των προϊόντων του άλλου προσώπου και προκύπτει από σύμβαση (έγγραφη ή προφορική) ότι καθορίζει τις τελικές τιμές πώλησης των προϊόντων. Η σχέση δικαιοπάροχου - δικαιοδόχου σε περιπτώσεις συμβάσεων δικαιόχρησης (franchising) δεν συνιστά από μόνη της σχέση σύνδεσης κατά την έννοια της περ. ζ' του άρθρου 2 του ν.4172/2013,

- Η σχέση του αποκλειστικού ή κύριου προμηθευτή εμπορευμάτων ή παροχής υπηρεσιών ενός προσώπου σε άλλο πρόσωπο, δεν συνιστά από μόνη της σχέση σύνδεσης κατά την έννοια της περ. ζ' του άρθρου 2 του ν.4172/2013».

Η έννοια της αρχής των ίσων αποστάσεων κατέχει σημαντική θέση στους κανόνες για την τιμολόγηση των ενδοομιλικών συναλλαγών και αποτυπώνεται στο άρθρο 50 του ν. 4172/2013 (Κ.Φ.Ε.): «1. Νομικά πρόσωπα ή νομικές οντότητες όταν πραγματοποιούν συναλλαγές, μία ή περισσότερες, διεθνείς ή και εγχώριες, με συνδεδεμένα πρόσωπα κατά την έννοια του άρθρου 2 του Κ.Φ.Ε. με οικονομικούς ή εμπορικούς όρους διαφορετικούς από εκείνους που θα ίσχυαν μεταξύ μη συνδεδεμένων προσώπων (ανεξάρτητων επιχειρήσεων) ή μεταξύ συνδεδεμένων προσώπων και τρίτων, οποιαδήποτε κέρδη τα οποία χωρίς τους όρους αυτούς θα είχαν πραγματοποιηθεί από το νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα, αλλά τελικά δεν πραγματοποιήθηκαν λόγω των διαφορετικών όρων (αρχή των ίσων αποστάσεων)

περιλαμβάνονται στα κέρδη του νομικού προσώπου ή της νομικής οντότητας μόνον στο βαθμό που δεν μειώνουν το ποσό του καταβλητέου φόρου». Η ανωτέρω διάταξη δεν απαγορεύει τις ενδοομιλικές συναλλαγές που δεν πληρούν την αρχή των ίσων αποστάσεων, αλλά αποσκοπεί στην αποτροπή της φοροαποφυγής.¹⁸¹ Κατά την δεύτερη παράγραφο ιδίου άρθρου: «2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται και ερμηνεύονται σύμφωνα με τις γενικές αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ για τις ενδοομιλικές συναλλαγές». Η αρχή των ίσων αποστάσεων υιοθετήθηκε διεθνώς από τον ΟΟΣΑ και αποτελεί μεταφορά στο Ελληνικό Δίκαιο του ορισμού που προβλέπεται στο άρθρο 9 της Πρότυπης Σύμβασης του ΟΟΣΑ.¹⁸²

4.4. Υποχρεώσεις συνδεδεμένων επιχειρήσεων για την περίοδο 2014 έως σήμερα

4.4.1. Υποχρέωση τήρησης φακέλου τεκμηρίωσης

Με την παρ. 1 του άρθρου 21 Ν. 4174/2013 εγκαθιδρύεται η υποχρέωση τήρησης φακέλου τεκμηρίωσης των συνδεδεμένων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα ορίζεται ότι: «Για τις μεταξύ τους συναλλαγές που εμπίπτουν στο άρθρο 50 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ν 4172/2013), καθώς και τη μεταξύ τους μεταφορά λειτουργιών του άρθρου 51 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, **τα συνδεδεμένα πρόσωπα** κατά την έννοια της περίπτωσης ζ του άρθρου 2 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, **υποχρεούνται να τηρούν Φάκελο Τεκμηρίωσης. Φάκελο Τεκμηρίωσης υποχρεούνται να τηρούν και οι μόνιμες εγκαταστάσεις αλλοδαπών επιχειρήσεων στην Ελλάδα**, για τις παραπάνω συναλλαγές τους με το κεντρικό ή με τα συνδεδεμένα πρόσωπα του κεντρικού τους στην αλλοδαπή, καθώς και τα ημεδαπά νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες για τις παραπάνω συναλλαγές τους με μόνιμες εγκαταστάσεις που διατηρούν στην αλλοδαπή».

Ο φάκελος τεκμηρίωσης, προέρχεται από τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Δεοντολογίας, ο οποίος περιέχει μία προτροπή για τη μορφή της τεκμηρίωσης που πρέπει να υιοθετήσουν οι όμιλοι επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να εφαρμοστεί μια ομοιόμορφη τεκμηρίωση σε όλα τα κράτη – μέλη.¹⁸³

181. Μπάρμπας Ν., Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος 3η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 687

182. Αναρτημένες στην διαδικτυακή σελίδα: <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm>

183. Θεοχαροπούλου Ε., Φορολογία της ενδοομιλικής τιμολόγησης (transfer pricing) περιοδικό ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ / Οκτώβριος 2021, σελ. 86-87

Λεπτομέρειες σχετικά με το περιεχόμενο του φακέλου τεκμηρίωσης, παρέχονται στο κεφάλαιο Β΄ της ΠΟΛ 1097/2014 του Υπουργείου Οικονομικών, όπως αυτή, τροποποιήθηκε με την ΠΟΛ 1144/2014. Συγκεκριμένα:

«ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Ο «φάκελος τεκμηρίωσης» αποτελείται από δύο μέρη, τον «βασικό φάκελο τεκμηρίωσης» και τον «ελληνικό φάκελο τεκμηρίωσης», ο οποίος συμπληρώνει τον «βασικό φάκελο» και περιέχει πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τις προς τεκμηρίωση συναλλαγές.

α. Βασικός Φάκελος Τεκμηρίωσης

Ο «βασικός φάκελος», ο οποίος σε περίπτωση ομίλου είναι κοινός για όλες τις επιχειρήσεις του ομίλου, περιέχει κοινές τυποποιημένες πληροφορίες για τον υπόχρεο, τις μόνιμες εγκαταστάσεις του και τα συνδεδεμένα με αυτόν πρόσωπα.

Πιο αναλυτικά περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία: αα) μια γενική περιγραφή των δραστηριοτήτων και της στρατηγικής του υπόχρεου, συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών που έγιναν σε σύγκριση με το προηγούμενο φορολογικό έτος,

ββ) μια γενική περιγραφή, σε περίπτωση ομίλου, της οργανωτικής, νομικής και λειτουργικής δομής του, που περιλαμβάνει το οργανόγραμμα, τον κατάλογο των μελών του, συμπεριλαμβανομένων των μόνιμων εγκαταστάσεων, περιγραφή της σχέσης σύνδεσης αυτών, καθώς και τις αλλαγές σε σύγκριση με το προηγούμενο φορολογικό έτος στην ιδιοκτησία των άυλων περιουσιακών στοιχείων, των χρηματοοικονομικών συναλλαγών και των φορολογικών αποτελεσμάτων του ομίλου, γγ) μια γενική περιγραφή των συνδεδεμένων προσώπων ή και των μόνιμων εγκαταστάσεών τους που συμμετέχουν στις προς τεκμηρίωση συναλλαγές,

δδ) μια γενική περιγραφή των προς τεκμηρίωση συναλλαγών στις οποίες συμμετέχουν τα συνδεδεμένα πρόσωπα, ήτοι μια γενική περιγραφή:

(i) της φύσης των συναλλαγών (πώληση αγαθών, παροχή υπηρεσιών, χρηματοοικονομικές συναλλαγές, άυλα περιουσιακά στοιχεία, κ.λπ.), (ii) της ροής των τιμολογίων και (iii) του ύψους των συναλλαγών εε) μια γενική περιγραφή των επιτελούμενων λειτουργιών, των κινδύνων που αντιμετωπίζονται, καθώς και των αλλαγών που μπορεί να επέρχονται στις λειτουργίες και στους κινδύνους σε σχέση με το προηγούμενο φορολογικό έτος, στστ) την ιδιοκτησία άυλων περιουσιακών στοιχείων (διπλώματα ευρεσιτεχνίας, εμπορικά σήματα, εμπορικές ονομασίες, τεχνογνωσία, κ.λπ.) και την πληρωμή ή είσπραξη δικαιωμάτων, ζζ) μια περιγραφή της τιμολογιακής πολιτικής του που να επεξηγεί την τήρηση της αρχής της ανοιχτής αγοράς (Arm's Length Principle) στις ενδοομιλικές συναλλαγές, ηη) κατάλογο συμφωνιών

κατανομής κόστους, αποφάσεων προέγκρισης μεθοδολογίας ενδοομιλικής τιμολόγησης και δικαστικών αποφάσεων που αφορούν τα μέλη του ομίλου, σχετικά με τον καθορισμό των τιμών των ενδοομιλικών συναλλαγών τους, θθ) περιγραφή των συναλλαγών που πραγματοποιήθηκαν εντός του φορολογικού έτους, με πρόσωπα που ο υπόχρεος κατέστη συνδεδεμένος ή διακόπηκε η σχέση σύνδεσης εντός του ιδίου φορολογικού έτους, πριν την σύνδεση ή μετά τη διακοπή προκειμένου να παρέχεται η δυνατότητα, εάν πληρούν τα κριτήρια συγκρισιμότητας, να χρησιμοποιηθούν ως συγκριτικά στοιχεία.

β. Ελληνικός φάκελος τεκμηρίωσης

Ο «Ελληνικός φάκελος τεκμηρίωσης» περιέχει τα ακόλουθα στοιχεία:

αα) λεπτομερή περιγραφή του υπόχρεου και της στρατηγικής του, συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών που έγιναν σε σύγκριση με το προηγούμενο φορολογικό έτος,

ββ) λεπτομερή περιγραφή των προς τεκμηρίωση συναλλαγών η οποία περιλαμβάνει:

i) τη φύση των συναλλαγών (πώληση αγαθών, παροχή υπηρεσιών, χρηματοοικονομικές συναλλαγές, άυλα περιουσιακά στοιχεία, κλπ.), ii) τη ροή των τιμολογίων iii) το ύψος των συναλλαγών iv) περιγραφή των έκτακτων συναλλαγών ή γεγονότων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προκύπτουν από τη μεταφορά λειτουργιών όπως αυτή ορίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 51 του ν. 4172/2013 (ΚΦΕ)ν) ειδικότερα σε περίπτωση πώλησης/αγοράς ή μεταβίβασης άυλων περιουσιακών στοιχείων σε ή από συνδεδεμένο πρόσωπο, πρόσθετες πληροφορίες (σχετικά με τις συναλλαγές αυτές) για την τήρηση της αρχής των ίσων αποστάσεων, δηλαδή την τιμή στην οποία ένα ανεξάρτητο πρόσωπο θα ήταν διατεθειμένο να πουλήσει ή μεταβιβάσει και την αξία στην οποία ένα ανεξάρτητο πρόσωπο θα ήταν διατεθειμένο να αποκτήσει το εν λόγω άυλο περιουσιακό στοιχείο υπό συγκρίσιμες συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη τα αναμενόμενα οφέλη και τη χρησιμότητα για την επιχείρησή του γγ) συγκριτική ανάλυση, ήτοι:

i) χαρακτηριστικά των περιουσιακών στοιχείων και των υπηρεσιών, καθώς και συναφείς πληροφορίες σχετικά με εσωτερικά και/ή εξωτερικά συγκριτικά στοιχεία, εφόσον διατίθενται. Ειδικοί παράγοντες πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να δικαιολογηθεί η συγκρισιμότητα των άυλων περιουσιακών στοιχείων και η σύμφωνη με την αρχή των ίσων αποστάσεων τιμή όπως: τα αναμενόμενα οφέλη, γεωγραφικοί περιορισμοί, μεταβίβαση δικαιωμάτων αποκλειστικότητας ή όχι, συμμετοχή του αποκτώντος στις μελλοντικές εξελίξεις ii) λειτουργική ανάλυση (επιτελούμενες λειτουργίες, περιουσιακά στοιχεία που χρησιμοποιούνται, επιχειρηματικοί κίνδυνοι),iii) συμβατικοί όροι, iv) οικονομικές συνθήκες και v) ειδικές στρατηγικές της επιχείρησης δδ) επεξήγηση για την επιλογή και τον τρόπο

εφαρμογής της/των μεθόδου/ων καθορισμού των τιμών των ενδοομιλικών συναλλαγών, εε) περιγραφή της εφαρμογής της πολιτικής του υπόχρεου σχετικά με το καθορισμό των τιμών των ενδοομιλικών συναλλαγών, στστ) δέσμευση του υπόχρεου να παρέχει κάθε συμπληρωματική πληροφορία σχετική με τις ενδοομιλικές συναλλαγές του, κατόπιν αιτήματος της Φορολογικής Διοίκησης και εντός εύλογης προθεσμίας, ιδιαιτέρως στη περίπτωση φορολογικού ελέγχου, ζζ) δικαιολόγηση του τρόπου υπολογισμού της αναπροσαρμογής, όταν ο υπόχρεος αναπροσαρμόζει τα φορολογητέα κέρδη του προκειμένου να συμμορφωθεί με την αρχή των ίσων αποστάσεων, ηη) περιγραφή και λεπτομερή αιτιολόγηση τυχόν προσαρμογών που έχουν γίνει για την επίτευξη συγκρισιμότητας, θθ) πρόσθετες πληροφορίες για συναλλαγές που διενεργούνται με συνδεδεμένα πρόσωπα που είναι εγκατεστημένα ή έχουν τη φορολογική τους κατοικία σε κράτη μη συνεργάσιμα στο φορολογικό τομέα, που σε περίπτωση ομίλου θα περιλαμβάνουν και τα στοιχεία του ισολογισμού και της κατάστασης αποτελεσμάτων χρήσεως του/των συνδεδεμένου/ων προσώπου/ων, ιι) διάγραμμα ροής των συναλλαγών, συμπεριλαμβανομένων και των έκτακτων, κκ) αντίγραφα των συμβάσεων που διέπουν τις υπό τεκμηρίωση συναλλαγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ, ΔΙΑΦΥΛΑΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Κάθε υπόχρεο πρόσωπο θα πρέπει να τηρεί την αρχή των ίσων αποστάσεων κατά το χρόνο διενέργειας των συναλλαγών του με συνδεδεμένα πρόσωπα.

Ο Φάκελος Τεκμηρίωσης **καταρτίζεται εντός τεσσάρων (4) μηνών από το τέλος του φορολογικού έτους που αφορά**, τηρείται στην έδρα του υπόχρεου και διαφυλάσσεται καθ' όλο το χρονικό διάστημα για το οποίο υφίσταται σχετική υποχρέωση διαφύλαξης των βιβλίων και στοιχείων του αντίστοιχου φορολογικού έτους.

Ο Φάκελος Τεκμηρίωσης τίθεται στη διάθεση της φορολογικής διοίκησης οποτεδήποτε ζητηθεί από αυτή εντός τριάντα (30) ημερών από την παραλαβή του σχετικού αιτήματος από τον υπόχρεο».

Επιπλέον κατά την παρ. 3 του άρθρου 21 του Ν.4174/2013 και για τις χρήσεις από 1^η/1/2014 εξακολουθούν να υποχρεούνται στην υποβολή- συνοδευτικά του Φακέλου Τεκμηρίωσης- και Συνοπτικού Πίνακα Πληροφοριών, η οποία γίνεται ηλεκτρονικά στην Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων μέσω ειδικής εφαρμογής.¹⁸⁴

184. Γκέκας Ν., Ενδοομιλικές συναλλαγές σύμφωνα με τους ΚΦΕ και ΚΦΔ, περιοδικό Επιχείρηση, Απρίλιος 2016, σελ. 306 - 307

4.4.2. Τιμολόγηση Ενδοομιλικών Συναλλαγών

Για την τιμολόγηση των ενδοομιλικών συναλλαγών χαρακτηριστικά αναφέρεται ο όρος «transfer pricing». Όπως αναφέρθηκε, το πρόβλημα εντοπίζεται στην μεταφορά κερδών από τη μία χώρα στην άλλη, με τέτοιον τρόπο ώστε ο πολυεθνικός όμιλος να εξοικονομεί μεγάλα κέρδη σε βάρος των φορολογικών εσόδων των άλλων χωρών. Ως «transfer pricing» λοιπόν, θα μπορούσε να οριστεί το σύνολο των κανόνων με τους οποίους τίθεται ένα πρότυπο αποτίμησης ώστε να διασφαλίζεται ότι το ποσό που χρεώνεται στις συναλλαγές μεταξύ των επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο επιχειρήσεων είναι εύλογο.

4.4.2.1. Μέθοδοι Εφαρμογής της Αρχής των Ίσων Αποστάσεων στην Ενδοομιλική Τιμολόγηση

Στο 2^ο και 3^ο κεφάλαιο των Κατευθυντήριων Οδηγιών του ΟΟΣΑ, προβλέπονται δύο κατηγορίες μεθόδων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να διαπιστωθεί εάν οι όροι που εφαρμόζονται στις ελεγχόμενες συναλλαγές μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, προσαρμόζονται στο πρότυπο της Αρχής των Ίσων Αποστάσεων.

Η επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου, που θα επαληθεύσει επί τη βάση ενός μαθηματικού τύπου, την τήρηση της Αρχής των Ίσων Αποστάσεων, κρίνεται κατά περίπτωση, για κάθε συγκεκριμένη κατηγορία συναλλαγών, με βάση τα πραγματικά περιστατικά της, κατά περίπτωση ελεγχόμενης συναλλαγής, τις συνθήκες της αγοράς, τη χρονική περίοδο, τους παράγοντες συγκρισιμότητας, την ύπαρξη συγκρίσιμων συναλλαγών και την ενδεχόμενη ανάγκη για αναπροσαρμογές συγκρισιμότητας. Η τιμή λοιπόν της ενδοομιλικής συναλλαγής, δεν αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος, αλλά αόριστη νομική έννοια, που υπολογίζεται κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο, λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων.¹⁸⁵ Η επιλογή μιας μεθόδου, στοχεύει στην εύρεση της πιο κατάλληλης κατά περίπτωση και δεν σημαίνει ότι απαιτείται εις βάθος ανάλυση και εξέταση όλων των μεθόδων στα πλαίσια της ελεγχόμενης συναλλαγής. Αρκεί να μπορεί να αποδειχθεί η επιλογή και εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου.¹⁸⁶

185. Κ.Ι. Νιφορόπουλος, Κ.Ν. Ντρούκας, *Transfer Pricing, Ενδοομιλικές Συναλλαγές Θεωρία και Πράξη*, εκδ. ΡΙΟΛΟΣ, Αθήνα, 2020, σελ. 80 επ.

186. OECD TP Guidelines (2017), παράγραφοι 2.2 - 2.8

Αντίθετα, στη νομοθεσία των Η.Π.Α., ο φορολογούμενος υποχρεούται όχι μόνο να επιλέξει τη μέθοδο με τα ορθότερα αποτελέσματα, αλλά και να αποδείξει τους λόγους για τους οποίους απέρριψε τις υπόλοιπες, καταλήγοντας στην εν τέλει προτιμηθείσα (best method rule).¹⁸⁷

Οι μέθοδοι εξασφάλισης της Αρχής των Ίσων Αποστάσεων κατά την τεκμηρίωση των ενδοομιλικών συναλλαγών, διακρίνονται, όπως προαναφέρθηκε, σε δύο κατηγορίες: τις παραδοσιακές (traditional transaction methods) και τις συναλλακτικές μεθόδους κέρδους (transactional profit methods).

Ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση αυτών:

4.4.2.1.1. Παραδοσιακές Μέθοδοι Τιμολόγησης Ενδοομιλικών Συναλλαγών Μέθοδος Συγκρίσιμης μη Ελεγχόμενης Τιμής (Comparative Uncontrolled Price Method – C.U.P)

Με τη μέθοδο αυτή, συγκρίνεται η τιμή μιας συναλλαγής μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων, με την τιμή μιας παρόμοιας συναλλαγής μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα ελέγχονται, τα ποσά που τιμολογήθηκαν στις ελεγχόμενες συναλλαγές με ποσά που τιμολογήθηκαν στις αντίστοιχες συναλλαγές μεταξύ τρίτων επιχειρήσεων (βλ. παραγρ. 2.14 Κατευθυντήριων Γραμμών ΟΟΣΑ). Η εφαρμογή της μεθόδου αυτής, προκρίνεται από τις κατευθυντήριες οδηγίες του ΟΟΣΑ, κυρίως για εμπορεύσιμα αγαθά των οποίων η τιμή διαπραγματεύεται καθημερινά, οργανωμένα, π.χ σιτηρά, καφές, ζάχαρη κτλ, ενώ σύμφωνα με αυτές, η εφαρμογή της εν λόγω μεθόδου αποτελεί το πιο άμεσο και αξιόπιστο μέτρο για την αξιολόγηση της εφαρμογής της αρχής των ίσων αποστάσεων στις ενδοομιλικές συναλλαγές. Ωστόσο, οι συγκρινόμενες συναλλαγές δεν πρέπει να έχουν ουσιώδεις διαφορές μεταξύ τους, ικανές να επηρεάσουν σημαντικά την τιμή. Πρέπει δηλαδή οι συγκρινόμενες συναλλαγές να είναι ομοειδείς και να έχουν υψηλό βαθμό συγκρισιμότητας. Γι' αυτό, αναλύονται οι παράγοντες συγκρισιμότητας και ο βαθμός επιρροής τους στη διαμόρφωση της τελικής τιμής. Παρόλα αυτά η ομοιότητα μπορεί να επιτευχθεί με κατάλληλες αναπροσαρμογές αναφορικά με την ποιότητα ή τον τύπο των προϊόντων, τους όρους παράδοσης κτλ, όμως οι εν λόγω προσαρμογές δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να αναφέρονται σε στοιχεία που εξατομικεύουν και συγκεκριμενοποιούν το αντικείμενο της συναλλαγής.¹⁸⁸

187. Τσουρουφλής Α., Η Ενδοομιλική Τιμολόγηση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 58 επ.

188. Κ.Ι. Νιφορόπουλος, Κ.Ν. Ντρούκας, ό.π., σελ. 84 επ., Α. Τσουρουφλής, ό.π., σελ 34 επ.

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες του ΟΟΣΑ (παρ. 1.38-1.63), πέραν της ομοιομορφίας των πωληθέντων αγαθών και υπηρεσιών, για την εφαρμογή της Μεθόδου της Συγκρίσιμης Μη Ελεγχόμενης Τιμής, πρέπει επιπλέον να πληρούνται κατά το δυνατόν περισσότερο, οι εξής παράγοντες:

Α) η λειτουργική ανάλυση, στην οποία εξετάζονται οι ειδικές συνθήκες της υπό κρίση συναλλαγής, δηλαδή οι αναλαμβανόμενοι κίνδυνοι και οι επιτελούμενες λειτουργίες, τα οποία πρέπει να παρουσιάζουν ομοιομορφία,

Β) οι συμβατικοί όροι μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων και μη συνδεδεμένων, οι οποίοι αν διαφέρουν, οδηγούν στην απόρριψη της εν θέματι μεθόδου,

Γ) οι συνθήκες αγοράς αναφορικά με την τιμολογιακή πολιτική η οποία ενδεχομένως να παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση ανά γεωγραφική αγορά, π.χ πωλήσεις στο εξωτερικό να έχουν διαφορετική τιμή από τις πωλήσεις στην Ελλάδα,

Δ) οι ειδικές επιχειρηματικές πολιτικές / στρατηγικές οι οποίες ανάλογα με τον κλάδο, το σκοπό των εταιρειών και την κατάσταση αυτών, μπορεί να διαφοροποιήσει σημαντικά την τιμολογιακή πολιτική.

Μέθοδος Τιμής Μεταπώλησης (Resale Price Method- RPM)¹⁸⁹

Η μέθοδος αυτή, αξιολογεί εάν μια συναλλαγή μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων είναι συμβατή με την αρχή των ίσων αποστάσεων, ελέγχοντας αν η τιμή της ενδοομιλικής συναλλαγής, είναι ίση με την τιμή μεταπώλησης προϊόντος ή υπηρεσίας που έχει αγοραστεί από μία συνδεδεμένη επιχείρηση και μεταπωλείται σε μία ανεξάρτητη επιχείρηση, μείον το μικτό περιθώριο κέρδους, το οποίο είναι το ποσό με το οποίο ο μεταπωλητής προσδοκά να καλύψει τα έξοδα πώλησης ή άλλα λειτουργικά έξοδα (π.χ τελωνειακούς φόρου, δασμούς κτλ),¹⁹⁰ ώστε από αυτή τη δραστηριότητα να προκύψει ένα εύλογο κέρδος το οποίο θα πραγματοποιείτο σε παρόμοια συγκρίσιμη συναλλαγή μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων.

Το υπόλοιπο που προκύπτει μετά την αφαίρεση του περιθωρίου κέρδους από την τιμή μεταπώλησης, μπορεί να θεωρηθεί ως η συμβατή με την αρχή των ίσων αποστάσεων τιμή, για την πώληση των συγκεκριμένων αγαθών μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων.

Η μέθοδος αυτή, χρησιμοποιείται συχνά από τους διανομείς που μεταπωλούν προϊόντα χωρίς να τα μετασχηματίζουν ή να προσθέτουν σε αυτά, σημαντική αξία, αναλαμβάνοντας

189. παράγρ. 2.27 Κατευθυντήριων Γραμμών ΟΟΣΑ

190. Θεοχαροπούλου Ε., Φορολογία της ενδοομιλικής τιμολόγησης (transfer pricing), περιοδικό ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ / Οκτώβριος 2021, σελ 185, Ν. Γκέκας, Ενδοομιλικές συναλλαγές σύμφωνα με τους ΚΦΕ και ΚΦΔ, περιοδικό Επιχείρηση, Απρίλιος 2016, σελ. 305 - 309

επιπρόσθετη συναρμολόγηση, ή παραγωγή, ή χρησιμοποιώντας σημαντικά άυλα στοιχεία και απαιτεί υψηλό βαθμό συγκρισιμότητας των λειτουργιών που επιτελούνται από τον διανομέα-μεταπωλητή, των κινδύνων που αναλαμβάνονται και των συμβατικών όρων των ελεγχόμενων και μη ελεγχόμενων συναλλαγών.

Η μέθοδος τιμής μεταπώλησης μπορεί να οδηγήσει σε πιο ακριβή αποτελέσματα, όσο μεγαλύτερη ομοιότητα υπάρχει στα αγαθά, στη θέση στην αγορά και στις διενεργηθείσες λειτουργίες.

Μέθοδος Κόστους πλέον Περιθώριο Κέρδους (Cost Plus Method- C.P.M.)¹⁹¹

Κατά τη μέθοδο αυτή, η τιμή μιας ενδοομιλικής συναλλαγής καθορίζεται εφαρμόζοντας στο κόστος, ένα περιθώριο κέρδους, όπως αυτό θα ίσχυε σε μία συγκρίσιμη συναλλαγή μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων. Για την εφαρμογή της μεθόδου αυτής, υπολογίζονται τα άμεσα (πρώτες ύλες, κόστος εργασίας) και έμμεσα κόστη (π.χ γενικά βιομηχανικά έξοδα) της συναλλαγής, (εξαιρούνται όμως τα γενικά λειτουργικά έξοδα) και προστίθεται ένα περιθώριο κέρδους ώστε να επιτευχθεί ένα κατάλληλο επίπεδο κέρδους ενόψει των λειτουργιών που επιτελούνται, των συνθηκών της αγοράς και των αναλαμβανόμενων κινδύνων. Το αποτέλεσμα μετά την προσαύξηση στα ανωτέρω κόστη, μπορεί να θεωρηθεί ως η αξία των ίσων αποστάσεων της ελεγχόμενης συναλλαγής.

Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται ειδικότερα στις περιπτώσεις πωλήσεων ημιτελών προϊόντων μεταξύ συνδεδεμένων μερών, στις περιπτώσεις όπου συνδεδεμένα μέρη έχουν συνάψει μακροχρόνιες συμφωνίες κοινής εγκατάστασης ή αγοράς/ πώλησης ή στις περιπτώσεις που η ελεγχόμενη συναλλαγή αφορά παροχή υπηρεσιών και ιδίως για να αξιολογηθεί το markup που πραγματοποιούν οι παραγωγοί που πωλούν σε συγγενικά συμβαλλόμενα μέρη.

Συνεπώς αυτή η μέθοδος απαιτεί λεπτομερή σύγκριση των παραγόμενων προϊόντων, των λειτουργιών που εκτελούνται, των κινδύνων που αναλαμβάνονται, την πολυπλοκότητα της κατασκευής, τις δομές δαπανών και τα χρησιμοποιούμενα άυλα αγαθά μεταξύ των ελεγχόμενων και μη ελεγχόμενων συναλλαγών.

4.4.2.1.2. Μη Παραδοσιακές- βασισμένες στο κέρδος- Συναλλακτικές Μέθοδοι (Profit Methods)

Κατά τις κατευθυντήριες γραμμές του Ο.Ο.Σ.Α., ως μέθοδοι τελευταίας επιλογής,

191. παράγρ. 2.45 Κατευθυντήριων Γραμμών ΟΟΣΑ

προτείνονται οι μέθοδοι που αφορούν το περιθώριο κέρδους. Οι τελευταίες πρέπει να εφαρμόζονται όταν καμία από τις παραδοσιακές μεθόδους δεν μπορεί να εφαρμοστεί με επιτυχία ώστε να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα ως προς την τήρηση της αρχής των ίσων αποστάσεων στις ενδοομιλικές συναλλαγές.

Στον φάκελο τεκμηρίωσης πρέπει να περιληφθεί ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία για την οποία κρίνεται ατελέσφορη η εφαρμογή μίας εκ των παραδοσιακών μεθόδων.¹⁹²

Μέθοδος Επιμερισμού Κερδών (Split Profit Method – SPM) ¹⁹³

Με βάση αυτή τη μέθοδο, το καθαρό κέρδος ή ζημία που προκύπτει από μία ενδοομιλική συναλλαγή, διαμοιράζεται μεταξύ των συνδεδεμένων επιχειρήσεων ανάλογα με τη συνεισφορά τους στη συναλλαγή, όπως αυτό θα προέκυπτε σε μία συγκρίσιμη συναλλαγή μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων.

Συνεπώς το πρώτο βήμα στην εφαρμογή της μεθόδου αυτής, είναι να προσδιοριστεί το συνολικό κέρδος που προκύπτει από μία ελεγχόμενη συναλλαγή. Στη συνέχεια το κέρδος επιμερίζεται σε όλα τα μέρη που εμπλέκονται στη συναλλαγή, ανάλογα με τη συνεισφορά τους σε αυτή και βάσει των λειτουργιών που επιτέλεσε η κάθε μία, των κινδύνων που ανέλαβε και των περιουσιακών στοιχείων που ανάλωσε (παράγρ. 2.130 κατευθ. ΟΟΣΑ).

Ως βάση του επιμερισμού, τίθεται μία όμοια συναλλαγή μεταξύ μη συνδεδεμένων επιχειρήσεων. Η χρήση της μεθόδου αυτής συνίσταται περισσότερο σε συναλλαγές που σχετίζονται με μεγάλης αξίας άυλα περιουσιακά στοιχεία, διότι σε τέτοιες συναλλαγές που τα μέρη επιχειρήσεις συμβάλλουν σημαντικά και με μοναδικό τρόπο, αυτή η μέθοδος δρα αμφίπλευρα και αφορά την από κοινού ανάπτυξη των περιουσιακών στοιχείων και την κατανομή του κέρδους που προκύπτει από τη συναλλαγή μεταξύ των μερών.

Μέθοδος Καθαρού Κέρδους Συναλλαγής (The Transaction Net Margin Method TNMM)¹⁹⁴

Με βάση τη μέθοδο αυτή, το καθαρό περιθώριο κέρδους μιας συναλλαγής μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων, σε σχέση με ένα κατάλληλο μέγεθος (π.χ κύκλος εργασιών,

192. Δαβράδος Ν. ΔικΑΕ, τόμος Ι, Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις και Εταιρικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,

193. παράγρ. 2.114 κατευθυντήριων Γραμμών ΟΟΣΑ

194. παράγρ. 2.64 κατευθυντήριων Γραμμών ΟΟΣΑ

κόστος, πάγια), συγκρίνεται με το καθαρό περιθώριο κέρδους, το οποίο επιτυγχάνουν ανεξάρτητες επιχειρήσεις σε σχέση με το ίδιο μέγεθος υπό παρόμοιες συνθήκες.

Σε αντίθεση με τις συναλλακτικές μεθόδους, η TNMM **δεν απαιτεί εξαιρετικά λεπτομερή πληροφόρηση για την τιμή ή το μικτό περιθώριο κέρδους της συναλλαγής**. Επιπλέον, τα πρότυπα της συγκρισιμότητας είναι λιγότερο αυστηρά βάσει της TNMM σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο που προτείνεται στις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ.

Είναι μέθοδος που βασίζεται στο κέρδος, εξετάζοντας εάν τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα των συναλλαγών των συνδεδεμένων επιχειρήσεων είναι αποτέλεσμα της εφαρμογής των ίσων αποστάσεων, κάνοντας σύγκριση αυτών, με τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα των ανεξάρτητων επιχειρήσεων που συμμετέχουν σε παρόμοιες συναλλαγές και αναλαμβάνουν παρόμοιους επιχειρησιακούς κινδύνους.

Η TNMM εξετάζει το **καθαρό περιθώριο κέρδους** σε σχέση με μια κατάλληλη βάση (π.χ., το κόστος, τις πωλήσεις, και περιουσιακά στοιχεία) που ένας φορολογούμενος πραγματοποιεί από μια ελεγχόμενη συναλλαγή. Λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο με την μέθοδο του κόστους συν κέρδος και της τιμής μεταπώλησης, αλλά εφαρμόζεται σε επίπεδο καθαρού περιθωρίου και όχι σε επίπεδο μικτού περιθωρίου.

4.4.3. Επιλογή Ελεγχόμενου Μέρους

Η επιλογή του συμβαλλόμενου μέρους που θα αποτελέσει τη μονάδα σύγκρισης προηγείται της εύρεσης της καταλληλότερης μεθόδου τεκμηρίωσης η οποία θα επιβεβαιώνει ότι η τιμή σε μία ενδοομιλική συναλλαγή ανταποκρίνεται στην αρχή των ίσων αποστάσεων. Το συμβαλλόμενο μέρος, θα είναι η εταιρεία ή το συνδεδεμένο μέρος που συμμετέχει σε μια ενδοομιλική συναλλαγή και του οποίου οι τιμές ή τα περιθώρια κέρδους πρέπει να εξεταστούν κάνοντας χρήση της πιο κατάλληλης γι' αυτό το ίδιο μέρος, μεθόδου (tested party). **Το μέρος που χρησιμοποιείται ως μονάδα σύγκρισης είναι αυτό που οι τιμές ή τα κέρδη του, αφενός μπορούν να επαληθευτούν διότι υπάρχουν εχέγγυα και πλήρη στοιχεία και αφετέρου χρειάζονται κατά το δυνατόν λιγότερους μετασχηματισμούς.**

4.4.4. Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομιλικής Τιμολόγησης

Το άρθρο 22 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (Ν. 4174/2013) επιτρέπει στις ελληνικές συνδεδεμένες επιχειρήσεις να υποβάλουν αίτηση προέγκρισης της μεθοδολογίας για την τιμολόγηση συγκεκριμένων μελλοντικών συναλλαγών τους με «συνδεδεμένα πρόσωπα»

εκτός ελληνικών συνόρων. Η Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομιλικών Τιμολογήσεων, αποδίδεται διεθνώς με τον όρο Advance Pricing Arrangement («ΑΡΑ»). Αποτελεί μία φορολογική συμφωνία με αντικείμενο το κατάλληλο σύνολο κριτηρίων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό των τιμών ενδοομιλικών συναλλαγών κατά τη διάρκεια μιας καθορισμένης χρονικής περιόδου. Τα κριτήρια αυτά περιέχουν κυρίως τη χρησιμοποιούμενη μέθοδο τεκμηρίωσης, τα στοιχεία σύγκρισης ή αναφοράς και τις σχετικές προσαρμογές, καθώς και τις κρίσιμες παραδοχές για τις μελλοντικές συνθήκες (ΠΟΛ. 1284/31.12.2013). Αντικείμενο της προέγκρισης μπορεί επίσης να αποτελέσει και κάθε άλλο εξειδικευμένο ζήτημα που αφορά την τιμολόγηση των συναλλαγών με συνδεδεμένες επιχειρήσεις.

Υποκείμενα αυτής της συμφωνίας μπορούν να είναι συνδεδεμένα πρόσωπα κατά την έννοια της περίπτωσης ζ του άρθρου 2 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, μόνιμες εγκαταστάσεις αλλοδαπής επιχείρησης στην Ελλάδα, για τις συναλλαγές τους με το κεντρικό, καθώς και με τα «συνδεδεμένα πρόσωπα», του κεντρικού τους στην αλλοδαπή, καθώς και μόνιμες εγκαταστάσεις που διατηρεί στην αλλοδαπή ελληνική επιχείρηση. Αυτές οι οντότητες δύνανται να υποβάλουν στον Γενικό Γραμματέα αίτηση προέγκρισης της μεθοδολογίας για την τιμολόγηση συγκεκριμένων μελλοντικών διασυνοριακών συναλλαγών τους με «συνδεδεμένα πρόσωπα». Δεν αφορά επομένως ημεδαπές συναλλαγές παρά μόνον ενδοομιλικές συναλλαγές μεταξύ συνδεδεμένων προσώπων πολυεθνικών σχημάτων, στις οποίες το ένα τουλάχιστον συμβαλλόμενο μέρος έχει φορολογική κατοικία εκτός Ελλάδος.

Η προέγκριση μεθοδολογίας ενδοομιλικών συναλλαγών μπορεί να είναι είτε μονομερής, είτε διμερής ή πολυμερής. Στην περίπτωση της μονομερούς ΑΡΑ τα μέρη που συμμετέχουν στη διαδικασία, είναι η αιτούσα επιχείρηση και η Διεύθυνση Ελέγχων του Υπουργείου Οικονομικών ως «αρμόδια αρχή», ενώ στην περίπτωση της διμερούς ή πολυμερούς «ΑΡΑ» τα μέρη που συμμετέχουν στην διαπραγμάτευση είναι οι «αρμόδιες αρχές» των εμπλεκόμενων κρατών και όχι ο αιτών ή η συνδεδεμένη επιχείρηση του, οι οποίοι δύνανται να αποδεχτούν ή όχι την ΑΡΑ. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι όπως αναφέρεται και στις προαναφερόμενες γενικές οδηγίες της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων, η μονομερής ΑΡΑ δεν εξαλείφει την πιθανότητα διπλής φορολόγησης γι' αυτό και δεν προτείνεται. Σε περιπτώσεις όμως που δεν υπάρχει Σύμβαση Αποφυγής Διπλής Φορολογίας με μια χώρα, η Διεύθυνση Ελέγχων μπορεί να εκδώσει στον φορολογούμενο, κατόπιν αιτήματος, απόφαση μονομερούς προέγκρισης της ενδοομιλικής του τιμολόγησης εφόσον κρίνεται σκόπιμο, και εφόσον υπάρχει έννομο συμφέρον. Αν ο φορολογούμενος συνάψει μονομερή ΑΡΑ με άλλη

χώρα σύμφωνα με τη νομοθεσία της, χωρίς τη συμμετοχή των Ελληνικών φορολογικών αρχών, τότε οι Ελληνικές φορολογικές αρχές δεν δεσμεύονται από αυτήν.¹⁹⁵

Η Διεύθυνση Ελέγχων της Γενικής Διεύθυνσης Φορολογικών Ελέγχων και Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων, είναι αρμόδια για την παραλαβή και εξέταση των αιτήσεων προέγκρισης μεθοδολογίας ενδοομιλικής τιμολόγησης. Ο έλεγχος ξεκινά από το στάδιο κατά το οποίο η αιτούσα επιχείρηση υποβάλλει αίτηση προκαταρκτικής διαβούλευσης όπου εκτιμώνται οι πιθανότητες αποδοχής της αίτησης προέγκρισης. Στη συνέχεια εντός 30 ημερών από το πρώτο στάδιο, η αίτηση προέγκρισης μεθοδολογίας ενδοομιλικής τιμολόγησης κατατίθεται στη Διεύθυνση Ελέγχων της Γενικής Διεύθυνσης Φορολογικών Ελέγχων και Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων με κοινοποίηση στη Διεύθυνση Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων του Υπουργείου Οικονομικών. Το ελάχιστο περιεχόμενο της αίτησης προβλέπεται στην ΠΟΛ.1284/31.12.2013. Ακολουθεί η αξιολόγηση της αίτησης και των προσκομισθέντων στοιχείων από τη Διεύθυνση Ελέγχων της Γενικής Διεύθυνσης Φορολογικών Ελέγχων και Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων και τη Διεύθυνση Φορολογίας Εισοδήματος και έπεται το στάδιο της διατύπωσης θέσεων όπου καταγράφεται το αιτιολογημένο πόρισμα και οι προτάσεις της Δ/νσης. Ύστερα ορίζεται ημερομηνία τελικής συνάντησης με την αιτούσα οντότητα και τέλος εκδίδεται η απόφαση επί της αίτησης προέγκρισης μεθοδολογίας ενδοομιλικής τιμολόγησης, η οποία κοινοποιείται στην αιτούσα επιχείρηση. Ο χρόνος του σταδίου αξιολόγησης έως την έκδοση της σχετικής απόφασης προέγκρισης δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 120 ημέρες, ωστόσο σε περίπτωση ανάγκης συνεννόησης με αλλοδαπές αρχές, ο ανωτέρω χρονικός περιορισμός δεν λαμβάνεται υπόψη.

Για κάθε φορολογικό έτος, η αιτούσα οντότητα φέρει την υποχρέωση σύνταξης και υποβολής ετήσιας έκθεσης συμμόρφωσης με τους όρους και τις προϋποθέσεις της απόφασης προέγκρισης μεθοδολογίας τήρησης της αρχής των ίσων αποστάσεων.

Τα παράβολα για την κάλυψη των εξόδων λειτουργίας των αρμοδίων υπηρεσιών, ορίζονται στο άρθρο 16 της ΠΟΛ.1284/31.12.2013.

4.4.5. Απαγορευμένες Συναλλαγές (ν. 4548/2018 Αναμόρφωση του δικαίου των Ανωνύμων Εταιρειών- ΦΕΚ Α' 104/13.06.2018)

Στην ελληνική έννομη τάξη τη συζήτηση για τις συμβάσεις μεταξύ εταιρειών που αποτελούν μέλη του ίδιου ομίλου, έχει μονοπωλήσει από τη σκοπιά του εταιρικού δικαίου,

195. Ντρούκα Κ., «Ένα σύγχρονο φορολογικό εργαλείο- Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομιλικών Τιμολογήσεων (Advance Pricing Arrangement - APA)», δημοσιευμένο την 10-03-2016 στην διαδικτυακή σελίδα <https://www.taxheaven.gr>

η προϊσχύσασα διάταξη του άρθρου 23^α του ΚΝ 2190/1920 και η νυν ισχύουσα υπό το νέο νομοθετικό καθεστώς, διάταξη του άρθρου 99 ν. 4548/2018. Με αυτήν ενσωματώθηκαν οι Οδηγίες 2007/36/ΕΚ και 2017/828/ΕΕ και έχει ως εξής: «1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων που εκάστοτε διέπουν τις συναλλαγές πιστωτικών και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων με πρόσωπα τα οποία έχουν ειδική σχέση με αυτά, καθώς και της παραγράφου 3 του άρθρου 51 του παρόντος νόμου, **απαγορεύεται και είναι άκυρη η σύναψη οποιωνδήποτε συμβάσεων της εταιρείας με πρόσωπα της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, καθώς και η παροχή ασφαλειών και εγγυήσεων προς τρίτους υπέρ των προσώπων αυτών, χωρίς ειδική άδεια παρεχόμενη με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου ή, με τους όρους του άρθρου 100, της γενικής συνέλευσης των μετόχων.**

2. Η απαγόρευση της παραγράφου 1 ισχύει για τα ακόλουθα πρόσωπα (συνδεδεμένα μέρη):

(α) Επί εταιρειών με μετοχές εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά, τα πρόσωπα που ορίζονται ως συνδεδεμένα με αυτήν κατά το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 24, καθώς και τα νομικά πρόσωπα που ελέγχονται από αυτά, σύμφωνα με το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 27.

(β) Ως προς τις λοιπές εταιρείες, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τα πρόσωπα που ελέγχουν την εταιρεία, τα στενά μέλη οικογένειας των προσώπων αυτών, όπως αυτά ορίζονται στο Παράρτημα Α του ν. [4308/2014](#), καθώς και τα νομικά πρόσωπα που ελέγχονται από τους παραπάνω. Ενα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται ότι ελέγχει την εταιρεία, αν συντρέχει μια από τις περιπτώσεις του [άρθρου 32](#) του ν. [4308/2014](#).

(γ) Τα πρόσωπα, ως προς τα οποία έχει επεκταθεί με καταστατική πρόβλεψη η εφαρμογή του παρόντος άρθρου και των άρθρων 100 και 101 και, ιδίως, τους γενικούς διευθυντές και τους διευθυντές της εταιρείας.

3. Η παράγραφος 1 του παρόντος άρθρου δεν ισχύει προκειμένου για: (δηλαδή, η απαγόρευση δεν ισχύει για:)

(α) Πράξεις που δεν εξέρχονται των ορίων των τρεχουσών συναλλαγών της εταιρείας με τα πρόσωπα της παραγράφου 2. Ως τρέχουσες συναλλαγές νοούνται εκείνες, που είναι συνήθεις σε σχέση με τις εργασίες και το αντικείμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας της εταιρείας, ως προς το είδος και το μέγεθός τους και συνάπτονται με τους συνήθεις όρους της αγοράς. Επί εταιρείας με μετοχές εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά, το διοικητικό συμβούλιο θεσπίζει εσωτερική διαδικασία για την περιοδική αξιολόγηση του κατά πόσον πληρούνται οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Τα πρόσωπα της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου δεν συμμετέχουν στην αξιολόγηση αυτή.

(β) Συμβάσεις που αφορούν τις αποδοχές των μελών του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας, του γενικού διευθυντή και του τυχόν αναπληρωτή του, καθώς και των διοικητικών

στελεχών της, όπως αυτά ορίζονται στο Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο, 24 ως προς τις οποίες εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 109 έως 114.

(γ) Συμβάσεις που συνήφθησαν από πιστωτικά ιδρύματα βάσει μέτρων που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της σταθερότητάς τους, κατόπιν έγκρισης της αρμόδιας αρχής που είναι υπεύθυνη για την προληπτική εποπτεία.

(δ) Συμβάσεις της εταιρείας με τους μετόχους της, εφόσον η δυνατότητα κατάρτισης προσφέρεται σε όλους τους μετόχους της εταιρείας, με τους ίδιους όρους, και διασφαλίζεται η ίση μεταχείριση όλων των μετόχων και η προστασία των συμφερόντων της εταιρείας.

(ε) Συμβάσεις της εταιρείας με εκατό τοις εκατό (100%) θυγατρική της ή θυγατρική, στην οποία δεν μετέχει κανένα πρόσωπο συνδεδεμένο, σύμφωνα με την παράγραφο 2 ή συμβάσεις παροχής ασφαλειών ή εγγυήσεων υπέρ αυτών.

«στ) Συμβάσεις της εταιρείας με θυγατρική ή ασφάλειες ή εγγυήσεις υπέρ θυγατρικής, οι οποίες συνάπτονται ή παρέχονται προς το συμφέρον της εταιρείας, της θυγατρικής της και των μετόχων τους που δεν είναι συνδεδεμένα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των μετόχων μειοψηφίας, ή από τις οποίες δεν κινδυνεύουν τα συμφέροντα τούτων. Στην περίπτωση αυτή συντάσσεται έκθεση από τα πρόσωπα της παραγράφου 1 του άρθρου 101, η οποία αξιολογεί κατά πόσον υπάρχει επαρκής προστασία των συμφερόντων αυτών. Αναφορά στο περιεχόμενο της έκθεσης γίνεται στο Προσάρτημα, σύμφωνα με την παράγραφο 31 του [άρθρου 29](#) του ν. [4308/2014](#).

Τα προηγούμενα «δύο» εδάφια δεν εφαρμόζονται σε εταιρείες με μετοχές μη εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά.».

(ζ) Συναλλαγές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19.

«4. Εξαιρούνται από την εφαρμογή της παραγράφου 1 συναλλαγές, ως προς τις οποίες ο νόμος προϋποθέτει έγκριση από τη γενική συνέλευση, εφόσον οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις αντιμετωπίζουν ειδικώς και προστατεύουν επαρκώς τη δίκαιη μεταχείριση όλων των μετόχων, των συμφερόντων της εταιρείας και των μετόχων που δεν αποτελούν συνδεδεμένα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των μετόχων μειοψηφίας.».

5. Τεκμαίρεται ότι σύμβαση της εταιρείας με τα πρόσωπα της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου δεν είναι συνήθης ως προς το μέγεθός της, αν η αξία της αποτιμάται τουλάχιστον σε δέκα τοις εκατόν (10%) του ενεργητικού της εταιρείας, σύμφωνα με τον τελευταίο δημοσιευμένο ισολογισμό και, αν τέτοιος δεν υπάρχει, σύμφωνα με ισολογισμό που συντάσσεται προς το σκοπό αυτό. Επί εταιρείας με μετοχές εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά, η υπέρβαση του ποσοστού αυτού αποκλείει το χαρακτηρισμό της συναλλαγής ως τρέχουσας, κατά την έννοια της παραγράφου 3 περίπτωση α του παρόντος άρθρου. Για τον

υπολογισμό του ανωτέρω ποσοτικού ορίου λαμβάνονται υπόψη στο σύνολό τους αθροιστικά οι συναλλαγές που ολοκληρώθηκαν με το συνδεδεμένο μέρος ή άλλο πρόσωπο άμεσα ή έμμεσα ελεγχόμενο από αυτό, κατά το ίδιο οικονομικό έτος».

Το άρθρο 100 ρυθμίζει τις προϋποθέσεις για την έγκυρη χορήγηση άδειας από την εταιρεία προς κατάρτιση συναλλαγών με συνδεδεμένα πρόσωπα. «Η άδεια κατάρτισης συναλλαγής της εταιρείας με συνδεδεμένο μέρος ή παροχής ασφαλειών και εγγυήσεων προς τρίτους υπέρ του συνδεδεμένου μέρους, σύμφωνα με το προηγούμενο άρθρο, **παρέχεται με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου, η οποία ισχύει για έξι (6) μήνες.** Επί επαναλαμβανόμενων συμβάσεων με το ίδιο πρόσωπο μπορεί να δοθεί ενιαία άδεια σύναψης, που ορίζει τα χαρακτηριστικά των συμβάσεων και ισχύει για ένα (1) έτος.

2. Η αρμοδιότητα του διοικητικού συμβουλίου για τη χορήγηση άδειας δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ανάθεσης, σύμφωνα με το άρθρο 87. Σε περίπτωση εφαρμογής της παραγράφου 3 του άρθρου 97, ή εφόσον αυτό ζητηθεί από την μειοψηφία των μετόχων, σύμφωνα με την επόμενη παράγραφο, η ανωτέρω άδεια παρέχεται από τη γενική συνέλευση των μετόχων.

3. Εντός δέκα (10) ημερών από τη δημοσίευση της ανακοίνωσης της χορήγησης άδειας από το διοικητικό συμβούλιο κατά την παράγραφο 2 του άρθρου 101, μέτοχοι που εκπροσωπούν το ένα εικοστό (1/20) του κεφαλαίου, μπορούν να ζητήσουν τη σύγκληση γενικής συνέλευσης για να αποφασίσει αυτή για το ζήτημα της παροχής της άδειας. Το καταστατικό μπορεί να μειώσει το ποσοστό αυτό μέχρι το ένα τις εκατό (1%) του κεφαλαίου. Η σύμβαση της παραγράφου 1 του άρθρου 99 ή η παροχή εγγύησης ή ασφάλειας, για την οποία χορηγήθηκε άδεια από το διοικητικό συμβούλιο θεωρείται οριστικά έγκυρη μόνο μετά την άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας των δέκα (10) ημερών ή τη λήψη της άδειας από τη γενική συνέλευση ή την έγγραφη δήλωση του συνόλου των μετόχων προς την εταιρεία ότι δεν προτίθενται να ζητήσουν τη σύγκληση της γενικής συνέλευσης.

4. Αν μέχρι να χορηγηθεί άδεια από τη γενική συνέλευση, έχει ήδη συναφθεί η σύμβαση της παραγράφου 1 του άρθρου 99 ή έχει παρασχεθεί η εγγύηση ή η ασφάλεια, τότε η χορήγηση της άδειας από την γενική συνέλευση ματαιώνεται, αν αντιταχθούν σε αυτήν μέτοχοι που εκπροσωπούν το ένα εικοστό (1/20) του εκπροσωπούμενου στη συνέλευση κεφαλαίου. Το καταστατικό μπορεί να μειώσει το ποσοστό αυτό μέχρι το ένα τις εκατό (1%) του κεφαλαίου.

5. Στην περίπτωση που η συναλλαγή αφορά μέτοχο της εταιρείας, ο συγκεκριμένος μέτοχος δεν μετέχει στην ψηφοφορία της γενικής συνέλευσης και δεν υπολογίζεται για το σχηματισμό της απαρτίας και της πλειοψηφίας. Ομοίως δεν μετέχουν στην ψηφοφορία άλλοι μέτοχοι, με

τους οποίους ο αντισυμβαλλόμενος συνδέεται με σχέση υπαγόμενη στην παράγραφο 2 του άρθρου 99.

«Η παρούσα δεν εφαρμόζεται: (α) σε εταιρίες με μετοχές μη εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά και (β) επί εταιριών με εισηγμένες μετοχές, αν η άδεια του διοικητικού συμβουλίου σύμφωνα με την παράγραφο 1 δόθηκε με τη συμφωνία της πλειοψηφίας των ανεξάρτητων μελών τούτου. Σε κάθε περίπτωση η χορήγηση της άδειας από τη γενική συνέλευση ματαιώνεται, αν αντιταχθούν σε αυτήν μέτοχοι που εκπροσωπούν το ένα τρίτο (1/3) του εκπροσωπούμενου στη συνέλευση κεφαλαίου.».

6. Αν η άδεια σύναψης της σύμβασης δόθηκε από τη γενική συνέλευση, τυχόν τροποποιήσεις της μπορούν να γίνουν με άδεια του διοικητικού συμβουλίου, εκτός αν η γενική συνέλευση επιφυλάχθηκε να παρέχει η ίδια την άδεια και σε αυτές.

Η διάταξη αυτή (παλαιά διάταξη άρθρου 23α ΚΝ 2190/1920 και νυν ισχύουσα άρθρου 99 Ν. 4548/2018), αποσκοπεί στον έλεγχο των συναλλαγών της εταιρείας με εσωτερικούς παράγοντες (insiders), δηλαδή τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παρ. 2 του άρθρου 99 ν. 4548/2018, τα οποία μπορούν να ασκούν άμεσα ή έμμεσα ουσιώδη επιρροή στη διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων, προκειμένου να αποφευχθούν οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από τη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ εταιρείας και μελών διοίκησης αυτής (principal agent theory).¹⁹⁶ Ο σκοπός των απαγορευτικών αυτών κανόνων όπως ισχύουν σε σχέση με τα αναφερόμενα σε αυτό πρόσωπα, δηλαδή τα μέλη του ΔΣ, ή τους ελέγχοντες μετόχους και πιο συχνά τη μητρική εταιρεία, είναι να αποτρέψει τον κίνδυνο επωφελούς συναλλαγής υπέρ των προσώπων που ρητώς αναφέρονται και κατά συνέπεια εις βάρος των συμφερόντων της εταιρείας.¹⁹⁷ Το φαινόμενο της «αυτοσυναλλαγής» αντιμετωπίστηκε τον 19^ο αιώνα στις ΗΠΑ, με τον χαρακτηρισμό των σχετικών πράξεων, ως ακυρωτέων, ανεξαρτήτως του εύλογου και δίκαιου ή μη, χαρακτήρα τους. Η αντιμετώπιση και θέση αυτή ωστόσο, αργότερα εγκαταλείφθηκε.¹⁹⁸ Με τις ισχύουσες διατάξεις απαγορεύεται η σύναψη οποιωνδήποτε συμβάσεων της εταιρείας με συνδεδεμένα μέρη και συγκεκριμένα με εκείνα που αναφέρονται ρητά στην παρ. 2 άρθρου 99 ν. 4548/2018, καθώς και η παροχή ασφαλειών και εγγυήσεων προς τρίτους υπέρ των προσώπων αυτών, χωρίς ειδική άδεια παρεχόμενη με

196. λεπτομερώς το ζήτημα: Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και εταιρική εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 31 επ.

197. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 306.

198. Κοτσίρης Λ., ΔΕΕ, 2015, σελ 291.

απόφαση του διοικητικού συμβουλίου ή, με τους όρους του άρθρου 100, της γενικής συνέλευσης των μετόχων.¹⁹⁹ Οι ανωτέρω απαγορεύσεις δεν υφίστανται για πράξεις που δεν εξέρχονται των ορίων των τρεχουσών συναλλαγών της εταιρείας με τα συνδεδεμένα πρόσωπα.

Ως τρέχουσες συναλλαγές νοούνται εκείνες, που είναι συνήθεις σε σχέση με τις εργασίες και το αντικείμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας της εταιρείας, ως προς το είδος και το μέγεθός τους, συνάπτονται με τους συνήθεις όρους της αγοράς και από τη φύση τους δεν συνεπάγονται σημαντικούς κινδύνους για την εταιρεία και τους μετόχους μειοψηφίας.²⁰⁰ Τεκμαίρεται δε, ότι η σύμβαση της εταιρείας δεν είναι συνήθης ως προς το μέγεθός της, αν η αξία της αποτιμάται τουλάχιστον σε 10% του ενεργητικού της. Εν ολίγοις το περιεχόμενο και οι ειδικότερα συμφωνηθέντες όροι να μην υπερβαίνουν το σύνηθες για τη συγκεκριμένη περίπτωση μέτρο, το οποίο προσδιορίζεται από το ύψος της αμοιβής, τους οικονομικούς εν γένει όρους της σύμβασης, τη δραστηριότητα της εταιρείας, την οικονομική ευρωστία της, τις ανάγκες που ικανοποιούνται με τη σύναψη της συγκεκριμένης σύμβασης και τις συνήθειες που κρατούν για τέτοιου είδους συμβάσεις.²⁰¹

Επίσης εξαιρούνται μεταξύ άλλων: α) Συμβάσεις που αφορούν τις αποδοχές των μελών του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας κ.ά, β) Συμβάσεις που συνήφθησαν από πιστωτικά ιδρύματα βάσει μέτρων που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της σταθερότητάς τους, κατόπιν έγκρισης της αρμόδιας αρχής, γ) Συμβάσεις της εταιρείας με τους μετόχους της, εφόσον η δυνατότητα κατάρτισης προσφέρεται σε όλους τους μετόχους της εταιρείας, με τους ίδιους όρους, και διασφαλίζεται η ίση μεταχείριση μεταξύ αυτών και της εταιρείας, δ) Συμβάσεις της εταιρείας με εκατό τοις εκατό (100%) θυγατρική της, ε) Συμβάσεις της εταιρείας με θυγατρική

199. Υπό το παλαιό καθεστώς του άρθρου 23^α ν. 2190/1920 απαιτείτο ειδική άδεια της γενικής συνέλευσης, στην οποία δεν θα έπρεπε να αντιταχθεί μειοψηφία η οποία εκπροσωπούσε το 1/20 του εκπροσωπούμενου μετοχικού κεφαλαίου. Βλ. αναλυτικά ANNA ΜΗΤΣΟΥ, Δανειοδότηση αλλοδαπής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23^α παρ. 1 και 5 του Ν.2190/1920, ΔΕΕ 10/2010, 1021, υπό το νέο καθεστώς σύμφωνα με το οποίο αρκεί απόφαση του ΔΣ ευνοήθηκε η απλούστερη και συντομότερη διαδικασία λήψεως αποφάσεων, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται οιαδήποτε συμμετοχή της ΓΣ στη διαδικασία αδειοδότησης της συναλλαγής της εταιρείας με συνδεδεμένα πρόσωπα. Η παρ. 3 του αρ. 100 Ν. 4548/2018, διαφυλάσσει τη δυνατότητα να παραπεμφθεί το θέμα στη ΓΣ.

200. Σωτηρόπουλος Γ./ Βερβεσός Ν., στο Δίκαιο Ανώνυμης εταιρίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν.4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020, σελ. 1279, Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 126

201. βλ. ΑΠ 627/1974 ΕΕμπΔ 1975,251, ΕφΘεσ 1844/2008 ΕπισκεΔ 2008,1201, Κοτσίρης Λ., ΔΕΕ, 2015, σελ. 292

ή ασφάλειες ή εγγυήσεις υπέρ θυγατρικής, οι οποίες συνάπτονται ή παρέχονται προς το συμφέρον της εταιρείας, της θυγατρικής της και των μετόχων τους που δεν είναι συνδεδεμένα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των μετόχων μειοψηφίας, ή από τις οποίες δεν κινδυνεύουν τα συμφέροντα τούτων, στ) Συναλλαγές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19 (περί μεταγενέστερης απόκτησης στοιχείων του ενεργητικού).

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, η νέα ρύθμιση διαφοροποιείται από την παλαιά του άρθρου 23α του κ.ν. 2190/1920, διότι: α) καθιστά (για τις εταιρείες με μετοχές εισηγμένες σε ρυθμιζόμενη αγορά) υποχρεωτική την λήψη έκθεσης αξιολόγησης και β) προβλέπει γενικευμένη δημοσιότητα της απόφασης του Δ.Σ. ή, κατά περίπτωση, της γενικής συνέλευσης που χορηγεί άδεια για την κατάρτιση μίας τέτοιας συναλλαγής. Η ρύθμιση του άρθρου 101 ακολουθεί στο ζήτημα αυτό τις προβλέψεις των παρ. 2 και 7 του άρθρου 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, όπως αυτό εισηχθη δυνάμει της Οδηγίας 2017/828/ΕΕ. Η παράγραφος 1 αναφέρεται στην έκθεση αξιολόγησης βάσει της οποίας λαμβάνεται η απόφαση για τη χορήγηση άδειας για την κατάρτιση συναλλαγής με συνδεδεμένο μέρος, από το αρμόδιο εταιρικό όργανο και ορίζει τα πρόσωπα που συντάσσουν αυτήν, ενώ εστιάζει στην ανεξαρτησία του ορκωτού ελεγκτή/λογιστή ή εταιρείας ορκωτών που την συντάσσουν, έναντι της εταιρείας.

Το διοικητικό συμβούλιο ανακοινώνει την παροχή άδειας περιλαμβάνοντας πληροφορίες κατ' ελάχιστον για τα παρακάτω, βάσει της παρ.3 του άρθρου 101: «(α) ως προς τη φύση της σχέσης της εταιρείας με το συνδεδεμένο μέρος, (β) την ημερομηνία και την αξία της συναλλαγής, (γ) κάθε άλλη πληροφορία που είναι αναγκαία για να αξιολογηθεί κατά πόσον η συναλλαγή είναι δίκαιη και εύλογη για την εταιρεία και τα πρόσωπα που δεν αποτελούν συνδεδεμένο μέρος, συμπεριλαμβανομένων των μετόχων μειοψηφίας». Παρατηρούμε ότι ο νέος Νόμος και συγκεκριμένα τα άρθρα 99 και 100, τα οποία αντικατέστησαν το άρθρο 23 του Ν 2190/1920 Περί Ανωνύμων Εταιρειών, προβλέπουν ειδικές ρυθμίσεις για τις Ανώνυμες Εταιρείες όταν αυτές συνάπτουν συμβάσεις με συνδεδεμένα μέρη ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα τόσο της εταιρείας όσο και των μετόχων της. Επιπρόσθετα, με τις νεοεισαχθείσες διατάξεις του άρθρου 101 ενσωματώνεται το άρθρο 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, Οδηγία 2017/828/ΕΕ, με βάση το οποίο δίνονται συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τις εισηγμένες εταιρείες.

Επομένως, ο νέος Νόμος 4548/2018 και συγκεκριμένα τα άρθρα 99 και 100, τα οποία αντικατέστησαν το άρθρο 23 του Ν 2190/1920 Περί Ανωνύμων Εταιρειών, προβλέπουν ειδικές ρυθμίσεις για τις Ανώνυμες Εταιρείες όταν αυτές συνάπτουν συμβάσεις με συνδεδεμένα μέρη, ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα τόσο της εταιρείας όσο και των

μετόχων της. Επιπλέον, με τις διατάξεις του άρθρου 101 ενσωματώνεται το άρθρο 9γ της Οδηγίας 2007/36/EK, Οδηγία 2017/828/ΕΕ, και δίνονται συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τις εισηγμένες εταιρείες.

4.4.6. Υποχρεώσεις ενοποίησης χρηματοοικονομικών καταστάσεων (Ν. 4308/2014 Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα)

Τη δεκαετία του 1890 έγινε για πρώτη φορά δημοσίευση μέρους των οικονομικών καταστάσεων. Το 1900 η εταιρία US Steel παρέθεσε αθροισμένα το ενεργητικό και τις υποχρεώσεις της μητρικής και των θυγατρικών της θέτοντας τις προδιαγραφές κατάρτισης των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων. Παρουσίασε τα κέρδη των θυγατρικών επιχειρήσεων της και όχι μόνο τα μερίσματα που έλαβε η μητρική από αυτές. Τη δεκαετία του 1920 η ενοποίηση των οικονομικών καταστάσεων ήταν ευρέως διαδεδομένη πρακτική στις Η.Π.Α. και οι ενοποιημένες καταστάσεις αντιμετωπίζονταν τόσο ως βελτιωμένες όσο και ως υποκατάστατες των οικονομικών καταστάσεων των μητρικών εταιρειών. Το πρώτο παράδειγμα των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων στο Η. Β. αφορά την εταιρεία Pearson & Knowles Coal and Iron το 1910. Το 1923 δημοσιεύτηκε στο Η. Β. το πρώτο βιβλίο για ενοποιημένους ισολογισμούς από τον Sir Gilbert Garnsey. Η διάδοση, όμως των ενοποιημένων καταστάσεων στην χώρα αυτή έγινε με αργούς σχετικά ρυθμούς, γεγονός που οφείλεται στην σχετική συντηρητικότητα που διακατείχε το λογιστικό επάγγελμα, την έλλειψη εξειδίκευσης στο θέμα αυτό, τη μυστικοπάθεια της διοίκησης και τον εμπορικό νόμο που απαιτούσε την αποκάλυψη πληροφοριών μόνο σε επίπεδο μεμονωμένης εταιρίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 1939 το Χρηματιστήριο του Λονδίνου ζητούσε από τις διοικήσεις των ομίλων επιχειρήσεων που ήθελαν να ενταχθούν σε αυτό, την κατάσταση ενοποιημένων ισολογισμών και καταστάσεων αποτελεσμάτων χρήσης για τους μετόχους. Στην πολιτεία Βικτώρια της Αυστραλίας το 1938 θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά υποχρέωση σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, ενώ στο Η. Β. η υποχρέωση αυτή ξεκίνησε από το 1947. Πριν από την ημερομηνία αυτή η μορφή των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων των ομίλων εταιρειών παρουσίαζε ποικιλία. Με την έκδοση όμως του λογιστικού προτύπου SSAP 14 το 1978, οριστικοποιήθηκε η μορφή της ενοποίησης των λογαριασμών για την σύνταξη οικονομικών καταστάσεων ομίλων εταιρειών. Στην υπόλοιπη Ευρώπη οι εξελίξεις ήταν ακόμη βραδύτερες. Οι Γερμανικές εταιρείες δεν υποχρεούνταν στη σύνταξη ενοποιημένων Ισολογισμών μέχρι το 1965, ενώ μόνο 22 γαλλικές εταιρείες δημοσίευσαν μέχρι το 1967 ενοποιημένους ισολογισμούς. Η 7^η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έθετε τις γενικές γραμμές για την σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων ομίλων εταιρειών και η ενσωμάτωσή

της στους εθνικούς νόμους των κρατών – μελών καθόρισε για πρώτη φορά νομοθετικά τόσο τις ποσοτικές μεθόδους για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων όσο και το περιεχόμενό τους.²⁰² Οι συναλλαγές μεταξύ των εταιρειών που συνδέονται ομικρά μεταξύ τους, επιδρούν στους ισολογισμούς και λογαριασμούς αποτελεσμάτων χρήσεως των εταιρειών αυτών, με αποτέλεσμα η μεμονωμένη δημοσίευση των κατ'ιδίαν ετήσιων οικονομικών καταστάσεων, να μην εμφανίζει την πραγματική χρηματοοικονομική κατάσταση του ομίλου ως οικονομικής ενότητας. Προκειμένου να διορθωθεί η ως άνω περιορισμένη πληροφόρηση που παρέχουν οι μεμονωμένες οικονομικές καταστάσεις των ομικλών εταιριών, κατόπιν πρωτοβουλίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη νομοθέτησαν διατάξεις για τη σύνταξη ενιαίων οικονομικών καταστάσεων του ομίλου, με τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι εταιρίες του ομίλου, να παρουσιάζονται ως μία ενιαία επιχείρηση. Ο λόγος δηλαδή της ανάγκης σύνταξης ενιαίων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, είναι για να απεικονιστεί η πραγματική και ακριβή οικονομική θέση του ομίλου, οι επιδόσεις, οι ταμειακές χρηματοροές του, σαν αυτός να ήταν μία ενιαία οντότητα.²⁰³ Από τις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις ο αναγνώστης και γενικότερα ο ενδιαφερόμενος επενδυτής μπορεί να αποκτήσει επαρκή και εμπειριστατωμένη πληροφόρηση για όλο τον όμιλο επιχειρήσεων αλλά και για στοιχεία που δημοσιοποιούνται αναφορικά με τους μετόχους που κατέχουν το πλειοψηφικό πακέτο μετοχών ή υψηλά ποσοστά στις εταιρείες του ομίλου.²⁰⁴

Η επίτευξη διαφάνειας και δημοσιότητας ως προς το είδος της έννομης σχέσης (μητρικής-θυγατρικής), κυρίως μέσω των, λογιστικού δικαίου, διατάξεων, σκοπεύει στην σωστή, έστω και μερικώς, πληροφόρηση και του τρίτου συναλλασσόμενου με τον όμιλο, καθώς μέσα από το πλέγμα πληροφοριών μπορεί να αξιολογήσει π.χ ο μελλοντικός επενδυτής, εάν το είδος των ενδοομικών συναλλαγών ενδέχεται να επηρεάσει δυσμενώς μελλοντικά την επένδυσή του ή την οιαδήποτε έννομη σχέση του με τον Όμιλο.

Συνεπώς η σημερινή προσέγγιση της υποχρεωτικής δημοσιοποίησης όλων των στοιχείων και ενεργειών μιας ομικλής εταιρείας, αφενός προστατεύει και αφετέρου αναβαθμίζει και εξελίσσει την υποχρέωση παροχής αν αγκαίων πληροφοριών για τους υποψήφιους τρίτους-

202. Αληφαντής Γ., Ενοποιημένες Οικονομικές Καταστάσεις, 6^η έκδ. Διπλογραφία, Αθήνα, 2015, σελ. 21 επ.

203. Αληφαντής Γ., Εισήγηση με θέμα: «Οι ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις με το Ν. 4308/2014» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 258

204. Σωτηρόπουλος Γ., άρθρα 90-109 επ., Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας (επιμ. Ε. Περάκης), Αθήνα, 2010, σελ. 2387-2459

επενδυτές ιδιαιτέρως για ζητήματα όπως αυτά τα ύπαρξης ενός de facto ελέγχου ή το είδος και το πλήθος των συναλλαγών μεταξύ των ομιλικών οντοτήτων και για τα εν γένει ζητήματα ή πληροφορίες περί των εταιρειών, που ο Όμιλος για λόγους εταιρικού συμφέροντος, θα προτιμούσε να αποφύγει τη δημοσίευσή τους.²⁰⁵ Επιπλέον, από τη σύνταξη ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων ο μέτοχος της θυγατρικής της οποίας τα διαθέσιμα διαχειρίζεται η μητρική εταιρεία, μπορεί να πληροφορείται για τη συνολική ομιλική θέση από την κατάσταση της οποίας εξαρτάται και η πορεία της θυγατρικής εταιρείας ένεκα της έντονης μεταξύ τους διάδρασης. Αντίστοιχα παρέχεται καλύτερη πληροφόρηση και στον μέτοχο της μητρικής εταιρείας για την ελέγχουσα εταιρεία δεδομένου ότι οι ενδοομιλικές συναλλαγές μπορούν να αλλοιώσουν την εικόνα και της τελευταίας.²⁰⁶ Στην Ελλάδα ο νόμος 4308/2014 (Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις) ενσωματώνει στο εθνικό μας δίκαιο τις λογιστικές διατάξεις της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ. Προβλέπει τις Γενικά Παραδεκτές Αρχές για τη σύνταξη χρηματοοικονομικών καταστάσεων και εισάγει ένα πλέγμα Αρχών για την εφαρμογή ενός λογιστικού συστήματος και την τήρηση των λογιστικών αρχείων και στοιχείων.

Βασική αρχή των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι ότι παρουσιάζουν τα περιουσιακά στοιχεία, τις υποχρεώσεις και τα κέρδη ή τις ζημιές των ομιλικών μελών σαν να ήταν μία ενιαία οντότητα (άρθρο 34 παρ. 8 ν. 4308/2014).²⁰⁷ Στο Κεφάλαιο 7 άρθρα 31 έως 36 του Ν. 4308/2014 «Ενοποιημένες Χρηματοοικονομικές Καταστάσεις», τίθενται οι προϋποθέσεις ενοποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων από συνδεδεμένες επιχειρήσεις.²⁰⁸ Στην παρ. 2 του άρθρου 32, μια μητρική οντότητα συντάσσει ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις για την ίδια και κάθε άλλη οντότητα, εάν ισχύει οποιοδήποτε από τα παρακάτω:

«α) Έχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου των μετόχων, εταίρων ή μελών της άλλης οντότητας (θυγατρική οντότητα)».

Είναι αυτονόητο ότι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύνταξη ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι η ύπαρξη ομίλου και η συμμετοχή της εταιρείας ως

205. Γεωργακόπουλος Λ., Εταιρείες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας- Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1993, σελ. 405

206. Δρίτσας Σ., Λιβαδά Χ., Περάκης Ε., Σωτηρόπουλος Γ., Το Δίκαιο της Λογιστικής, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 251-252

207. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 292

208. Με τα άρθρα αυτά ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία το άρθρο 29 της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ

νομικού προσώπου σε άλλη εταιρεία. Σχέση μητρικής προς θυγατρική προκύπτει επίσης και από την άσκηση κυριαρχικής επιρροής ή ελέγχου επί της άλλης οντότητας, έστω και αν δεν υπάρχει συμμετοχή. Εάν δεν υπάρχει συμμετοχή, τα διάφορα κονδύλια καθαρής θέσης που περιλαμβάνονται στις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι τα συνολικά ποσά των αντίστοιχων κονδυλίων που αναλογούν σε καθεμία οντότητα.²⁰⁹ β) Έχει το δικαίωμα να διορίζει ή να παύει την πλειοψηφία των μελών του διοικητικού, διαχειριστικού ή εποπτικού οργάνου της άλλης οντότητας (θυγατρική οντότητα) και είναι ταυτόχρονα μέτοχος, εταίρος ή μέλος αυτής της οντότητας».

Συνδυαστικά με την συμμετοχική σύνδεση απαιτείται το δικαίωμα της μητρικής εταιρείας να διορίζει ή να παύει την πλειοψηφία των μελών του διοικητικού συμβουλίου της θυγατρικής εταιρείας. Στο ελληνικό δίκαιο από μέτοχος επιτρέπεται ο διορισμός μόνο έως το ποσοστό των 2/5 των συνολικών μελών του διοικητικού συμβουλίου της εταιρείας (άρθρο 79 παρ. 1 ν. 4548/2018). Δεδομένου ότι στην IKE δεν προβλέπεται τέτοιος περιορισμός (άρθρο 60 παρ. 1 ν. 4072/2012), υποστηρίζεται η άποψη ότι ο εταίρος μπορεί να διορίζει την πλειοψηφία των διαχειριστών.²¹⁰ Κατά τα λοιπά το διοικητικό συμβούλιο διορίζεται από τη γενική συνέλευση. Εάν η μητρική εταιρεία έχει τα αντίστοιχα δικαιώματα ψήφου, τότε όντας μέτοχος θα υφίσταται συμμετοχική σύνδεση, επομένως θα εμπίπτει στην περίπτωση α' του ίδιου άρθρου. Η περίπτωση β έτσι καθίσταται άνευ εφαρμογής στην ελληνική νομοθεσία.²¹¹ γ) Έχει το δικαίωμα να ασκεί κυριαρχική επιρροή στην άλλη οντότητα (θυγατρική οντότητα), της οποίας είναι μέτοχος, εταίρος ή μέλος, (το ποσοστό της οποίας δεν ορίζεται) είτε βάσει σύμβασης που έχει συνάψει με την οντότητα αυτή είτε βάσει πρόβλεψης του ιδρυτικού εγγράφου ή του καταστατικού της. Οι δυνατότητες αυτές δεν υφίστανται στο ελληνικό δίκαιο.

δ) Είναι μέτοχος, εταίρος ή μέλος της άλλης οντότητας και είτε:

δ1) ελέγχει από μόνη της, **δυνάμει συμφωνίας** που έχει συνάψει με άλλους μετόχους, εταίρους ή μέλη της οντότητας αυτής (θυγατρική οντότητα), την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου των μετόχων, εταίρων ή μελών της (προφανώς η συμμετοχή της δεν της επιτρέπει να έχει την πλειοψηφία των δικαιωμάτων ψήφου) είτε

209. Κυριακάκης Κ., Ο εσωτερικός έλεγχος, Πρακτικά 13^{ου} Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σελ. 399 επ.

210. Περάκης Ε., Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία, 2^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 39-40.

211. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 292

δ2) ισχύουν αθροιστικά οι κατωτέρω προϋποθέσεις:

δ2.1) Η πλειοψηφία των μελών των διοικητικών, διαχειριστικών ή εποπτικών οργάνων της οντότητας αυτής (θυγατρικής οντότητας) που είχαν τη διοίκηση κατά τη διάρκεια της τρέχουσας περιόδου, καθώς και κατά την προηγούμενη περίοδο και μέχρι την κατάρτιση των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, έχει διοριστεί μόνο ως αποτέλεσμα της άσκησης των δικαιωμάτων ψήφου αυτής.

δ2.2) Τα δικαιώματα ψήφου που κατέχονται από τη μητρική οντότητα αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 20% των συνολικών δικαιωμάτων ψήφου στη θυγατρική οντότητα. Με αυτό το ποσοστό τεκμαίρεται η άσκηση ουσιώδους επιρροής κατά το παράρτημα Α ν. 4308/2014.

δ2.3) Κανένα τρίτο μέρος δεν έχει τα δικαιώματα που αναφέρονται στα σημεία α', β' ή γ' της παρούσας παραγράφου, αναφορικά με αυτή την οντότητα (θυγατρική οντότητα).

ε) Έχει την εξουσία να ασκεί ή πράγματι ασκεί κυριαρχική επιρροή ή έλεγχο στην άλλη οντότητα (θυγατρική οντότητα)».

Συνεπώς, η υποχρέωση ενοποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων δεν αφορά το σύνολο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, αλλά ένα συγκεκριμένο μέρος αυτών με βάση και τις περαιτέρω διατάξεις που αναλύονται:

Σε υποχρέωση ενοποίησης υπάγονται καταρχήν με βάση το άρθρο 32 παρ. 1 του ν. 4308/2014,

α) Οι μητρικές οντότητες των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του παρόντος νόμου ήτοι: α) Τα νομικά πρόσωπα που έχουν τη μορφή της ανώνυμης εταιρείας, της εταιρείας περιορισμένης ευθύνης, της ετερόρρυθμης κατά μετοχές εταιρείας και της ιδιωτικής κεφαλαιουχικής εταιρείας, β) Τα νομικά πρόσωπα που έχουν τη μορφή της ομόρρυθμης ή ετερόρρυθμης εταιρείας, όταν όλοι οι άμεσοι ή έμμεσοι εταίροι των προσώπων αυτών έχουν περιορισμένη ευθύνη λόγω του ότι είναι είτε νομικά πρόσωπα της περίπτωσης α' της παρούσας παραγράφου ή άλλου νομικού τύπου συγκρίσιμου με τα νομικά πρόσωπα της περίπτωσης αυτής, γ) Η ετερόρρυθμη εταιρεία, η ομόρρυθμη εταιρεία, η ατομική επιχείρηση και κάθε άλλη οντότητα [του ιδιωτικού τομέα] που υποχρεούται στην εφαρμογή αυτού του νόμου από φορολογική ή άλλη νομοθετική διάταξη.

β) Κάθε άλλη οντότητα όταν επιλέγει ή υποχρεώνεται από άλλη νομοθεσία, να συντάσσει ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Την ευθύνη σύνταξης ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων φέρει η μητρική εταιρεία (άρθρο 32 παρ. 2 ν. 4308/2014) και συγκεκριμένα συλλογικά το διοικητικό συμβούλιο της μητρικής εταιρείας, διότι πρόκειται για διαχειριστική πράξη (άρθρο 147 ν. 448/2018). Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις εγκρίνονται από τη γενική συνέλευση της

φέρουσας την υποχρέωση σύνταξης αυτών, μητρικής εταιρείας και έπειτα δημοσιεύονται (άρθρο 12 παρ. 1 περ. στ) και 149 παρ. 3 ν. 4548/2018). Οι θυγατρικές εταιρείες συντάσσουν τις ατομικές τους χρηματοοικονομικές καταστάσεις τις οποίες απαραίτητως χορηγούν στη μητρική με σκοπό τη σύνταξη των ενοποιημένων. Πιο συγκεκριμένα οι διοικήσεις των θυγατρικών εταιρειών συλλέγουν τις απαραίτητες πληροφορίες στα «πακέτα ενοποίησης» τα οποία ετοιμάζονται για το σκοπό της σύνταξης των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Τα τελευταία δεν χρειάζονται έγκριση από τη γενική συνέλευση της θυγατρικής εταιρείας ή δημοσίευση εκτός αν προβλέπεται αντίθετα αναφορικά με στοιχεία τα οποία περιλαμβάνονται στις ατομικές χρηματοοικονομικές καταστάσεις που απαιτούν δημοσίευση.²¹² Αν για τη συγκέντρωση των στοιχείων απαιτούνται πολυδάπανες διαδικασίες, το κόστος τους καλύπτει η μητρική εταιρεία, ενώ αν συμβαίνουν σημαντικά περιστατικά στη θυγατρική εταιρεία κατά τον χρόνο σύνταξης των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων από τη μητρική, αυτά πρέπει να κοινοποιηθούν στην μητρική εταιρεία.

Στην έννομη τάξη δεν προβλέπεται κάποια διάταξη που να υποχρεώνει τη θυγατρική στην παροχή των απαραίτητων πληροφοριών στη μητρική της για τη σύνταξη των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Η μοναδική της υποχρέωση προβλέπεται στην παρ. 27 του άρθρου 29 . 4308/2014 στην οποία επιτάσσεται να αναφέρει στις ατομικές χρηματοοικονομικές της καταστάσεις την επωνυμία και την έδρα της εταιρείας που συντάσσει τις ενοποιημένες. Βεβαίως η άρνηση παροχής των απαραίτητων πληροφοριών από τη θυγατρική στη μητρική θα μπορούσε να διαταράξει σημαντικά τις μεταξύ τους σχέσεις. Η αποστολή των σχετικών στοιχείων από τη θυγατρική στη μητρική δεν αποτελεί παράβαση της υποχρέωσης εχεμύθειας των μελών του διοικητικού συμβουλίου της θυγατρικής (άρθρο 97 παρ. 1 περ. γ') ν. 4548/2018 καθώς αυτή γίνεται στο όνομα της ειδικής σχέσης ελέγχου της μητρικής προς την θυγατρική.

Στο άρθρο **33** του Ν. 4308/2014 ορίζονται οι κατηγορίες οντοτήτων που απαλλάσσονται της ενοποίησης: *«1) Οι μικροί και οι μεσαίοι όμιλοι απαλλάσσονται από την υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, εκτός και εάν κάποια από τις οντότητες του ομίλου είναι δημοσίου συμφέροντος».*

Οι μικροί και μεσαίοι όμιλοι που προαναφέρθηκαν ορίζονται στο άρθρο 31 ως εξής:

212. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 305- 306

1. Μικροί όμιλοι είναι οι όμιλοι που αποτελούνται από μία μητρική και θυγατρικές οντότητες προς υπαγωγή σε ενοποίηση, οι οποίοι σε ενοποιημένη βάση κατά την ημερομηνία ισολογισμού της μητρικής οντότητας δεν υπερβαίνουν τα όρια τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) Σύνολο ενεργητικού: 4.000.000 ευρώ, β) Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών: 8.000.000 ευρώ, γ) Μέσος όρος απασχολουμένων κατά τη διάρκεια της περιόδου: 50 άτομα.

2. Μεσαίοι όμιλοι είναι οι όμιλοι, εξαιρουμένων των μικρών, που αποτελούνται από μια μητρική και θυγατρικές οντότητες προς υπαγωγή σε ενοποίηση, οι οποίοι σε ενοποιημένη βάση κατά την ημερομηνία του ισολογισμού της μητρικής οντότητας δεν υπερβαίνουν τα όρια τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) Σύνολο ενεργητικού: 20.000.000 ευρώ, β) Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών: 40.000.000 ευρώ, γ) Μέσος όρος απασχολουμένων κατά τη διάρκεια της περιόδου: 250 άτομα.

3. Μεγάλοι όμιλοι είναι οι όμιλοι που αποτελούνται από μία μητρική και θυγατρικές οντότητες προς υπαγωγή σε ενοποίηση, οι οποίοι σε ενοποιημένη βάση κατά την ημερομηνία του ισολογισμού της μητρικής οντότητας, υπερβαίνουν τα όρια τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα τρία κριτήρια: α) Σύνολο ενεργητικού: 20.000.000 ευρώ, β) Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών: 40.000.000 ευρώ, γ) Μέσος όρος απασχολουμένων κατά τη διάρκεια της περιόδου: 250 άτομα.

Στην παρ. 6 του άρθρου 33 ν. 4308/2014 ορίζονται τρεις προϋποθέσεις απαλλαγής από την υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων δίνοντας περιθώριο επιλογής στη μητρική εταιρεία να επικαλεστεί ότι συντρέχει μία από αυτές τις περιπτώσεις.

α) σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις που οι αναγκαίες πληροφορίες για την κατάρτιση των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, σύμφωνα με τον παρόντα νόμο δεν μπορούν να αποκτηθούν χωρίς δυσανάλογα έξοδα ή υπερβολική καθυστέρηση ή

β) οι μετοχές αυτής της οντότητας κατέχονται αποκλειστικά με σκοπό την μεταγενέστερη διάθεσή τους, ή

γ) αυστηροί μακροπρόθεσμοι περιορισμοί παρεμποδίζουν ουσιωδώς:

γ1) τη μητρική οντότητα να ασκεί τα δικαιώματά της στα περιουσιακά στοιχεία ή στη διοίκηση αυτής της οντότητας ή

γ2) την άσκηση της ενοποιημένης διοίκησης αυτής της οντότητας όταν εμπίπτει σε μια από τις σχέσεις που καθορίζονται στο άρθρο 32 παράγραφος 7.

7) Κάθε μητρική οντότητα, περιλαμβανομένης μιας οντότητας δημοσίου συμφέροντος, απαλλάσσεται από την υποχρέωση που επιβάλλεται από το άρθρο 32, εάν:

α) έχει μόνο θυγατρικές οντότητες που δεν είναι σημαντικές, τόσο ατομικά όσο και συνολικά, ή / και

β) όλες οι θυγατρικές της οντότητες μπορούν να εξαιρεθούν από την ενοποίηση βάσει της παραγράφου 6 του παρόντος άρθρου.

Οι ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις καταρτίζονται, σύμφωνα με τους κανόνες του άρθρου 34 ν. 4308/2014, σύμφωνα με τα υποδείγματα Β.7 έως και Β.10 του Παραρτήματος Β` του ίδιου νόμου.

Εν όψει των ανωτέρω γίνεται αντιληπτό ότι οι λογιστικού δικαίου υποχρεώσεις για δημοσιότητα, διαφάνεια και εσωτερικό έλεγχο, πέραν της εγκαθίδρυσης ενός «διαφανούς συναλλακτικού πλαισίου», στοιχειοθετούν και ένα έμμεσο τεκμήριο για την ύπαρξη ή μη και για τον βαθμό εξάρτησης της θυγατρικής από τη μητρική της. Πρακτική σημασία βεβαίως ενέχουν στις ενδοομιλικές συναλλαγές «transfer pricing».

Τέλος, σημαντική πληροφόρηση δίδεται στα ενδιαφερόμενα μέρη δια των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων και αναφορικά με την εταιρική διακυβέρνηση του ομίλου, και από την ετήσια ενοποιημένη έκθεση διαχείρισης που ρυθμίζεται στις διατάξεις του άρθρου 153 ν. 4548/2018.²¹³

Η έκθεση αυτή, πρέπει να συντάσσεται επί ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων σε σχέση με τους ομίλους για τους οποίους καθιερώνεται η υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων σύμφωνα με τα άρθρα 31-33 ν. 4308/2014 (Ε.Λ.Π). Κατά την παρ. 2 του άρθρου 153 ν. 4548/2018, στην ενοποιημένη έκθεση διαχείρισης, αναφέρονται οι πληροφορίες που απαιτεί το άρθρο 150 του ίδιου νόμου (ετήσια έκθεση διαχείρισης του Διοικητικού Συμβουλίου). Κατά συνέπεια, οι υποχρεώσεις του λογιστικού δικαίου με τις επιταγές διαφάνειας που επιφέρουν, απεικονίζουν την εσωτερική δομή και έκταση της ομιλικής σύνδεσης καθώς οι θυγατρικές εταιρείες πέραν των λοιπών υποχρεώσεων, υποχρεούνται επιπλέον να παρέχουν ένα σύνολο πληροφοριών στη μητρική τους.²¹⁴ Η ετήσια έκθεση διαχείρισης πρέπει να περιλαμβάνει μια πραγματική απεικόνιση της εξέλιξης και των επιδόσεων των δραστηριοτήτων και της θέσης της εταιρείας και επιπλέον, μια περιγραφή των κυριότερων κινδύνων και αβεβαιοτήτων που αντιμετωπίζει ανάλογα με το

213. (στο προϊσχύσαν δίκαιο, άρθρο 107^Α ΚΝ 2190/1920)

214. Χατζημιχαήλ Δ., Βιβλία, Ισολογισμός και διάθεση κερδών (άρ. 42 ε5) σε Ανώνυμες Εταιρείες, Τόμος ΙΙ, 2013 / ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: Βιβλία, ισολογισμός και διάθεση κερδών (άρθρο 42ε § 5) / Άρθρο 42ε § 5: [Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις].

μέγεθος και την πολυπλοκότητά της.²¹⁵ Ειδικά οι εταιρείες οι κινητές αξίες των οποίων αποτελούν αντικείμενο διαπραγματεύσεως σε ρυθμιζόμενη αγορά, οφείλουν κατά το άρθρο 152 ν. 4548/2018, να περιλαμβάνουν στην ετήσια έκθεση διαχείρισης που υποβάλλουν και δήλωση εταιρικής διακυβέρνησης, το περιεχόμενο της οποίας προβλέπεται στο ίδιο άρθρο.

Τέλος σκόπιμο κρίνεται να αναφερθεί η συνεργασία που απαιτείται για τον έλεγχο των ενοποιημένων χρηματοοικονομικών καταστάσεων, ανάμεσα στον ορκωτό ελεγκτή λογιστή που ελέγχει τις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις με τους ορκωτούς ελεγκτές λογιστές των επιμέρους ομιλικών εταιρειών. Το πλαίσιο τις ανωτέρω συνεργασίας ορίζεται από το ν. 4449/2017. Ο ελεγκτής του ομίλου αξιολογεί και επισκοπεί τον έλεγχο που διενεργήθηκε στις ομιλικές εταιρείες, μη αρκούμενος στην απλή διαπίστωση διενέργειάς του. Δυνατή είναι και η περίπτωση συμπληρωματικού ελέγχου αν διαπιστωθεί ότι η ανωτέρω επισκόπηση δεν κατέστη δυνατή (άρθρο 31 παρ. 2 εδ. β' ν. 4449/2017).²¹⁶

4.5. Επίλογος κεφαλαίου

Οι ρυθμίσεις που άπτονται των ενδοομιλικών συναλλαγών και σκοπεύουν στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της μεταφοράς κερδών σε φορολογικούς παραδείσους, εντάχθηκαν αποσπασματικά στις διατάξεις της Ελληνικής Νομοθεσίας στα πλαίσια διεθνών υποχρεώσεων της Ελλάδας. Σε κάθε περίπτωση η ρύθμιση των φορολογικών υποχρεώσεων των ομίλων επιχειρήσεων συμπληρώνεται ολοένα και οδεύει προς ολοκλήρωση, ένεκα της συνεχώς επερχόμενης πλήρους φορολογικής ενοποίησης των ενδοομιλικών αποτελεσμάτων και συναλλαγών και της έμφασης που δίνει το φορολογικό δίκαιο στην έννοια της καθολικότητας στα πλαίσια του ομίλου και στην φορολογική ενοποίηση. Επιπλέον η καταπολέμηση της φοροαποφυγής ενισχύεται περαιτέρω δια των διμερών συμβάσεων περί αποφυγής διπλής φορολογίας που προβλέπουν συνεργασία των φορολογικών αρχών των συμβαλλομένων κρατών μερών, δια της, υπό προϋποθέσεις, παροχής πληροφοριών αναφορικά με φορολογικά στοιχεία, ενώ ιδιαίτερη σημασία στην αντιμετώπιση του ζητήματος δίνει και ο ΟΟΣΑ καθιστώντας την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής ως βασικό στόχο της Πρότυπης Σύμβασης.²¹⁷

215. Αναλυτικά οι πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνει τόσο η έκθεση διαχείρισης όσο και η ενοποιημένη έκθεση διαχείρισης, στις διατάξεις των άρθρων 150, 157 ν. 1548/2018 και άρθρου 29 επ. ν. 4308/2014 (Ε.Λ.Π.)

216. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 318-319

217. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 301.

4.6. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- i. Μήτσου Α., Δανειοδότηση αλλοδαπής θυγατρικής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23α παρ. 1 και 5 του ν. 2190/1920, ΔΕΕ/2010 έτος 16^ο
- ii. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- iii. Φορτσάκης Θ. – Σαββαΐδου Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 4η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013 σελ. 4 επ.
- iv. Τσουρουφλής Α., Εισήγηση με θέμα: «Φορολογικά ζητήματα ομίλων», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- v. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6η εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2020
- vi. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022
- vii. J. Henshall, Global transfer pricing: Principles and Practice, Bloomsbury Professional 2016, σελ. 1 επ.
- viii. Πέρρου Κ., Εισήγηση με θέμα: «Ενδοομιλικές Συναλλαγές (το «transfer pricing»)», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017,
- ix. Μπάρμπας Ν., Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, 3η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020,
- x. Τσουρουφλής Α., Η ενδοομιλική Τιμολόγηση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- xi. OECD TP Guidelines (2017)
- xii. ΦΕΚ Α' 37/30.3.1963 Ν. 2190/1920
- xiii. ΦΕΚ Α' 17/23.1.2013- Ν. 4110/2013
- xiv. ΦΕΚ Α' 167/23-07-2013 Ν. 4172/2013
- xv. ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013 Ν.4174/2013
- xvi. διαδικτυακή σελίδα: <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.htm>
- xvii. Θεοχαροπούλου Ε., Φορολογία της ενδοομιλικής τιμολόγησης (transfer pricing) περιοδικό ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ / Οκτώβριος 2021
- xviii. Γκέκας Ν., Ενδοομιλικές συναλλαγές σύμφωνα με τους ΚΦΕ και ΚΦΔ, περιοδικό Επιχείρηση, Απρίλιος 2016
- xix. Νιφορόπουλος Κ.Ι., Ντρούκας Κ.Ν., Transfer Pricing, Ενδοομιλικές Συναλλαγές Θεωρία και Πράξη, εκδ. ΡΙΟΛΟΣ, Αθήνα, 2020

- xx. Δαβράδος Ν. ΔικΑΕ, τόμος Ι, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις και Εταιρικό Δίκαιο.
- xxi. Ντρούκα Κ., «Ένα σύγχρονο φορολογικό εργαλείο- Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομικών Τιμολογήσεων (Advance Pricing Arrangement - APA)», δημοσιευμένο την 10-03-2016 στην διαδικτυακή σελίδα <https://www.taxheaven.gr>
- xxii. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 306.
- xxiii. Κοτσίρης Λ., ΔΕΕ, 2015
- xxiv. Σωτηρόπουλος Γ. /Βερβεσός Ν., στο Δίκαιο Ανώνυμης εταιρίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν.4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020,
- xxv. ΑΠ 627/1974 ΕΕμπΔ 1975,251, ΕφΘεσ 1844/2008 ΕπισκΕΔ 2008,1201
- xxvi. Αληφαντής Γ., Ενοποιημένες Οικονομικές Καταστάσεις, 6^η έκδ. Διπλογραφία, Αθήνα, 2015
- xxvii. Αληφαντής Γ., Εισήγηση με θέμα: «Οι ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις με το Ν. 4308/2014» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxviii. Σωτηρόπουλος Γ., άρθρα 90-109 επ., Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας (επιμ. Ε. Περάκης), Αθήνα, 2010
- xxix. Γεωργακόπουλος Λ., Εταιρείες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας- Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1993
- xxx. Δρίτσας Σ., Λιβαδά Χ., Περάκης Ε., Σωτηρόπουλος Γ., Το Δίκαιο της Λογιστικής, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxxi. Κυριακάκης Κ., Ο εσωτερικός έλεγχος, Πρακτικά 13ου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004
- xxxii. Περάκης Ε., Ιδιωτική κεφαλαιουχική Εταιρία, 2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xxxi. Χατζημιχαήλ Δ., Βιβλία, Ισολογισμός και διάθεση κερδών (άρ. 42 ε5) σε Ανώνυμες Εταιρείες, Τόμος ΙΙ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο- Χρηματοδότηση Ομίλων Επιχειρήσεων

5.1. Εισαγωγή

Ο όμιλος αποτελεί φορέα συγκέντρωσης ιδιωτικών κεφαλαίων υψηλής κλίμακας. Ζωτικής σημασίας για την ίδρυση και για τη συνεχή ανέλιξή του, είναι ο μηχανισμός χρηματοδότησής του. Η εύρεση και λήψη ομικλών κεφαλαίων, δηλαδή η χρηματοδότηση του ομίλου, ένεκα της πολυμερούς δομής, του μεγέθους του και του εγγενούς δυϊσμού του, απαιτεί ειδική τεχνογνωσία και κινητοποίηση περισσότερων παραγόντων εντός και εκτός του ομίλου και παρουσιάζει κατ' επέκταση ιδιαίτερο νομικό και οικονομικό ενδιαφέρον.

Από επιχειρηματικής και οικονομικής άποψης, αντιμετωπίζεται ως ενιαία οικονομική οντότητα, λόγος που επιβάλλει τη σύνταξη και δημοσίευση ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων για όλα τα μέλη του ομίλου, ώστε να διασφαλίζεται η πληροφόρηση κάθε μετόχου και ενδιαφερόμενου τρίτου επενδυτή περί της πραγματικής οικονομικής κατάστασης του ομίλου.

Από νομικής όμως άποψης οι επιμέρους επιχειρήσεις του ομίλου συνιστούν αυτοτελείς νομικές οντότητες, οι οποίες συμβάλλονται, ευθύνονται και αποκτούν αυτοτελώς έναντι τρίτων. Αυτός ο εγγενής δυϊσμός παρέχει τη δυνατότητα στον όμιλο, ενιαίου συντονισμού της επιχειρηματικής του δραστηριότητας, με διάσπαση συνάμα της ευθύνης και του επιχειρηματικού κινδύνου στα μέλη του ομίλου. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας, στις οποίες γίνεται κατάχρηση της ομικλής δομής γίνεται δεκτή η εφαρμογή της θεωρίας περί άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, ώστε να ευθύνεται για τυχόν αφερεγγυότητα της θυγατρικής εταιρίας έναντι των πιστωτών της, η μητρική αυτής.²¹⁸

Στη διεθνή πρακτική, οι συναλλαγές μεταξύ εταιρειών του ιδίου ομίλου επιτρέπουν και εξυπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο τους επιχειρηματικούς σκοπούς μέσω της διασποράς του επιχειρηματικού κινδύνου, τη διείσδυση σε εγχώριες και ξένες αγορές και τον βέλτιστο φορολογικό σχεδιασμό επιχειρηματικών σχεδίων σε υπερεθνικό επίπεδο, ιδίως στους

218. Μάρκου Ι., Η κατάχρηση της νομικής προσωπικότητας των κεφαλαιουχικών εταιρειών ως κατάχρηση της εταιρικής σχέσης, Αρμεν. 2003, 613, Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρείας έναντι αντισυμβαλλόμενων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης εις το γενέθλιον Απ. Σ. Γεωργιάδη, τόμος ΙΙ, 2006, σελ. 1678, Τζουγανάτος Δ., Ανεπαρκής κεφαλαιοδότηση κεφαλαιουχικών εταιρειών ΕΕμπΔ, 1994, σελ. 13

πολυεθνικούς ομίλους επιχειρήσεων (tax- planning). Ειδικά, ο δανεισμός μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων όπου η δανείστρια εταιρεία είναι εγκατεστημένη σε κράτος με χαμηλή φορολόγηση και η δανειζόμενη σε κράτος με υψηλή φορολόγηση επιτρέπει στην τελευταία να εκπίπτει από τα κέρδη της τις καταβολές τόκων επί του δανείου και να μειώνεται, έτσι, το συνολικό φορολογικό βάρος της εταιρείας που είναι εγκατεστημένη στο κράτος με την υψηλή φορολόγηση.

Σημαντικό εργαλείο φορολογικού σχεδιασμού ενός πολυεθνικού (ή και εθνικού) ομίλου εταιρειών, αποτελεί και η πρακτική της υποτιμολόγησης- υπερτιμολόγησης μίας συναλλαγής, το διεθνώς καλούμενο και προαναφερθέν στην παρούσα «transfer pricing». Η εν λόγω πρακτική αποσκοπεί στην συρρίκνωση της συνολικής διεθνώς φορολογικής επιβάρυνσης του ομίλου μέσω της μεταφοράς της φορολογητέας βάσης από το κράτος με υψηλότερο συντελεστή εταιρικού φόρου σε εκείνον με τον χαμηλότερο, μέσω του καθορισμού πλασματικών υπέρ ή υποτιμημένων ενδοομιλικών χρεώσεων, κατά τη διενέργεια των μεταξύ τους εμπορικών συναλλαγών.²¹⁹

Το ζήτημα της εκπεσιμότητας καταβληθέντων τόκων σε περίπτωση δανειακών συμβάσεων και εν γένει σε ζητήματα καταβολών που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο ενδοομιλικών συναλλαγών, αναφέρεται στην δράση 4 του προγράμματος «Base Erosion and Profit Shifting» (BEPS) των ΟΟΣΑ/G20, αφορά δε στην αντιμετώπιση των πρακτικών φορολογικού σχεδιασμού που ακολουθούν οι πολυεθνικές εταιρείες, οι οποίες εκμεταλλεύονται τα κενά και τις αναντιστοιχίες της φορολογικής νομοθεσίας στα διάφορα κράτη για να μετατοπίσουν τα κέρδη τους σε δικαιοδοσίες με χαμηλή ή μηδενική φορολόγηση, υπονομεύοντας έτσι την ακεραιότητα των φορολογικών συστημάτων.

Στο πεδίο αυτό ο ΟΟΣΑ προτείνει την ανάπτυξη συστάσεων και την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών (best practices) για τον σχεδιασμό κανόνων δικαίου με σκοπό την πρόληψη φαινομένων διάβρωσης της φορολογικής βάσης των φορολογουμένων μέσω της εκπτώσιμότητας των πληρωμών τόκων, μέσω ενδοομιλικού δανεισμού σε συνδυασμό με δανεισμό από τρίτα μέρη, με σκοπό την επίτευξη υπερβάλλοντος δανεισμού και συνακόλουθης έκπτωσης υψηλών ποσών τόκων και άλλων χρηματοοικονομικής φύσεων πληρωμών που εξομοιώνονται από άποψη οικονομική με καταβολές τόκων.

219. Μήτσου Α., Δανειοδότηση αλλοδαπής θυγατρικής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23^α παρ. 1 και 5 ν. 2190/1920, ΔΕΕ 10/2020 (έτος 16^ο), σελ. 1021

Συναφής στο σημείο αυτό είναι και η παρεμβολή εταιριών-οχημάτων (conduit companies), οι οποίες χρησιμοποιούνται, προκειμένου να δημιουργούν έξοδα και δαπάνες με τεχνητό τρόπο, ως επί το πλείστο σε κράτη που συνιστούν τους λεγόμενους φορολογικούς παραδείσους (base companies). Το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνει κανόνες υποκεφαλαιοδότησης (thin capitalization rules) και κανόνες ως προς την έκπτωση των τόκων ως ποσοστό του κέρδους (earning stripping rules). Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στα κράτη με ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς, όπως τονίζεται και σε σχετική έκθεση του ΟΟΣΑ περί επιζήμιων φορολογικών πρακτικών.²²⁰ Η οδηγία (ΕΕ) 2016/1164 ήταν η απάντηση της ΕΕ, στο σχέδιο δράσης του ΟΟΣΑ για την αντιμετώπιση της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μετατόπιση των κερδών (BEPS Report).²²¹ Βασίζεται στην αρχή ότι οι φόροι πρέπει να πληρώνονται στο μέρος που γίνονται τα κέρδη. Το άρθρο 5 της Οδηγίας 2016/1164/ΕΕ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 12ης Ιουλίου 2016 για τη θέσπιση κανόνων φορολόγησης κατά την έξοδο, ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με την προσθήκη του άρθρου 66^Α μετά το άρθρο 66 του ν. 4172/2013 (Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος)

Βεβαίως οι ως άνω επιχειρηματικές πρακτικές, δεδομένου ότι μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την απώλεια σημαντικού μέρους των φορολογικών εσόδων ώθησαν και τον Έλληνα νομοθέτη να ακολουθήσει το πρότυπο αλλοδαπών δικαιοδοσιών υιοθετώντας κανόνες αναφορικά με την υποχρέωση τεκμηρίωσης των τιμών που χρεώνονται κατά τη διεξαγωγή εμπορίου ή κατά την παροχή υπηρεσιών μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων στα πλαίσια ενός ομίλου ακολουθώντας την αρχή των ίσων αποστάσεων για την οποία έγινε λόγος στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσης και δια της οποίας ορίζεται ότι οι τιμές για τις ενδοομιλικές συναλλαγές δεν μπορεί να διαφέρουν ουσιωδώς από τις τιμές των συναλλαγών μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρήσεων.

Ο όμιλος λοιπόν ως φορέας συγκέντρωσης ιδιωτικών κεφαλαίων υψηλής κλίμακας, τόσο για τον σχηματισμό του όσο και για τη συνεχή ανάπτυξή του, χρήζει μηχανισμών χρηματοδότησης. Συνήθως ο στρατηγικός σχεδιασμός της χρηματοδότησης ενός ομίλου, αποτελεί αρμοδιότητα της απώτερης μητρικής εταιρείας, η οποία χαράσσει τη χρηματοδοτική πολιτική του επιλέγοντας τους κατάλληλους μηχανισμούς και μεθοδεύοντας την λειτουργία τους εντός των διάφορων ομιλικών βαθμίδων.

220. Κ. Σαββαΐδου – Αθανασάκη Β., «Η αξιολόγηση της εφαρμογής του BEPS Project για τη διεθνή φοροαποφυγή και οι τελευταίες εξελίξεις», ΔΕΕ Τεύχος 12/2019, σελ. 1560

221. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6^η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 303

5.2. Εξωομιλική Χρηματοδότηση

Η διαρκής και μακροπρόθεσμη ανάπτυξη του ομίλου δεν βασίζεται μόνο στα ίδια κεφάλαιά του, αλλά χρήζει επιπλέον της λήψης εξωομιλικών κεφαλαίων, τα οποία προέρχονται από κάποιον τρίτο. Τα εξωομιλικά κεφάλαια προέρχονται συνήθως από εταιρικές εισφορές νεοεισερχόμενων μετόχων ή από εξωομιλικό δανεισμό, συνήθως από τράπεζες, ο οποίος συνεισφέρει δια της μόχλευσης κεφαλαίου, δηλαδή δια της διαδικασίας ανάληψης χρέους, στην συνέχιση ή επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο όρος μόχλευση χρησιμοποιείται για να δείξει την επίδραση της δανειακής χρηματοδότησης στην αύξηση της συνολικής κεφαλαιακής απόδοσης. Αυτό σημαίνει, ότι οι όμιλοι επιχειρήσεων θα προσφύγουν σε δανειακή χρηματοδότηση στο βαθμό που το κόστος δανεισμού (επιτόκιο) είναι κατώτερο από την αναμενόμενη απόδοση της επένδυσης, για την οποία ζητείται η δανειοδότηση. Επομένως το γεγονός της εξωτερικής χρηματοδότησης δεν σημαίνει απαραίτητα και έλλειψη ιδίων κεφαλαίων.²²² Η δε τοποθέτηση δεσμευμένης εταιρικής περιουσίας σε κατώτερες ομιλικές βαθμίδες μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ασφάλεια για τη λήψη ισόποσου ομιλικού δανεισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαδικασίας αυτής, αποτελεί η περίπτωση στην οποία μια μητρική εταιρεία με κεφάλαιο 100 χρηματικές μονάδες, χρησιμοποιεί τις 70 εξ αυτών ως μετοχικό κεφάλαιο, για να συστήσει μία θυγατρική. Η τελευταία στη συνέχεια χρησιμοποιεί τις 50 μονάδες ως μετοχικό κεφάλαιο για να ιδρύσει με τη σειρά της μία άλλη θυγατρική εταιρεία. Εν προκειμένω το μετοχικό κεφάλαιο διαμορφώνεται σε τρεις βαθμίδες, 100/70/50, διάταξη η οποία παραπέμπει σε τηλεσκοπική ακολουθία δια της οποίας απελευθερώνονται ίδια κεφάλαια του ομίλου σε διαφορετικές βαθμίδες αυτού.²²³ Για την εξωομιλική χρηματοδότηση χρησιμοποιούνται όλα τα παραδοσιακά και κοινώς γνωστά εργαλεία, ήτοι, τα κοινά δάνεια, τα ομολογιακά δάνεια (του ν.3156/2003), ανοικτοί αλληλόχρεοι λογαριασμοί, τραπεζικές εγγυήσεις, εγγυητικές επιστολές, υβριδικά κεφάλαια (τα οποία είναι χρηματοοικονομικοί τίτλοι που εκδίδουν οι τράπεζες και έχουν χαρακτηριστικά που τους κατατάσσουν κάπου μεταξύ μετοχών και ομολόγων). Βεβαίως η επιχειρηματική απόφαση για την χρήση ιδίων κεφαλαίων ή την πρόσβαση του ομίλου στα δανειακά κεφάλαια και στο είδος αυτών, εξαρτάται από τις κατά περίπτωση καλυπτόμενες ανάγκες του ομίλου, τα χαρακτηριστικά του δανειοδοτούμενου

222. Σωτηρόπουλος Γ., Νομικά Ζητήματα της τραπεζικής χρηματοδότησης των εξαγορών επιχειρήσεων, ΔΕΕ 3/2001, έτος 7^ο, σελ. 258

223. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 463

μέλους, του πιστωτή (τράπεζα ή τρίτος επενδυτής κ.λπ), το κόστος κεφαλαίου, την αναμενόμενη απόδοση τυχόν επενδύσεων για τις οποίες εξετάζεται η λήψη δανείου και τις εναλλακτικές δυνατότητες αποδοτικότερης επένδυσης των υπάρχοντων κεφαλαίων.

Η εξωομιλική χρηματοδότηση, αποτελεί εξ ορισμού συναλλαγή μεταξύ ανεξάρτητων μερών, ως εκ τούτου συνάπτεται με τους όρους της αρχής των ίσων αποστάσεων (arm's length).²²⁴ Τα μέσα και πακέτα εξασφάλισης δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από αυτά που λαμβάνονται για την εξασφάλιση των χρηματοδοτήσεων μιας ανεξάρτητης επιχείρησης. Ωστόσο η ασφαλειοδοτική ικανότητα του δανειοδοτούμενου μέλους ερευνάται τόσο ατομικά, όσο και από τη σκοπιά της ομιλικής σύνδεσης, λόγω της μετακίνησης της αξίας και των πιστωτικών κινδύνων εντός του ομίλου, με τέτοια ταχύτητα και ευελιξία που δεν συναντάται σε συνθήκες ανοικτής αγοράς. Αυτό οφείλεται στη συχνή υποχώρηση της αρχής των ίσων αποστάσεων και της εξουσιαστικής επιρροής της απώτερης μητρικής εταιρείας έναντι των θυγατρικών της. Έτσι, από τη σκοπιά ενός συνετού χρηματοδότη, ο οποίος στοχεύει στην εξασφάλισή του δια της απόκτησης πρόσβασης στον ενιαίο περιουσιακό χώρο του ομίλου και στην επαρκή και με διάρκεια πληροφόρησή του για την αξία του ομίλου, ο όμιλος οράται ως ενιαίος φορέας χρηματοδότησης. Πρόσκομμα στις επιδιώξεις των δανειστών που ομίλου αποτελεί σε κάθε περίπτωση η πολυπλοκότητα του ομίλου επιχειρήσεων και η διάσταση μεταξύ οικονομικής ενότητας και νομικής αυτοτέλειας των μελών του.²²⁵

5.2.1. Η εξασφάλιση του ομιλικού πιστωτή.

5.2.1.1. Εμπράγματατες εξασφαλίσεις

Το δανειοδοτούμενο ομιλικό μέλος καλείται καταρχάς στην παροχή άμεσων εξασφαλίσεων επί στοιχείων του ενεργητικού του. Τέτοια είναι, παραδοσιακά, η παραχώρηση δικαιωμάτων υποθηκών (ή προσημειώσεων) επί ακινήτων και ενεχύρων επί κινητών πραγμάτων, δηλαδή επί στοιχείων, δικαιωμάτων ή απαιτήσεων (μελλοντικών και μη) που συνιστούν το πάγιο κυκλοφορούν ενεργητικό του.

224. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, Επιχείρηση, 2/2015, σελ. 130 επ., Σγουρινάκης, Ν., Μιχελινάκης Β., Ναούμ Β.Χ., Βλησμάς Ορ., Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα: Ερμηνευτική προσέγγιση & παραδείγματα, 2^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016, σελ. 284

225. Δερμιτζάκη Φ., Προβλήματα ευθύνης στους ομίλους επιχειρήσεων, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα, 2001, σελ. 164 επ., Σ. Μούζουλα, σε Αντωνόπουλου Β. / Μούζουλα Σ. (επιμ.), Ανώνυμες Εταιρίες, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2013, Τόμος Ι, σελ. 18

Δικαιώματα ενεχύρου δίδονται είτε με τη μορφή κοινού (ΑΚ 1211-1213) είτε πλασματικού ενεχύρου (floating- charge) κατά τις διατάξεις του Ν. 2844/2000, ήτοι σε κινητό πράγμα χωρίς παράδοση της κατοχής του, με έγγραφη συμφωνία κυρίου (ενεχυραστή) και δανειστή και με δημοσίευση. Στην ενεχύραση αυτή υπόκεινται και μελλοντικά πράγματα εφόσον προσδιορίζονται ή είναι προσδιορίσιμα, ιδίως μελλοντικοί καρποί πράγματος (οπότε και η ενεχύραση αποκτά ενέργεια μετά τη γέννηση του πράγματος), ομάδες πραγμάτων, ιδίως εμπορευμάτων ή ποσοστών της ομάδας.²²⁶ Ενέχυρο επίσης μπορεί να δοθεί και υπό τη μορφή χρηματοοικονομικής ασφάλειας επί χρηματοπιστωτικών μέσων υπό το Ν. 3301/2004 (financial collateral). Εν προκειμένω η παρεχόμενη χρηματοοικονομική ασφάλεια πρέπει να συνίσταται σε μετρητά, χρηματοπιστωτικά μέσα ή πιστωτικές απαιτήσεις. Επί του πρακτέου οι εξασφαλίσεις αυτές περιλαμβάνουν την ενεχύραση τραπεζικών λογαριασμών, εμπορευμάτων, αποθεμάτων, εταιρικών συμμετοχών (πλειοψηφικών ή μη), χρηματικών απαιτήσεων από συμβάσεις με πελάτες, απαιτήσεις αποζημίωσης από συμβάσεις ασφάλισης κινδύνων σε σχέση με σημαντικά ενεργητικά στοιχεία της επιχείρησης.²²⁷ Ακολούθως, συχνά εμφανίζονται και οι σταυροειδείς εξασφαλίσεις (cross- collateralization) στην κλασική εκδοχή των οποίων οι ρήτρες σταυροειδούς εξασφάλισης έχουν ως αποτέλεσμα ότι ένα ή περισσότερα περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη χρησιμοποιούνται ως εξασφάλιση για την προνομιακή ικανοποίηση απαιτήσεων που προκύπτουν όχι μόνο από τη συγκεκριμένη δανειακή σύμβαση αλλά και από κάθε άλλη απαίτηση προς τον ίδιο οφειλέτη. Κοινότοπο δηλαδή σε αυτές τις περιπτώσεις είναι στο ίδιο περιουσιακό στοιχείο του οφειλέτη να έχουν εγγραφεί εμπράγματα εξασφαλίσεις της ίδιας ή διαφορετικής τάξης για το σύνολο των απαιτήσεων του εξωομιλικού πιστωτή.

5.2.1.2. Ενοχικές Συμφωνίες εξασφαλιστικού χαρακτήρα

Στα πλαίσια προληπτικής προστασίας του δανειστή, πριν δηλαδή το στάδιο της ρευστοποίησης των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη, πολλάκις στο σώμα των δανειακών συμβάσεων, περιλαμβάνονται πλέγματα συμβατικών ρητρών, οι οποίες αποσκοπούν στην αποφυγή ουσιώδους αρνητικής μεταβολής της περιουσιακής κατάστασης και παραγωγικότητας του οφειλέτη και των ελεγχόμενων από αυτόν μελών, στη διατήρηση

226. άρθρα 1, 2 Ν. 2844/2000, Παπαβασιλείου Β., Πλασματικό Ενέχυρο- Σύσταση ενεχύρου σε κινητά πράγματα χωρίς παράδοση του πράγματος, δημ. Ε7 2014, σελ. 537

227. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008, σελ. 483 επ., Ν.3301/2004 άρθρο 1, Πιτσιρίκος Ι. «Ιδιαιτερότητες στην παροχή ασφάλειας με δανειστή ή δανειοδότη Τράπεζα, δημ. ΠειρΝ 2012, σελ. 132

της αξίας των εξασφαλιστικών δικαιωμάτων του δανειστή και φυσικά στην έγκαιρη πληροφόρησή του.

Η παράβαση των ανωτέρω ρητρών, επιφέρει αποζημιωτική ευθύνη και δικαιώματα καταγγελίας της δανειακής σύμβασης. Οι εν λόγω ρήτρες μπορεί να περιλαμβάνουν μία σειρά υποχρεώσεων που βαρύνουν τον οφειλέτη (θετικών ή αρνητικών). Ενδεικτικά τέτοιες ρήτρες μπορεί να περιλαμβάνουν τη μη παραχώρηση άλλων εμπράγματων βαρών επί περιουσιακών του στοιχείων, τη μη αύξηση του επιπέδου μόχλευσης δια της λήψης νέων δανείων, τη μη εκποίηση με οποιονδήποτε τρόπο του συνόλου ή μέρους του ενεργητικού του, την περιοδική προσκόμιση των ελεγμένων οικονομικών καταστάσεων (ατομικών και ενοποιημένων), την περιοδική υποβολή ανεξάρτητων εκτιμήσεων αξίας σημαντικών στοιχείων του ενεργητικού, τη διενέργεια ενδοομιλικών συναλλαγών με όρους ανοιχτής αγοράς κ.ά.

Οι ανωτέρω ρήτρες έχουν στόχο τη μέγιστη αποφυγή εκροής αξίας του οφειλέτη, χωρίς φυσικά να θίγεται η παραγωγική του βάση διότι από αυτήν σε τελική ανάλυση εξαρτάται και η ομαλή εξυπηρέτηση των δανείων. Στις ανωτέρω ρήτρες περιλαμβάνονται ποσοτικές και ποιοτικές εξαιρέσεις ώστε το κόστος συμμόρφωσης του οφειλέτη να είναι εύλογο.²²⁸

Ακολουθώντας την προληπτική προστασία του εξωομιλικού δανειστή, εξυπηρετούν και οι ρήτρες που αφορούν τη διαμόρφωση των λόγων καταγγελίας της δανειακής σύμβασης. Στα πλαίσια ενός ομίλου ως τέτοια γεγονότα μπορούν να προβλεφθούν για παράδειγμα, η μεταβολή ελέγχου του ομιλικού οφειλέτη καθώς και οποιαδήποτε άλλη ουσιαστικής και σημαντικής μεταβολή σε ομιλικό επίπεδο που μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς το αξιόχρεο των ομιλικών οφειλετών.

5.2.1.3. Συμβάσεις Πιστωτών

Στα πλαίσια των ενοχικών συμφωνιών εξασφαλιστικής φύσης εμπίπτουν περαιτέρω και οι συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ των πιστωτών (intercreditor agreements). Μέσω αυτών ρυθμίζονται τα δικαιώματα με τα οποία εξοπλίζονται οι εξωομιλικοί πιστωτές που μετέχουν σε κοινοπρακτική χρηματοδότηση και οι οποίοι σε περίπτωση ανώμαλης εξέλιξης, ανταγωνίζονται για τη μέγιστη δυνατή ικανοποίησή τους από την περιουσία του κοινού οφειλέτη. Δεδομένου ότι η συνολικά αντλούμενη χρηματοδότηση αποτελείται από περισσότερες και διαφορετικής σειράς κατηγορίες χρέους με αντίστοιχη διαφοροποίηση του κόστους κεφαλαίου, δια των συμβάσεων αυτών οι συμβαλλόμενοι αναγνωρίζουν τη

228. βλ. μοντέλα ρητρών του Loan Market Association: www.lma.eu.com

διαφορετική νομική θέση και ιεράρχηση των αντίστοιχων υποομάδων πιστωτών. Στην περίπτωση που οι διατάξεις αναγκαστικής εκτέλεσης ανατρέπουν την ανωτέρω ιεράρχηση δίδοντας στα μέρη περισσότερα δικαιώματα από αυτά που διεκδικούν βάσει των μεταξύ τους συμφωνηθέντων, τότε οι συμβαλλόμενοι πιστωτές υποχρεώνονται σε διορθωτικές ενέργειες (π.χ. απόδοση ή συμψηφισμό ποσών διαφοράς που εισπράττουν δια της διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης, ώστε να ικανοποιηθεί η σειρά προτεραιότητας στην οποία προσέβλεψαν εμπορικά τα μέρη.

5.2.1.4. Ασφαλειοδοσία υπέρ τρίτου ομιλικού οφειλέτη

Ελλείπει νομικής προσωπικότητας του ομίλου ή εις ολόκληρον ευθύνης των μελών του, ο όμιλος διαρθρώνεται αντίστοιχα σε αυτοτελώς υπέγγυα τμήματα περιουσίας, ώστε κάθε αξία που συγκεντρώνεται στην κάθε ομιλική βαθμίδα, να είναι υπέγγυα μόνο έναντι των άμεσων δανειστών της βαθμίδας. Ωστόσο σε περίπτωση που το ενεργητικό και η αποδοτικότητα του ομιλικού οφειλέτη δεν αρκούν για την αντιστάθμιση του πιστωτικού κινδύνου, ανακύπτει η ανάγκη πρόσβασης σε πρόσθετη ομιλική αξία η οποία θα καταστεί υπέγγυα έναντι του ομιλικού πιστωτή.

Ο αποτελεσματικότερος δρόμος είναι αυτός της παροχής εμπραγμάτων ή προσωπικών εξασφαλίσεων. Στην πρώτη περίπτωση, όταν το χρηματοδοτούμενο μέλος στερείται επαρκών περιουσιακών στοιχείων προς εξασφάλιση των πιστωτών του, τότε οι τελευταίοι διεκδικούν εξασφάλιση δια της πρόσβασης σε περιουσιακά στοιχεία άλλων (ομόβαθμων ή ετερόβαθμων) μελών του ομίλου.

Από την άλλη ο ομιλικός πιστωτής μπορεί να επιτύχει την εξασφάλισή του δια των ρητρών ομίλου οι οποίες επιτρέπουν τη συμβατική κάμψη της νομικής προσωπικότητας της μητρικής υπέρ του αντισυμβαλλόμενου σε έκταση και υπό προϋποθέσεις που καθορίζει η ρήτρα, δηλαδή η σύμβαση του νομικού προσώπου με συγκεκριμένο τρίτο έναντι του οποίου και μόνον ισχύει η συμβατική αυτή άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου. Στις συνήθεις ρήτρες ομίλου περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων, αυτές που επιτρέπουν τον συμψηφισμό ιδίων υποχρεώσεων προς απαίτηση άλλου μέλους του ομίλου κατά του αυτού συμβαλλομένου. Σύμφωνα με αυτή, οποιαδήποτε θυγατρική επιχείρηση του ομίλου μπορεί να προτείνει σε συμψηφισμό κατά των απαιτήσεων των δανειστών της, ανταπαιτήσεις της μητρικής εταιρείας ή άλλων επιχειρήσεων του ομίλου. Έτσι επιτυγχάνεται ο σκοπούμενος για τα συμφέροντα της θυγατρικής ή άλλης επιχείρησης του ομίλου συμψηφισμός, ακόμα και παρά την έλλειψη της τασσόμενης από το άρθρο 440 ΑΚ αμοιβαιότητας των απαιτήσεων, διότι πρόκειται για

διάταξη ενδοτικού δικαίου. Στην ελληνική έννομη τάξη δεν τίθεται ζήτημα αμφισβήτησης του κύρους της ρήτρας συμψηφισμού, όμως απαραίτητη προϋπόθεση για την ισχύ της είναι να θεωρηθεί ότι η σύμβαση συνήφθη με βάση τις ΑΚ 195-196. Ο σκοπός της ρήτρας έγκειται στην εκμετάλλευση των περιουσιακών πλεονεκτημάτων μίας εταιρείας του ομίλου ώστε να καλυφθούν τα περιουσιακά μειονεκτήματα της άλλης. Επιπλέον, με τη ρήτρα συμψηφισμού ένας ισχυρός και εύρωστος όμιλος δύναται να επιβάλλει χρησιμοποιώντας την, γενικούς όρους συναλλαγών (Γ.Ο.Σ.).²²⁹ Μεταξύ άλλων ρητρών ομίλου που δύνανται να τίθενται προς εξασφάλιση των εξωομιλικών πιστωτών, είναι η ρήτρα δυνατότητας του εργαζομένου να μετατεθεί και να εργασθεί σε άλλο μέλος του ομίλου, η ρήτρα εγγυήσεως υποχρεώσεων του ομίλου, ή και η ρήτρα πατρωνίας, στην οποία η μητρική εταιρεία δεσμεύεται έναντι της χρηματοδότης τράπεζας ότι θα συνεχίσει να είναι μέτοχος της συγκεκριμένης θυγατρικής ή ότι θα κάνει ό, τι είναι αναγκαίο ώστε να μην καταστεί αφερέγγυα η χρηματοδοτούμενη εταιρεία στις υποχρεώσεις της έναντι στο πιστωτικό ίδρυμα.²³⁰

5.2.2. Η Ασφαλειοδοσία υπέρ συνδεδεμένης επιχείρησης υπό το πρίσμα του άρθρου 99 ν. 4548/2018 «Διαφάνεια και Εποπτεία των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη (Άρθρο 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, Οδηγία 2017/828/ΕΕ)»

Με την ενσωμάτωση της διάταξης του άρθρου 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, στο άρθρο 99 ν. 4548/2018, καταργείται η παραδοσιακή τριχοτόμηση (δάνεια/πιστώσεις, εγγυήσεις/ασφάλειες, λοιπές συμβάσεις) του προϊσχύσαντος δικαίου (άρθ. 23^α κν 2190/1920) και πλέον αντιμετωπίζονται ενιαία όλες οι συναλλαγές της εταιρείας με τα πρόσωπα της παρ. 2, οι οποίες εγκυμονούν κίνδυνο για την εταιρεία και τους μετόχους που δεν αποτελούν συνδεδεμένο μέρος, συμπεριλαμβανομένων των μετόχων μειοψηφίας.²³¹ Επιπλέον ο Έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε ενιαία ρύθμιση με κάποιες τροποποιήσεις τόσο για τις εισηγμένες τις οποίες αφορά το άρθρο 9γ της Οδηγίας 2007/36/ΕΚ, όσο και για τις μη εισηγμένες Ανώνυμες Εταιρείες.

229. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003, σελ. 544-545

230. Γεωργακόπουλος Λ., ΔΕΕ 5/1999 (έτος 5^ο) «Η ρήτρα ομίλου συνδεδεμένων επιχειρήσεων», σελ. 463, Απόστολος Σ. Γεωργιάδης, Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η έκδ. ΠΝ Σάκκουλας, Αθήνα, 2008, σελ. 134

231. Μαστροκώστας Χ., «Συμβάσεις της Ανώνυμης Εταιρίας με τους διοικητές της, τα παρένθετα πρόσωπα και τις συνδεδεμένες με αυτήν επιχειρήσεις κατά τον ν. 4548/2018», ΕλλΔνη 4, 2018, σελ. 997.

Αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 99 θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο κείμενό του χρησιμοποιούνται εναλλακτικά οι όροι «συναλλαγές» ή «συμβάσεις», ενώ στο άρθρο 99 της Οδηγίας χρησιμοποιείται ο όρος «συναλλαγές». Η έννοια αυτή δεν ορίζεται στο κείμενο της Οδηγίας αλλά αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη. Γίνεται δεκτό ωστόσο ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 99 εμπίπτει κάθε δικαιοπραξία, η οποία θεμελιώνει σχέση παροχής της εταιρείας και του συνδεδεμένου μέρους. Εμπίπτουν κυρίως οι αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, οι ατελείς αμφοτεροβαρείς καθώς και οι τροποποιήσεις αυτών, αλλά και οι εταιρικές πράξεις εφόσον έχουν χαρακτήρα σύμβασης π.χ. η ίδρυση μία εταιρείας από την ΑΕ με συνδεδεμένο μέρος.²³²

Στην παρ. 1 του άρθρου 99 ν. 4548/2018 ρητώς ρυθμίζεται το ζήτημα μόνο για τις εγγυήσεις ή παροχή άλλων ασφαλειών από την εταιρεία προς τρίτους υπέρ συνδεδεμένων μερών (downstream εγγυήσεις), προφανώς λόγω της σημασίας τους, ενώ μάλιστα θεωρείται ότι οι συμβάσεις αυτές, πρέπει να θεωρηθούν *per se* επικίνδυνες.²³³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της βιβλιογραφίας, που δεν εμπίπτει στην διάταξη του άρθρου 99 παρ. 1, αποτελεί η μίσθωση ακινήτου από την εταιρεία, ώστε να χρησιμοποιηθεί ως κατοικία του διευθύνοντος συμβούλου. Αυτή δεν αποτελεί περίπτωση μίας τέτοιας σύμβασης, διότι συμβαλλόμενοι εν προκειμένω είναι ο τρίτος εκμισθωτής του ακινήτου και η μισθώτρια εταιρεία. Η δε χρήση του ακινήτου από τον διευθύνοντα σύμβουλο μπορεί να αξιολογηθεί μόνο ως αμοιβή.²³⁴ Σε κάθε περίπτωση ως σύμβαση υπαγόμενη στις διατάξεις του άρθρου 99 μπορεί να θεωρηθεί και οποιαδήποτε άλλη ενέχει καταστρατήγηση, όπως παραδείγματος χάριν τυχόν σύμβαση με παρένθετο πρόσωπο συνδεδεμένου μέρους.²³⁵

Μεγάλη πρακτική σημασία έχει επιπλέον το ζήτημα της παροχής ασφαλειών και εγγυήσεων από συνδεδεμένο μέρος υπέρ της εταιρείας. Εν προκειμένω δεν πρόκειται για ασφάλειες και εγγυήσεις της εταιρείας υπέρ συνδεδεμένων μερών, οι οποίες ρητώς εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 99 αλλά για την αντίστροφη περίπτωση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εφαρμογή του άρθρου 99 στην υπέρ ης η ασφάλεια ή εγγυοδοσία εταιρεία. Εάν το παρέχον την ασφάλεια ή εγγύηση συνδεδεμένο μέρος είναι επίσης ΑΕ, από την σκοπιά

232. Γκολογκίνα- Οικονόμου, Δίκαιο ΑΕ άρ. 23^α, 2^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 241 επ.

233. Περάκης Ε., Το Νέο Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, 6^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2019, σελ. 81

234. Περάκης Ε., Το Νέο Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, 6^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019, σελ. 60

235. ΑΠ 2122/2017 ΕΕμπΔ 2018, σελ. 838

της οποίας η παροχή ασφάλειας αποτελεί συναλλαγή με συνδεδεμένο μέρος, τότε το άρθρο 99 εφαρμόζεται στην παρέχουσα την ασφάλεια ή εγγύηση ΑΕ. Ωστόσο το άρθρο 99 δεν κρίνεται εφαρμοστέο στην υπέρ της η ασφάλεια εταιρεία αφενός διότι η παροχή ασφάλειας δεν συνιστά σύμβαση της ΑΕ με το συνδεδεμένο μέρος, αλλά σύμβαση του συνδεδεμένου μέρους με τον δανειστή της ΑΕ, αφετέρου διότι η συναλλαγή αυτή δεν δημιουργεί κινδύνους για την ΑΕ. Σε περίπτωση ωστόσο που υπάρχει κάποια σύμβαση μεταξύ της ΑΕ και του συνδεδεμένου μέρους που παρέχει την ασφάλεια υπέρ της ΑΕ η οποία ρυθμίζει τις εσωτερικές τους σχέσεις, η σύμβαση αυτή υπάγεται στο άρθρο 99.²³⁶

Ήδη υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος δικαίου (κν 2190/1920) οι ενδοομιλικές συμβάσεις πιστωτικής και εγγυητικής ευθύνης –όπως τότε διακρίνονταν-, επιτρέπονται ρητά, εφόσον αφενός συνάπτονται μεταξύ ή παρέχονται υπέρ προσώπων που υπόκεινται σε ενοποίηση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 31 επ. ν. 4308/2014 και αφετέρου τηρούνται οι προϋποθέσεις των παρ. 2, 3 και 4 του άρθρου 23^α κν 2190/1920 και υπό το ισχύον δίκαιο με τις προϋποθέσεις των άρθρων 99, 100 και 101 ν 4548/2018. Πρόκειται για το προνόμιο της ενοποίησης με το οποίο ελαστικοποιήθηκε η ρύθμιση της διαβαθμιδικής παροχής εξασφαλίσεων με ανοδική φορά, καθώς ο Έλληνας νομοθέτης προτίμησε αρχικά τον κανόνα της απόλυτης απαγόρευσης όλων των εν ευρεία εννοία πιστώσεων που χορηγούν εξαρτώμενες επιχειρήσεις προς τις ελέγχουσες αυτών.²³⁷

Άλλωστε πλέον μέσω των σύγχρονων κανόνων ενοποιημένης χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και απεικόνισης ενδοομιλικών συναλλαγών το κριτήριο της ενοποίησης παρέχει επαρκείς εγγυήσεις διαφάνειας και πληροφόρησης πιστωτών και μετόχων μειοψηφίας για τον αντίκτυπο τέτοιων συναλλαγών. Η προστασία των μετόχων μειοψηφίας συμπληρώνεται έτι περαιτέρω και από το δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) το οποίο ασκείται κατά τις διατάξεις του άρθρου 100 παρ. 3 ν. 4548/2018.²³⁸

Ακόμα, το εταιρικό συμφέρον ως προγραμματική αρχή του οργανισμού της ανώνυμης εταιρείας δεν εγκαταλείπεται αφ' ης στιγμής πρόκειται για συναλλαγές που συνιστούν πεδίο διακινδύνευσης συμφερόντων δανειστών και μειοψηφίας. Μάλιστα ο νομοθέτης με το

236. Σωτηρόπουλος Γ./ Βερβεσός Ν., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020 σελ. 1278

237. Γκολογκίνα- Οικονόμου εις Δικ ΑΕ άρ. 23^α , εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010, σελ. 1064 επ. Τριανταφυλλάκης Γ., Το νέο άρθρο 23α ΚΝ 2190/1920 - Ζητήματα εφαρμογής, ΧρΙΔ, Η/2008, σελ. 385 επ., ο ίδιος σε Ζητήματα από το Νέο Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, 2009, σελ. 243

238. προϊσχύσαν δίκαιο, άρθρο 23^α παρ. 3 και 4 ΚΝ 2190/1920

προνόμιο της ενοποίησης προβαίνει ειδικώς και κατ' εξαίρεση σε σιωπηρή αναγνώριση της ομιλικής υπόστασης του παραδοσιακά νοούμενου εταιρικού συμφέροντος, το οποίο επιβιώνει εντός του προνομίου ενοποίησης ως άρρητη προϋπόθεση του επιτρεπτού, εμπλουτισμένου ωστόσο κατά τις σταθμίσεις του υπερκείμενου συμφέροντος του ομίλου. Αντίστοιχα η ανοδική ασφαλειοδοσία υπηρετεί νόμιμα ομιλικές στοχεύσεις εφόσον συνολικά και μακροπρόθεσμα δεν υπερβαίνει τις οικονομικές δυνάμεις, ούτε θίγει την υπόσταση της εξαρτώμενης επιχείρησης. Ασφαλώς αυτό προϋποθέτει στάθμιση, αντικειμενική συνεκτίμηση της σχέσης ζημίας και ωφέλειας και αναφορά στις *per se* καταστάσεις. Ακολούθως, η διαμόρφωση της ασφαλειοδοσίας με «εύλογους όρους αγοράς», κατά την έννοια του άρθρου 51 παρ. 1 περ. α Ν. 4548/2018, η οποία αποτυπώνει νομοτεχνικά την αρχή των ίσων αποστάσεων στο σύστημα του ισχύοντος νόμου, έχει ως αποτέλεσμα σε μακροσκοπική θεώρηση την εύλογη σχέση επιβάρυνσης και ωφέλειας της εξαρτώμενης, ενώ η τελευταία θα μπορεί να παραχωρεί πρόσκαιρα τη φερεγγυότητά της χωρίς άμεσο εύλογο τίμημα.²³⁹

5.3. Η Ενδοομιλική Χρηματοδότηση

Η ενδοομιλική χρηματοδότηση συνιστά τη διαδικασία η οποία σκοπεί στη συγκέντρωση νέων κεφαλαίων εντός των κόλπων του ομίλου. Ισοδυναμεί ουσιαστικά με ανασχηματισμό χρηματοδοτικών πόρων που βρίσκονται ήδη (είτε ως κεφάλαιο είτε ως προσαύξηση αξίας) εντός της περιουσίας του ομίλου, και, όπως κάθε εταιρική χρηματοδότηση, διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική:

5.3.1. Εσωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση (αυτοχρηματοδότηση)

Ως αυτοχρηματοδότηση νοείται η εξεύρεση και διάθεση κεφαλαίου από την ίδια την επιχείρηση, χωρίς την προσφυγή σε ξένες πηγές ή στον επιχειρηματία (και μετόχους), δηλαδή με ίδια μέσα της συνδεδεμένης ανώνυμης. Η κύρια πηγή αυτοχρηματοδότησης είναι τα αποθησαυρισθέντα κέρδη της επιχείρησης οργανικά και μη καθαρά κέρδη, τα οποία δεν διανέμονται, αλλά παραμένουν στο ενεργητικό της εταιρείας και χρησιμοποιούνται από αυτήν προς εξυπηρέτηση του εταιρικού σκοπού. Πρόκειται λοιπόν για εταιρική αποταμίευση. Αυτή είναι η γνήσια αυτοχρηματοδότηση. Υπάρχει όμως και η περίπτωση της μη γνήσιας αυτοχρηματοδότησης, κατά την οποία τα κεφάλαια που βρίσκονται δεσμευμένα σε διάφορα περιουσιακά στοιχεία απελευθερώνονται με τη ρευστοποίηση των στοιχείων αυτών για να

239. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Χρηματοδότησης Ομίλου», στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 479

χρησιμοποιηθούν σε νέες επενδύσεις. Βασικό καθήκον της χρηματοδοτικής πολιτικής είναι, πριν να προβεί στην αναζήτηση των αναγκαίων κεφαλαίων για την χρηματοδότηση ενός επεκτατικού προγράμματος, να εξαντλήσει κάθε δυνατή αξιοποίηση των ιδίων μέσων αυτής.

Στην ευρύτερη κατηγορία της εσωτερικής χρηματοδότησης ανήκουν και αφανή αποθεματικά, κάθε δηλαδή υφιστάμενη αλλά μη λογιστικοποιημένη θετική μεταβολή της αξίας στοιχείων ενεργητικού ή απομείωση υποχρεώσεων της εταιρείας.²⁴⁰ Η αυτοχρηματοδότηση χρησιμοποιείται μόνο στην περίπτωση επεκτατικών επενδύσεων και ποτέ στην περίπτωση αρχικών επενδύσεων. Αυτό συμβαίνει γιατί το κεφάλαιο που χρησιμοποιείται στην αυτοχρηματοδότηση γεννάται μέσα στην μονάδα που ήδη λειτουργεί, μέσω της ολοκλήρωσης του παραγωγικού της κύκλου. Αυτό δεν συμβαίνει σε μια μονάδα που δε λειτουργεί και είναι υποχρεωμένη να βρει τα αναγκαία κεφάλαια μέσω της εξωτερικής χρηματοδότησης εφ' όσον δεν επαρκούν τα ίδια κεφάλαια.

5.3.2. Εξωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση με ίδια ή ξένα εξωομιλικά κεφάλαια

Με την εξωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση, η πλεονασματική μονάδα του ομίλου, δηλαδή αυτή στην οποία έχουν μετακινηθεί κεφάλαια, επιδιώκει το σχηματισμό μόνιμης και υποκείμενης στον επιχειρηματικό κίνδυνο εταιρικής περιουσίας. Η χρηματοδότηση αυτή πραγματοποιείται μέσα από διαθέσιμους μηχανισμούς άντλησης εταιρικών εισφορών κυρίως δια της αρχικής συγκέντρωσης και αύξησης μετοχικού κεφαλαίου με ολοσχερή ή μερική καταβολή χρηματικών εισφορών ή εισφορών σε είδος.²⁴¹ Άλλως, η εξωτερική ενδοομιλική χρηματοδότηση πραγματοποιείται με τη μορφή δανειακών (ξένων) κεφαλαίων. Οι δανειοδοτήσεις περιλαμβάνουν βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα, μακροπρόθεσμα δάνεια, ομολογιακά δάνεια, διατραπεζικές τοποθετήσεις-καταθέσεις (money market), γραμμές ρευστότητας (liquidity lines), παροχή πιστωτικών ορίων, δάνεια μειωμένης εξασφάλισης, ανακυκλούμενες πιστώσεις (revolving facility) κλπ.

240. Δρυλερράκης, εις ΔικΑΕ, Αθήνα, 2010, υπό Άρθρο 44, αρ. 10, Παμπούκης, Αφανή Αποθεματικά, ιδίως στην Α.Ε., τμ. Τόμος Δελούκα, Αθήνα, 1989, σελ. 729 επ.

241. Παμπούκης Κ., Εισφορές στην ανώνυμη εταιρία, Αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον/, τόμος Γ', εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 41, Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα: «Κεφάλαιο και Χρέος- Διάκριση και Υβριδικά Μορφώματα», στο 18^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Τάσεις και Προοπτικές του Δικαίου της Α.Ε.», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Καστοριά- Αθήνα, 2009, σελ. 239.

Τα εσωτερικά δάνεια μπορούν να λάβουν τη μορφή κοινού δανείου κάθε είδους (ΑΚ 806 επ.), ανοίγματος πίστωσης με ανοικτό αλληλόχρεο λογαριασμό, έκδοση ομολογιακού δανείου κατά τις διατάξεις του Ν. 3156/2003 με τη συμμετοχής ενός ή περισσότερων μελών του ομίλου, καθώς και δανειακής χορήγησης μετοχών ή χρεογράφων. Τα επιτόκια διαμορφώνονται, αφού ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά της συναλλαγής (ύψος κεφαλαίου, διάρκεια, εξασφαλίσεις, τυχόν ειδικοί όροι), πιστοληπτική ικανότητα (creditrating) της θυγατρικής/συνδεδεμένης, κίνδυνοι χώρας στην οποία δραστηριοποιείται η θυγατρική/συνδεδεμένη, ειδικές οικονομικές συνθήκες και επιχειρηματικές στρατηγικές.²⁴² Οι συναλλαγές ενδοομιλικής εξωτερικής χρηματοδότησης συναντώνται κυρίως μεταξύ μελών που βρίσκονται σε διαφορετικό επίπεδο ελέγχου του ομίλου, τελούν όμως σε σχέση ελέγχουσας και ελεγχόμενης, δηλαδή έχουν έντονη διαβαθμιδική διάσταση. Δεν αποκλείεται ωστόσο η χρηματοδότηση να έχει πλάγια κατεύθυνση, δηλαδή να παρέχεται μεταξύ ομόβαθμων μελών που τελούν υπό κοινό έλεγχο και όχι σε σχέση ελέγχουσας-ελεγχόμενης.²⁴³

5.3.2.1. Συστήματα Συγκέντρωσης Ρευστότητας (Cash Pooling)

Στην κατηγορία της εξωτερικής ενδοομιλικής χρηματοδότησης, ανήκουν και τα διεθνώς υιοθετημένα συστήματα διαχείρισης ρευστότητας (cash pooling ή treasury centralization systems).

Ο όμιλος στο σύνολό του παρότι μπορεί να διαθέτει επαρκή ρευστότητα, σε ατομική βάση, ενδεχομένως να παρουσιάζει ελλείμματα, τα οποία γεννούν ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης. Την ίδια στιγμή σε άλλη ή άλλες εταιρείες του ίδιου ομίλου, δηλαδή σε κάποια άλλη ομιλική βαθμίδα τα πλεονάσματα μπορούν να παραμείνουν στον ατομικό ισολογισμό αυτών, μέχρι να προκύψουν αντίστοιχες ανάγκες. Επί τη βάση των ανωτέρω ασυμμετριών, η κεντρική παρακολούθηση, έλεγχος και αναδιαίρεση των ταμειακών διαθεσίμων, συνιστά την πιο αποτελεσματική μέθοδο διαχείρισης της ρευστότητας του ομίλου. Μέσα από τη συνεχή αντιστάθμιση ατομικών ελλειμμάτων και πλεονασμάτων, καθορίζεται η πραγματική σχέση διαθεσίμων- πλεονασμάτων και αναγκών- ελλειμμάτων σε ομιλικό επίπεδο.

242. Μαλινδρέτου Β., Σύγχρονα Χρηματοοικονομικά Προϊόντα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002, σελ. 400 επ.

243. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Χρηματοδότησης Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 487-487

Το cash pooling δηλαδή, είναι μια μέθοδος για τη διαχείριση των ταμειακών διαθεσίμων ενός πολυεθνικού Ομίλου με κεντροποιημένο τρόπο. Με τη χρήση της μεθόδου αυτής αποφεύγεται ο δανεισμός των θυγατρικών από τρίτα μέρη με μη ευνοϊκούς όρους, τη στιγμή που υπάρχουν άλλες θυγατρικές του Ομίλου που διαθέτουν πλεόνασμα ταμειακών διαθεσίμων. Στην περίπτωση αυτή, η πρακτική του cash pooling επιτρέπει στη εταιρεία η οποία έχει ανάγκη ρευστότητας να χρησιμοποιήσει χρηματικά διαθέσιμα της θυγατρικής ή συνδεδεμένης εταιρείας που διαθέτει πλεόνασμα μετρητών, συγκεντρώνοντας τα χρηματικά διαθέσιμα του Ομίλου σε μία εταιρεία. Με αυτόν τον τρόπο οι εταιρείες μπορούν να διαπραγματευτούν καλύτερους όρους επιτοκίων συγκριτικά με τρίτες τράπεζες και οι Όμιλοι μπορούν να μειώνουν στο ελάχιστο την επιβάρυνσή τους με τόκους και / ή να μεγιστοποιούν το έσοδό τους από τόκους ανάλογα. Το cash pooling επιτρέπει την προληπτική διασφάλιση ικανότητας πληρωμών σε όλα τα επίπεδα του ομίλου, αποτρέποντας συνάμα τον κίνδυνο πτώχευσης. Επιπροσθέτως, επιτρέπει στον όμιλο να διαχειρίζεται τη ρευστότητά του συναλλασσόμενος με ένα μόνο πιστωτικό ίδρυμα και μάλιστα από ισχυρότερη διαπραγματευτική θέση από αυτή που θα είχε η κάθε ομιλική εταιρεία ξεχωριστά.²⁴⁴ Το cash pooling επί του πρακτέου εμφανίζεται με της εξής μορφές: α) υπό τη μορφή του συμψηφισμού αμοιβαίων ενδοομιλικών ανταπαιτήσεων (netting), β) υπό τη μορφή πραγματικής συγκέντρωσης διαθεσίμων (zero balancing - «μηδενικό» cash pooling ή physical cash pooling) και γ) υπό τη μορφή της ονομαστικής (πλασματικής) συγκέντρωσης διαθεσίμων (notional cash pooling -«πλασματικό» cash pooling).

Στην περίπτωση του physical cash pooling που αποτελεί την πιο χαρακτηριστική εκδοχή αυτού, ένα μέλος του ομίλου λειτουργεί ως οιονεί εσωτερική τράπεζα (inhouse bank)- (pool leader), αναλαμβάνει χρέη φορέα του συστήματος και σε αυτήν συμμετέχουν όλα ή μερικά μέλη του ομίλου. Όλα τα χρηματικά διαθέσιμα από τους τοπικούς λογαριασμούς των συμμετεχόντων συγκεντρώνονται σε ένα κύριο-συγκεντρωτικό λογαριασμό τον οποίο διατηρεί ο pool leader, ενώ μεταξύ των εταιρειών που συμμετέχουν στο cash pool και του cash pool leader προκύπτουν ενδοομιλικές απαιτήσεις/υποχρεώσεις από τις οποίες θα οφείλονται ενδοομιλικοί τόκοι.²⁴⁵

244. Μικρουλέα Α., Εισήγηση «Σχέση Μητρικής- Θυγατρικής», 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 154 επ.

245. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του Ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022, σελ. 110 επ.

Σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης cash pooling τα μέλη δίνουν εντολή στη διοργανώτρια τράπεζα να διενεργεί σε προκαθορισμένους κύκλους και στη βάση προσυμφωνημένων επιτοκίων αυτόματες αντισταθμιστικές χρεοπιστώσεις (credit/debit) μεταξύ των λογαριασμών του συστήματος (automated accounts leveling), ώστε στο τέλος του κάθε κύκλου, οι τοπικοί λογαριασμοί των μελών του συστήματος (secondary accounts) να εξισορροπούνται σε μηδενικό υπόλοιπο (zero balancing) ή ελάχιστο προβλεπόμενο υπόλοιπο (target ή conditional balancing). Στην περίπτωση που ο κύριος λογαριασμός του φορέα (master account) έχει θετικό υπόλοιπο, ο cash pool leader θα πρέπει να επενδύσει αυτό το πλεόνασμα (π.χ. μέσω ενός τρέχοντος λογαριασμού, μέσω ξεχωριστής βραχυπρόθεσμης ή μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης κλπ). Στην αντίθετη περίπτωση της ύπαρξης αρνητικού υπολοίπου, ο cash pool leader θα πρέπει να ψάξει για κεφάλαια προκειμένου να αντισταθμίσει αυτό το έλλειμμα (π.χ. μέσω δικών του κεφαλαίων, μακροπρόθεσμων ή βραχυπρόθεσμων δανείων κ.λπ).

Στην ίδια λογική του physical/zero balancing κινείται και το ονομαστικό (πλασματικό) notional cash pool με τη διαφορά τους να έγκειται στον σχεδιασμό τους. Στο τελευταίο δεν πραγματοποιείται φυσική (πραγματική) μεταφορά κεφαλαίων μεταξύ των μελών του συστήματος. Κάθε μέλος συμμετέχει μεν στο σύστημα με τους διαθέσιμους λογαριασμούς του, αλλά αυτοί δεν χρησιμοποιούνται για σκοπούς αμοιβαίων συναλλαγών, όμως αντιμετωπίζονται από τη διοργανώτρια τράπεζα ως ένας ενιαίος λογαριασμός στο οποίο αθροίζονται και συμψηφίζονται τα επιμέρους υπόλοιπα (θετικά και αρνητικά). Αφού πραγματοποιηθεί ο συμψηφισμός, ο συνολικός τόκος πληρώνεται ή εισπράττεται με βάση το υπόλοιπο ενός λογαριασμού, ο οποίος ανήκει στον pool leader, ενώ δεν εμφανίζονται διεταιρικές υποχρεώσεις ή απαιτήσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες στο cash pool και τον cash pool leader.²⁴⁶

Το cash pooling για την τεκμηρίωσή του με βάση τη νομοθεσία περί transfer pricing θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως ένα σύνολο διαφορετικών συναλλαγών, καθεμία των οποίων προσεγγίζεται με διαφορετικό τρόπο και με διαφορετική κατηγορία συγκριτικών στοιχείων. Ως γνήσια δε ενδοομιλική συναλλαγή το physical cash pooling ελλοχεύει κινδύνους σύγκρουσης συμφερόντων και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 99 ν. 4548/2018. Οι επιμέρους συναλλαγές θεωρούνται ως intra-pool lending και δεδομένου ταυτόχρονα ότι η

246. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, 112/2015, σελ. 130

συμμετέχουσα εταιρεία παραχωρεί τα διαθέσιμά της υπέρ προσώπων της παραγράφου 2 περ. β), η προσχώρησή της στο σύστημα, επιτρέπεται ορθότερα μόνο κατ' εφαρμογή του προνομίου της ενοποίησης και υπό τις προϋποθέσεις αυτού. Αν αυτές δεν πληρούνται και λόγω του προεξέχοντος δανειακού χαρακτήρα της παραχώρησης διαθεσίμων, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η απαγόρευση της συναλλαγής εμπίπτει στην γενική απαγόρευση του άρθρου 99 παρ. 1 ν 4548/2018. Σε κάθε περίπτωση η συμμετοχή στο σύστημα θα πρέπει να ερευνάται και υπό το πρίσμα του εταιρικού συμφέροντος καθώς δεν πρέπει να πλήττει την περιουσιακή υπόσταση και βιωσιμότητα της θυγατρικής εταιρείας, ιδίως κάθε φορά που κρίνεται η συμμετοχή στο σύστημα ταμειακά ήδη ελλειμματικής ή αδύναμης θυγατρικής. Σταθμό στη νομολογία επί του ζητήματος αυτού, αποτέλεσε η απόφαση του 5^{ου} Ποινικού Τμήματος του Γερμανικού Ακυρωτικού (13.05.2004) στην υπόθεση Bremer Vulcan ²⁴⁷ στην οποία δύο μέλη του ΔΣ της πτωχευμένης μητρικής εταιρείας η οποία ήταν μοναδική μέτοχος δύο ΕΠΕ κατηγορήθηκαν για τη διάπραξη του αδικήματος της απιστίας, υποχρεώνοντας τις δύο ΕΠΕ να συμμετέχουν σε ένα κεντρικό σύστημα συγκέντρωσης ρευστότητας με το οποίο τα πιστωτικά υπόλοιπα των τραπεζικών λογαριασμών τους μεταφέρονταν σε έναν κεντρικό λογαριασμό της μητρικής αυτόματα. Κατά το γερμανικό ακυρωτικό είναι επιτρεπτό κάτι τέτοιο υπό την προϋπόθεση της συναίνεσης όλων των εταίρων, ωστόσο τα μέλη του ΔΣ της μητρικής έχουν υποχρέωση επιμέλειας των υποθέσεων των θυγατρικών της και δεν μπορούν να θέτουν σε κίνδυνο το εταιρικό κεφάλαιο και τη ρευστότητα κλονίζοντας την παραγωγική της βάση και κατά συνέπεια την υπόστασή της. Έτσι κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το σύστημα cash pooling δεν συνιστά παράβαση της υποχρέωσης επιμέλειας, ωστόσο εν προκειμένων κρίθηκαν ένοχοι απιστίας οι κατηγορούμενοι διότι αφαιρώντας τα διαθέσιμα των θυγατρικών δεν ικανοποιήθηκαν εταιρικές οφειλές τους με αποτέλεσμα την πτώχευσή της θυγατρικής.

5.3.2.2. Τιτλοποίηση Απαιτήσεων

Μορφή χρηματοδότησης από ίδια κεφάλαια είναι η χρηματοδότηση μέσω της τιτλοποίησης απαιτήσεων. Στο ελληνικό δίκαιο ο θεσμός της τιτλοποίησης απαιτήσεων ρυθμίζεται στα άρθρα 10 και 11 ν. 3156/2003.²⁴⁸

247. BGHSt 49, 147, (Απόφαση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας)

248. Βενιέρης Ι., Τιτλοποίηση Απαιτήσεων σύμφωνα με το Ν.3156/2003 υπό το πρίσμα και της Διεθνούς Πρακτικής, Μελέτες Εμπορικού και Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005, σελ. 48 επ.

Η τιτλοποίηση απαιτήσεων είναι η μεταβίβαση επιχειρηματικών απαιτήσεων **λόγω πώλησης** με σύμβαση που καταρτίζεται εγγράφως μεταξύ «μεταβιβάζοντος» και «αποκτώντος» σε συνδυασμό με την έκδοση και διάθεση, με ιδιωτική τοποθέτηση μόνον, ομολογιών οποιουδήποτε είδους ή μορφής (άρθρο 10 § 1 Ν. 3156/2003). Η μεταβίβαση αυτή λοιπόν έχει ως αιτία την πώληση, μία σύμβαση, που καταρτίζεται εγγράφως μεταξύ της μεταβιβάζουσας-πωλήτριας εταιρείας και της αποκτούσας εταιρείας ειδικού σκοπού.²⁴⁹

Η εταιρεία ειδικού σκοπού καταβάλλει (κατά τις διατάξεις της 513 ΑΚ) το τίμημα για την πώληση στην μεταβιβάζουσα-πωλήτρια εταιρεία. Για την εξασφάλιση του τιμήματος αγοράς και την καταβολή αυτού, η εταιρεία ειδικού σκοπού-αγοράστρια αντλεί πόρους με σκοπό την ολοκλήρωση της διαδικασίας της τιτλοποίησης δια της έκδοσης και διάθεσης ομολογιών οποιουδήποτε είδους ή μορφής. Η εταιρεία ειδικού σκοπού (λήπτρια εταιρεία - αγοραστής) προβαίνει στην έκδοση ομολογιών - τίτλων, τις οποίες διαθέτει στο επενδυτικό κοινό εξασφαλίζοντας τη ρευστότητα που χρειάζεται για την αποπληρωμή του τιμήματος αγοράς των απαιτήσεων από την πωλήτρια εταιρεία.²⁵⁰

Μετά τη διάθεση των ομολογιών-τίτλων, η εταιρεία ειδικού σκοπού επιχειρεί την είσπραξη από τους οφειλέτες, των απαιτήσεων που έχουν μεταβιβαστεί σε αυτήν. Από το προϊόν είσπραξης των μεταβιβασθέντων απαιτήσεων εξοφλούνται οι τίτλοι των επενδυτών. Εν ολίγοις, η τιτλοποίηση μετασχηματίζει τις αξιώσεις, σε τίτλους και ο τελικός αποκτών τους τίτλους αυτούς κατέχει ένα αξιόγραφο – ομολογία, η απόδοση του οποίου εξαρτάται από την αποπληρωμή των αξιώσεων τις οποίες αυτό ενσωματώνει.²⁵¹

Η τιτλοποίηση απαιτήσεων είναι επομένως, η χρηματοδότηση μέσω της ρευστοποίησης περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στην ίδια τη χρηματοδοτούμενη επιχείρηση.

249. άρθρο 10 § 1 του ν. 3156/2003 (ΦΕΚ τ. Α', 157/25.07.2003), Βενιέρης Κ. Ιάκωβος, στο Συλλογικό Έργο με επιμέλεια Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρείας, τόμος 10, Ειδικά θέματα: Εταιρική διακυβέρνηση (ν. 3016/2002), Ομολογίες και τιτλοποίηση απαιτήσεων (ν. 3156/2003), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005, σελ. 453

250. Βενιέρης Ι., Η τιτλοποίηση απαιτήσεων σύμφωνα με το Ν. 3156/2003 υπό το πρίσμα και της διεθνούς πρακτικής, Μελέτες εμπορικού και ναυτικού δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005, σελ. 11

251. Καρατζά Α., Εισαγωγή στο θεσμό της τιτλοποίησης, Ενιαία εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα - Τιτλοποίηση απαιτήσεων: Πρακτικά 1ου Ετησίου Συνεδρίου 2005, Ελληνική Εταιρεία Τραπεζικού Δικαίου & Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008, σελ. 83

Η χρηματοδοτούμενη επιχείρηση, μέσω της μεταβίβασης των απαιτήσεών της, που δεν έχουν ακόμη καταστεί ληξιπρόθεσμες, αποκτά άμεσα χρήματα, εξασφαλίζοντας τη ρευστότητα που χρειάζεται η επιχείρηση. Αυτή η ρευστότητα δεν εξαρτάται από τον τραπεζικό δανεισμό και δεν δημιουργούνται στη μεταβιβάζουσα επιχείρηση υποχρεώσεις και δεσμεύσεις μακράς διάρκειας, καθώς μέσω της τιτλοποίησης μετατρέπονται λιγότερο παραγωγικά στοιχεία του ενεργητικού μιας επιχείρησης σε περισσότερο παραγωγικά στοιχεία.²⁵²

Επιπλέον, η χρηματοδότηση μέσω του θεσμού της τιτλοποίησης μειώνει το κόστος κεφαλαίου χρηματοδότησης. Στην περίπτωση της τιτλοποίησης, όταν η επιχείρηση πωλήσει και μεταβιβάσει σε μία εταιρεία ειδικού σκοπού τις απαιτήσεις της, η αξιολόγηση των ομολογιών από τους οίκους αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, είναι υψηλότερη, καθώς οι απαιτήσεις που ενσωματώνονται στις ομολογίες έχουν αποχωριστεί από την περιουσία της μεταβιβάζουσας επιχείρησης και δεν σχετίζονται με τη φερεγγυότητα ή όχι αυτής, Σε αντίθεση δηλαδή με την χρηματοδότηση μέσω της έκδοσης ομολογιακών δανείων, όπου σε περίπτωση χαμηλής αξιολόγησης από τους οίκους εκδίδονται ομόλογα που προσφέρουν υψηλό επιτόκιο και άρα έχουν μεγάλη επίδραση και στο κεφάλαιο της επιχείρησης.²⁵³ Σε ομιλικό επίπεδο η τιτλοποίηση επιτρέπει τον στοχευμένο αποχωρισμό και συνένωση (pooling) επιχειρηματικών απαιτήσεων περισσότερων και διαφορετικών μελών του ομίλου και τη μετατροπή τους σε εμπορεύσιμα αξιόγραφα με αυξημένη πιστοληπτική διαβάθμιση. Τα αξιόγραφα αυτά μπορούν να αξιοποιηθούν σε δευτερογενή αγορά σε ενδιαφερόμενους επενδυτές επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο στον όμιλο να προεξοφλήσει σταθερές μελλοντικές χρηματοροές που ενσωματώνονται στις τιτλοποιούμενες απαιτήσεις.²⁵⁴

Μέσω της τιτλοποίησης, η οποία λειτουργεί ουσιαστικά ως μηχανισμός αυτοχρηματοδότησης, ο όμιλος αξιοποιεί στοιχεία του ενεργητικού του, καθώς τα μετασχηματίζει σε ρευστά διαθέσιμα, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν εντός του ομίλου με οποιονδήποτε τρόπο.

252. Καρατζά Α., Εισαγωγή στο θεσμό της τιτλοποίησης, Ενιαία εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα - Τιτλοποίηση απαιτήσεων: Πρακτικά 1ου Ετησίου Συνεδρίου 2005, Ελληνική Εταιρεία Τραπεζικού Δικαίου & Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008, σελ. 85

253. Κουλουριάνος Θ., Ο θεσμός της τιτλοποίησης απαιτήσεων ως μορφή χρηματοδότησης των επιχειρήσεων σύμφωνα με το ν. 3156/2003, Χρ/Δ 2006, τ. ΣΤ', σελ. 182

254. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Χρηματοδότησης Ομίλου», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων» έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 496

Εναλλακτικά, τα αξιόγραφα μπορούν να αποκτηθούν από τα μέλη του ομίλου και να χρησιμοποιηθούν ως εμπράγματα ασφάλεια για τη λήψη εξωομιλικής χρηματοδότησης, με χαμηλότερο επιτόκιο συγκριτικά με τον υφιστάμενο δανεισμό. Στα πλαίσια των τραπεζικών ομίλων πραγματοποιούνται συχνά τιτλοποιήσεις απαιτήσεων τραπεζικών εταιρειών του ομίλου με βάση το νομοθετικό καθεστώς που ισχύει σε κάθε χώρα που αυτές είναι εγκατεστημένες. Όπως προαναφέρθηκε στην Ελλάδα η τιτλοποίηση απαιτήσεων ρυθμίζεται στις διατάξεις των άρθρων 10-20 του Ν. 3156/2003 και πραγματοποιείται δια της πώλησης των απαιτήσεων προς εταιρεία ειδικού, η οποία είναι χωριστή για κάθε τιτλοποίηση. Ο σκοπός της τιτλοποίησης είναι η άντληση κεφαλαίων από τις αγορές με εξασφάλιση επί του χαρτοφυλακίου απαιτήσεων που έχει εκχωρηθεί προς την εταιρεία ειδικού σκοπού. Υπό το πρίσμα αυτό, υποστηρίζεται ότι τέτοιου τύπου συναλλαγές ανταποκρίνονται εκ των πραγμάτων στους όρους της αγοράς και είναι σύμφωνες με την αρχή των ίσων αποστάσεων.²⁵⁵

5.3.2.3. Πρακτορεία Επιχειρηματικών Απαιτήσεων (Factoring)

Με τη σύμβαση factoring (Ν. 1905/1990), η οποία αποτελεί μία από τις πιο διαχρονικές πιστωτικές συμβάσεις στις συναλλαγές, εκχωρείται για χρονικό διάστημα που θα συμφωνηθεί, από έναν κατ' επάγγελμα προμηθευτή αγαθών ή υπηρεσιών, σε έναν πράκτορα επιχειρηματικών απαιτήσεων (εταιρεία Factoring), η διαχείριση των απαιτήσεων του που προκύπτουν από πωλήσεις (με πίστωση, έναντι γραμματίων κλπ.) έναντι αμοιβής. Η σύμβαση factoring μπορεί να περιλαμβάνει τα παρακάτω:

α) την εκχώρηση απαιτήσεων στον πράκτορα με δικαίωμα αναγωγής ή χωρίς δικαίωμα αναγωγής, β) την εξουσιοδότηση για την είσπραξη των απαιτήσεων, γ) την χρηματοδότηση του προμηθευτή με προεξόφληση των απαιτήσεων, δ) την λογιστική ή νομική παρακολούθηση των απαιτήσεων, ε) την ολική ή μερική κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου του προμηθευτή.

Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα είδος προεξόφλησης και λογιστικά αντιμετωπίζεται ανάλογα. Αποτελεί έναν χρηματοδοτικό μηχανισμό, με τον οποίο επιδιώκεται σκοπός,

255. Φράγκος Ν., Εισήγηση «Ζητήματα Χρηματοδότησης Ομίλου», 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων» εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 487-487

χρηματοδοτικός ή διαχειριστικός ή ασφαλιστικός (εγγυητικός), σωρευτικά ή διαζευκτικά, με αντίστοιχες λειτουργίες.²⁵⁶

Η πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων (Factoring), αποτελεί συνήθη τραπεζική δραστηριότητα. Πρόκειται, ουσιαστικά, για προεξόφληση από ένα τραπεζικό ίδρυμα στους πελάτες του απαιτήσεων που εκείνοι έχουν από τρίτους (π.χ. επιταγές, συναλλαγματικές) (με ένα discount factor), με συνακόλουθη εκχώρηση σε αυτό των εν λόγω απαιτήσεων. Άρα η σπουδαιότερη λειτουργία της σύμβασης factoring, είναι η χρηματοδοτική, διότι εξυπηρετεί την κυριότερη ανάγκη του προμηθευτή, ήτοι την εξεύρεση βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων μέσων χρηματοδότησης. Η ρευστοποίηση των απαιτήσεων του, εξασφαλίζει στον προμηθευτή ρευστότητα και αγοραστική δύναμη.²⁵⁷ Είναι, μάλιστα, σύνηθες μία συνδεδεμένη εταιρεία να έχει αναλάβει, έναντι προμήθειας ίσης με το ποσοστό επί του ποσού της συνολικής απαίτησης, το ρόλο της διαμεσολάβησης για την είσπραξη των απαιτήσεων που απορρέουν από την παροχή υπηρεσιών πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων, όταν προέρχονται από πρόσωπα ευρισκόμενα εκτός Ελλάδας. Η εν λόγω προμήθεια διαμεσολάβησης, ως ενδοομιλική συναλλαγή, αποτελεί ομοίως αντικείμενο τεκμηρίωσης.²⁵⁸

5.3.2.4. Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing)

Αντίστοιχη χρηματοδοτική λειτουργία, η οποία αξιοποιείται επίσης, παραδοσιακά, εντός της σύγχρονης ομιλικής οργάνωσης επιτελεί και η χρηματοδοτική μίσθωση (Leasing). Στη χρηματοδοτική μίσθωση, συναλλακτική μορφή η οποία πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ (1952) και εν συνεχεία διαδόθηκε τη δεκαετία του 1960 στην Ευρώπη, ο «εκμισθωτής» (εταιρεία leasing) παραχωρεί έναντι ανταλλάγματος και για ορισμένο χρόνο τη χρήση κινητού ή ακινήτου πράγματος, αναγκαίου για τον εξοπλισμό μιας επιχείρησης ή την επαγγελματική της

256. Μπαλλά Α. – Χεβά Δ., Χρηματοοικονομική λογιστική, γ' εκδ. Μπένου Γ., Αθήνα, 2011, σελ. 525, Ψυχομάνης Σ., «Το factoring ως σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 6

257. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, εκδ. ΠΝ Σάκκουλας, Αθήνα, 2008, σελ. 6

258. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, 112/2015, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 130

εγκατάσταση, με δικαίωμα (option) της επιχείρησης «μισθωτής» είτε να το αγοράσει μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου είτε να ανανεώσει τη σύμβαση.²⁵⁹ Η χρηματοδοτική μίσθωση ως μορφή χρηματοδότησης ρυθμίζεται νομοθετικά στο ελληνικό δίκαιο από τις διατάξεις του Ν. 1665/1986. Η σύμβαση leasing στην οποία πρωτεύοντα ρόλο παίζει η παραχώρηση χρήσης και όχι η κτήση κυριότητας επενδυτικών αγαθών, έχει σημασία κυρίως για τη χρηματοδότηση μικρών ή μεσαίων επιχειρήσεων²⁶⁰ οι οποίες δυσκολεύονται να εκταμιεύσουν ποσά για την αγορά εξοπλισμού (μηχανήματα, μεταφορικά μέσα κλπ) ή ακινήτων για την επαγγελματική τους εγκατάσταση, ενώ το μίσθωμα έχει συμφωνηθεί να καταβάλλεται σε πολλές μικρές δόσεις, το σύνολο των οποίων αντιστοιχεί περίπου στην αξία του πράγματος (συν τόκους, προμήθεια εταιρείας κτλ). Το μίσθωμα δηλαδή υπολογίζεται έτσι, ώστε στο τέλος του συμβατικού χρόνου της μίσθωσης, να έχουν καλυφθεί πλήρως τόσο τα έξοδα, οι τόκοι, οι προμήθειες όσο και το εύλογο κέρδος της εταιρείας leasing. Μάλιστα το μίσθωμα θεωρείται δαπάνη και εκπίπτει από τα ακαθάριστα έσοδα της επιχείρησης.²⁶¹ Επιπλέον, τα φορολογικά πλεονεκτήματα που προβλέπει ο ν. 1665/1986 (φοροαπαλλαγές, καταβολή μειωμένων τελών, ειδικές διευκολύνσεις) καθιστούν τη χρηματοδοτική μίσθωση συμφερότερη από τον δανεισμό. Η περισσότερο εξελιγμένη μορφή leasing την οποία θέτει ως βάση ο ν. 4665/1986 είναι το υπό στενή έννοια χρηματοδοτικό leasing, χαρακτηριστικό του οποίου είναι η τριμερής σχέση μεταξύ παραγωγού ή εμπόρου (προμηθευτή, εταιρείας leasing και επιχείρησης).²⁶² Εν προκειμένω, ο μισθωτής, η επιχείρηση δηλαδή που επιλέγει το επενδυσιακό αγαθό που χρειάζεται, απευθύνεται αρχικά στον προμηθευτή και διαπραγματεύεται μαζί του τις ιδιότητες, τις τεχνικές προδιαγραφές, την τιμή και οτιδήποτε έχει σχέση με το αγαθό αυτό. Έπειτα, συμβάλλεται με την εταιρεία leasing, η οποία καταβάλλει το τίμημα για λογαριασμό του μισθωτή, δηλαδή το αγοράζει και παραχωρεί στη συνέχεια τη χρήση του στην επιχείρηση. Η τελευταία δε, δηλαδή ο μισθωτής, φέρει συνήθως και όλους τους κινδύνους, που προσιδιάζουν στον κύριο του πράγματος, αναλαμβάνει δηλαδή τον κίνδυνο καταστροφής, απώλειας ή βλάβης του πράγματος.²⁶³

259. βλ. ΕφαΘ 486/2010, ΕφΛαρ 161/2011, ΕπισκεΔ 2011,760, ΕφαΘ 6188/2006, ΔΕΕ 2007,204, ΕφαΘ5829/2003 ΕΛΔ 45,913, ΕφαΘ 3351/2001, ΔΕΕ 2001,881, ΕΘ 2974/98, ΕΤραξΧρΔ 1999,357, ΕΑ 3351/01, ΔΕΕ 2001,881)

260. βλ. αιτιολογική έκθεση του νόμου 1665/1986

261. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η εκδ. ΠΝ Σάκκουλας, Αθήνα, 2008, σελ. 10

262. Ρόκας Ν., Γκόρτσος Χ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου Δημόσιο & Ιδιωτικό Τραπεζικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 290 επ.

263. βλ. ΠΠραΘ 2587/1992, ΕΠ 221/98, ΕΕμπΔ 1992, 372, 1998,771, ΕΑ 4993/99, ΕΤραξΧρΔ 2001, σελ. 479.

Η παραπάνω διαδικασία, φυσικά, μπορεί να λάβει και αντίστροφη χρονική σειρά, δηλαδή να προηγείται η σύμβαση μισθωτή – εταιρείας Leasing και να έπεται η διαπραγμάτευση των ιδιοτήτων του αγαθού με τον προμηθευτή.

Οι εταιρείες leasing έχουν το δικαίωμα, χωρίς κάτι τέτοιο να προσκρούει στην απαγόρευση του νόμου, να μετέχουν σε άλλες κεφαλαιουχικές εταιρείες, εφόσον αυτό δεν συνιστά άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας εκ μέρους τους, αλλά απλή επένδυση των περιουσιακών τους στοιχείων.²⁶⁴

Στα πλαίσια ενός ομίλου λοιπόν, μπορεί παραδείγματος χάριν, μια κατασκευάστρια μητρική επιχείρηση, εφόσον τηρήσει τις διατυπώσεις που απαιτεί ο νόμος, να συστήσει μια ανώνυμη εταιρεία χρηματοδοτικής μίσθωσης (θυγατρική), η οποία να αποκτά ή να μισθώνει από εκείνη τα αγαθά που κατασκευάζει, με τον αποκλειστικό σκοπό της παραχώρησής τους σε χρηματοδοτική μίσθωση ή υπεκμίσθωση.²⁶⁵

5.4. Επίλογος κεφαλαίου

Η ανάγκη συνεχούς ανατροφοδότησης του ομίλου καλύπτεται κυρίως μέσα από τη χρηματοδότησή του η οποία δια των εργαλείων της αποκτά ζωτική σπουδαιότητα για τον τελευταίο. Ο εγγενής δυισμός του ομίλου, ο οποίος συνίσταται στην οικονομική ενότητα των μελών του ταυτόχρονα με την νομική αυτοτέλειά τους δημιουργεί ταυτόχρονα, με τις ανάγκες του τελευταίου, πολλαπλά ζητήματα σύγκλισης και σύγκρουσης συμφερόντων στους ομιλικούς κόλπους, αλλά και ανησυχίες αναφορικά με την προστασία των συναλλασσόμενων τρίτων πιστωτών, οι οποίοι πέραν της επαρκούς ενημέρωσης, αποσκοπούν πριν την παροχή πιστώσεων, στην απόκτηση εξασφαλίσεων από την ομιλική ενότητα. Προς τούτο δεν αντιμετωπίζουν τα μέλη του ομίλου ξεχωριστά αλλά τον όμιλο ως ενιαία οντότητα. Ο νομοθέτης λαμβάνοντας υπόψη από τη μία τη ραγδαία διεθνοποίηση των αγορών και την τεράστια οικονομική σημασία του ομιλικού μορφώματος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει έως και σήμερα με επιφυλακτικότητα με συνεχές επίκεντρο τη διάταξη του άρθρου 99 του ν. 4548/2018, ωστόσο η επιτακτική ανάγκη διευκόλυνσης της χρηματοδότησης των ομίλων που συνδέεται άμεσα και με τις ενδοομιλικές συναλλαγές, γιγαντώνει τις νομικές συζητήσεις για την ανάγκη υιοθέτησης μίας πιο σύγχρονης θεώρησης των προϋποθέσεων επιτρεπτού των τελευταίων.

264. Γεωργιάδης Α., Νέες μορφές συμβάσεων, 6^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 110 επ.

265. Μάζης Π., Η χρηματοδοτική μίσθωση leasing, 3^η έκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2010, σελ. 89 επ. και Μάζης Π., Η νομοθετική ρύθμιση του leasing στην Ελλάδα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990, σελ. 183

5.5. Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- i. Μάρκου Ι., Η κατάχρηση της νομικής προσωπικότητας των κεφαλαιουχικών εταιρειών ως κατάχρηση της εταιρικής σχέσης, Αρμεν. 2003, 613,
- ii. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρείας έναντι αντισυμβαλλόμενων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης εις το γενέθλιον Απ. Σ. Γεωργιάδη, τόμος ΙΙ, 2006, σελ. 1678,
- iii. Τζουγανάτος Δ., Ανεπαρκής κεφαλαιοδότηση κεφαλαιουχικών εταιρειών ΕΕμπΔ, 1994,13
- iv. Μήτσου Α., Δανειοδότηση αλλοδαπής θυγατρικής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23^α παρ. 1 και 5 ν. 2190/1920, ΔΕΕ 10/2020 (έτος 16^ο)
- v. Σαββαΐδου Κ. – Αθανασάκη Β., Η αξιολόγηση της εφαρμογής του BEPS Project για τη διεθνή φοροαποφυγή και οι τελευταίες εξελίξεις, ΔΕΕ τ. 12/2019
- vi. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6^η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020
- vii. Σωτηρόπουλος Γ., Νομικά Ζητήματα της τραπεζικής χρηματοδότησης των εξαγορών επιχειρήσεων, ΔΕΕ 3/2001, έτος 7^ο
- viii. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- ix. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, Επιχείρηση, 2/2015
- x. Σγουρινάκης, Ν., Μιχελινάκης Β., Ναούμ Β.Χ., Βλησμάς Ορ., Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα: Ερμηνευτική προσέγγιση & παραδείγματα, 2^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016
- xi. Δερμιτζάκη Φ., Προβλήματα ευθύνης στους ομίλους επιχειρήσεων, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα, 2001
- xii. Μούζουλα Σ., σε Αντωνόπουλου Β. / Μούζουλα Σ. Ανώνυμες Εταιρίες, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2013, Τόμος Ι
- xiii. άρθρα 1,2 Ν. 2844/2000
- xiv. Παπαβασιλείου Β., Πλασματικό Ενεχύρο- Σύσταση ενεχύρου σε κινητά πράγματα χωρίς παράδοση του πράγματος, δημ. Ε7 2014
- xv. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2^η εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008
- xvi. Ν.3301/2004

- xvii. Πιτσιρίκος Ι. «Ιδιαιτερότητες στην παροχή ασφάλειας με δανειστή ή δανειοδότη Τράπεζα, δημ. ΠειρΝ 2012
- xviii. www.lma.eu.com - μοντέλα ρητρών του Loan Market Association
- xix. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο επιχειρήσεων», ΕΕμπΔ, τεύχος Γ', 2003
- xx. Γεωργακόπουλος Λ., Η ρήτρα ομίλου συνδεδεμένων επιχειρήσεων», ΔΕΕ 5/1999 (έτος 5^ο)
- xxi. Μαστροκώστας Χ., Συμβάσεις της Ανώνυμης Εταιρίας με τους διοικητές της, τα παρένθετα πρόσωπα και τις συνδεδεμένες με αυτήν επιχειρήσεις κατά τον ν. 4548/2018», ΕλλΔνη 4, 2018
- xxii. Γκολογκίνα- Οικονόμου, Δίκαιο ΑΕ άρ. 23^α, 2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000
- xxiii. Περάκης Ε., Το Νέο Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, 6^η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2019
- xxiv. Αποφάσεις ΑΠ 2122/2017 ΕΕμπΔ 2018
- xxv. Σωτηρόπουλος Γ./ Βερβεσός Ν., Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρείας Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020
- xxvi. Γκολογκίνα- Οικονόμου εις Δικ ΑΕ άρ. 23^α, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- xxvii. Τριανταφυλλάκης Γ., Το νέο άρθρο 23^α ΚΝ 2190/1920- Ζητήματα εφαρμογής, ΧρΙΔ, Η/2008
- xxviii. Δρυλερράκης, εις ΔικΑΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,
- xxix. Παμπούκης, Αφανή Αποθεματικά, ιδίως στην Α.Ε., τιμ. Τόμος Δελούκα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1989
- xxx. Παμπούκης Κ., Εισφορές στην ανώνυμη εταιρία, Αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον/, τόμος Γ', εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1990
- xxxi. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα: «Κεφάλαιο και Χρέος- Διάκριση και Υβριδικά Μορφώματα», στο 18^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Τάσεις και Προοπτικές του Δικαίου της Α.Ε.», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Καστοριά- Αθήνα, 2009
- xxxii. Μαλινδρέτου Β., Σύγχρονα χρηματοοικονομικά Προϊόντα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002
- xxxiii. Μικρουλέα Α., Εισήγηση «Σχέση Μητρικής- Θυγατρικής», 26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxxiv. Ρόκας Α., Η διεύθυνση του Ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρείας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022

- xxxv. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ, 112/2015
- xxxvi. Απόφαση Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας, BGHSt 49, 147
- xxxvii. Βενιέρης Ι., Τιτλοποίηση Απαιτήσεων σύμφωνα με το Ν.3156/2003 υπό το πρίσμα και της Διεθνούς Πρακτικής, Μελέτες Εμπορικού και Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005
- xxxviii. Βενιέρης Κ. Ιάκωβος, στο Συλλογικό Έργο με επιμέλεια Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρείας, τόμος 10, Ειδικά θέματα: Εταιρική διακυβέρνηση (ν. 3016/2002), Ομολογίες και τιτλοποίηση απαιτήσεων (ν. 3156/2003), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005
- xxxix. Βενιέρης Ι., Η τιτλοποίηση απαιτήσεων σύμφωνα με το Ν. 3156/2003 υπό το πρίσμα και της διεθνούς πρακτικής, Μελέτες εμπορικού και ναυτικού δικαίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005, σελ. 11
- xl. Καρατζά Α., Εισαγωγή στο θεσμό της τιτλοποίησης, Ενιαία εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα - Τιτλοποίηση απαιτήσεων: Πρακτικά 1ου Ετησίου Συνεδρίου 2005, Ελληνική Εταιρεία Τραπεζικού Δικαίου & Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008
- xli. Κουλουριάνος Θ., Ο θεσμός της τιτλοποίησης απαιτήσεων ως μορφή χρηματοδότησης των επιχειρήσεων σύμφωνα με το ν. 3156/2003, ΧρΙΔ 2006, τ. ΣΤ΄
- xlii. Μπαλλά Α.- Χεβά Δ., Χρηματοοικονομική λογιστική, γ΄ έκδοση Μπένου Γ., Αθήνα, 2011
- xliii. Ψυχομάνης Σ., «Το factoring ως σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996
- xliv. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ: ΕφΑθ 486/2010, ΕφΛαρ 161/2011, ΕπισκεΔ 2011,760, ΕφΑθ 6188/2006, ΔΕΕ 2007,204, ΕφΑθ5829/2003 ΕΛΔ 45,913, ΕφΑθ 3351/2001, ΔΕΕ 2001,881, ΕΘ 2974/98, ΕΤΡΑΞΧρΔ 1999,357, ΕΑ 3351/01, ΔΕΕ 2001,881)
- xlv. Ρόκας Ν., Γκόρτσος Χ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου Δημόσιο & Ιδιωτικό Τραπεζικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- xlvi. Αποφάσεις ΠΠρΑθ 2587/1992, ΕΠ 221/98, ΕΕμπΔ 1992, 372, 1998,771, ΕΑ 4993/99, ΕΤΡΑΞΧρΔ 2001
- xlvii. Γεωργιάδης Α., Νέες μορφές συμβάσεων, 6^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015
- xlviii. Μάζης Π., Η χρηματοδοτική μίσθωση leasing, 3^η έκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2010
- xlix. Μάζης Π., Η νομοθετική ρύθμιση του leasing στην Ελλάδα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990

6. Επίλογος:

Οι όμιλοι επιχειρήσεων αποτελούν μία ενδιάμεση μορφή επιχειρηματικής συνεργασίας, ένα φαινόμενο που επιτρέπει τη σταθερή και στενή συνεργασία των μελών του, την ίδια στιγμή που διατηρούν τη νομική και οργανωτική τους ανεξαρτησία και αυτοτέλεια.

Η μορφή αυτή συνεργασίας δύναται πολλές φορές να προκαλέσει κινδύνους για τα συμφέροντα των μετόχων μειοψηφίας της θυγατρικής και των πιστωτών της, διότι η ελέγχουσα επιχείρηση μπορεί να χρησιμοποιήσει την κυριαρχική επιρροή της επί της τελευταίας με σκοπό την κτήση πλεονεκτημάτων ή πόρων προς όφελος της. Έτσι, η διοίκηση της θυγατρικής δουλεύει για τον όμιλο, υπερβαίνοντας το εταιρικό της συμφέρον.

Σημαντικό πεδίο πόλωσης των συμφερόντων αποτελεί η χρηματοδότηση και η εν γένει τεχνητή μεταφορά πόρων από το ένα μέλος του ομίλου σε άλλο που βλάπτουν την εταιρεία και τους μετόχους της προς όφελος του ομίλου. Ζήτημα λοιπόν ανακύπτει αναφορικά με το κατά πόσο η διοίκηση της θυγατρικής δεσμεύεται από τις εντολές της μητρικής της και αν εν τέλει φέρει για ευθύνη για αυτές. Τα τελευταία χρόνια επιστημονικές ομάδες ειδικών αλλά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσπαθούν να θεμελιώσουν και να προτείνουν έναν κανόνα επί τη βάση του οποίου η διοίκηση της θυγατρικής δεν θα ευθύνεται για αποφάσεις ή εντολές που εκτέλεσε αφού έλαβε υπόψη της το συμφέρον του ομίλου, έχοντας διαπιστώσει συμπαγή ομιλική δομή και βάσιμη προοπτική εξισορρόπησης των μειονεκτημάτων από μελλοντικά πλεονεκτήματα. Πηγή έμπνευσης του κανόνα αυτού αποτέλεσε η νομολογία Rozenblum. Παρ' όλα αυτά έως σήμερα επικρατούν οι αρνητικές όψεις τυχόν υιοθέτησης του ως άνω κανόνα, αφενός λόγω των αόριστων εννοιών που τον συνθέτουν, αφετέρου λόγω της ύπαρξης άλλων, καταλληλότερων, εργαλείων για το ζήτημα της ρύθμισης των ενδοομιλικών συναλλαγών.

Στο ελληνικό δίκαιο γίνεται δεκτό ότι ομιλικό συμφέρον δεν υφίσταται από τη στιγμή που κάθε ομιλική εταιρεία έχει το δικό της εταιρικό συμφέρον, όμως η διοίκηση της θυγατρικής μπορεί εφόσον προβεί σε στάθμιση των κινδύνων και των ωφελειών μιας συναλλαγής, να προβεί στην υλοποίηση εντολών, καθ' υπόδειξη της μητρικής της, βάσει του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης, έχοντας ταυτόχρονα συγκεκριμένη προσδοκία οφέλους. Οι συζητήσεις για την υιοθέτηση της έννοιας του συμφέροντος του ομίλου περιορίστηκαν ακόμα περισσότερο, μετά την υιοθέτηση της οδηγίας 2017 /828/ΕΕ. Βασικός άξονας αυτής είναι η υποχρέωση δημοσίευσης και έγκρισης των ενδοομιλικών συναλλαγών (άρθρο 99 ν. 4548/2018). Στόχος της Οδηγίας είναι η προστασία των μετόχων μειοψηφίας και των

συνδεδεμένων μερών και χαρακτηριστικό της η απομάκρυνση από την έννοια του ομιλικού συμφέροντος καθώς δεν έδωσε περιθώριο δια της υιοθέτησης κάποιας αντίστοιχης ρήτρας που να επιτρέπει πρόσκαιρα μειονεκτήματα στη θυγατρική υπό την προϋπόθεση εξισορρόπησης τους εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

Περαιτέρω νευραλγικό ομιλικό ζήτημα συνιστά η στάση του δικαίου έναντι του φαινομένου των ομίλων. Κατά μία προσέγγιση το δίκαιο δίνει έμφαση στην ατομικότητα των μελών του ομίλου υπό το πρίσμα ότι ο όμιλος αποτελεί ουσιαστικά έναν τρόπο αποφυγής εκπλήρωσης των υποχρεώσεων. Προς τούτο θεσμοθετούνται μέθοδοι αποτροπής όπως το transfer pricing το οποίο αποτελεί ένα σύνολο κανόνων με τους οποίους τίθεται ένα πρότυπο αποτίμησης ώστε να εξασφαλίζεται ότι οι τιμές που χρεώνονται στις ενδοομιλικές συναλλαγές είναι εύλογες ενώ επίσης αποτρέπει τη μεταφορά κερδών σε εταιρείες του ομίλου με ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς. Κατά άλλη προσέγγιση ο νόμος θεωρώντας τον όμιλο ως ενιαία οντότητα θεσμοθετεί λύσεις όπως οι ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις, με σκοπό την προστασία των τρίτων και την επαρκή τους πληροφόρηση αναφορικά με την περιουσιακή του κατάσταση.

Το φορολογικό δίκαιο προς αντιμετώπιση του σημαντικότερου ζητήματος, της φοροαποφυγής, τείνει προς τη φορολογική ενοποίηση, καθώς αντιμετωπίζει τον όμιλο ως ενιαία φορολογική και επιχειρηματική οντότητα.

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο η θεώρηση του ομίλου ως ενιαίας οντότητας βρίσκει διαρκώς κωλύματα. Ως προς το ζήτημα της ευθύνης, με δεδομένο ότι δεν γίνεται για το χρέος του κάθε μέλους να ευθύνεται αυτόματα και η μητρική ή τα υπόλοιπα μέλη του ομίλου, επιστρατεύονται εργαλεία με σημαντικότερο αυτό της άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου προκειμένου να θεμελιωθεί και ευθύνη της μητρικής εταιρίας. Κατ' επέκταση, στα πλαίσια της εξωομιλικής χρηματοδότησης οι τρίτοι εξωομιλικοί πιστωτές επιδιώκουν την αποτελεσματικότερη εξασφάλιση τους από την ομιλική ενότητα και όχι μόνο από τη δανειοδοτούμενη θυγατρική.

Κατά τρίτη ρεαλιστικότερη και ιδιαίτερα πειστικότερη προσέγγιση, με σκοπό την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της πληθώρας ζητημάτων που οι όμιλοι επιχειρήσεων δημιουργούν, αυτοί δεν πρέπει αυστηρά να αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα της νομικής αυτοτέλειας, αλλά με την χρήση κατάλληλων μηχανισμών η ενότητα πρέπει να κατασκευάζεται.

7. Βιβλιογραφία:

Ελληνική:

- i. Αθανασίου Λ., Μέτοχοι και Εταιρική Εποπτεία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,
- ii. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- iii. Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 3η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019
- iv. Αληφαντής Γ., Ενοποιημένες Οικονομικές Καταστάσεις, εκδόσεις Διπλογραφία, 6η έκδοση, Αθήνα, 2015
- v. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Α.Ε και Ε.Π.Ε, 4^η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012
- vi. Αντωνόπουλος Β., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών (Προσωπικές εταιρίες - Α.Ε. - Ε.Π.Ε.), Δ' εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012,
- vii. Βαρελά Μ., Η διαμόρφωση της Εσωτερικής Ευθύνης στους Ομίλους Εταιρειών, Η διαχείριση της ομιλοποιημένης Α.Ε., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007
- viii. Βενιέρης Ι., Τιτλοποίηση Απαιτήσεων σύμφωνα με το Ν.3156/2003 υπό το πρίσμα και της Διεθνούς Πρακτικής, Μελέτες Εμπορικού και Ναυτικού Δικαίου, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005
- ix. Βενιέρης Κ. Ιάκωβος, στο Συλλογικό Έργο με επιμέλεια Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρείας, τόμος 10, Ειδικά θέματα: Εταιρική διακυβέρνηση (ν. 3016/2002), Ομολογίες και τιτλοποίηση απαιτήσεων (ν. 3156/2003), εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005
- x. Γεωργακόπουλος Λ. Ν., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, τόμος Α', τεύχος β', Εταιρίες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, β' εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας/ Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1996
- xi. Γεωργακόπουλος Λ., Εταιρείες και Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας- Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 1993
- xii. Γεωργιάδης Α. /Λιακόπουλος, Η επιστολή προθέσεων, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1993
- xiii. Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 2019
- xiv. Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο, εκδ. Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα, 1999
- xv. Γεωργιάδης Α., Η εξασφάλιση των πιστώσεων, 2η εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008
- xvi. Γεωργιάδης Α., Νέες μορφές συμβάσεων, 6η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015
- xvii. Γκολογκίνα- Οικονόμου εις Δικ ΑΕ άρ. 23α , εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- xviii. Γκολογκίνα- Οικονόμου, Δίκαιο ΑΕ άρ. 23α, 2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000

- xix. Δαβράδος Ν. ΔικΑΕ, Συνδεδεμένες Επιχειρήσεις και Εταιρικό Δίκαιο, τόμος Ι, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,
- xx. Δαβράδος, Ν., Συνδεδεμένες επιχειρήσεις και εταιρικό δίκαιο στο ΔικΑΕ Περάκη Ε, τόμος Ι, γ' έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xxi. Δερμιτζάκη Φ., Προβλήματα ευθύνης στους ομίλους επιχειρήσεων, εκδ. Σάκκουλας Αντ. Ν., Αθήνα, 2001
- xxii. Δρίτσας Σ., Λιβαδά Χ., Περάκης Ε., Σωτηρόπουλος Γ., Το Δίκαιο της Λογιστικής, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- xxiii. Δρυλερράκης, εις ΔικΑΕ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010,
- xxiv. Ελευθεριάδης Ν., Η προστασία των δανειστών κεφαλαιουχικών εταιριών ως πρόβλημα ευθύνης των εταιρών, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2012
- xxv. Κοκκίνης Λ., Αφερεγγυότητα Κεφαλαιουχικής εταιρείας και ευθύνη διοικούντων έναντι εταιρικών δανειστών, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2001
- xxvi. Κοτσιρης Λ., Πτωχευτικό δίκαιο, 10η εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2017
- xxvii. Κυριακάκης Κ., Ο εσωτερικός έλεγχος, Πρακτικά 13ου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004
- xxviii. Λιακόπουλος Θ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993
- xxix. Μάζης Π., Η νομοθετική ρύθμιση του leasing στην Ελλάδα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990
- xxx. Μάζης Π., Η χρηματοδοτική μίσθωση leasing, 3η έκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2010
- xxxi. Μαλινδρέτου Β., Σύγχρονα χρηματοοικονομικά Προϊόντα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002
- xxxii. Μικρουλέα Α. & Βερβεσός Ν., Ζητήματα αρμοδιότητας και σύγκρουσης συμφερόντων, Αναμνηστικός Τόμος Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, τ. Ι., εκδ. Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, 2016
- xxxiii. Μικρουλέα Α., Όρια Δράσης και ευθύνη Διοικητών, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xxxiv. Μούζουλα Σ., σε Αντωνόπουλου Β. / Μούζουλα Σ. Ανώνυμες Εταιρίες, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 2013, Τόμος Ι
- xxv. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της μητρικής εταιρείας έναντι αντισυμβαλλόμενων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης εις το γενέθλιον Απ. Σ. Γεωργιάδη, τόμος ΙΙ, 2006, σελ. 1678,

- xxxvi. Μπαλλά Α.- Χεβά Δ., Χρηματοοικονομική λογιστική, γ' έκδοση Μπένου Γ., Αθήνα, 2011
- xxxvii. Μπάρμπας Ν., Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, 3η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020,
- xxxviii. Νιφορόπουλος Κ.Ι.- Ντρούκας Κ.Ν., Transfer Pricing, Ενδοομιλικές Συναλλαγές Θεωρία και Πράξη, εκδ. ΡΙΟΛΟΣ, Αθήνα, 2020
- xxxix. Παμπούκης Κ., Εισφορές στην ανώνυμη εταιρία, Αφιέρωμα εις τον Κωνσταντίνον Βαβούσκον/, τόμος Γ', εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1990
- xl. Παμπούκης Κ., Ένταξη ανώνυμης εταιρίας σε όμιλο πολυεθνικό, εκδ, Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα, 1989
- xli. Παμπούκης, Αφανή Αποθεματικά, ιδίως στην Α.Ε., τιμ. Τόμος Δελούκα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1989
- xlii. Περάκης Ε., Ιδιωτική κεφαλαιουχική Εταιρία, 2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- xliii. Περάκης Ε., Πτωχευτικό Δίκαιο, 2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- xliv. Περάκης Ε., Το Νέο Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας, 6η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2019
- xlv. Ρήγας Κ., Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008
- xlvi. Ρόκας Α, Η διεύθυνση του ομίλου επιχειρήσεων ως δικαίωμα και υποχρέωση της μητρικής εταιρίας, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2022
- xlvii. Ρόκας Ν., Γκόρτσος Χ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου Δημόσιο & Ιδιωτικό Τραπεζικό Δίκαιο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- xlviii. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 7^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- xlix. Ρόκας Ν., Εμπορικές Εταιρίες, 9^η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2019
- l. Ρόκας Ν., Τα όρια της εξουσίας της πλειοψηφίας στο Δίκαιο των Α.Ε. εκδ. χ.ο., Αθήνα, 1971
- li. Σγουρινάκης, Ν., Μιχελινάκης Β., Ναούμ Β.Χ., Βλησμάς Ορ., Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα: Ερμηνευτική προσέγγιση & παραδείγματα, 2η εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2016
- lii. Σωτηρόπουλος Γ. /Βερβεσός Ν., στο Δίκαιο Ανώνυμης εταιρίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν.4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020
- liii. Σωτηρόπουλος Γ., άρθρα 90-109 επ., Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρείας (επιμ. Ε. Περάκης), Αθήνα, 2010

- liv. Σωτηρόπουλος Γ., Άρθρον 44^α Ν.2190/1920 σε Ε. Περάκη, Το δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, Τόμος 2ος, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- lv. Σωτηρόπουλος Γ., Όμιλοι Επιχειρήσεων, εις Δίκαιο Ανώνυμης Εταιρίας- ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4548/2018, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2020
- lvi. Τριανταφυλλάκης Γ.Δ, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Κομοτηνή, 2009
- lvii. Τσουρουφλής Α., Η ενδοομιλική Τιμολόγηση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2010
- lviii. Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 6η έκδ. Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020
- lix. Φορτσάκης Θ. – Σαββαΐδου Κ., Φορολογικό Δίκαιο, 4η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- lx. Χατζημιχαήλ Δ., Βιβλία, Ισολογισμός και διάθεση κερδών (άρ. 42 ε5) σε Ανώνυμες Εταιρείες, Τόμος ΙΙ, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- lxi. Ψυχομάνης Σ., «Το factoring ως σύμβαση πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996

Αρθρογραφία σε ελληνικά επιστημονικά περιοδικά:

- i. Αθανασάκη Β., Η εφαρμογή της αρχής των ίσων αποστάσεων στις χρηματοοικονομικές ενδοομιλικές συναλλαγές, Επιχείρηση, 2/2015
- ii. Αθανασίου Λ., Η σύμβαση διαχείρισης εταιρίας (Management Contract) ΕλλΔνη, (45) 2004
- iii. Αθανασίου/Μαστρομανώλη, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παραβίασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, ΔΕΕ 2009,
- iv. Βαρελά Μ., Ζητήματα Πτώχευσης στους ομίλους ανωνύμων εταιριών, ΔΕΕ, 4/2009
- v. Βερβεσός Ν., Νομικά ζητήματα από τη δήλωση πατρωνίας, ΕπισκεΔ Α/2006
- vi. Βερβεσός Ν./ Σερδάρης Κ. Γ., Νομικά Ζητήματα από τις Προσυμβατικές Συμφωνίες: Η Επιστολή Προθέσεων (Letter of Intent) και το Μνημόνιο Συνεννόησης (MoU), Αρμενόπουλος, 2021, 2
- vii. Γεωργακόπουλος Λ.Ν., Η ρήτρα «Ομίλου Συνδεδεμένων Επιχειρήσεων» σε εργοληπτικές συμβάσεις και δημοπρασίες, ΔΕΕ 5/1999
- viii. Γκέκας Ν., Ενδοομιλικές συναλλαγές σύμφωνα με τους ΚΦΕ και ΚΦΔ, περιοδικό Επιχείρηση, Απρίλιος 2016
- ix. Θεοχαροπούλου Ε., Φορολογία της ενδοομιλικής τιμολόγησης (transfer pricing) περιοδικό ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ / Οκτώβριος 2021

- x. Ιορδανίδης Π., Προς ένα ευρωπαϊκό δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων, ΕπισκεΔ 2007
- xi. Κοτσίρης Λ., ΔΕΕ, 2015
- xii. Κουλουριάνος Θ., Ο θεσμός της τιτλοποίησης απαιτήσεων ως μορφή χρηματοδότησης των επιχειρήσεων σύμφωνα με το ν. 3156/2003, ΧρΙΔ 2006, τ. ΣΤ'
- xiii. Μαρίνος Μ. Θ., Παρατηρήσεις στην απόφαση ΑΠ 1562/1999 (De facto εταιρικά όργανα και ποινικό δίκαιο), ΔΕΕ 2000
- xiv. Μαρίνος Μ-Θ., Ζητήματα εφαρμογής του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσεως (business judgment rule) στο εταιρικό και το πτωχευτικό δίκαιο, ΔΕΕ 6/2009
- xv. Μάρκου Ι. Π., «Η άρση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου ως πηγή ανασφάλειας δικαίου- συμβολή στην ερμηνεία των διατάξεων περί εταιρικής ευθύνης», ΕΕμπΔ 2003
- xvi. Μάρκου Ι., Η κατάχρηση της νομικής προσωπικότητας των κεφαλαιουχικών εταιρειών ως κατάχρηση της εταιρικής σχέσης, Αρμεν. 2003, 613,
- xvii. Μαστροκώστας Χ., Συμβάσεις της Ανώνυμης Εταιρίας με τους διοικητές της, τα παρένθετα πρόσωπα και τις συνδεδεμένες με αυτήν επιχειρήσεις κατά τον ν. 4548/2018», ΕλλΔνη 4, 2018
- xviii. Μήτσου Α., Δανειοδότηση αλλοδαπής θυγατρικής προς ελληνική μητρική της εταιρία και περιθώρια εφαρμογής του άρθρου 23α παρ. 1 και 5 ν. 2190/1920, ΔΕΕ 10/2020 (έτος 16ο)
- xix. Μπακόπουλος Κ., Η ευθύνη της Μητρικής εταιρίας έναντι αντισυμβαλλομένων της θυγατρικής της. Μια επισκόπηση με βάση τους λόγους ευθύνης, ΧρΙΔ ΣΤ/2006
- xx. Ντρούκα Κ., «Ένα σύγχρονο φορολογικό εργαλείο- Προέγκριση Μεθοδολογίας Ενδοομιλικών Τιμολογήσεων (Advance Pricing Arrangement - APA)», δημοσιευμένο την 10-03-2016 στην διαδικτυακή σελίδα <https://www.taxheaven.gr>
- xxi. Παπαβασιλείου Β., Πλασματικό Ενέχυρο- Σύσταση ενεχύρου σε κινητά πράγματα χωρίς παράδοση του πράγματος, δημ. Ε7 2014
- xxii. Παπαναγιώτου Π., Το εταιρικό συμφέρον ως κριτήριο ασκήσεως οργανικών εξουσιών εις Ανώνυμον Εταιρίαν, ΕπισκεΔ 1995
- xxiii. Παπαχρήστου Γ.Θ., Covenants ως μέσο εξασφάλισης των πιστώσεων, ΔΕΕ 2016/ τ. 10
- xxiv. Πιτσιρίκος Ι. «Ιδιαιτερότητες στην παροχή ασφάλειας με δανειστή ή δανειοδότη Τράπεζα, δημ. ΠειρΝ 2012

- xxv. Πιτσιρίκος Ι., Η σχέση Δ.Σ. και διορισθέντος από αυτό Δ/νοντος Συμβούλου ως διαχειριστικών και εκπροσωπευτικών οργάνων της Α.Ε.- Σχέση Αμοιβαίου Αποκλεισμού ή επικουρικότητας; ΔΕΕ 2014
- xxvi. Πίτσος Ν.Ι., Ζητήματα ευθύνης της μητρικής για επιχειρηματικές αποφάσεις της θυγατρικής εταιρίας στους ομίλους επιχειρήσεων, ΔΕΕ 11/2013 (έτος 19ο)
- xxvii. Ρόκας Α., «Το Συμφέρον του Ομίλου», ΕΕμπΔ 2016, τεύχος 4
- xxviii. Σαββαΐδου Κ. – Αθανασάκη Β., Η αξιολόγηση της εφαρμογής του BEPS Project για τη διεθνή φοροαποφυγή και οι τελευταίες εξελίξεις, ΔΕΕ τ. 12/2019
- xxix. Σινανιώτη- Μαρούδη Α., Η διαμόρφωση της ευθύνης στον όμιλο Επιχειρήσεων, ΕΕμπΔ, τ. Γ', 2003
- xxx. Σκανδάλης Ι., Εξελίξεις στην εταιρική ευθύνη για δωροδοκία, ΕΕμπΔ, 2010
- xxxi. Σωτηρόπουλος Γ., Νομικά Ζητήματα της τραπεζικής χρηματοδότησης των εξαγορών επιχειρήσεων, ΔΕΕ 3/2001, έτος 7ο
- xxxi. Τζουγανάτος Δ. Ν., Η δήλωση προστασίας προς άοριστα πρόσωπα, ΕΕμπΔ 2006
- xxxi. Τζουγανάτος Δ., Ανεπαρκής κεφαλαιοδότηση κεφαλαιουχικών εταιρειών ΕΕμπΔ, 1994,13
- xxxi. Τριανταφυλλάκης Γ., Το νέο άρθρο 23α ΚΝ 2190/1920- Ζητήματα εφαρμογής, ΧρΙΔ, Η/2008
- xxxi. Klaus J. Hopt, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Συνδεδεμένων των Επιχειρήσεων, ΔΕΕ, 1999

Εισηγήσεις σε Επιστημονικά Συνέδρια:

- i. Αληφαντής Γ., Εισήγηση με θέμα: «Οι ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις με το Ν. 4308/2014» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- ii. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- iii. Βερβεσός Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα Εταιρικού Δικαίου στους Διεθνείς Ομίλους Επιχειρήσεων», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017
- iv. Καρατζά Α., Εισαγωγή στο θεσμό της τιτλοποίησης, Ενιαία εποπτεία του χρηματοπιστωτικού τομέα - Τιτλοποίηση απαιτήσεων: Πρακτικά 1ου Ετησίου Συνεδρίου 2005,

Ελληνική Εταιρεία Τραπεζικού Δικαίου & Δικαίου της Κεφαλαιαγοράς, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

v. Κατσάς Θ., Εισήγηση με θέμα «ο έλεγχος ως παράμετρος σύνδεσης- Ομιλοποίηση και απο-ομιλοποίηση» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

vi. Λιβαδά Χ., Εισήγηση με θέμα «Πτυχές της εταιρικής διακυβέρνησης στους Ομίλους Επιχειρήσεων» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

vii. Μικρουλέα Α., Εισήγηση με θέμα: «Σχέση Μητρικής-Θυγατρικής», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

viii. Πέρρου Κ., Εισήγηση με θέμα: «Ενδοομιλικές Συναλλαγές (το «transfer pricing»)», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017,

ix. Πίτσος Ν., Εισήγηση με θέμα: «Επίκαιρα ζητήματα διαμόρφωσης της εταιρικής ευθύνης στον Όμιλο Επιχειρήσεων», στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

x. Ρόκας Α., Εισήγηση με θέμα: «Το Συμφέρον του Ομίλου», 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

xi. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι επιχειρήσεων ως δικαϊκό ζήτημα», 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

xii. Τουντόπουλος Β., Εισήγηση με θέμα: «Κεφάλαιο και Χρέος- Διάκριση και Υβριδικά Μορφώματα», στο 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Τάσεις και Προοπτικές του Δικαίου της Α.Ε.», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Καστοριά- Αθήνα, 2009

xiii. Τριανταφυλλάκης Γ., εισήγηση με θέμα: «Ευθύνη μετόχου ασκούντος επιρροή στη διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας» στο 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003

xiv. Τσουρουφλής Α., Εισήγηση με θέμα: «Φορολογικά ζητήματα ομίλων», στο 26ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

xv. Φράγκος Ν., Εισήγηση με θέμα «Ζητήματα χρηματοδότησης του ομίλου» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

xvi. Φράνταλης Στ., Εισήγηση με θέμα: «Αστική ευθύνη διοικητών έναντι των εταιρικών δανειστών», στο 27° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι πρόσφατες εξελίξεις του Πτωχευτικού Δικαίου», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018

xvii. Χατζηνικολάου Αγγελίδου Ρ., Εισήγηση με θέμα «Οι όμιλοι: Έμφαση στο σύνολο ή στα μέλη; Το παράδειγμα της πτώχευσης» στο 26° Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Οι όμιλοι επιχειρήσεων», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

Αποφάσεις Νομολογίας:

i. ΟΛΑΠ 2/2013 ΕΕμπΔ 2013

ii. ΑΠ 627/1974 ΕΕμπΔ 1975,251, ΕφΘεσ 1844/2008 ΕπισκΕΔ 2008,1201

iii. ΑΠ 2122/2017 ΕΕμπΔ 2018

iv. Απόφαση Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας, BGHSt 49, 147

v. ΕφΑθ 486/2010, ΕφΛαρ 161/2011, ΕπισκΕΔ 2011,760, ΕφΑθ 6188/2006, ΔΕΕ 2007,204, ΕφΑθ5829/2003 ΕΛΔ 45,913, ΕφΑθ 3351/2001, ΔΕΕ 2001,881, ΕΘ 2974/98, ΕΤρΑΧρΔ 1999,357, ΕΑ 3351/01, ΔΕΕ 2001,881

vi. ΠΠρΑθ 2587/1992, ΕΠ 221/98, ΕΕμπΔ 1992, 372, 1998,771, ΕΑ 4993/99, ΕΤρΑΧρΔ 2001

vii. Απόφαση του Εφετείου της Μαδρίτης της 23ης Δεκεμβρίου 2016 (διαδικασία αφερεγγυότητας του Aucosta), η οποία επικαλείται απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ισπανίας της 22ας Ιουλίου 2015

Διαδικτυακές Σελίδες:

i. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101

ii. https://www.memoireonline.com/08/08/1461/m_l-unite-economique-dans-les-groupes-de-societes15.html

- iii. https://www.researchgate.net/publication/231787396_Corporate_Group_Law_for_Europe_Comments_on_the_Forum_Europaeum's_Principles_and_Proposals_for_a_European_Corporate_Group_Law
- iv. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348
- v. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888863
- vi. https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/28103/1/CDJ_Rapports_Group-interest_UK_June-2015_web.pdf
- vii. <https://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-20769717.html>

Νόμοι:

- i. Ν. 4308/2014 (ΦΕΚ Α' 251/24-11-2014) Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, συναφείς ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις
- ii. Ν. 2190/1920 (ΦΕΚ Α' 37/30.3.1963) προϊσχύσαν δίκαιο περί ΑΕ
- iii. Ν. 4110/2013 (ΦΕΚ Α' 17/23.1.2013) Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις
- iv. Ν. 4172/2013 (ΦΕΚ Α' 167/23-07-2013) Κώδικας Φορολογίας εισοδήματος
- v. Ν.4174/2013 (ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013) Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας
- vi. Ν. 2844/2000 (ΦΕΚ 220/Α/12-10-2000) Συμβάσεις επί κινητών ή απαιτήσεων υποκείμενες σε δημοσιότητα και άλλες συμβάσεις παροχής ασφάλειας
- vii. Ν.3301/2004 (ΦΕΚ 263/Α/23-12-2004) Συμφωνίες παροχής χρηματοοικονομικής ασφάλειας, εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων και άλλες διατάξεις.

Ξένη Βιβλιογραφία:

- i. Conac, Director's Duties in Groups of Companies – Legalizing the Interest of the Group at the European Level, ECFR, 2013
- ii. EMCA, 2017: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348
- iii. Forum Europaeum Konzernrecht, ZGR 1998: https://www.memoireonline.com/08/08/1461/m_l-unite-economique-dans-les-groupes-de-societes15.html
- iv. ICLEG, Report on the recognition of the Interest of the Group, Oct. 2016: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888863

- v. J. Henshall, *Global transfer pricing: Principles and Practice*, Bloomsbury Professional 2016, σελ. 1 επ.
- vi. Larenz/Canaris, *Lehrbuch des Schuldrechts*, II2, 13η εκδ., 1994
- vii. Mülbart, *Auf dem Weg zu einem europäischen Konzernrecht?*, ZHR (179), 2015,
- viii. OECD TP Guidelines (2017)
- ix. Schön, *Organisationsfreiheit und Gruppeninteresse im Europäischen Konzernrecht*, (48), ZGR, 2019
- x. Teichmann Ch., *European Corporate Law*, 3^η εκδ. Wolters Kluwer, 2016
- xi. Teichmann, *European Company Law*, 2016
- xii. Troger T., *Corporate Groups*, SAFE Working Paper No. 66, 2014, σελ. 7, δημοσιευμένο στη [διαδικτυακή σελίδα : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2500101)
- xiii. Έκθεση Club des Juristes, δημοσιευμένη στη διαδικτυακή σελίδα: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/28103/1/CDJ_Rapports_Group-interest_UK_June-2015_web.pdf
- xiv. μοντέλα ρητρών του Loan Market Association- www.lma.eu.com